

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME
MESELESİ VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI: İLK ÖĞRETMEN
OKULLARI (1954-1974)**

Hazırlayan

Özlem MUTLU

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Prof. Dr. İsmet TÜRKMEN

TOKAT -2021

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. İsmet TÜRKMEN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Cumhuriyet Dönemi’nde Öğretmen Yetiştirme Meselesi ve Çözüm Arayışları: İlk öğretmen Okulları (1954-1974)” adlı Yüksek Lisans Programı tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / ...

Özlem MUTLU

İmza

İTHAF

Şehit öğretmenlerimize ithaf edilmiştir.

ÖNSÖZ

“Cumhuriyet Dönemi’nde Öğretmen Yetiştirme Meselesi ve Çözüm Arayışları: İlk öğretmen Okulları (1954-1974)” adlı bu çalışmada eğitim tarihimizde önemli bir yeri bulunan İlk öğretmen okulları tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede yapılan araştırmada öğretmen okulları içinde 1954’ten 1976’ya kadar sürecek olan İlk öğretmen okullarının gerçekten ihtiyaçtan mı yoksa bazı politik nedenlerden dolayı mı açıldığı üzerinde durulmuş ve eğitim felsefesi araştırılmıştır. 1954’e gelmeden önce Türkiye’de köye öğretmen yetiştirme ve köy muallim mektepleri açma çalışmalarının 1926 yılında Mustafa Necati Bey ile başlamış olduğu görülmüş ve nüfusun çoğunluğunun yaşadığı kırsal kesimdeki halkı eğitime ve buraya öğretmen yetiştirme çalışmaları incelenmiştir. İlköğretime yönelik yapılan girişimler ve öğretmen okulları araştırılmış, bunların içinde bir devre damga vurmuş Köy Enstitülerinin yerine açılan tabir caizse enstitülerden devşirilen İlk öğretmen okulları üzerinde durulmuştur. Araştırmada açılan İlk öğretmen okullarının işleyişinden daha çok enstitülerin İlk öğretmen okullarına dönüşmesinin ihtiyaçtan ve şartlardan mı veyahut mecburiyetle birlikte başka nedenlerden mi kaynaklandığı konusu saptanmaya çalışılarak enstitülerle karşılaştırma yapılmıştır.

Köklü bir geçmişe sahip olan Türk tarihinde Cumhuriyet Dönemi’nin öncesinde ve sonrasında eğitim alanında, özellikle öğretmen yetiştirmede çokça değişiklik yapıldığı, bu değişikliklerin sonunun gelmediği ve eğitim politikalarının sağlam bir temele oturtulmasında zorluk çekilmesinin nedenlerinin geleceğe ışık tutması bakımından önem arz ettiği düşünceleriyle 1954’teki değişim ve dönüşüm süreci ele alınmıştır. Zira bir döneme damgasını vuran ve binlerce eğitimci yetiştiren Köy Enstitülerinin İlk öğretmen okullarına devşirilmesi manidardır. Bu durum eğitim kavramının kurumsallaşmasına zarar vermektedir.

Çalışmayı yaparken lisans eğitiminin ardından yarıda kalmış yüksek lisans eğitimine 22 yıl sonra tekrar geri dönme ve tamamlama konusunda beni cesaretlendiren kardeşim Öznur ÖZBEK’e, görüşlerine ve tecrübelerine önem verdiğim değerli meslektaşım Mehmet ÜLKÜ’ye teşekkür ederim.

Çalışmanın gerçekleştirilmesinde bana akademik destek veren, yol gösteren kendimin de içinde bulunduğu öğretmenlik mesleğine tarihsel açıdan bakmamı sağlayan

tez danışmanım, dolu başak Prof. Dr. İsmet TÜRKMEN beyefendiye minnettar olduğumu belirtmek isterim. Ayrıca insanlığın safahatı için emek vermiş, başta Atatürk olmak üzere tüm dünyaya ve Türkiye'ye emeği geçmiş öğretmenlere saygı ve şükranlarımı sunarım.

ÖZET

Eğitimin en önemli unsurlarından biri olan öğretmenler, öğrencilerin eğitiminden birinci derecede sorumlu, onların geleceklerini şekillendiren ve eğitimin nitelikli olmasını sağlayan kişilerdir. Toplum yaşamında stratejik noktada bulunan öğretmen önce kendisi öğrenen, sonra karşısındaki kitleye öğrenmeyi öğreten bir filozof, bilim insanı, danışman, kılavuz, rol- model, aydın, mimar, gelecek kuşakların rehberi ve her şeyden önce de bir insandır. Aynı zamanda kendi öğretmenleri sayesinde yetişmiş insandır.

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 43. maddesinde, öğretmenliğin, “devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği” olduğu belirtilmiştir. Öğretmenlerin görevlerini bu madde kapsamında Türk Millî Eğitimi'nin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak yerine getirmeleri gerekmektedir. Öğretmenlik mesleği toplumların tarihî, ekonomik, sosyal ve kültürel, bilimsel ve teknolojik alanlarıyla ilgili uzmanlık isteyen, akademik eğitim ve formasyon gerektiren bir meslektir. Evrensel ve yerel mirasın iletilmesinde aracılık etmekte ve bireylerin gizli potansiyellerini ortaya çıkarıp gerçekleştirebilmelerini sağlamaya yönelik misyonuyla toplumlarda diğer mesleklerden farklı bir yer tutmaktadır. Bu nedenle öğretmen yetiştirme meselesi tüm toplumlarda önemli bir konu olmuş ve olmaya devam edecektir.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte öğretmen yetiştirme ve öğretmen okulları, gündemi meşgul eden önemli bir mesele haline gelmiştir. Savaştan çıkmış ülkedeki okuma- yazma oranının artırılabilmesi, ilköğretime öğretmen yetiştirilerek eğitim-öğretim hizmetlerini ülkenin en ücra köşelerine kadar götürülmesi sorunsalı gündeme gelmiştir. Öğretmen, yeni rejimin kökleşip gelişebilmesi için önemli bir araç olarak görülmüştür. Yine bu konuda bir araç olarak kurulmuş Köy Enstitülerinde, 1947'den itibaren bazı düzenlemelerle müfredat programları değiştirilmiş ve bu okullar 1954 yılından itibaren İlk öğretmen okulları haline dönüştürülmüştür. İlk öğretmen okulları 1974'e kadar öğretmen yetiştirmeye devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen yetiştirme, Köy Enstitüleri, İlk öğretmen okulları

ABSTRACT

Teachers, one of the most important elements of education, are primarily responsible for the education of students, shaping their futures and ensuring that education is qualified. The teacher, who is at a strategic point in social life, is a philosopher, scientist, consultant, guide, role-model, intellectual, architect, guide for future generations, and above all a human being, who learns first and then teaches learning to the audience. At the same time, he is a person who has been trained thanks to his own teachers.

In Article 43 of the National Education Basic Law No. 1739, it is stated that teaching is a "special specialization profession that undertakes the education, training and related management duties of the state". Teachers are required to fulfill their duties in accordance with the aims and basic principles of Turkish National Education within the scope of this article. The teaching profession is a profession that requires expertise in the historical, economic, social and cultural, scientific and technological fields of societies and requires academic education and formation. It mediates in the transmission of universal and local heritage and occupies a distinctive place in societies with its mission to enable individuals to reveal and realize their hidden potentials. For this reason, the issue of teacher training has been and will continue to be an important issue in all societies.

With the proclamation of the Republic, teacher training and teacher schools have become an important issue that occupies the agenda. The problem of increasing the literacy rate in the war-torn country and bringing education and training services to the farthest corners of the country by training teachers for primary education has come to the fore. The teacher was seen as an important tool for the new regime to take root and develop. In the Village Institutes, which were also established as a tool in this regard, the curriculum programs were changed with some arrangements as of 1947 and these schools were transformed into primary teacher schools as of 1954. The first teacher schools continued to train teachers until 1974.

Key Words: Teacher training, village institutes, schools of primary education teacher

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	İ
İTHAF	İİ
ÖNSÖZ.....	İİİ
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ATATÜRK DÖNEMİ'NDE İLKÖĞRETİME KÖY ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME POLİTİKALARI (1923- 1938)	19
1.1. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE İLKÖĞRETİME ÖĞRETMEN YETİŞTİRME	19
1.2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE İLKÖĞRETİME ÖĞRETMEN YETİŞTİRME.....	21
1.3. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN EĞİTİM ANLAYIŞINDA KÖYCÜLÜK HAREKETİ VE EĞİTİM İLİŞKİSİ	25
1.4. KÖY MUALLİM MEKTEPLERİ, KÖY ÖĞRETMEN OKULLARI VE KÖY EĞİTMEN KURSLARI	30
BÖLÜM 2: İNÖNÜ DÖNEMİNDE KÖYE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME POLİTİKALARI (1939-1950).....	36
2.1. KÖY ENSTİTÜLERİ.....	38
2.2. ENSTİTÜLERİN AÇILMASINA GİDEN SÜREÇ VE KÖY ENSTİTÜLERİ KANUNU	45
2.2.1. Kanun Tasarısının TBMM'ye Sunulması	46
2.2.2. Kanun Tasarısı Hakkında Söz Alan Milletvekilleri	46
2.2.3. Hükûmet Programlarında Köy Enstitüleri Kanuna Dair Düzenlemeler	58
2.2.4. Ülke Sathında Açılan Köy Enstitüleri.....	60
2.3. ENSTİTÜLERİN KAPATILMASINA GİDEN SÜRECE ETKİ EDEN FAKTÖRLER	67
2.4. KÖY ENSTİTÜLERİNE KARŞI TEPKİLER	78
2.4.1. Enstitülerin Halkçılık İlkesine Ters Düştüğü İddiaları	81
2.4.2. Enstitülerde Karma Eğitim.....	83
2.4.4. Enstitülerde Komünizm Propagandası İddiaları.....	85
2.4.5. Enstitülerin Amerika İdaresi Etkisi Altında Kurulduğu İddiası	86
2.4.6. Enstitülerin Çevre Köylerle İlişkileri	87

BÖLÜM 3: 1950- 1960 YILLARI ARASI EĞİTİM VE KÖYE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME..... 89

3.1. DP’NİN İKTİDARA GELİŞİ VE V. MİLLÎ EĞİTİM ŞÛRASİ 89

3.2.DEMOKRAT PARTİ ZAMANINDA TÜRKİYE’YE GELEN YABANCI UZMANLAR VE RAPORLARI..... 94

3.2.1. *Watson Dickerman Raporu* 95

3.2.2. *Robben J. Maaske* 95

3.2.3. *Kate Waffold Raporu*..... 96

3.3. 6234 SAYILI İLK ÖĞRETMEN OKULLARI KANUN TASARISININ TBMM’DE KABULÜ VE KÖY ENSTİTÜLERİYLE İLK ÖĞRETMEN OKULLARININ BİRLEŞTİRİLMESİ 98

3.3.1. *Kanun Tasarısının TBMM’ye Sunulması* 98

3.3.2. *Kanun Tasarısı Hakkında Söz Alan Milletvekilleri* 98

3.3.3. *Hükûmet Programlarında Köy Enstitülerinden İlk öğretmen Okulları’na Geçişle İlgili Kanuna Dair Düzenlemeler*..... 117

BÖLÜM 4: KÖY ENSTİTÜLERİNİN KAPATILMASINDAN SONRA İLK ÖĞRETMEN OKULLARI..... 121

4.1. İLK ÖĞRETMEN OKULLARININ TEŞKİLAT YAPILARI..... 123

4.1.1. *Öğrenci Seçme Kriterleri* 123

4.1.2. *Eğitim Programları ve Yöntemleri* 123

4.2. ÖĞRETMEN LİSELERİ VE ANADOLU ÖĞRETMEN LİSELERİ 125

4.3. İKİ YILLIK EĞİTİM ENSTİTÜLERİ 127

4.4. KÖY ENSTİTÜLERİ’NDEN İLK ÖĞRETMEN OKULLARI’NA GEÇİŞİN KURUMSALLAŞMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ 127

SONUÇ..... 132

KAYNAKLAR 138

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	:Adı Geçen Eser
<i>a.g.m.</i>	:Adı Geçen Makale
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	: Bakınız
BM	:Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	:Çeviren
DİE	:Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	: Demokrat Parti
Haz.	:Hazırlayan
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MMZC	: Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	:Sayfa Sayısı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
Y.	:Yıl
Yay.	:Yayınları

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ülkeler eğitim sistemlerini düzenlerken toplumu yetiştirmek ve yurttaşlarına vatandaşlık eğitimini vererek kendi kendine yetebilen ve aynı zamanda ülkesine faydalı işler yapacak bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadırlar. Bu amaçla, eğitim felsefesini sahip olduğu insan potansiyeli doğrultusunda belirleyerek çalışmalarını ve programlarını buna göre düzenlemektedirler. Toplumun temel kurumlardan olan eğitim ve öğretmen yetiştirme meselesi gelecek nesillerin yetişmesinde birinci derecede öneme sahip olduğundan her dönemde devletlerin politikalarının ana gündem maddesini oluşturmuştur. Mesleğe başlamadan ve sahaya inmeden önce alınacak öğretmenlik eğitimi, devletlerin geleceğini doğrudan etkilemektedir. Öğretmen aldığı eğitimle öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate alarak onlara bir yandan öğretim programında yer alan bilgileri aktarırken bir yandan da yaş gruplarına göre temel beceri ve yetkinlikleri vermekle yükümlü, çok yönlü insanlar olmak zorundadırlar. Bu nedenle öğretmenlik mesleğine yüklenen anlam oldukça ağır ve önemlidir. Öğretmenlik Başöğretmen Atatürk'ün ifade ettiği gibi milletleri millet yapıp onları kurtarıp geleceğe ulaştıran kişilerdir.

Türk Millî Eğitim Sistemi içerisinde öğretmen yetiştirme meselesi her dönemde üzerinde durulan bir konu olmuş, siyasal ve toplumsal hayatta meydana gelen değişikliklere paralel olarak birbirinden bağımsız yapılan ve sıklıkla değiştirilen programlar, alt yapı oluşturulmadan uygulamaya konulmuş ve uygulamada bazı aksaklıklara neden olmuştur. Eğitim ve öğretim konusunda ne değişirse değişsin, nitelikli ve etkili bir öğretmenin yerini hiçbir şey alamayacağı aşikârdır. Öğretmen yetiştirilmesinde yapılacak tüm çalışmalarda ve yeniliklerde izlenecek stratejinin toplumun gerçeklerine uygun olması, çalışmaların istikrarlı ve uzun vadeli olması dikkat çekmesi gereken bir noktadır. Zira toplumlar uzun süreli plan ve programlarla ayakta kalabilirler. İnsan eğitme sanatı olan ve diğer tüm meslekleri yetiştirecek olan öğretmenlik mesleğiyle ilgili düzenlemelerin çok hassas, disiplinli ve özenli yapılması; çeşitli ideoloji ve siyasi fikirlerden mümkün mertebe bağımsız olması, vatanın ve milletin bütünlüğünü esas alması, insanlığın özüne hitap etmesi, ilmî, millî, istikrarlı ve uzun soluklu yapılması gerekmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de 1923’ten başlanarak öğretmen yetiştirilmesinde sıkça yapılan değişiklik ve düzenlemeler, konuyla ilgili yayınlardan derlenip bir bütün haline getirilerek, bu yaz- bozların gerçekten ihtiyaçtan doğup doğmadığı, ülke insanına etkisi ve bu süreçte öğretmenlerin yetiştirilmesi üzerinde durulacaktır. Değişiklikler çok fazla ve sürekli olduğundan yapılan çalışmalarda süreci takip etmek, sebep ve sonuçlarıyla irdelemek araştırmacıları olduğu gibi şahsımı da zorlamıştır. Çeşitli gerekçelerle yapılmış çok sayıdaki düzenlemeyi sebep ve sonuçlarıyla muhakeme edip kronolojik olarak sıralamak, sıralamada köye ve ilkokula öğretmen yetiştirme sürecini derlemek bu süreçte İlk öğretmen okullarının Köy Enstitüleriyle ilişkisini ve birleştirilme durumunu anlamak zaman almıştır.¹

¹Yahya Akyüz, Cumhuriyet Dönemi öğretmen yetiştirme sürecine dair kurumlar özelinde şu değerlendirmeye yer vermiştir: “1924 tarihinde Ankara’da öğretmen ve bando takımı yetiştirmek amacıyla, Musiki Muallim Mektebi açılmış, 1937 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü’ne bağlanarak “Müzik Bölümü” adını almış, yerine açılan Ankara Devlet Konservatuvarı ise sonraki yıllarda Hacettepe Üniversitesi’ne bağlanmıştır. 1924-1940 yılları arasında dış ülkelere değişik dallarda öğretmen ve öğretim üyesi yetiştirilmek üzere öğrenciler gönderilmiştir. 1924 yılında erkek ilk öğretmen okullarının süresi 5 yıla çıkarılarak, tüm ilk öğretmen okullarının programına Yurttaşlık ve Sosyoloji Dersleri konmuş, 1931’de bu süre ilkokula dayalı 6 yıl, 1937’de ise ortaokula dayalı 3 yıl olmuştur. 1926 yılında ortaokullara “Gazi Eğitim Enstitüsü” sadece Türkçe öğretmeni yetiştirmek üzere Konya’da “Orta Muallim Mektebi” adıyla kurulmuş ve daha sonra Ankara’ya taşınarak yeni bölümler açılmış bunu pedagoji bölümü izlemiştir. Bu enstitü 1940’lı yılların sonuna doğru öğrenim süreleri 2-3 yıl arası değişen farklı bölümleriyle tüm ortaokul dersleri için öğretmen yetiştirir hale gelmiştir. 1926’da Çapa Kız Öğretmen Okulu’nda beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek üzere kız ve erkekler için 1 yıl süreli kurslar açılmıştır. 1926’da öğretmen ve müfettişlere yeni yöntem ve beceriler kazandırmak üzere Ankara’da, resim öğretmeni yetiştirmek üzere İstanbul’da kurslar açılmıştır. 1926 ve 1927 yıllarında köy ilkokullarına öğretmen yetiştirmek üzere Kayseri Zencidere ve Denizli’de öğrenim süresi 3 yıl olan Köy Öğretmen Okulu açılmış, bakanlıktan destek göremediği için 1933’de kapanmıştır. 1934 yılında Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü bünyesinde Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu açılmış, kız enstitülerine öğretmen yetiştirilmiştir. 1936 yılında ortaokullara kısa sürede öğretmen yetiştirmek amacıyla öğrenim süresi 12 ay olan hızlandırılmış kurslar açılmış, bu uygulama 1939’a kadar sürmüştür. 1936 yılında Eskişehir Çifteler’de okuryazar köy gençlerini eğitmen olarak yetiştirmek amacıyla 6 ay süreli kurslar açılmış, sayıları artarak 1948 yılına kadar sürmüştür. 1937 yılında Eskişehir Çifteler ve İzmir Kızılçullu’da iki köy öğretmen okulu açılmış, bu okullar 17 Nisan 1940’da çıkarılan 3.803 sayılı yasa ile Köy Enstitüsü adını almış, 1948’e kadar sayıları 21’e ulaşmış ve 1946’dan sonra özgün yapıları değiştirilerek 1954 yılında tamamen kapatılmıştır. 1937’de erkek sanat enstitülerine öğretmen yetiştirmek amacıyla Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, 1942’de Köy Enstitülerine öğretmen yetiştirmek amacıyla Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü açılmıştır. 1956 yılında ticaret ve turizm okullarına öğretmen yetiştirmek üzere Ankara’da Ticaret Öğretmen Okulu açılmış, daha sonra “Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu” adını almıştır. 1959 yılında liselere üniversite katkısı ile öğretmen yetiştirmek üzere Ankara ve izleyen yıllarda değişik yerlere Yüksek Öğretmen Okulları, İstanbul’da ve sonraki yıllarda diğer illere de, din dersi öğretmeni ve din görevlisi yetiştirmek üzere “Yüksek İslam Enstitüleri” açılmıştır. 1965 yılında ilk eğitim fakültesi eğitim uzmanı, yönetici ve öğretmen yetiştirmek üzere Ankara Üniversitesi’nde açılmıştır. 1969 yılında ilk öğretmen okulları, öğretmen liselerine dönüştürülmüş, 1973-1974 öğretim yılında ise tamamen lise işlevi görececek duruma getirilerek öğretmen liselerine dönüştürülmüştür. Bu okulların adı 1990-1991 eğitim öğretim yılında “Anadolu öğretmen liseleri” olarak değiştirilmiş ve halen varlıklarını sürdürmektedirler (Yıldırım, Abazaoğlu ve Yıldızhan, 2012). 1969 yılı sonunda temelde ortaokullara öğretmen yetiştirmek üzere kurulan eğitim enstitülerinin öğrenim süresi 3 yıla çıkarılmış, 1977 yılında bu enstitülerin öğrenim süreleri 4 yıla çıkarılmış ve 1980 yılında alınan bir kararla eğitim

Cumhuriyet Dönemi’nde gerek eğitimde gerek öğretmen yetiştirilmesinde dönemler arasındaki farklılıklar ve hükûmet politikaları doğrultusunda pek çok felsefi yaklaşım ve görüş takip edilerek ülkenin gelişmesine hizmet amacı güdülmüş, ancak değişikliklerin fazlalaşmasıyla takibi güçleşmiştir. Örneğin çalışma sırasında incelenen bir kaynakta Cumhuriyet Dönemi eğitim politikasının dönemler halinde incelendiği görülmüştür. Cumhuriyet’in ilanından günümüze o kadar çok değişiklik olmuştur ki araştırmayı yapan kişi, bu değişiklikleri niceliklerini yazmak yerine nitelendirerek çeşitli başlıklar halinde gruplandırmıştır. Bu dönemlere ilişkin sınıflandırmayı Ali Güler şu şekilde vermektedir:

“• *Millileştirme Devri (29 Ekim 1923-1938).*

• *Hümanistleştirme Devri (1938-1950).*

• *Demokratlaştırma- Amerikanlaştırma Devri (1950-1960).*

• *Planlaştırma Devri (1960-1980).*

• *Yeniden Millileştirme Devri (1980 ve sonrası)”²*

Eğitimde hedefe ulaşmak için geçmişin çok boyutlu araştırılması ve geçmişteki isabetsiz uygulamalardan ders alınması gerekmektedir. Esasında eğitimin, süreklilik ve kararlılık noktalarında bir çalışma sahası olduğu kanaati hakimdir. Bu yönüyle eğitim tarihimizde önemli bir yeri bulunan öğretmen okullarının tahlil edilmesine karar verilerek bu çerçevede yapılan araştırmada öğretmen okullarından özellikle 1954’ten 1974’e kadar sürecek olan ve ilkokula öğretmen yetiştiren İlk öğretmen okullarının gerçekten ihtiyaçtan mı yoksa bazı politik nedenlerden dolayı mı açıldığı daha doğrusu kapatılan Köy Enstitülerinin yerine bir alternatif mi yoksa gerçekten o dönemin şartlarına göre

enstitülerinin adı “yüksek öğretmen okulu” olarak değiştirilmiştir. 1974 yılında ilkokullara öğretmen yetiştirmek üzere, lise ve dengi okul mezunlarını kabul eden öğrenim süresi 2 yıl olan “eğitim enstitüleri” açılmış, bu okullar 1982 yılında üniversitelere bağlı 2 yıllık yüksekokula dönüştürülmüş, 1990 yılında ise öğrenim süresi 4 yıl olan sınıf öğretmenliği bölümü olarak eğitim fakültelerine bağlanmışlardır. 1977 yılında Ankara’da yaygın (çıraklık) eğitime teknik öğretmen yetiştirmek amacıyla erkek sanat yüksek öğretmen okulu ile Kız sanat yüksek öğretmen okulu açılmıştır. 1982 yılında çıkarılan 41 sayılı KHK ile öğretmen yetiştiren tüm yüksekokullar üniversitelere bağlanmış ve eğitim fakülteleri kurulmuştur.” Bkz. Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S.2019, 31. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2019, s. 276-360)

²Ali Güler, “Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Politikasının Ana Devreleri ve Karakteristikleri”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.4, S.1, (1989), s. 45.

öğretmen yetiştirme konusuna yeni bir soluk getirme amacıyla mı açıldıkları araştırmanın konusunu ve amacını oluşturmaktadır.

Araştırmamızın sonuç kısmında ek olarak günümüzde öğretmen yetiştiren kurumların çalışmalarında karşılaşılan sorunların, araştırmanın konusunu oluşturan dönemde baş gösteren sorunlarla benzerlikleri ortaya konularak, iyi uygulamaların karşılaştırılmasına ve günümüze ışık tutmasına çalışılmıştır.

Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamı, Cumhuriyet Dönemi'nde 1923 ve 1974 yılları arasında faaliyet göstermiş olan ve ilkokul öğretmeni yetiştiren öğretmen okullarıdır. Hedef 1954'te enstitülerin İlk öğretmen okullarına dönüşüm sürecini inceleyip ortaya çıkarmaktır. Osmanlı Devleti zamanında kurulmuş olan bu okulların Cumhuriyet Dönemi'ndeki faaliyetleri ve gelişimleri üzerinde durulurken köklerini Osmanlı zamanından almaları gerekçesiyle de Osmanlı Dönemindeki durumlarına da kısaca değinilmiştir.

Cumhuriyetin ilanının sonrasında öğretmen okulları, orta ve yükseköğrenime önem vermenin yanında özellikle temel eğitimin toplumun geneline yayılmasını amaçladığından ilkokul öğretmeni ihtiyacını karşılama işlevine önem vermişlerdir. Bu okullar, 1924'te 5 yıl eğitim vermek üzere planlanmış, 1932- 1933 öğretim yılında, ilk üç yılda ortaokul eğitimi, ikinci üç yılda ise meslekî eğitim vermek üzere, okulların süresi 6 yıla çıkarılmıştır. 1970-1971 eğitim yılında ise 7 yıla çıkarılarak İlk öğretmen okulu mezunlarının lise mezunlarına denk sayılmaları esası hâkim olmuştur. 1974-1975 öğretim yılında, İlk öğretmen okullarının bir kısmı öğretmen lisesine dönüştürülmüş, bir kısmı ise kapatılarak yerlerini, 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu kapsamında ilkokullara öğretmen yetiştirmek amacıyla iki yıl eğitim vermek üzere kurulmuş olan eğitim enstitülerine bırakmışlardır.³

Köye ilkokul öğretmeni yetiştiren önemli kurumlardan birisi öğretmen okulları statüsündeki, 17 Nisan 1940 tarihlinde, 3803 sayılı yasaya göre açılan Köy Enstitüleridir. Bu kurumlar, köylerdeki ilkokul mezunu zeki çocukları bünyesine almakta olup

³Gülsün Atanur Başkan, "Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmen Yetiştirmede Yeniden Yapılanma", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 20, S. 20, (2001), s. 17.

sonrasında mezun öğrencilerin bulundukları köylerde öğretmenliğe başlayıp iş eğitimi ve eğitimi birlikte yürütmek düşüncesi doğrultusunda çalışmışlardır. Bu amaçla, Cumhuriyetin ilk yıllarında, nüfusunun yüzde 80'i köylerde yaşayan Türkiye'de, 1940 yılından itibaren tarıma elverişli arazisi olan köylerde veya bu köylere yakın bölgelerde Köy Enstitüleri açılmaya başlanmış fakat on üç yıllık bir eğitim hayatından sonra 1953'te toplanan V. Millî Eğitim Şûrasında, görüşülmüş ve 27 Ocak 1954'te, 6234 sayılı yasayla kapatılmışlardır. Böylece köy ve şehir ilkokullarına ayrı okullardan öğretmen yetiştirme uygulaması yerine bu kurumlar diğer öğretmen okullarıyla birleştirilmiş ve altı yıl eğitim verecek olan İlk öğretmen okulları ortaya çıkmıştır. Köy ilkokullarındaki öğretmen açığını kapatmak üzere İlk öğretmen okulu mezunlarına zorunlu hizmetlerini köylerde tamamlama zorunluluğu getirilmiştir. Bu okulların öğretim programlarında değişikliğe gidilerek Köy Enstitüleri programlarındakine benzer "iş ve tarım dersleri" koyularak İlk öğretmen okullarından mezun olanların köy ve şehir ilkokullarında öğretmenlik yapabilmelerine yönelik eğitim almaları sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda Köy Enstitülerinin İlk Öğretmen Okulu'na dönüşme sürecine ve bu süreçte Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin rollerine değinilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Seçilen konu doküman analizi yöntemine başvurulmuştur. Enstitüler ve İlk öğretmen okullarıyla ilgili kişi ve faaliyetleri konu alan birincil ve ikinci derece kaynaklara; 1954-1974 dönemine ait meclis konuşmaları, kanunlar ve parti kongreleri tartışmalarına, süreli yayınlara, dönemin öğretmen ve öğrencilerinin anı ve görüşlerine dayanmaktadır.

Kaynak Tahlili

Daha önce yapılan araştırmalar ve ortaya konan tetkik eserlere bakıldığında bunların daha çok özel anlamda yöresel bazı İlk öğretmen okullarının incelenmesi veya Osmanlı'dan itibaren günümüze kadar olan öğretmen okullarının genel tarihçesi şeklindedir. Çoğu araştırmada okullar bir bütün olarak ele alınmış, hangilerinin ilköğretime, hangilerinin orta ve yükseköğretime öğretmen yetiştirdiğinin müstakil olarak ele alınmadığı görülmüştür. Özellikle büyük tartışmalara sebep olan; çeşitli zihniyetleri kaşı karşıya getiren bir konu sayılan enstitülerin kapanmasıyla ortaya çıkan İlk öğretmen

okullarının dönüşüm sürecinin detaylı bir şekilde ele alınmadığı görülmüştür. İlk öğretmen okullarının Köy Enstitülerinden farklı yanları nelerdir? Bu okullar hangi gerekçelerle açılmış ve Türk eğitim tarihine nasıl katkıda bulunmuşlardır? sorularıyla ilgili müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu konuyla ilgili ulaşılan kaynaklardan yola çıkılarak genel bir değerlendirme yapılmaya gayret edilmiş ve 1954'teki dönüşümle ilgili gerekçeler belirtilerek, yandaş ve karşıt görüşler incelenerek tümevarım yapılmaya çalışılmıştır. Öncelikli olarak meclis zabıt ceridelerindeki bilgiler araştırmamızın dayanağını oluşturmaktadır.

Eğitim Öğretimde Kurumsallaşma Yaklaşımları

Kurum kelimesi, insanlar tarafından yapılmış olan tüm toplumsal, kültürel ve siyasal kurumlar beşeri yapılara verilen genel bir addır. Halkın gelenekleri veya bir grubun alışkanlıkları içinde görülen, sürdürülmesi devlet ve toplum tarihi açısından oldukça önem taşımayan her türlü faaliyet ve düşüncelerdir. Bir toplumun içinde bulunan davranış kalıpları ve alışkanlıklar zamanla toplumun geneli tarafından benimsenir ve meşruluk kazanır. Dolayısıyla kurumlar, insan davranışlarına kuşatıcı ve zorlayıcı kurallar getirir. Kurumların kendi aralarında oluşturdukları uyum toplumdaki düzeni ve sosyal bütünleşmeyi sağladığı için kurumların eşgüdüm içinde çalışmaları istikrarlı olmaları ve devamlılık kazanmaları önemlidir.. Kurumlar her toplumda farklı gereksinimleri karşılamaktadır. Farklı kültürlerin kurumları da birbirinden etkilenmekte, toplumlar diğer toplumun kurumlarını kendi bünyelerine adapte edebilmektedir. ⁴

Kurumlar devlet geleneği için ne kadar önemliyse, kurum tarihi de devlet geleneği içinde kurumsallaşma geleneği açısından o kadar önem taşır. Kurumların köklülüğü, düzenli işlemesi ve sürekliliği için de bazı kurallar vardır. Kurumsallaşma ve modern devletin gelişimi, siyasi iktidarın öznellikten uzaklaşmasını sağlamış ve iktidar rasyonelleşmiştir. Hukukun gelişimiyle de devletin faaliyetleri sistemleştirilmiş ve şahsılıktan daha da uzak hale getirilmiştir. İktidarın ve egemen gücün kişilik yapısıyla devletin kurumsal yapısı birbirinden ayrılmış ve iktidar kurumsallaşmıştır. Kurumsallaşmış siyasi iktidarlarda, daha önceki meşruiyet dayanaklarının yerini

⁴ Adnan Ertem, "Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'nde Sosyal Bütünleşme Açısından Vakıflar", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s. 14-18.

kurumsallık almış; iktidarların değil devlet ve kurumların devamlılığı ön plana çıkmıştır.⁵ Bu durumun aksi düşünüldüğünde ise iktidar devlete göre değil devlet iktidara göre şekil almıştır. Dolayısıyla kurumsallaşma zor ve karmaşık bir konudur ve kurum tarihi yazmak oldukça önemli olsa da bir o kadar da zordur. Türkiye’de son yıllarda kurum tarihi konusunda araştırma çalışmaları yapılmaktadır. Özellikle 90’lı yıllardan itibaren kurum tarihi çalışmalarının arttığı görülmektedir.⁶

Kurum tarihi çalışma konuları arasında, belli bir büyüklüğün üzerinde olup kuruldukları toplumla etkileşim içerisinde olan, kurucularından bağımsız olarak teşkilatlanmış ve o toplumda belli bir yer edinmiş kurumlar bulunmaktadır. Bu kurumların başında örnek olarak siyasi partiler, bazı fabrikalar ve sanayi kuruluşları, kamu iktisadi teşebbüsleri, bankalar, sendika ve vakıflar ile bazı köklü eğitim kurumları gibi kurumlar gelmektedir. Bu kurumların araştırma konusu olmasında, kurucuları veya sahiplerinin tanınmış olmasından daha çok toplumun çoğunluğu tarafından bilinmesi esas alınmaktadır.⁷

Kurum tarihi çalışmaları topluma, kurumun kuruluşundan bu yana geçirmiş olduğu dönüm noktası sayılabilecek düzenlemelerin, amaçlarına ulaşması için atılacak adımların, faaliyet sürecinde karşılaşılabilecek engellerin belirlenmesinde ayrıca yapılan çalışmalardaki yeniliklerin belgelenmesi gibi konularda yararlar sağlamaktadır. Kurumlar, ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasal tarihinin önemli izdüşümleri olarak

⁵Eray Acar, “Daimi Devlet: Kurumsallaşma Sürecinde Devletin Sürekliliği”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 116.

⁶ Örnek kurum tarihi çalışmaları konusunda Gürkan Tekin; “Zeki Arıkan ve diğerleri, *Tariş Tarihi*, Metin Berke ve diğerleri, *Selanik Bankası’ndan İnter Bank’a 110 Yıllık Tarih*, Nevin Coşar, *Geçmişten Geleceğe Demirbank*, Edhem Eldem, *Osmanlı Bankası Tarihi*, Gürhan Fişek ve diğerleri, *Sosyal Sigortalar Kurumu Tarihi 1946-1996*, Murat Güvenç, Oğuz IŞIK, *Emlak Bankası 1926-1998*, Ömer Kayalıoğlu ve diğerleri, *Mamulattan Markaya Arçelik Kurum Tarihi, 1955-2000*, Uğur Kocabaşoğlu ve diğerleri, *Türkiye İş Bankası Tarihi*, İzzet Öztoprak, *Atatürk Orman Çiftliğinin Tarihi, Atatürk’ün 125. Doğum Yıldönümü’ne Armağan*, Yusuf Sarınoy, İbrahim Karaer ve diğerleri, *Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2004)*, Sabri Yetkin ve diğerleri, *İzmir Esnaf ve Ahali Bankası’ndan Egebank’a (1928-2000)*” gibi çalışmalar yapıldığını belirtmektedir. **Bkz.** Gürkan Tekin, “Kurum Tarihi Yazımıyla İlgili Sorunlar”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 42, (2008), s. 330- 338.

⁷ İlhan Tekeli, *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007. s 198.

kabul edildiğinden kuruluş ve gelişme süreçlerinin incelemesi de büyük önem arz etmektedir.⁸

Bir kurumun kuruluş ve gelişim sürecinin incelenmesi, kurulduğu toplumun ve ülkenin de gelişim sürecini incelemek anlamına gelmektedir. Kurum tarihi araştırma konuları arasında, kurumla devletin ilişkisi, ulusal veya uluslararası olayların kuruma olan etkileri, kurumun geçirdiği evreler gibi konular ele alındığı için, araştırmacılarda kurum hangi amaçla araştırılacak; tarihi mi araştırılacak yoksa kurumun ideolojisi mi yazılacak sorunsalı yaşanacaktır.

Kurumla ilgili çalışma, eğer tanıtım amacıyla kurum paydaşları tarafından yapılacak olursa zaman zaman objektiflikten uzaklaşlabilmekte ve bu da bilimsellik sorununu ortaya çıkarmaktadır.⁹ Tarih araştırmalarında birinci el kaynaklara ulaşmak ve bunlardan yararlanmak gerekliliği, kurum tarihi çalışmalarında da, çalışılacak olan kurumla ilgili birinci el kaynaklara ulaşmayı önemli şartlardan biri olarak ortaya çıkarmaktadır. Bu kaynaklara ulaşılabilmesi için üzerinde çalışılan kurumun düzenli bir arşivinin olması gerekmektedir. Kurum tarihi çalışmalarıyla ilgili diğer bir sorun da kurum araştırmalarının zorluğu, uzun ve kapsamlı bir araştırma gerektirmesi ve diğer tarih alanları kadar zevkli olmadığından genel tarih çalışmalarına oranla tarihçiler veya tarih araştırması yapanlar arasında çok rağbet görmemesidir. Kurum arşivlerine girip tozlu raflar arasında çalışmak, birçok akademik disiplinle aynı anda ilgilenmek zorunda olmak, gerektiğinde sözlü tanıklara başvurmak, bir araştırmacıyı zorlayabilecek çalışmalar olarak görülmüştür.¹⁰

Kurum tarihi çalışmalarında düzenli bir arşivi varsa, belgeleri ortaya koyulmalı, yazışma ve raporların metinleri özenle okunmalı, karşılaştırmalar yapılarak bir sonuca

⁸ Şafak BAŞA, “Kurumsallaşma Bağlamında Dâhiliye Nezareti’nden Dâhiliye Vekâletine Geçiş (1920-1923)”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s. 63.

⁹1992 yılında yapılan kurum tarihçiliği sempozyumunda İlhan Tekeli, çalışmaların bilimselliği ile ilgili şunları söylemektedir: “Kurumlar tarihlerini dışa karşı bir imaj, kendi içlerinde de bir ideoloji oluşturmak için kullanmak istiyorlar. Bu amaçla yapılan bir yazıcılığın belli çarpıtmaları taşıyacağı açıktır. Eleştiriler önemli ölçüde dışlanacak, nostaljik öğelere yer verilecek, görsel ve ikonografik malzeme kullanılacak, çıkan ürün pahalı baskılar halinde etkin sayılan çevrelere hediye edilecek, dolayısıyla okumaktan çok bakılacaktır. Okuyup kullanmak isteyen çevreler buna ulaşamayacaktır. Bu durumda ciddi bilim etiği sorunları var demektir.” Bkz. Gürkan Tekin, Kurum Tarihi Yazımıyla İlgili Sorunlar, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 42, s. 334

¹⁰A.g.m., s. 330-338.

ulaşılmalıdır. Hatta mümkünse, gelişmelerin içinde yaşamış insanlarla “sözlü tarih” denemeleri yapılmalı; aynı dönemi yaşayanların anlattıkları analiz edilerek gerçek zemin üzerine oturtulması araştırmayı güçlendirecek unsurlardandır. Çalışma sadece kurumun tanıtılması şeklinde olmamalı, elde edilen belgelerin yer aldığı bir belge yığını haline gelmemeli; ekonomi, siyaset bilimi, siyasal ve toplumsal tarih, felsefe, kültür, din gibi yardımcı disiplinlerle ilişkilendirilerek eleştirel gözle bir sonuca ulaştırılmalıdır.

Türk tarihinde eğitimle ilgili çalışmalar tam anlamıyla kurumsallaşma olarak sayılamasa da Türklerin tarih sahnesine ilk çıkışlarından itibaren sistemli bir şekilde başlatılmış olup gerek öğretmen gerek öğrenci yetiştirme konusunda bir millî eğitim ideolojisi oluşturulmaya çalışılmıştır.

İlk Türk devleti Asya Hun Devleti’ndeki eğitim sisteminin insan yetiştirme anlayışı içinde “alp insan tipi” kavramı bulunmaktadır. Türk topluluklarından kalan hikâye, masal, şiir, atasözü gibi sözlü edebiyat ürünlerinde, görev ve sorumlulukları en iyi şekilde yerine getiren birey anlamına gelen alp insanı yetiştirme vurgulanmaktadır. Bu da eğitimin bir sistem üzerine olduğu ve bir kurumsallaşma başlangıcı sayılabileceği izlenimini vermektedir. Bu dönemin eğitimindeki temel esas askerî, meslekî ve dinî eğitimden oluşan bozkır kültürü eğitimidir. Göktürkler Dönemi eğitimine ışık tutan dayanak ise 38 harften oluşan millî bir alfabelerinin olması ve Orhun abidelerinin Türk tarihinin ilk yazılı kaynağı olarak günümüze kadar gelmesidir. Bu kaynaklar, Türklerin millî bir dillerinin olduğunu göstermektedir. Kaynakların hükümdarlarının halkı için yaptıklarından ve yapması gerekenlerden söz etmesi, Türklerin, bağımsızlıklarını koruyarak birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmeleri gerektiği hakkında bilgiler vermesi, Türk tarihini ve eğitimini aydınlatıcı özellik taşımasını sağlamıştır. Bu bilgilerden hareketle Göktürklerin kurumsallaşmayı önemsedikleri sonucu çıkarılabilir. Yine Uygurların kendilerine özgü alfabe geliştirmeleri, matbaa ve kâğıdı kullanmaya başlamaları eğitimde bir sistem oluşturduklarına kanıt olarak gösterilebilir. Bir Uygur atasözünde geçen “Çocuğunu öğretmene ver, ondan alıp saraya ver” ifadesi; iyi bir yönetici, devlet adamı, memur veya asker olmak için iyi bir eğitim almanın gerekli ve

önemli olduğunun göstergesidir. Bu söz aynı zamanda Uygurların örgün eğitim kurumları kurduğuna dolayısıyla da bir tür kurumsallaşma olduğuna işaret etmektedir.¹¹

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte İslam dini eğitim alanında da etkisini göstermiştir. Türk İslam eğitim kurumları arasında Karahanlılardan Osmanlılara kadar değişerek ve gelişerek gelen ve örgün eğitim kurumu anlamına gelen medreseler ve mektepler; yaygın eğitim kurumları anlamına gelen ribat, cami, mescit, kütüphane, tekke ve zaviyeler bulunmaktadır.

Osmanlı Dönemi'nde 1839'daki Tanzimat'la birlikte başlayan Batılılaşma sürecine kadar sıbyan okulları, medreseler ve enderun olmak üzere üç tip okul bulunmaktadır. 1839'dan itibaren mektep-i iptidaiye, idadi, rüştiye, sultani ve darülfünun adı verilen Avrupa tarzı okullar açılmıştır. Bir kurumsallaşma ve sistemleşme başlamış diye düşünülürken iken bu kurumlar, birbirine ters düşen iki görüşü temsil eder hale gelmiştir. 18. yüzyılda savaşlarda yenilgilerin başlamasıyla birlikte askeri alanda eğitimle ilgili düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet'in kurulmasını takiben Osmanlı'dan farklı olarak yeni devletin politik, kültürel, ekonomik anlamdaki inkılaplarına paralel olarak eğitimde de 1923-1946 yılları arasında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesinden başlanarak laik bazı düzenlemeler yapılmıştır. İlahiyat Fakülteleri ve imam hatip okulları kurularak devletin dini eğitimi kontrol altına alması amaçlanmıştır. Türkiye'ye yabancı uzmanlar getirilmiş, Latin Alfabesi kabul edilmiş, kurulan halkevleri ve millet mektepleriyle nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturup köylerde yaşayan halkın okuryazarlık oranı artırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda 1926'da Maarif Teşkilatı Kanunu uygulanmaya konmuştur. Köy öğretmeni yetiştirmek amacıyla köy öğretmen okulları, eğitim kursları ve ardından da Köy Enstitüleri önemli ve anlamlı adımlar olarak görülmüştür. Bu çalışmalarla eğitim sistemleştirilmeye ve kurumsallaştırılmaya çalışılmıştır. Daha sonra kurulan İlk öğretmen okulları Anadolu öğretmen liseleri ve öğretmen yetiştiren üniversiteler kurulmaya başlanmıştır.

5 Temmuz 1961 tarihinde, 10846 numaralı Resmi Gazetede yayımlanan Beş Yıllık Birinci Kalkınma Planı'nın 10. maddesindeki:

¹¹Yahya Akyüz, age., s. 5-15.

*“Kalkınma hızını artırma ve planın hasarısını sağlama bakımından sıhhatli ve bilgili işgücünün sistemli bir şekilde yeteri kadar yetiştirilmesi özel bir önem arz etmektedir. Gerek plânlarla ele alınarak yatırımların en verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekse mevcut kapasite ve imkânlardan en çok faydalanabilmesi için araştırmacı ve teknik bilginin artırılması maksadıyla her seviyedeki eğitime ve öğretime öncelik verilecektir.”*¹²

ifadesiyle vasıflı ve nitelikli insan yetiştirme amacıyla sonraki yıllarda da eğitime önem verilmesi ve yatırım yapılması konuları üzerinde durulacağına işaret edilmiştir. Birçok genel müdürlük çok sayıda müşavirlik ve daire başkanlıklarıyla ve çok sayıda çeşitli kademelerde görev yapan öğretmenlerle eğitim kurumsallaşması devam etmiştir.

Örneklerden anlaşıldığı üzere, Türk eğitim tarihi köklü bir geçmişe sahiptir. Ancak çokça ve sıkça yapılan değişiklikler, kurumları açmalar, kapamalar, kurumaların isimlerinin sürekli değiştirilmesi, eğitim sisteminin kurumsallaşıp kökleşmesine, oturup gelişmesine zarar vermektedir. Özellikle millî eğitim bakanlarının sürekli ve kısa sürede değiştirilmeleri, yeni iktidarların eğitimin diğer ve asıl paydaşlarına danışmadan, kendi siyasi görüşlerine göre eğitim-öğretim işlerine yapısal müdahalelerde bulunmaları istikrarlı bir sistemin oturtulamaması ve sürdürülebilir olmaması sonucunu getirmiştir. Yapılan olumlu veya olumsuz değişiklikler kalıcı olamamıştır. Bu durum beraberinde pedagojik, sosyolojik, ekonomik ve geleceğe dönük sorunları getirmekte ve Türk eğitim tarihinin kurumsallaşma açısından araştırılmasını zorlaştırmaktadır. Araştırma konusu olan Köy Enstitülerinin kapatılmasıyla kurulan İlk öğretmen okulları, genellikle enstitülerden devralınan yer ve binalarda kuruldukları için enstitü ve İlk öğretmen okulları arşivlerinden ortak yararlanılıp kıyaslama çalışmaları yapılarak araştırmacılara ışık tutulabilir.

¹²Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Birinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1962-1967.pdf (28/ 01/ 2021).

Araştırmanın Tarihi Arka Planı: Osmanlı Dönemi'nde İlköğretime Öğretmen Yetiştirme

Osmanlı Devleti Dönemi'nde eğitim işlerinde devletin etkisi ve yenileşme hareketleri Sultan II. Mahmut idaresinde başlamıştır.¹³ II. Mahmut döneminde Batı tarzında rüştiyeler açılmış, yükseköğretim düzeyinde eğitim veren Tıbbiye ve Harbiye mektepleri kurulmuş ve okuma-yazma öğrenimi zorunlu hale getirilmiştir. II. Mahmut, medrese ve ulemanın etkisinden uzak bir eğitim hareketi yürütmek için 1838 yılında Meclis-i Umûr-u Nâfia'yı kurmuş ve kendi döneminden önce yalnızca askerî alanda yapılmış olan eğitimde yenileşme hareketlerini sivil alanda da gerçekleştirmek istemiştir. Yükseköğretime öğrenci yetiştirmek amaçlanmış olsa da yapılan çalışmalar Bâb-ı Âli'ye memur yetiştirmekle sınırlı kalmıştır.

Tanzimat Fermanı'nın ilanından I. Meşrutiyet'e kadar olan dönemde, Osmanlı'da eğitime yönelik kurumsallaşma çalışmaları ve yapısal reformlar artarak devam etmiştir. Bu dönem, II. Mahmut döneminde başlatılmış olan yeniliklerin devamı olarak değerlendirilebilecek bir dönemdir. Sultan Abdülmecit, reformların başarıya ulaşabilmesi için özellikle eğitimde reformun şart olduğunu dile getirerek Muvakkat Meclis-i Maarifi kurmuştur.¹⁴ 1845'te kurulan bu geçici meclis, sıbyan mekteplerini düzene koymak amacıyla oluşturulmuştur. Ayrıca rüştiye mektepleriyle darülfünun açılmasını ve eğitimle ilgili düzenlemeler için Bâbıâli'de sürekli faaliyette olan bir meclisin kurulmasının fayda getireceğini dile getirmiştir. Meclis-i Maarif-i Umumiye 1846'da faaliyetlerine başlayarak darülfünun denen ilk üniversitenin kurulmasını sağlamıştır. Meclis-i Maarif-i Umumiye, sıbyan mekteplerine rüştiyelere ve yükseköğretime reform yapmakla yükümlü olmuştur.¹⁵ Rüştiye adıyla açılmış olan kurumların amacı ise ilkokullardan daha ileri bir düzeyde, eğitim yapmak ve öğrencileri yüksekokullara ve kamu hizmetlerine hazırlamak olmuştur. Yine bu dönemde 16 Mart 1848 tarihinde, modern anlamda öğretmen okulu

¹³Bayram Kodaman; sıbyan mekteplerinde ve medreselerde devlet müdahalesinin gecikmiş olmasını Osmanlı'nın vakıf sistemine bağlı bir idarenin kontrolünde olmasına bağlamaktadır. Bu kurumların bütünüyle idare şekillerinin, öğretim usullerinin vakfiyelerinde belirtildiği şekilde olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bu kurumların bütünüyle uzun süre reform sürecinin dışında kalmaları da bu nedene bağlanmaktadır. Bkz. Bayram Kodaman, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, (1991), s. 163.

¹⁴ Cemil Öztürk, Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası, Ankara: TTK Yayınları, (1996), s. 31.

¹⁵Maârif-İ Umûmiyye Nezâreti <https://islamansiklopedisi.org.tr/maarif-i-umumiyye-nezareti> (02/ 03/ 2020)

anlamına gelen ve Darülmuallimin adı verilen erkek öğretmen okulu İstanbul'da açılmıştır.¹⁶

Tanzimat sürecinde Osmanlı eğitim kurumların tüm kademelerinde ıslah etmeye yönelik birtakım girişimlerin yaşanmasına rağmen ilköğretim alanında medrese ve ulemanın gözetimi ve denetimi altındaki ilköğretim kurumlarının sahip oldukları geleneksel yapılarında değişikliğin gerçekleştirilmesi 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin kabul edilip, uygulanmaya başlamasıyla mümkün olabilmektedir.¹⁷ Meclis-i Maarif-i Umumiye tarafından Mekatib- i Umumiye Nezareti kurularak Evkaf Nezareti'ne bağlı okulları ayrı organın yönetimine alınmış ve bu okullar medrese etkisinden uzak tutulmaya çalışılmıştır.¹⁸ Millî Eğitim Bakanı Saffet Paşa'nın¹⁹ hazırlanmış olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, özellikle ilköğretim sisteminin gelişmesine önemli oranda katkı sağlamıştır. Nizamnameyle, maarif teşkilatı çalışmaları yasal hükümlere bağlanarak Türk eğitim hayatında sistemleştirme ve kanunlaştırma hareketi başlamıştır. İlköğretim mecburi kılınmış,²⁰ okullar ilk, orta ve yüksek olmak üzere üç kademeye ayrılmıştır: İlköğretim, sıbyan ve rüştiye mekteplerinden;

¹⁶Erdoğan Başar, Millî Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960), İstanbul Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, (2004), s. 42.

¹⁷Sıbyan Mektepleri Evkaf Nezareti ile Şeyhül-İslâmîğin yönetimine, yeni açılan okullar da Tanzimatçıların denetimine bırakılmıştır. Bu durumdan ilköğretim oldukça zarar görmüştür. Sıbyan Okulları 1862-63 yıllarına kadar ıslâhat hareketlerinin dışında kalmıştır. Çünkü çağdaşlaşmanın şartını rüştiyelere bağlayan Tanzimatçılar, sıbyan okullarının rüştiyelere nitelikli öğrenci yetiştirmesini ve iptidai adıyla yeni ilk okulların açılmasını gerekli görmüşlerse de önemli bir başarı elde edilememiştir. 1868'de İstanbul'da bir "Darülmuallimîn-i sıbyan" açılmasıyla ilk okullara yetiştirilecek öğretmen konusunda önemli bir adım atılmıştır." Bkz. B. Kodaman, *age.*, s. 66, 67.

¹⁸ Cemil Öztürk, *age.*, s. 4.

¹⁹"Mehmed Esad Safvet Paşa (1814 - 1883)" Mehmed Esad Safvet Paşa, XIX. yüzyıl Osmanlı tarihinin önemli şahsiyetlerindendir. Ticaret, Maârif, Adliye, Nafia ve Hariciye Nâzırlığı yapmıştır. Paris sefirliği görevinde bulunması Batıyı daha iyi tanımasına vesile olmuştur. 1868 yılında Maarif Nazırı iken, o dönemde 7 dilde eğitim veren ve dünyada bir benzeri daha olmayan bir okul olan Galatasaray Sultanisini kurmuştur. Maarif Nezâreti ilk defa onun zamanında "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" hazırlanarak batılı tarzda faaliyetlere başlamıştır. Eğitim konusunu bir devlet sorunu olarak değerlendirmiş ve bu doğrultuda çalışmalar yaparak Osmanlı eğitim sistemine ivme kazandırmaya çalışmıştır. 4 Haziran 1878-4 Aralık 1878 tarihleri arasında da 6 ay süreyle sadrazamlık görevini yerine getirmiştir. Kanun-ı Esassî'nin hazırlanmasında rol oynamıştır."Bkz. Çetin Aykurt, Bir Osmanlı Bürokrati: Mehmed Esad Safvet Paşa (1815-1883), AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi Cilt : 9 Sayı : 28, s. 353.

²⁰Nizamnamenin üçüncü maddesinde yer alan "Her mahalli ve karyede ve icabına göre bir iki mahalle veyahut bir iki karyede lâakal bir sıbyan mektebi bulunacak ve muhtalut olan karye ve mahallelerde islâm okulu başka ve eftali gayri müslime okulu başka olacaktır" hükmü ile maarif görevi bir kamu hizmeti haline getirilmiş, gayri müslimlere ayrı okullar açma yoluna gidilmiştir. Böylece Müslüman olmayan Osmanlı tebasına kendi "usul-i diniyeleri"ni öğrenmeleri ve programdaki dersleri kendi dilleriyle okumaları imkanı sağlanmıştır. Devam mecburiyeti erkekler için 6-10; kızlar için 7-11 yaşları arasındadır. Bkz. Mine Çağır, İbrahim Caner Türk, "1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, C. 4, S. 11, Ocak 2017, s. 64.

ortaöğretim, idadî ve sultânî mekteplerinden; yükseköğretim ise âlî mekteplerden oluşmuştur. Âlî mektepler ise dârümuallimîn, dârümuallimât ile çeşitli fen ve sanayi mekteplerinden oluşmuştur. Maarif idaresinin merkez ve taşra teşkilatlarının düzenlenmesi, öğretmen ve okullarla ilgili kararlar alınmış, 500 haneli her kasabaya 4 sene eğitim verecek olan bir rüştiye kurulması planlanmıştır.²¹

Öğretmen okulları, 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre Mekatibi Aliye yani Yüksek Okul kapsamında belirtilmiştir. Darümuallimin ve Darümuallimat denen ve ilkokullara öğretmen yetiştirmek amacıyla İstanbul'da kurulmuş olan bu kurumlar ayrı ayrı ele alınmıştır. Nizamnamenin 57-67 arasındaki on maddesi, Darümuallimin ile 68 ile 78 arasındaki maddeleri ise Darümuallimat ile ilgilidir. Öğretmenlik ilk defa bir meslek olarak kabul edilmiştir.²²

Maarif Nizamnamesine göre öğretmenlere Darümuallimînden mezun olmak şartı getirilmiş fakat bu okullardan yetişen öğretmen sayısı, İbtidâî ve Rüşdiye okullarının ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmıştır. Öğretmen ihtiyacının giderilmesine yönelik vilâyetlerdeki devlet memurları ve askerî görevliler, geçici olarak okullarda görevlendirilmiştir. Ayrıca çocuklara okuma-yazma konusunda temel kuralları öğretebilecek öğretmenler yetiştirilmesi amaçlanarak Dârümuallimînler aracılığıyla vilâyetlerdeki imamlara yeni öğretim metotları kazandırılarak onların okullarda öğretmen olarak istihdam edilmelerine çalışılmıştır. Nizamnamede medreselerle ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır.”²³Bu dönemde Maarif Teşkilatı içinde medrese çıkışlılar yer almamıştır.²⁴

²¹Cahit Yalçın Bilim, Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 166.

²²Age., s. 449.

²³Mine Çağır, İbrahim Caner Türk, “agm., s. 72.

²⁴İmam, hatip ve aynı zamanda öğretmen Nebi Bozkurt bu konuda şunları söylemektedir: “II. Abdülhamid döneminde eğitim konusunda ıslahat ve yenilikler yapılırken en çok ıslaha muhtaç olan medrese ihmal edildi. Bu tutum muhtemelen medresenin ve temsil ettiği zihniyetin ıslahının çok zor, hatta mümkün olmadığı kanaatine dayanmaktaydı. II. Abdülhamid'den sonra İttihatçılar devrinde Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım ve Mustafa Hayri efendiler zamanında ciddi olarak medrese ıslahı yapılmak istendi. Islâh-ı Medâris Komisyonu oluşturulup çeşitli nizamnâmeler hazırlandı. Geleneksel yapısından tamamen farklı, mektep tarzında yeni program dârü'l-hilâfe medreselerinde uygulanmaya başlandı. Ayrıca Medresetü'l-kudât, Medresetü'l-eimme ve'l-hutabâ (1913), Medresetü'l-vâizîn (1913), Medresetü'l-mütehassısîn (1914), Medresetü'l-hattâtîn (1914), Medresetü'l-irşâd (Medresetü'l-eimme ve'l-hutabâ ile Medresetü'l-vâizîn'in birleştirilmesiyle, 1919) kuruldu. Ancak I. Dünya Savaşı ve arkasından imparatorluğun tasfiyesi sebebiyle bu okullar uzun süreli olmadı. XX. yüzyılın başlarından itibaren Beyânülhak, Sırât-ı Müstakîm ve Sebîlürreşâd gibi devrin muhafazakâr mecmualarında medreseyi değerlendiren, çözüm

II. Abdülhamid döneminde 1876 Anayasası hazırlanırken ilköğretim konusuna değinilmiş ve “*Osmanlı efradının kâffesince tahsil-i Maarif’in birinci mertebesi mecburî olacak ve bunun derecâtı ve teferruâtı nizâm-ı mahsus ile tayin kılınacaktır*” maddesi anayasaya konularak ilköğretim mecburiyeti getirilmiştir. Böylece kız ve erkek çocuklar için eşit eğitim hakkı anayasal güvence altına alınmıştır. Bu düzenlemeyi 1879 tarihinde Maarif Nezareti’ne bağlı olarak Mekâtib-i Sıbyaniye Dâiresi’ hin kurulması izlemiştir. Sonrasında taşrada maarif teşkilatlarının kurulmuş,. İstanbul’dan gönderilen ilköğretim müfettişleri ve taşradaki müfettişler durumu yakından takip etmişlerdir.²⁵

II. Abdülhamid döneminde, yoğunluğunu II. Meşrutiyet döneminde arttıracak olan taşrada öğretmen yetiştirme faaliyetleri de giderek artış gösterecektir. Çünkü imparatorluğun ilköğretime öğretmen yetiştirme ihtiyacının sadece İstanbul’dan karşılanması mümkün değildir. Edirne, Selanik, Kosova, Manastır, Aydın, Bursa, Halep, Elazığ, Erzurum, Sivas, Amasya, Musul, Van ve Bolu’da 1882 ve 1890 yılları arasında toplam on dört Darülmuallimin-i Sıbyan açılmıştır.²⁶

Yapılanlara bakıldığında Türk eğitim tarihinde köye öğretmen yetiştirme ve toplum kalkınmasının köyden başlatılması çalışmalarının II. Meşrutiyet döneminde olduğu görülmektedir. Bu fikri ilk defa ileri sürenler arasında; Üsküp Darülmuallimîni muallimlerinden Sabri Cemil (Yalkut)’in başyazarlığını yaptığı Yeni Mektep Mecmuası, çeşitli vilayetlerde muallimîn ve maarif müdürlükleri yapmış olan Ethem Nejad ve Kastamonu Milletvekili İsmail Mahir Efendi²⁷ yer almaktadır. Meşrutiyet döneminde

önerileri ileri süren makaleler yazıldı. *Medreseler*, 3 Mart 1340 (1924) tarihli *Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu ile Maarif Vekâleti’ne devredildi ve kanunun neşrinden on üç gün sonra bütün medreseler kapatıldı*. Bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/medrese>

²⁵ Bayram Kodaman, age, s. 67. Bayram Kodaman’a göre: “ Bu devirdeki siyasî fikir akımlarının da ilk ve orta öğretim üzerinde etkilerini görmek mümkündür. Başlangıçta ilk öğretimin amacı “İslamcılık”; orta öğretimin amacı “Osmancılık” siyasetine uygun yürütülüyordu. Fakat devrin sonlarına doğru, her iki akım tamamiyle terk edilmemekle birlikte, “Türkçülük” okulların amaçları arasında girmeye başlamıştır. Bu bakımdan ilk ve orta öğretimin siyasî hedeflerini açıklığa kavuşturmak zordur.” Bkz., age, s. 164.

²⁶ Cemil Öztürk, age.,s. 31.

²⁷ “İsmail Mahir Efendi: 1886 yılında Sinop Ayancık nahiyesinde ilkokul öğretmenliğine atanmıştır. Bir yıl öğretmenliği sırasında para biriktirip İstanbul’a giderek Darülmuallimine kaydolup yüksek bölümünden mezun oldu. Selanik’e öğretmen atanmıştır. Selanik’te çeşitli okullarda coğrafya, geometri dersleri okuttu. Maarif müfettişliği yapmış (1894-1900), görevi esnasında 300 köy gezmiş, halkın her kesimiyle kaynaşmış, sorunları yerinde görüp okul yapılacak yerleri belirleyip inşaatlarda mühendislik hizmeti bile sunmuştur. Selanik Darülmuallimini Müdürlüğü, Mithat Paşa Sanayi Okulu Müdürlüğü sırasında 1906’da Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin kurucuları arasında yer almış, II. Meşrutiyet ilan edilince (1908) Kastamonu’ya gelmiştir. 3 Kasım 1908 seçimlerinde İttihat ve Terakkinin adayı olarak Osmanlı Meclisine seçilmiştir. İsmail Mahir Efendi, meclisteki görevinin yanı sıra darüleytam/yetimler yurdu açıp şehit çocuklarını

ortaya atılan bu fikirler, İzmit civarında Armeşe Öksüzler Yurdu'nda ve İzmir Darülmualimîni'nde uygulanmaya çalışılmıştır. Üsküp Darülmualimini Pedagoji Öğretmeni Mustafa Şekip, Edirne Darülmualimîni Müdürü Nafı Atuf beyler ve “Hurafattan Hakikata” adlı eseriyle Mehmet Şemsettin (Günaltay), köy ve şehir için farklı türde okullar tesis edilerek bu okul türlerine göre farklı öğretmenlerin yetiştirilmesi²⁸ fikrini savunmuşlardır.²⁹

Meşrutiyetle beraber, Darülmualimînler dışında medreseliler de öğretmen olabilmişlerdir. Tanzimat döneminde olduğu gibi, 1876-1909 arasında da ilk ve orta dereceli okullarda medrese kökenli kişiler görev yapmıştır. Daha çok köy ve mahalle ilkokullarında ise imam, müezzin, vaiz gibi kimselerden yararlanılmıştır. Esas mesleği öğretmenlik olmayan fakat yetenekli olup devlet dairelerinde vazifeli bazı memurlardan da zaman zaman faydalanılarak öğretmen ihtiyacı karşılanmıştır.³⁰

1908 yılında İkinci Meşrutiyet ile birlikte, ilköğretim sistemini yenilemek amacı ile 1913 yılında “Tedrisat-ı İptidai Kanunu Muvakkati” adlı yasayla devlet okullarında altı yıllık ilköğretim, zorunlu ve parasız hale getirilmiş ve “*Tahsil-i iptidai mecburî ve mekatib-i iptidaiyye umumiye meccanidir.*” sözüyle de kanunlaştırılmıştır. Ayrıca yasanın 46.maddesinde ilköğretime öğretmen yetiştirmek üzere vilayet merkezlerinde yatılı kız ve erkek öğretmen okulları açılması kararlaştırılmıştır.³¹ Bu doğrultuda diğer bir görüş ise Kastamonu Milletvekili İsmail Mahir Efendi'nin 14 Temmuz 1914 tarihindeki sözleridir. İsmail Mahir Efendi:

“...Maarif terakki etmedikçe hiçbir vakit bütçe kapatılamaz. Ahalinin aklı ermez. Şimdi bendeniz diyorum ki, şu bütçemizin bu haliyle mevcut vesaitimizden azlığı ile bu masarifi bilhassa maarifi iptidaiyyemizi pek yakın bir vakitte ileri götürmeyiz. Ben öyle zannediyorum ki, bu gidişle belki yüz, yüzelli senede ancak maarifi temin edebiliriz. Bendeniz başka

eğitmekle meşgul olmuştur. Bkz. Davut Ay, İsmail Mahir Efendi: Hayatı Ve Faaliyetleri, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s.4,5.

²⁸Yahya Akyüz, age., S. 257-260.

²⁹ “Sivas Öğretmen Okulu Pedagoji Öğretmeni A.Fuat Gündüzalp de 1924 yılında yayımladığı “Talim ve Terbiye Teşkilâtında Buhran” adlı kitabında Gündüzalp köy öğretmenin yüksek bilgidan çok sağlam karakter ve ahlak taşıması gerektiğini vurgulamış, az ve öz bilgilerini, araştırmacı yöntem ve tekniklerini köyün sade ve kompleks olmayan çevresine harcaması gerektiğini söylemiştir.” Bkz. Cavit Binbaşoğlu, Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerine Bir Araştırma, s. 16.

³⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulmuallimin>

³¹ Nevzat Ayas, Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler, MEB Yayınları, Ankara, 1948, s. 397.

*memleketlerin yaptığı gibi ve onlara yakın bir surette bir şey tasavvur ediyorum ve bunu da teklif edeceğim. Bunu Hükûmet de nazarı dikkate alsın. ...”*³²

şeklinde ifadelere yer verirken çözüm önerisinde bulunmaktadır. İsmail Mahir Efendi, tasavvur ettiği konuyla ilgili ülkedeki mevcut yetmiş sancağın çiftlik olan yerlerinde yatılı ilkokulların oluşturulmasını, sekiz yıllık süre içinde buralarda kız ve erkek çocukların köy öğretmeni olmaları için eğitim almalarını, eğitim ve öğretim programları içinde aşçılık, dikiş dikme, tavukçuluk gibi uğraşların yer almasına işaret etmiştir. Kadınların daha çok tavukçuluk ve dikiş işleriyle erkeklerin ise tamamen tarım işleriyle uğraşabileceklerini belirtmiştir.

*“... Doğal olarak kız okulunun birçok kuruluşu, düzenlemesi olacak: Dokumacılık, aşçılık, dikişçilik... Kadınların tarımdan yapabilecekleri tavukçuluk ve benzerleri gibi... Erkek okullarında da tamamıyla tarım işleri... Bunlara dört yıl ilköğretim gösterelim ki Türk çocukları son derece kavrayışlı olur. Üç yıl da İlk öğretmen okulunun programını bunlara gösterelim. Toplam öğrenim yedi yıl eder. Bir yıl da eksiksiz uygulama görür; sekiz yıl oldu mu? Sekiz yıla kadar o köylüleri zorunlu tutarsınız; öğretmen evini ve okullarını o okulların küçük modeli biçiminde olmak üzere köylerinde yapsınlar...”*³³

diyerek köy çocukları öğretmen olmaları için bu şekilde yetiştirilirken köylünün de okula ayrılacak araziye işleyerek bu araziden yararlanmalarını ve bu yolla elde edecekleri gelirden hem okul binalarını yapmalarını hem de öğretmenlere aylık vermeleri önerisini gündeme getirmiştir. Bu şekilde öğretmen yetiştirilmesinin pratik ve ekonomik yolu ortaya koymuştur. Osmanlı idaresi bütün vatandaşlarını ilköğretimden yararlandırmak hususunda hassasiyet göstermiştir. Yine bu dönemde İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun³⁴ hazırlamış olduğu “Maarifte Bir Siyaset” adlı broşürde; öğretmen okullarına eleştiri getirilmiş ve bu okullarda millî gayenin etkin olmadığına, yeterince köy ve memleket

³²MMZC, D. 3, C. 2, s. 232.

³³MMZC, D. 3, C. 2, s. 233.

³⁴İsmail Hakkı Baltacıoğlu: “II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Devirlerini, Cumhuriyet ve 1950 sonrası Çok Partili Dönemi yaşamış çok yönlü bir insandı. Eğitimci, fikir ve bilim adamı, siyasi bir şahsiyet idi. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasından sonra ilk çok partili denemeler çerçevesinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurucularındandı. Döneminin en ünlü hatiplerindendi. Roman ve tiyatro yazarı idi. “Türk’e Doğru” eseri ile tüm sanat kollarına program çizmek isteyen bir kuramcıydı. 1913’te Darülfünun’da Fenn-i Terbiye müderrisliğine yani pedagoji profesörlüğüne atandı. 1918’de Tedrisat-ı Taliye (Orta Öğretim) müdürlüğüne atanan, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, bu görevinden sonra kısa bir müddet Tedrisat-ı Aliyye (Yüksek Öğretim) genel müdürlüğü yaptıktan sonra Heyet-i Teftişîye Reisliğine (Teftiş Kurulu Başkanlığı) getirildi. 1923 yılında İstanbul Üniversitesi’nin Edebiyat Fakültesi Dekanlığı’na daha sonra da “Darülfünun Emni” sıfatıyla rektörlüğüne atandı. Böylece Cumhuriyet döneminin ilk üniversite rektörü oldu. 1933 yılında çıkarılan üniversite kanunuyla kadro dışı bırakılarak görevine son verilen İsmail Hakkı Baltacıoğlu, ölümüne kadar kesintili de olsa yayını sürdürülen Yeni Adam dergisini çıkartmaya başladı. 1934’ten 1979’a kadar yayın yapan kültür-edebiyat ve fikir dergisi Yeni Adam’ın kurucusudur. 1942 yılında Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi’ne profesör olarak atandı. 1950 yılına kadar iki dönem Afyon ve Kırşehir milletvekili olarak parlamentoda görev yaptı. İslam Dininin çeşitli konuları ile ilgilenen İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Kuran-ı Kerim’i Türkçeye çevirmiştir.” Bkz. Hamza Altın, II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Onun Eğitim ve Eğitimci Kavramları ile İlgili Düşünceleri, Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 33, S. 55, 2014, s. 220-223.

sevgisi taşımadıklarına işaret edilmektedir. Baltacıoğlu, broşürde öğretmen okullarına devam edenlerin köy ve meslek ruhunu taşımadıklarını ve şehir öğretmen okullarının mezunlarının köylere gönderilmesinin düşünülmesinin yanlışlığına dikkat çekmekte, gönderilecek öğretmenin ideal bir biçimde köylünün beklentilerine cevap verecek şekilde yetiştirilmeleri gerektiğini belirtmektedir.³⁵

³⁵Yahya Kemal Kaya, age., s.190.

BÖLÜM 1: ATATÜRK DÖNEMİ'NDE İLKÖĞRETİME KÖY ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME POLİTİKALARI (1923- 1938)

1.1. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE İLKÖĞRETİME ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

1920’de Ankara’da kurulan yeni hükûmet zamanında ülke işgallere karşı bir savunma sürecinde idi. Yaklaşık üç yıl süren bu dönemde Mustafa Kemal, askerî zafere ulaşma yolları ararken fırsat buldukça yeni kurulacak devletin millî eğitim politikalarıyla ilgili düşüncelerini de belirtmiştir. Bu düşüncelerini ilk hükûmet programında, meclis konuşmalarında ve Sakarya Meydan Savaşı sırasında düzenlediği Maarif Kongresi’nde dile getirmiştir. BMM’nin kurulmasını takip eden süreçte 2 Mayıs 1920 tarihinde Maarif Vekâleti kurularak, okulların malî yükleri vergiler yoluyla hafifletilmek istenmiştir.³⁶ Böylece öğretmen okullarının, yerel idarelerin elinden alınarak Maarif Vekâletine bağlanması, giderlerinin ve öğretmen maaşlarının genel bütçeden karşılanabileceği düşünülmüştür.

Millî Mücadele’nin başında vatanın işgale uğrayan kısımlarında bulunan Darülmualimin ve Darülmualimatlar ya kapatılmış ya da işgal güçlerinin kontrolüne geçerek eğitim ve öğretime devam etmiş veya binalar farklı amaçlar için kullanılmıştır. Örneğin Edirne’de bulunan Darülmualiminde derslerin bazıları Yunanca verilmiş, tarih dersine sınırlama getirilmiş ve okulun bazı bölümlerine Yunan göçmenler yerleştirilmiştir. BMM’nin egemenliğinde olan bazı öğretmen okulları ise savaş dönemi olması sebebiyle kaynak yetersizliğinden kapatılmıştır. Ankara’da bu sebepten kapatılan okul ise tepkiler üzerine, genel bütçeden masrafları karşılanmak suretiyle yeniden açılmıştır. Kaynak tükenince bir daha kapatılmak zorunda kalan okul Millî Mücadele sonunda tekrar açılmıştır. Taşradaki birçok okulun akıbeti de bu şekilde olmuştur. Bu okulların binaları da savaş süresince zaman zaman idarî ve askerî amaçlı kullanılmıştır. İşgal edilmeyen bölgelerdeki öğretmen okulları ise fizikî yapıları ve eğitim-öğretim bakımından oldukça yetersiz kalmışlardır. İstanbul’daki okulların da durumu taşradakilerden farksız değildir.

³⁶ Cavit Binbaşıoğlu, age., s. 173.

Öğretmen okullarının ıslahı meselesiyle ilgili dikkat çekilen gerekçelerden biri bu okulların niceliklerinin niteliklerinden fazla olması meselesidir. Mevcut çok sayıdaki öğretmen okullarının yerine mıntika okulları denen ve belli yerlerde kurulacak az sayıda, modern ve büyük öğretmen okullarının açılması meselesi meclisin ilk dönemlerinde tartışılan konulardan biri olmuştur. Vilayetlerin bu okulların masrafını karşılayabilmesi oldukça zordur. Bu görüşü savunanlara göre her vilayette okul açılmasını gerektirecek kadar öğrenci mevcut değildir. Birkaç vilayetin öğrencileri belli mıntikalarda kurulacak öğretmen okullarında toplanmalı görüşünde birleşmişlerdir. 6 Ocak 1921’de Aydın milletvekili Tahsin Bey BMM’de yaptığı konuşmada Amerika’da bile 50-60 öğrenci için bir darülmuallimin tesis edilmediğini, bunun israftan öteye gidemeyeceğini söylemiştir. O zamanki Maarif Vekili Vehbi Bey (20.11.1921-05.11.1922), Millî Mücadele kahramanlarından Kazım Karabekir Paşa ve eğitimci İsmail Hakkı gibi bazı kişiler bu görüşü savunanlardandır. Bazı eğitimciler ise bu mıntika okullarının sayıca büyük boyutlara ulaşan öğretmen ihtiyacını karşılamaya yetmeyeceğini düşünmektedir. Diğer bir nokta ise bu okullardaki eğitimin geliştirilmesiyle ilgili meselesidir. Okulların modernleştirilmesi şarttı fakat bu durumun gerçekleştirilmesi için Batılı ülkelerin sistemini örnek alalım diyenlerin yanı sıra ülkenin kendi sosyal, kültürel ve ekonomik imkânlarının dikkate alınmasını şart koşanlar vardı. Bir diğer dikkat çekici nokta da öğretmen okullarının geliştirilmesinden ziyade bu okulların kaldırılarak idadiden mezun olan öğrencilerin bir yıl meslekî staj gördükten sonra öğretmen olarak atanmasına ilişkin olan görüştür.³⁷

Mıntika öğretmen okulları açma fikriyle ilgili girişimler 1923 yılı başından itibaren başlamıştır. Dönemin Maarif Vekili İsmail Sefa (Özler) Bey (05.11.1922-27.10.1923)³⁸ on beş mıntika okulunun açılmasına karar verildiğini 3 Ocak 1923 tarihinde verdiği bir demeçte açıklamıştır. Mustafa Kemal ise 1 Mart 1923’te meclisin açılış konuşmasında bu konuya değinmiştir. İlk hükûmet programında çocukların hayatta başarılı olacak ve kendi kendine yetecek bir kişilikte yetiştirilip girişimci, üretici ve bilinçli olmaları konusunda yönlendirileceğini, ulus mizacına, coğrafi ve tarihî şartlara

³⁷ Cemil Öztürk, age., s. 39-47.

³⁸ İsmail Sefa Özler (1885- 1940) 1. ve 2. TBMM’ye Mersin ve Adana milletvekili olarak girdi. 1922’den 1924’e kadar Millî Eğitim Bakanlığı yaptı. Daha sonra hem bakanlıktan hem milletvekilliğinden ayrılarak Adana’daki çiftliğine yerleşti ve burada öldü. Bkz. Cavit Binbaşıoğlu, age., s. 176.

uygun ders kitapları hazırlanarak o anki mevcut okulları iyi yönetmek gerektiğini söylemiştir. Maarif Kongresi'nde özellikle tüm dış etkilerden uzak, milletin ulusal yaratılışına ve karakterine uygun bir eğitim hareketi düşündüğünü dile getirmiştir. Maarif Vekâleti, Mustafa Kemal'in bu düşüncelerine uygun olarak, 8 Mart 1923'te Bakan İsmail Sefa (Özler) imzalı bir genelge yayınlamıştır. 1925'te Maarif Vekâleti Mecmuasının ilk sayısında yayımlanacak olan ve sonradan "Maarif- i Misakı" denilecek olan bu genelge ile öğretmenlere nasıl yurttaşlar yetiştirecekleri hakkında yol gösterilerek millî eğitimin temelleri atılmıştır. Böylece dönemin şartlarına göre büyük bir bölümü kırsalda yaşayan halkın yerinde eğitilmesi amaçlanmıştır.³⁹

1.2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE İLKÖĞRETİME ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Osmanlı'nın son dönemlerinin eğitim anlayışında önemli değişimler yaşanmış; bu doğrultuda eğitim programlarında ve uygulamalarında yeni düzenlemelere de gidilmiştir.

Millî eğitim politikasındaki düzenlemeleri Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayınlanan diğer iyileştirmeler izlemiş, öğretmenin her derste Cumhuriyet'in gereklerini ve ulusal amacı daima göz önünde bulundurması istenmiştir. 1924'te "Elifba Kongresi" adı verilen toplantıda ilk okuma ve yazma öğretimi üzerinde durulmuş; 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilerek mektep-medrese ikiliğinin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. 1928'te ise yeni harflerin kabulüyle Millet Mektepleri uygulaması başlatılmıştır.

İşaret edilen bu düzenlemeler ve bu yöndeki uygulamalarla Cumhuriyet Dönemi'nin eğitim anlayışı, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, laik, devletçi, inkılapçı vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamıştır. Çocukların milliyetçi olarak yetiştirilmesi ve onlara okulu sevdirmesi, sosyalleştirilmeleri, sistemin devamının sağlanması ve işaret ettiği değerlerin vatandaşlara kazandırılması işlevi ön planda tutulmuştur.⁴⁰

³⁹age., s. 173- 177.

⁴⁰Nurhayat Çelebi, H. Tezer Asan, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi İle Karşılaştırmalı Analizi", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, C. :2, S. 1, Şubat 2013, s. 144.

Eğitimin önemine dikkat çeken Atatürk:

“Görülüyor ki, en önemli ve verimli görevimiz eğitim işlerimize. Eğitim işlerinde mutlaka başarılı olmak gerekir. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu şekilde olur. Bu zaferin sağlanması için hepimizin tek can ve tek fikir olarak ilkeli bir program üzerinde çalışması gereklidir.”⁴¹

sözleriyle toplumun kalkınmasının eğitimle gerçekleşebileceğine ve yeni Türk insanının niteliklerinin artmasında eğitimin rolüne dikkat çekmiştir. Kalıcı zaferlerin süngüyle, topla, tüfekte değil, iktisat, ilim ve irfanla olacağına belirtmiştir. Bu amaçla Cumhuriyet Dönemi’nde çalışan öğretmenlerin mesleki yeteneklerini artırmak için çeşitli yetiştirme kursları açılmış, öğretmen okullarına iyi öğretmen adayları yetiştirmek üzere yurt dışına öğrenci gönderilmesi planlanmıştır.

Yurt dışına öğrenci gönderilmesinin tarihî arka planı bir yönüyle Tanzimat Dönemi’ne indirgenebilir. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde bu konunun tekrar ele alınıp öne çıkarılması, yetişmiş insanların ve aydın kesimin birbiri ardına patlak veren Balkan Savaşlarından bu yana savaş meydanlarında kaybindan kaynaklanmıştır. Bu durum, 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun çıkarılmasıyla tekrar gündeme gelmiş ve 29 Ekim 1924 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığının açtığı sınav ile uygulamaya konulmuştur. Bu sayede ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda her alanda yetişecek kişilere yurt dışında eğitim görme fırsatı sunulmuştur. İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun başkanlığında kurulan bir komisyon sınav yapmış ve bu sınav sonucuna göre 22 öğrenci Almanya ve Fransa’ya gönderilmeye hak kazanmıştır. Gönderilen ilk öğrenci grubunda Mahmut Cüda, Muhittin Sebatı, Cezmi Rıfkı, Cemil Sena Ongun, Naci Ecer, Vildan Aşır Savaşır, Burhan Toprak, Ekrem Zeki Ün, Osman Horasanlı, Necip Fazıl Kısakürek, Sadi Irmak, Suat Hayri Ürgüplü, Cevat Dereli, Şefik Akdık, Ali Münip Karsan, Namdar Rahmi ve Necmi Bey gibi isimler yer almaktaydı. Atatürk’ün adı geçen öğrencilere çektiği telgraftaki: *“Sizi birer kıvılcım olarak gönderiyorum. Alevler olarak geri dönmelisiniz!”* sözleri, Türkiye’nin çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşması meselesine ne kadar önem verdiğini göstermiştir.⁴²

⁴¹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006, s.388.

⁴² Sadi Irmak, Atatürk’ü Anarken, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 1, S. 1, 1984, s. 165.

23 Nisan 1924'te toplanan İkinci Heyet-i İlmiye (İkinci Bilim Kurulu)⁴³ toplantısında öğretmen okullarının müfredat programlarında köklü değişiklikler yapılmıştır. Öğretmen okullarının süresi dört yıldan beş yıla çıkarılarak kız ve erkek öğretmen okullarının programları standart hale getirilmiştir. Edebiyat ve sosyal bilimleri derslerinin saatleri azaltılmış, fen bilimleri ders saatleri artırılmıştır. Yine aynı şekilde, Divan Edebiyatı konuları azaltılmış, yeni edebiyat ile ilgili konular artırılmıştır. Batı edebiyatı konularına da yer verilmiştir. Bununla beraber Türk dili ve Türk tarihinin öğretimine de önem verilmiştir. Millî Mücadele ve Cumhuriyeti anlatan konular, okul programlarına dâhil edilmiştir. Ayrıca yine bu tarihte 439 Sayılı Kanunla öğretmenlik özel bir uzmanlık alanı olan ve ihtisas gerektiren bir meslek haline getirilmiştir.⁴⁴

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni okul binaları yapılmış, okullardaki öğrenci ve öğretmen sayıları arttırılmaya çalışılmıştır. 1926'da yeni öğretim yöntem ve ilkeleri anlayışına dayalı bir öğretim programı olan Maarif Teşkilatı Kanunu uygulanmaya konmuştur. Bu dönemde Köy Öğretmen Okulları, Eğitim Kursları ve ardından da Köy Enstitüleri önemli faaliyetler olarak görülmüştür. Bunun sebebi köylerdeki öğretmen ihtiyacıdır.

1927 Sayımı sonuçlarına göre 16.200.694 olan Türkiye nüfusunun 12.400.952'si (% 75'ten çoğu) köylerde yaşamaktadır. Şehirlerdeki okur-yazar oranı %32.04, köylerdeki ise %5.92'dir.⁴⁵ Bu gerçekten hareketle köye öğretmen yetiştirme meselesi önem kazanmaya başlamıştır. Çalışmalara önce köyden, ilkokul çocuklarını eğitecek öğretmenlerin yetiştirilmesi konusundan başlanmıştır. 1923-1938 yılları arasında hükûmetleri meşgul eden başlıca sorunlardan biri, öğretmen açığı meselesi olmuştur.

⁴³ "Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim politikalarının belirlendiği, eğitim meselelerinin tanınmış eğitimcilerin fikir, düşünce ve tecrübelerinden yararlanarak tartışılıp karara bağlandığı ve belli bir uygulama gücü olan ilmi toplantılar olarak tanımlanabilecek olan ve 1923 yılında ilk toplantısını yapan ve her yıl toplanması öngörülen Heyet-i İlmiye 1923, 1924 ve 1925 yılında üç toplantı yapmıştır." Bkz. Ayhan ÖZ, "Heyet-i İlmiye Toplantıları ve Millî Eğitim Şûralarında Din Eğitimi", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C 16, S. 29, 2014, s.190.

⁴⁴ Ersoy Taşdemirci, "20. Yüzyılda Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Çağdaş Pedagoji Akımları", Erdem (Erciyes Üniversitesi Dergisi), Cilt: 14, S. 40, Ankara 1989, s. 288.

⁴⁵ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif İstatistiği 1939-1940, Neşriyat no.187, Ankara, 1942, s. 2.

Dönemin Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey ⁴⁶, TBMM'de 22 Nisan 1926 tarihinde çıkarılan 819 sayılı özel idareler bütçelerinin yüzde 10'luk kısmının Millî Eğitim Bakanlığınca belirlenecek 10 Bölge Merkezi'nde öğretmen okulu binası yapılmasına ilişkin kanunun görüşüldüğü esnada Mustafa Necati Bey, mecliste yaptığı konuşmada ilköğretimde öğretmen açığının çok fazla olduğuna dikkat çekmiş, on yılda 30 bin öğretmen yetiştirilmesi gerektiğini söylemiştir:

“Özel İdareler, öğretmen okullarını 10 yılda kurmuşlar, başarılı olamamışlar. Özel İdarelerin bu işi başaramayacağı anlaşıncı da Genel İdareler bu işi yüklenmişlerdir. Yetmiş okul yerine otuz okul açılmıştır. Üstelik bu okullar için araç-gereç ve öğretmen gereklidir. Şimdi ülke yılda iki yüz öğretmen yetiştirmektedir. Bu sayı yetersizdir. On yılda otuz bin öğretmene ihtiyaç vardır. Bu yüzden Özel İdareler % 10 aktarmakla bir şey kaybetmeyecektir.” ⁴⁷

1927'de Denizli ve Kayseri'de iki Köy Muallim Mektebi açılmış, on yıl sonra 1937'de köy okulları öğretmen ihtiyacını karşılamak için biri Mahmudiye'de (Eskişehir), öbürü Kızılçullu'da (İzmir) olmak üzere iki eğitim kursu açılmıştır. Bu çalışmalar, konuyla ilgili daha sonraki yıllarda yapılacak köklü girişimlerin de temelini oluşturmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde ilkokul öğretmen ihtiyacı 1924 yılında “ilk muallim mektebi”, 1926 yılında “İlkokul Öğretmenliği Kursları”, 1927 yılında “Köy Muallim Mektepleri”, 1935 yılında “Köy İlk öğretmen Okulu”, 1940 yılında “Köy Enstitüleri” gibi kurumlar açılarak giderilmeye çalışılmıştır. Enstitüler 1954'te İlk öğretmen okullarına dönüştürülmüş ve 1976'ya kadar öğretmen yetiştirmeye devam etmiştir. 1973 yılında yürürlüğe giren ve her düzeydeki öğretmen adaylarının yükseköğrenim görmesini öngören 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na ⁴⁸ kadar,

⁴⁶ “Mustafa Necati (1894-1929) İzmir İdadisini bitirdikten sonra, Yükseköğrenim için İstanbul'a gitmiş ve İstanbul Hukuk Okulunu bitirdikten sonra 1914 yılında tekrar İzmir'e dönerek avukatlık ve İzmir Kız Öğretmen Okulu'nda öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Daha sonra, yakın arkadaşı Hüseyin Vâsîf (Çınar) Bey'le birlikte 1915 yılında, "Özel Şark Mektebi İdadisi" ni kurmuşlardır, 1918 yılına kadar Mustafa Necati bu okulun müdürlüğü ve edebiyat öğretmenliğini yürütmüştür. İzmir'in işgalinden beş gün sonra İstanbul'a kaçabilmiş, Dâhiliye Nezâretinde görev almış, Balıkesir'e de ancak, İstanbul Hükümetinin, Mutasarrıf Hilmi Bey'in yerine Karası Mutasarrıflığına tayin ettiği Fatin Bey'in yardımcısı olarak gelmiştir. Saruhan Mebusu seçilmiş, 20 Aralık 1925 tarihinde ise Maarif Vekili olmuştur. Mustafa Necati'nin, başında bulunduğu Maarif Vekâleti kurduğu "Millet Mektepleri" bir anda bütün Türkiye'yi bir okul hâline getirmiştir. Bakanlığı döneminde sorunlara hukukçu kimliği ve sağduyu ile yaklaşmış¹⁴, özellikle John Dewey'in raporundan büyük ölçüde etkilenmiş ve kısa bir süre içinde büyük başarılar elde etmiştir. O'nun eğitime, öğretmenlere ve öğrencilere olan ilgisini bakanlığından önceki yıllarda Kastamonu'da ortaokul, lise ve öğretmen okullarına yaptığı ziyaretlerden anlamak mümkündür. Mustafa Necati Bey, yeni Türk devletinin geleceğinin ancak eğitimle inşa edileceğine inanmış ve Milli Eğitim Bakanı olduğu yıllarda yaptığı icraatlarla da bunu kanıtlamıştır. Bkz. Ayşegül Şentürk, Mustafa Necati Bey'in Bir Eğitim Projesi: Maarif Eminliği, Belgi Dergisi Yayınları, C. 2, S. 6, 2013, s. 747,748.

⁴⁷ Sabiha Hakan, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ocak 2010, C. 12 S. 22, s. 171.

⁴⁸ “Öğretmenlik mesleğine hazırlık genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon ile sağlanır. Yukarıda belirtilen nitelikleri kazanabilmeleri için, hangi öğretim kademesinde olursa olsun, öğretmen

Türkiye’de ilkokullara öğretmen yetiştiren temel kurumlar İlk öğretmen okulları ve Köy Enstitüleri olmuştur.⁴⁹

1.3. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK’ÜN EĞİTİM ANLAYIŞINDA KÖYCÜLÜK HAREKETİ VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

Cumhuriyet’in ilk yıllarında, halkçılık fikrine bağlı olarak köy ve köylü önemli bir konu olarak gündemde olmuştur. Yeni kurulan ülkenin nüfusunun çoğunluğu neredeyse yüzde sekseni köyde yaşıyordu. Toplumun önemli bir üretici kesimi olan köylü, siyasi ve ideolojik anlamda anlaşılması ve kazanılması gereken bir grup olmuştur.

19. yüzyılda sanayinin gelişmesiyle dünyada da köycülük konusu sanayileşme ve kentleşmeye tepki olarak gündeme gelmeye başlamıştır. 1917’de Rusya’da ortaya çıkan devrimin tetikleyici gücü olan işçilerin çağrısını dinleyen köylü sınıfı olmuştur. Bolşevik İhtilâli’ni hazırlayan temel sebep sosyal adaletsizlik olarak düşünülmüştür. Rusya’da bu dönemde büyük servet sahibi zenginler ile oldukça fakir durumda olan, köylü ve işçiden oluşan diğer bir grup bulunmaktaydı. Şubat 1917’de gerçekleşen devrimin ardından Geçici Hükûmet kurulmuştur. İşçi Temsilcileri Sovyetlerinin hemen ardından Asker Temsilcileri Sovyetleri adlı grup oluşmuştur. Savaşın getirdiği yıkım sonrası örgütlenen ve çoğunluğu fakir köylülerden oluşan Asker Temsilcileri Sovyetleri adı verilen grup, Ekim Devrimi’nin temel güçlerinden biri olmuştur.⁵⁰ Keza 1929’da dünyayı sarsan ekonomik kriz de dünyaya ağır faturalar getirmiştir.

adaylarının yüksek öğrenim görmelerinin sağlanması esastır. Bu öğrenim lisans öncesi, lisans ve lisans üstü seviyelerde yatay ve dikey geçişlere de imkan verecek biçimde düzenlenir. (Ek fıkra: 30/6/2004-5204/1 md.) Öğretmenlik mesleği; adaylık döneminden sonra öğretmen, uzman öğretmen ve başöğretmen olmak üzere üç kariyer basamağına ayrılır. (Mülga ikinci cümle: 1/3/2014-6528/5 md.) (Ek fıkra: 1/3/2014-6528/5 md.) Aday öğretmenliğe atanabilmek için; 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48 inci maddesinde sayılan şartlara ek olarak, yönetmelikle belirlenen yükseköğretim kurumlarından mezun olma ve Bakanlıkça ve/veya Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yapılacak sınavlarda başarılı olma şartları aranır.” Bkz. Millî Eğitim Temel Kanunu, Resmi Gazete, 24/ 06/ 1973, Sayı. 14574, s. 5019.

⁴⁹Gülsün Atanur Başkan ve Diğerleri, “Türkiye’deki Öğretmen Yetiştirme Sistemine Karşılaştırmalı Bir Bakış”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 15, S.1, s. 36.

⁵⁰“Lenin çoğunluğu Sovyet yönetimine ikna etmek denkleminde köylülüğün hayati bir öneme sahip olduğunun altını çizmek için on gün sonra bütün ülkede kısa bir süre önce kurdukları sovyetleri temsil eden Birinci Bütün Rusya Köylü Vekilleri Kongresi’ne hitaben bir mektup yazdı. “Rusya’nın demokratik bir cumhuriyet haline gelmesi gerektiği, tartışmasız olsa da sınıf bilincine sahip işçi ve yoksul köylülerin partisi olan Bolşevik Parti, “toprak sahipleri ve kapitalistlerin çoğunluğunun istediğinden farklı olan başka tür bir cumhuriyet için çalışıyor... Bir hafta sonra Bolşeviklerin ve müttefiklerinin yaklaşık yüzde 20’sini oluşturduğu binden fazla delegelerin katılımıyla gerçekleşen Birinci Bütün Rusya İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetleri Kongresi’nde sosyal devrimci Alexander Kerensky gibi sosyalistlere yakın bakanların şimdi geçici hükümette görev almasına rağmen iktidarın sovyetlere devredilmesi gerektiği şeklinde tezini

Gerek Rusya'daki çiftçi hareketleri gerekse ekonomik krizin etkilerinin yoğun olarak hissedilmesi, Türkiye'de de temel üretici sınıf konumundaki köylünün daha da önem kazanmasına etki etmiştir. Bu nedenle tarımsal yapıyı kontrollü bir biçimde ayakta tutmak gerekmiş ve köylüyü eğiterek o dönemlerde henüz gelişmemiş bir teknolojiyle gerçekleştirilen tarımsal üretim düzeyini yükseltmek zorunlu olmuştur. Bu amaçla Cumhuriyet'in ilk yıllarında köylüyü de içine alan halkçı bir söylem içine girilmiştir. Atatürk'ün sözleri ve birçok resmî açıklamada, hükûmetin en önemli görevinin köylerin gelişmesi meselesi olduğu söylenmiştir. Devlet köy ve köy işlerini birinci sıraya koymuştur. Köyü ve köylüyü kalkındırma için öncelikle köy mektepleri ve öğretmenleri meseleleri üzerine yoğunlaşmıştır.⁵¹

17 Şubat 1923'te İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde ziraat ve eğitimle ilgili kararlar alınmıştır. Kongrede görüşülen 6. maddede köylerdeki iptidai okullarının geniş bahçeleriyle ahır ve kümeslerinin olduğu belirtilerek bu yerlerde öğretmen denetiminde öğrenciler tarafından uygulanalı eğitim yapılması gereği üzerinde durulmuştur. Orta ve yüksek okul mezunu erkek ve kız öğrenciler ile medrese mezunlarının da köylere giderek en az bir yıl öğretmenlik yapmaları belirtilmiştir.⁵² Kongrede belirlenen hedeflerden anlaşılacağı üzere öğretmen eğitiminde temel amaç, Cumhuriyet'in ilk yıllarında hem tarımın hem de kırsal kesimi kalkındırması için köyün doğasına uygun ve ziraattan anlayan öğretmen yetiştirme esasına dayandırılmıştır.

Kongre kararlarını hayata geçirmek amacıyla ilk olarak, Millî Eğitim Bakanı İsmail Sefa Özler, 1923 yılında, dünyanın en önemli eğitimcilerinden biri olan Amerika Kolombiya Üniversitesi Profesörlerinden John Dewey'i eğitim sistemini incelemesi için Türkiye'ye davet etmiştir. Bir sonraki Millî Eğitim Bakanı Vasıf Çınar zamanında hükûmetin davetlisi olarak Türkiye'ye gelen John Dewey, incelemeleri sonucunda 1924 tarihli raporunda, köyler için ayrı köy öğretmen okullarının gerektiğine ve köy hayatına

yineliyordu." Bkz. August H. Nimitz, Lenin'in Seçim Stratejisi (1907'den 1917 Ekim Devrimi'ne), İstanbul:Yordam Kitap Yayınları, C.2, (çev.: Deniz Tuna), 2018, s. 182, 183.

⁵¹ Asım Karaömerlioğlu: "Türkiye'de halkçılığın bir toplumsal ve siyasal kitle hareketi olmadığını baştan vurgulamak gerek. Daha çok devlet güdümlü bir söylem içerdiği, hatta olası potansiyel toplumsal hareketlere karşı tepeden bir müdahale ve yönlendirme için gündeme geldiği; siyasal rejimin kitle tabanını genişletmek, sınıfsal farkları "sınıfsız" bir toplum adına örtbas etmek ve nihayet yönetici zümrenin seçkinliğini gizlemek için bir araç rolü üstlendiği öne sürülebilir." ifadesiyle Türkiye'de halkçılık ve halkçı söylemin özelliklerini yorumlamıştır.. Bkz. Asım Karaömerlioğlu, Orda Bir Köy Var Uzakta Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem, İstanbul: İletişim Yay., 2006, s. 11-14.

⁵²Afet İnan , İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat- 4 Mart 1923, Ankara: TTK Yay., 1989, s. 21-22.

uygun eğitim ve köy öğretmeni yetiştirme konusuna yer vermiştir. John Dewey, köy okullarında köylülerin ve çiftçilerin ihtiyaçlarının esas alınmasını aksi takdirde uygulanacak bir Türk millî eğitim sisteminin ülkenin ihtiyaçları ile örtüştürülemeyeceğini vurgulamıştır.⁵³

Cumhuriyet Dönemi'nde John Dewey'den başka 1925-1934 yılları arasında Alfred Kühne, G.Stiehler, Frey, Omar Buyse, Emst Egli, Dr.Oldenburg, Adolphe Ferriere, Albert Malche, ve Berly Parker, Walker D.Hines, Brehon Somervell, O.F.Gardner, Edwin Walter Kremmerer, C.R.Whittlesey, W.L.Wright, Brongt Watsted, Goldtwaite H.Dorr, H.Alexandre Smith, Vaso Trivanovith'den oluşan bir Amerikan Heyeti davet edilerek Türk eğitimi hakkında raporlar alınmıştır. Dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Bey (20.12.1925-01.01.1929), uzmanların tavsiyelerinin uygulanması için büyük çaba harcamıştır. Çağdaş eğitim akımları ve Batı ülkelerinin eğitim sistemlerini konu edinen makale ve kitaplar yayınlanmıştır. Örneğin Maarif Vekâleti Mecmuasında Almanya, Fransa, İngiltere, Rusya, İtalya, Bulgaristan, Danimarka, Çekoslovakya, Japonya, Estonya, Ermenistan gibi çeşitli ülkelerin eğitim sistemleri hakkında makaleler ve raporlar yayınlanmıştır. Ayrıca Almanya, Bulgaristan, Amerika, Fransa, Meksika gibi ülkelerin eğitim sistemlerini konu alan kitaplar yayınlanmış ve çağdaş eğitim akımlarını konu alan çok sayıda eser Türkçeye çevrilmiştir. Çeviri faaliyetlerinde Sovyet Rusya kaynaklı kitap yayınlanmamışsa da Sovyet Rusya'da eğitim sistemi hakkında bakanlığın kendi mecmuasında dikkati çekecek ölçüde makale ve rapor yayınlanmış, öğretmen okulları ve liselerin kütüphanelerine bunlardan birer tane göndermiştir.⁵⁴

Cumhuriyet'in ilk yıllarında halkçılık ilkesi içerisinde köycülük söylemi yapılmaya çalışılırken: “Gerçek köylü ya da gerçek halk kimdir? Köylüyü yaşanan mekâna göre mi yoksa yaşama şekline göre mi değerlendirmek gerekir? Köylü milletin

⁵³Köylünün eğitimiyle ilgili John Dewey Maarif raporunda: “...Köy mekteplerine bilhassa Türk hayatının temeli olan çiftçilerin ihtiyacına tekabül edecek mekteplere muallim yetiştirmek için muhtelif tip'te muallim mekteplerine ihtiyaç vardır. Mekteplerde köylülerin ve çiftçilerin alâka ve ihtiyaçlarına hususî bir ehemmiyet verilmeden tahsilin umumî ve mecburî kılınması içtimâî zararlar verecek fevkalâde bir tehlike teşkil eder. Köylülerle çiftçilerin ihtiyaçları ayrıca düşünülmeden vücade getirilecek bir maarif sistemi nazari ve skolâstik olur. Ve genç nesli, herhangi diğer bir meslekte muvaffakiyetini temin etmemekle beraber onları köy hayatından kolaylıkla uzaklaştırır...” ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. John Dewey, Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, İstanbul: Devlet Basımevi, 1939, s.19.

⁵⁴Ersay Taşdemirci, agm., s. 289-291.

efendisidir. Anadolu insanı gerçek Türk milletidir. Köylü fedakârdır ve karşılık beklemez veya tam aksine köylü cahildir, kabadır.” cinsinden köylüyü ya da halkı değerlendirmede çatışmalar, ayrılıklar yaşanmıştır. Bu durum Köy Enstitüleri deneyiminde, halkevleri ve toprak reformu çalışmalarında göze çarpmıştır. İdeolojik olarak köylü ve şehirli ayrımı yapılmaması hedeflenirken uygulamada bu mümkün olmamıştır. Köylünün yetiştirilmesi hedeflenmiş, köylüye kim tarafından neden ve nasıl eğitim verileceği tartışmaları arasında Köy Enstitüleri açılmıştır. Fakat bazı sosyal ve ekonomik gerçekler göz ardı edilmiştir. Köylüye değer verip yüceltmek ve halkçılıkla tüm ülke halkını bütünleştirmek istenirken bazen kaş yaparken göz çıkarılmış, Anadolu halkı incitilmiştir. Yapılmaya çalışanlar siyasi partilerin oy kavgaları arasında kaynayıp gitmiştir. “1923’te Cumhuriyet’in ilanından 1930’ların başına kadar geçen süreçte dahi yeni rejimin köylülere ilgisi köylünün milletin efendisi olduğu düşüncesinden öteye gidememiştir.”⁵⁵

Asım Karaömerlioğlu “Orada Bir Köy Var Uzakta” adlı eserinde Cumhuriyet’in ilk iktidar partisinin programının temel ilkelerinden birisi olan halkçılıktan yola çıkılarak köycülüğe vurgu yapıldığını belirtmiş ancak yine onun değerlendirmesiyle halk ve köylü üzerine yapılanlar yetersiz kalmıştır. Bu durumu “Gitmesek de görmesek de o köy bizim köyümüzdür.” ironisiyle eserine yansıtarak köycülüğe ve halka yeterli değerin verilmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur.

Köylerden verim sağlamayı amaçlayan hükûmet, çözümün köylüyle ve onun eğitimiyle gerçekleşeceğini düşünmüştür. Şehirli eğitimcinin köyün gerçeklerine yabancı kalmasından dolayı kurulan Köy Enstitülerinden yetişen köylü öğretmenlerle köylüleri, eğitme amacı gözetilmiştir. İşlevselliği sağlamak amacıyla da “yaparak öğrenme” ilkesi benimsenmiştir. Eğitimde iş eğitime yönelik çalışmalar yapılırken halkçılık ve köycülük birlikte götürülmeye çalışılmıştır. Halkevleri Genel Merkezinin 1933’te çıkardığı Ülkü dergisi ve yönetmeni Nusret Köymen, konuyla ilgili yayınlar yaparak halkevlerinin oluşturulmasıyla beraber, köycülük ideolojisi, köy ekonomisinin ve köylünün yüceltilmesi gibi esaslara dayalı “romantik köycülük” akımını başlatmıştır.⁵⁶

⁵⁵ Asım Karaömerlioğlu, *age.*, s. 64.

⁵⁶ “Türkiye’nin bilhassa Nusret Köymen sayesinde haberdar olduğu bu çalışmalar, öncelikle Danimarka, Meksika, Kanada, Rusya gibi ülkelerde yapılmış ve gelişme göstermiştir. Şöyle ki, dünyada ilk ve devamlı köy hareketi Danimarka’da görülmüştür. Danimarka’da 1849 yılında demokrasinin oluşmaya başlaması

1930'larda dünyada köycü söylemlerin artmasıyla birlikte Türkiye'de de meseleye tekrar bir ilgi oluşmaya başlamıştır. Bu olgunun bir nedeni şehirleşme ve sanayileşmeyle ortaya çıktığı düşünülen 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, diğer nedeni ise 1930 başlarındaki kuraklık sonucu ortaya çıkan tarımsal üretim sorununun acil olarak çözümlenmesi gereğidir.⁵⁷ İlerleyen zamanlarda şehirli- köylü, köylü- işçi gibi tartışmaları yaşanacaktır. Köyde toprağı olmayan ve aç kalan köylünün şehre gelme ihtimali devleti, köyün kalkınmasını gerçekleştirilerek köylüyü köyde tutma politikasına yöneltecektir. Bu dönemde entelektüel çevrelere göre, bu probleme ilişkin en kolay ve muhtemel en ucuz öneri köylülere daha iyi tekniklerle daha fazla üretimin sağlanmasını öğretmek olacaktı.⁵⁸

Bu düşünürler Türkiye'de 1932'lerin sonunda yaygın bir köycülük hareketinin ortaya çıkmasına katkı sağlamışlardır. Ayrıca, bu gelişme Türkiye'de ekonomik, kurumsal, teknolojik dengenin sağlanması için devlet teşebbüslerinin kurulmasını gerektirmiş ve devletçilik ilkesinin takibini zorunlu kılmıştır. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için benimsenecek devletçilik ilkesiyle hem üretim arttırılacak, sanayi gerçekleştirilecek, hem de kırsal kalkınma sağlanacaktı. Köyün kalkınmasının köye her türlü hizmetin götürülmesinin yanı sıra, ağırlıklı olarak eğitimle sağlanacak toplumsal bir dönüşümle olacağı fikri üzerinde birleşmiştir. Köylünün eğitiminin şehirlininkinden ayrı olacak şekilde ve daha çok mesleki anlamda olması ve köyde verilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Krizi takip eden yıllarda köycülüğün yanı sıra şehirlerde de büyük, modern işletmelerin, endüstrilerin kurulması için (demir-çelik, kâğıt, kimya vs. gibi sanayiler)

ile birlikte gündeme gelmiş, yarım asır gibi bir sürede de güzel sonuçlar alınmıştır. N. Köymen'e göre, bu hareketin neticesinde Danimarka halkı yeni asra dünyanın en kültürlü milletlerinden biri olarak girmiştir. İkinci köycülük hareketi ise 1910 ihtilâlini takiben 1912 yılında Meksika'da görülmüş ve burada da başarıyla gelişme imkânı bulmuştur." Bkz. Seda Bayındır Uluskan, Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2010, s.83.

⁵⁷ Asım Karaömerlioğlu, age., s. 65.

⁵⁸ "1920'ler ve 1930'larda kırsal kesim hakkında geniş bir edebi ve entelektüel eğilim ortaya çıktı. Birkaç örnekte resmedildi. 1920'lerde Almanya'da Nazi iktidarı döneminde Tarım Bakanı olan Walter Darré fikirlerini en fazla beğeni kazanmış olan "Köylülerin Faydası ve Kırsal Ortaklıktan Hareketle Toplumu Yeniden İnşa Etme Gereği" adlı savunduğu ve yücelttiği iki çalışmasında kaleme almıştır. 1921'de Büyük Rus ekonomisti V. V. Chayanov bilim kurgu romanında her bir çiftliğin kendi uçağına sahip olduğu ve klasik müzik konserlerinin verildiği zengin bir köylü toplumu tasavvur etti. Benzer biçimde, İngiliz kolonileri 1930'larda halk temelli olarak küçük çiftlik ideallerini dikkate değer sıklıkta planladılar". Bkz. Asım Karaömerlioğlu, "The Village Institutes Enperience in Turkey", British Journal of Middle Eastern Studies, Vol. 25, No. 1 (May, 1998), s. 50.

gerekli sermayeyi kısa sürede sağlayabilecek tek kaynak devlettir. 1934 yılında yürürlüğe konan “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı” ile devlet, kaynakların dağılımına doğrudan müdahaleye karar vermiştir. Amaç, bölgelerarası dengesizliklerin azaltılabilmesi, sanayi tesislerinin Anadolu’ya yayılmasıdır. Bu gelişmeleri takip eden “İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı” ise İkinci Dünya Savaşı’nın yaşanması nedeniyle uygulanamamıştır. Bu yıllarda savaş ekonomisinin olumsuz etkileri yüzünden yatırımlar durma noktasına gelmiş ve kaynakların büyük bir kısmı askerî harcamalara kaydırılmıştır.⁵⁹

1.4. KÖY MUALLİM MEKTEPLERİ, KÖY ÖĞRETMEN OKULLARI VE KÖY EĞİTMEN KURSLARI

1926 tarihinde 789 sayılı Maarif Teşkilâtına Dair Kanunla ilkokullar, köy ilkokulları ve şehir ilkokulları; öğretmen okulları ise şehir öğretmen okulları ve köy İlk öğretmen okulları olarak ikiye ayrılmıştır. Köy okullarına öğretmen yetiştirmek için de Kayseri ve Denizli’de iki tane köy muallim mektebi açılmıştır. Bunlar parasız yatılı köy okullarıydı. Amaç köylerin sorunlarına çare bulmaktı. Bu okullar ilkokul mezunu köy ve şehir çocuklarını giriş sınavıyla alıp onlara üç yıllık eğitim vererek yetiştirecek; bu okullardan mezun olanlar 5 yıllık zorunlu hizmetlerini köyde geçirdikten sonra şehir öğretmen okullarına girip başarılı olurlarsa da şehir ilkokullarına atanabileceklerdi. Mustafa Necati Bey’in 1929 yılındaki ölümü sonucunda bu teşebbüs gelişmemiş ve bu okullar kapanmıştır.⁶⁰

Köy eğitimi Reşit Galip Bey’in Maarif Vekilliği zamanında (19.09.1932-13.08.1933) yeniden gündeme gelmiştir. 1933’te Ankara, İzmir, Bursa ve Adana’da köycülük kursları açıldıysa da bir süre sonra kapanmıştır.⁶¹ Köy muallim mektepleri ve köycülük kurslarının kapatılma nedenleri arasında öğretmen ve araç-gereç yokluğu, devlet tarafından yeterince desteklenmediği, ikili bir eğitim sisteminin demokrasiye aykırı olduğu, köy ve şehir çocuklarının öğretiminde ayrı yöntemlerin olamayacağı

⁵⁹İsmet Türkmen, Doğu Kalkınması Doğu İllerini Kalkındırmaya Yönelik Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1946), Konya: Kömen Yay., 2013, s. 64.

⁶⁰Yahya Kemal Kaya, age., s. 186, 187.

⁶¹Ersoy Taşdemirci, agm., s. 291.

gerekçeleri ileri sürülmüş ve köylerdeki öğretmen ihtiyacının öğretmen okullarının yeniden yapılandırılmasıyla mümkün olabileceği belirtilmiştir.⁶²

Köye öğretmen yetiştirme konusunda yapılan çalışmalar, 1935'te, Maarif Vekili Saffet Arıkan zamanında (10.06.1935-28.12.1938) Atatürk'ün emriyle tekrar ele alınıp hızlanmış ve köy eğitim kursları açılmıştır. Saffet Arıkan ilköğretim genel müdürlüğüne İsmail Hakkı Tonguç'u getirmiştir.⁶³ Atatürk, Saffet Arıkan'ın dikkatini Türk ordusuna çekmiştir. 19. yüzyılda Prusya'da denenilen bir sistemin Türkiye'de de uygulanması fikirleri ileri sürülmüştür. Atatürk, Saffet Arıkan'a:

*“Ben köy öğretmeni problemini hallettim, askerde bulunan çavuşlar alınıp, Tarım ve Eğitim Bakanlıklarınca yetiştirilip de eğitmen adıyla kendi köylerine tayin edersek bu eğitmenler kendi köylerinde kendi tarla, bağ ve bahçeleriyle meşgul olurlar. Böylece geçimlerinin bir miktarını işleyecekleri topraktan temin ederler, bir miktar da devlet verir, böylece bu problemi devlete fazla yük olmadan halletmek mümkün olur.”*⁶⁴

sözleriyle köylerin eğitim-öğretim sorununu çözmeye çalışmıştır.

Saffet Arıkan, ordudan nasıl faydalanılacağıyla ilgili olarak, onbaşı ve çavuşlardan nitelikli olanların toplanıp Tarım Bakanlığıyla işbirliği yapılarak yedi-sekiz

⁶²“Hasan Ali Yücel, bu duruma özellikle yeterli ve nitelikli öğretmenlerin bulunamayışına işaret ederken bu okulların başarısızlığa uğramasında ayrıca ders araç ve gereçlerinin yetersizliğine dikkat çekmiştir.” Bkz. Hasan Ali Yücel, Türkiye’de Orta Öğretim, Ankara: Devlet Basımevi, 1938, s. 233.

⁶³“İsmail Hakkı Tonguç, (1893-1950): Bulgaristan’da Silistre ili, Totrakan ilçesi Tataratmaca köyünde 1893 yılında doğdu. 1914 yılında, annesi onu okuması için İstanbul’a gönderdi. Kastamonu Öğretmen Okulu’na parasız yatılı öğrenci olarak alındı. 1916 yılında, kısmen yürüyerek geldiği Kastamonu’dan İstanbul Öğretmen Okulu’na nakledildi. 1918 yılında mezun oldu. Yirmi arkadaşı ile birlikte Almanya’ya öğrenim için gönderildi. »1918 yılının Eylül ayından 27 Nisan 1919’a dek Karlsruhe, Ettlingen’deki Öğretmen Okulu’nda bulundu. 1919’da savaşın sona ermesi nedeniyle yurda geri çağırıldı...Bundan sonraki hayatında gerek yurt içinde gerek yurt dışında eğitimle ilgili pek çok görevde bulundu. Hazırladığı, kırsal bölgelerde eğitim yeniliklerini belirten “Avrupa Meslek Mekteplerine Dair” başlıklı raporunun özeti Maarif Vekaleti Mecmuası’nda yayımlandı. MEB Yapı Komisyonu başkanlığı görevini üstlendi. Başta Gazi Eğitim Enstitüsü ve birçok yeni okul binasının yapımını gerçekleştirdi. •1935 yılında, Saffet Arıkan MEB görevine getirildi. Bakanın isteği ile Tonguç, İlköğretim Genel Müdürlüğü’ne atandı. Saffet Arıkan’a sunduğu “İlköğretim ve Eğitim Meselesi” başlıklı 35 sayfalık rapor gerçekleri göz önüne serdi. 1936 yılının Nisan ayında Atatürk’ün çavuş ve onbaşılardan küçük köyler için eğitmen yetiştirilmesi önerisinin uygulanabilirliğini araştırmak için Kayseri, Çorum, Yozgat, köylerinde araştırmalar yaptı Canlandırılacak Köy adlı eseriyle «Köy Eğitmen Kursları, Köy Öğretmen Okulları ve Köy Enstitülerinin kurulması için fikirlerini ileri sürmüştür. Yapılan çalışmaları denetlemek için, Tonguç sık sık köylere gidiyor ve bunları belgelemek için fotoğraflar çekiyordu. Onun iletişim için kullandığı en etkili yöntemlerden birisi de öğretmenlerle yaptığı mektuplaşmaları. O ıssız köylerde, büyük özveri ve inançla çalışan yüzlerce öğretmenin, sıkıntılarını ve sevinçlerini paylaşan “Tonguç Baba”sı olmuştur. Hayatı eğitimle ilgili çalışmalarla geçmiştir. Bkz. Cumhuriyet Kuşağının Not Karnesi, İsmail Hakkı Tonguç, Eğitimci, İstanbul Şehir Üniversitesi Kütüphanesi Taha Toros Arşivi, Mayıs, 2003, s. 16-23. Ya da Bkz. <https://docplayer.biz.tr/108926656-Lo-3-ismail-hakki-tonguc-egitimci-cumhuriyet-kusaginin-not-karnesi.html> (25/05/ 2020)

⁶⁴Muhammed Sarı, Esmâ Uz, “Cumhuriyet Döneminde Köy Eğitmen Kursları”, Turkish History Education Journal Dergisi, C. 6, S. 1, 2017, s. 35.

aylık kurslardan geçirileceğini, seçilen kişilerin köylüye okuma-yazma ve basit hesaplar öğretmekle, Türk tarih ve coğrafyası hakkında kısa ve kalıcı bilgi vermekle, hayat bilgisi ve ziraatla ilgili uygulamalı eğitim vermekle görevlendirileceklerini açıklamıştır. Bu kişilerin denetlenmesi için de 8–10 köy için birer gezici başöğretmen tayin edileceğini; bu kişilerin, onbaşı ve çavuşların veremeyeceği dersleri oradaki öğrencilere ve halka anlatacaklarını belirtmiştir.⁶⁵

Böylece Türk ordusundan faydalanılarak 1928 yılında gerçekleştirilen Harf İnkılâbından 1935 yılına kadar geçen sürede okuma-yazma problemini büyük oranda çözülmüştür. Askere giden Türk gençleri, okuma-yazma öğretilerek köylerine geri gönderilmiş; köylerine dönen bu gençler, çocuklara ve gençlere okuma-yazma öğretmişlerdir.⁶⁶

1937 yılında birincisi İzmir Kızılçullu'da diğeri ise Eskişehir-Çifteler'de olmak üzere iki öğretmen okulu açılarak köy öğretmen okullarına bir tür geri dönüş yapılmıştır. Daha sonra, Edirne-Lüleburgaz-Kepirtepe (1938) ve Kastamonu-Gölköy (1939)'de iki köy öğretmen okulu daha açılmış olup bir sene sonrasında Köy Enstitülerine dönüşecek olan toplam 4 köy öğretmen okulu hizmete girmiştir.

1938 yılında Maarif Vekili Hasan Ali Yücel⁶⁷ (28.12.1938-05.08.1946) zamanında köy eğitim kursları ve köy öğretmen okulları hem geliştirilmiş, hem de

⁶⁵Fahrettin Korkmaz ve Diğerleri, Türkiye'nin Öğretmen Yetiştirme Problemi (1923-1954 Yıllar Arası)", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 1, Aralık 2013, s.159.

⁶⁶ Mustafa Ergün, "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Çalışmalarının Gelişmesi", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 2, S. 2, Ankara 1987, s. 12.

⁶⁷"Hasan Ali Yücel (1897-1961): 17 Aralık 1897'de İstanbul'da dünyaya geldi. Aşırı okuma tutkusu, öğrendiklerini çevresinde bulunanlara yayma ve aktarma-anlatma ve öğretme hevesi çok erken yaşlarda kendini gösterir. İlköğrenimini "Mekteb-i Osman?" adında bir özel okulda tamamlar. Ortaöğrenimi için "Vefa İdadisi"ne yazılır (1910). Bu okulun son sınıfında iken Birinci Dünya Savaşı başlar. Birçok arkadaşı gibi o da "yedek subay" olmak üzere silâh altına çağırılır. Yücel, 1922 yılında İzmir Erkek Muallim Mektebi Türkçe ve Edebiyat öğretmenliği olarak millî eğitim topluluğuna katılır. Yücel, 1924 yılında İstanbul'a atanır. Kuleli Askerî Lisesi, İstanbul Erkek Lisesi, Galatasaray Lisesi gibi ünlü liselerimizde edebiyat ve felsefe dersleri öğretmenliği yapar. Bir yandan da Dergâh, Yeni Mecmua, Millî Mecmua, Hayat gibi o dönemin belli başlı dergilerine çeşitli konularda düşünce ve görüşlerini belirten; duygularını yansıtan yazılar ve şiirler yazar. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü milletvekilliği Parti yönetim kurulu üyeliği, TDK, TTK, Türk Ocağı ve Halkevleri gibi kurum ve kuruluşlarda önemli görevler yüklenmiş durumdadır. Bu arada Atatürk'ün bazı yurt gezilerine katılır, onu yakından tanıma fırsatını bulur. 1938 yılında Millî Eğitim Bakanı olur. Yücel'in bakan olduğu yıllarda başka alanlarda da önemli gelişmeler görülür. Örneğin, Devlet Resim ve Heykel Sergileri süreklilik kazanır, halk müziğiyle ilgili eserlerin derlenmesine hız verilir, müzelerimiz ve eski eserlerimizin tamiri ve restorasyonu ele alınır, Ankara Devlet Konservatuvarının açılışı gerçekleşir. ilköğretim seferberliğini, köy eğitimi seferberliğini, teknik eğitim seferberliğini, sanat eğitimi seferberliğini, halk eğitimi seferberliğini ve yayın seferberliğini başlatarak ve önemli aşamalara getirerek

yaygınlaştırılmıştır. Öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere bu okulların öğrenci mevcudu ve öğretim niteliği yükseltilmeye çalışılmış fakat Köy Enstitüleri kuruluncaya kadar yeterli sayıda öğretmen yetiştirilmesi mümkün olmamıştır. Bu nedenle, 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Teşkilâtı hakkında kanuna göre Köy Enstitüleri adı altında teşkilâtlandırılacaklardır.⁶⁸

Köy öğretmen okullarının kurulup geliştirilmesinde: İsmet İnönü, Maarif Vekilleri Hasan Ali Yücel ve Saffet Arıkan, İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç ve Eğitim Kursu Müdürü Emin Soysal'ın önemli hizmetleri olmuştur. Ersoy Taşdemirci, Köy Enstitülerinin fikir temelini oluşturan köye ayrı okul ve aynı öğretmen tipinin geliştirilmesi konusunda daha önce bahsedilen eğitimciler yanında İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Halil Fikret Kanat'ın da hizmetlerinin atlanmaması gerektiğini söylemiştir.⁶⁹ Halil Fikret Kanat'ın bu konuda hizmeti olduğuna bazı yazarlar katılmamaktadır. Görüldüğü üzere bu konuda partilerin olduğu kadar yazarların veya eğitim camiasından diğer kişilerin arasında da görüş ayrılıkları vardır.⁷⁰

Türk Millî Eğitimine Atatürk inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda yön vermiştir. Yücel'in yaptığı önemli işlerden biri de birinci Türk Neşriyat Kongresi'nin toplanmasını gerçekleştirmiş olmasıdır. 26 Şubat 1961'de geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir.” Bkz. Hasan Ali Yücel Anma Toplantısı, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1993, s. 4-8.

⁶⁸ Yahya Akyüz, *age.*, s. 344-345.

⁶⁹ Ersoy Taşdemirci, *agm.*, s. 294, “Fay Kirby Türkiye’de Köy Enstitüleri adlı kitabında Baltacıoğlu’nun Köy Enstitüleri fikrinin gelişmesindeki rolünü açıklamıştır. Halil Fikret Kanat da Vakit (Kurun) gazetesinde 24-27 Mart 1935 tarihlerinde yayınlanan “Yarının Muallimleri Nasıl Yetiştirilmelidir?” başlıklı makalesinde Türk vatanının gelişmesinin toplumun %80’ini teşkil eden köylünün kalkınması ile mümkün olacağını savunmuştur. Bu kalkınma hareketinin iki safhada gerçekleşeceğini söyleyen Kanat, birinci safhada Türk İnkılâbının dayandığı prensipleri geniş halk kitlesine yaymak ve onları sevdirmek; ikinci safhada bu sevdiren prensipler dâhilinde çalışmak gerektiğini söylemiştir.” Bkz. Fay Kirby, Türkiye’de Köy Enstitüleri, Ankara: İmece Yayınları, 1962, s. 219-221.

⁷⁰ İlhan Başgöz, Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk adlı eserinde; “Aşırı sağdan, aşırı sola kadar çeşitli çevreler bu atılımı kendi kontrolleri altına almayı, hareketin fikir ve uygulama babası olarak tanınmayı istediler. Bu fikir ve eğitim akımlarından birisi, daha sonra Köy Enstitüleri’ne karşı çıkanların bayrağı haline geldiği için burada anılmaya değer. Bu, Halil Fikret Kanat’ın sözcülüğünü yaptığı akımdır. Eğitim deneyinin başarısı görülüp de, aynı çizgi üzerinde, daha geniş planda köy okulları açılması düşünüldünce, Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Öğretmeni ve Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu üyesi Halil Fikret Kanat, Bakan Saffet Arıkan’a bir proje sunar. Kanat bu tasarıda köy öğretmeni yetiştirmek konusundaki fikirlerini açıklar ve eğer Bakan’ın ilgisini çekerse daha geniş bilgi vermeye ve işbirliği yapmaya hazır olduğunu bildirir. Bakan Arıkan, Kanat’ın eğitim ile ilgili fikirlerine önem vermemiş ve Tonguç’un fikirleri ışığında yola devam etmeyi uygun bulmuştur. Ancak, Halil Fikret Kanat’ın görüşleri 1945’ten sonra Köy Enstitüleri’nin özünden koparılmasında ve yıkılmasında en önemli rolü oynayacaktır.” demektedir. Bkz. Deniz Kaloç, TBMM’deki Yansımalarına Göre Köy Enstitüleri, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 25.

BÖLÜM 2: İNÖNÜ DÖNEMİNDE KÖYE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME POLİTİKALARI (1939-1950)

1939 yılında nüfusu yaklaşık 12 buçuk milyon olan ve okuma çağında da bir buçuk milyon çocuğu bulunan 40000 Türk köyünden ancak 4638’inde okul vardır. Bu okullarda 7139 öğretmen çalışmakta ve 387141 çocuk okumaktadır. Geriye kalan 1 milyon yüz bin ilkokul öğrencisi ise öğretmen eksikliği sebebiyle okula gidememektedir. O zamanki köy öğretmeni yetiştiren 2949 İlk öğretmen okulu mezunuyla bu ihtiyacı gidermek oldukça zordur. Bunun için hem okul hem de öğretmen gerekmektedir. Kaldı ki sadece köyde değil şehirlerde de öğretmen açığı bulunmaktadır. Bu nedenle yapılması gerekenler için yüksek malî kaynak ve uzun vadeli çalışma mecburiyeti vardır. İsmet İnönü’nün bu meseleye duyarlılık gösterirken özellikle köy öğretmeni yetiştirme meselesine eğilmesinin ve bu konunun CHP’nin eğitim politikasını oluşturmasının nedeni, 1935 yılı nüfus sayımına göre 16157450 kişinin 12355376 kişinin köylerde yaşamasıdır.⁷¹

İsmet İnönü bu düşüncelerini 29 Mayıs 1939 yılında toplanan CHP’nin 5. Büyük Kurultayında ‘Millî Talim ve Terbiye’ başlığı altındaki ‘İlk Tahsil’ bölümünde şöyle ifade etmiştir:

“Aziz arkadaşlarımızın da malûmu olduğu üzere Millî tâlim ve terbiyede esas düsturumuz cehli gidermektir. Öğretmen kadromuzun kıfayetsizliğine ve köy okullarının azlığına rağmen Partimizin bu yüksek emelini tahakkuk ettirebilmek için Maarif Vekâletimiz son senelerde bu mevzu üzerinde yaptığı tetkikat neticesinde köy eğitmenleri yetiştirip çalıştırmayı muvafık görmüş ve az zamanda önemli sonuçlar elde etmiştir. Öğretmen gönderilmesine imkân bulunmayan köylerimizin öğretim ve eğitim işlerinde köylüye rehberlik etmek üzere hususî şekilde yetiştirilen ve yetiştirilecek olan bu köy eğitmenlerinin çalıştırılması ve sayılarının süratle çoğaltılması muvafık görülerek köy ilkokul işini ve Parti programımızın bu mevzuya ait ana hükümlerini yerine getirmek için bu sistemin ilk tahsil hakkındaki esaslar gözden uzaklaştırılmaksızın tamim ve inkişaf ettirilmesi maksadiyle programın 45. maddesinde gördüğünüz “B” fıkrası tedvin edilmiştir.”⁷²

Bu konuşmalardan anlaşılacağı üzere köye yine ayrı bir öğretmen tipi yetiştirilmesi söz konusudur.

⁷¹ Türkiye’de Tahsilin Bugünkü Durumu ve Ana Meseleleri Hakkında Rapor İstanbul: Maarif Matbaası, 1939, s. 7.

⁷² C.H.P 5.Büyük Kurultay Zabıtları (29 Mayıs 1939- 3 Haziran 1939), Ankara: Ulus Basımevi, 1939, s. 29.

İsmet İnönü döneminin eğitim politikası Atatürk devri eğitim politikalarıyla aynı yönde eğilim göstermektedir. Beşinci CHP kurultayında İsmet İnönü çağdaş, millî ve lâik bir eğitim modeli hedeflemiş, eğitim kalkınma ve modernleşmede bu dönemde de öncelikli problem olarak ele alınmıştır. CHP'nin beşinci büyük kurultayında eğitim politikasının dayandığı temel ilkeler belirlenmiştir. Kurultayın Millî Talim ve Terbiye Başlıklı beşinci kısmında alınan kararlar şunlardır:

“Madde 42: Millî talim ve terbiyede esas düsturumuz şunlardır: a)Maarifsiyasetimizin temel taşı, bilgisizliğin giderilmesidir. Maarifimizde nispeten daha fazla çocuk ve vatandaş okutacak ve yetiştirecek bir program takip olunacaktır. b)Kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı vatandaş yetiştirmek tahsilin her devresi için mecburî ihtimam noktasıdır. Türk milletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini ve Türkiye devletini saygın etmek ve tutturmak bir vazife olarak telkin olunur. c)Fikrî olduğu gibi bedenî inkişafa da ehemmiyet vermek ve bilhassa seçiyeyi de millî derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelerde tutmak büyük emeldir. ç)Terbiye ve tedriste takip edilen usul, bilgiyi vatandaş için hayatın bütün safhalarında muvaffak olmayı temin eden bir cihaz haline getirmektir. d)Terbiye her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, millî, vatanperver ve modern olmalıdır. e)Her tahsil ve terbiye müessesesinde talebenin teşebbüs kabiliyetini kırmamağa, şefkat ve nüvazişle itina etmekle beraber onları hayatta kusurlu olmaktan vikaye için ciddî bir intizam ve inzibata ve samimî ahlâk telâkkisine alıştırmak mühim olduğu kanaatindeyiz”⁷³

Bu amaçlar doğrultusunda 1 Kasım 1939 tarihinde, İsmet İnönü, TBMM'nin altıncı dönem birinci toplantısının açılış konuşmasındaki:

“...Maarif işlerimizin ana istikametlerde ilerlemekte geç kalmayacağını ve her halde esaslı tedbirlerin zamanında alınacağını ümit ederim... Hükûmet, ilk tahsilin amelî ve ana tedbirlerine el koymuştur. Bunları süratle tetkikinize alarak karara bağlayacağınıza kaniyim. Bütün maarif tedbirleri insan yetiştirmek gibi en çok zamana ihtiyaç gösteren tedbirlerdir. Onun için vaktiyle başlamak, maarif işlerimizde Hükûmetin bilhassa dikkat edeceği bir unsur olmalıdır. Nihayet, maarif işlerimizin görgülü unsurlarımızın birbirine samimi olarak yardımları sayesinde ilerleyebileceğine kani bulunuyoruz...”⁷⁴

sözleriyle eğitimle ilgili işlere bir an önce başlanmasından yana olduğunu belirtmiştir. İsmet İnönü 1943 yılı milletvekili seçimleri sırasında bir beyanname yayınlamış ve beyannamesindeki şu sözleriyle de bu görüşü desteklemiştir:

“Ahlâkta ve karakterde sağlam, temelli vatandaşlar yetiştiren ilköğretimi en kuytu köye kadar kadın erkek bütün vatandaşlara ulaştıran, teknik öğretimde kadın erkek her vatandaşa kendi geçimini temin edecek çalışmayı, en ufağından en yükseğine kadar her türlü sanatı öğretebilen bir teşkilatın bütün memleketi kaplamasını istiyoruz.”⁷⁵

Köy kalkınmasına verdiği önemi ise 17 Nisan 1946'da şu sözleriyle ifade etmiştir:

⁷³ C.H.P 5.Büyük Kurultay Zabıtları (29 Mayıs 1939- 3 Haziran 1939), s. 98.

⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 6, s. 5.

⁷⁵ İsmet İnönü Eğitim-Öğretim Üzerine, Ankara: Türk Eğitim Derneği İnönü Vakfı Yayınları, 2002, s. 138.

“Köylünün kalkınması, bizim için yaşama meselesidir. Köylünün okumuş yazmış, teknik öğretime girmiş, esir hayatından kurtularak toprak sahibi olmuş olması, her halde gerçekleştirmeye azmettiğimiz meselelerdir. Tek dereceli seçim yapmak ve milleti idare edecek olanları çoklukla takdir etmek yetkisi, vatandaşlara pek ağır sorumlular verir. Bu yetkinin vatana faydalı olarak kullanılması, kadın erkek, bütün vatandaşların, hiç olmazsa ilköğretimlerinin tamam olmasına bağlıdır. Onun için, ilköğretim, ve onun yapı, öğretmen ve devam gibi türlü meseleleri, millî varlığımızın temel meseleleridir.”⁷⁶

Cumhurbaşkanlığının ilk yılları 2. Dünya Savaşı yıllarına denk gelen İsmet İnönü savaşın olumsuz etkilerinden ülkeyi uzak tutmaya çalışmıştır. 19 Kasım 1939’da İngiltere ve Fransa’yla yapılan karşılıklı yardım antlaşmasını 18 Haziran 1941’de Almanya ile dostluk ve saldırmazlık antlaşmasını izlemiştir. Savaşa fiilî olarak girmeyen Türkiye, siyasî girişimlerinin yanı sıra ekonomide de dengeli bir politika izlemeye çalışmış ve bu dönemde Almanya, İngiltere ve ABD’ye krom satışı yaparak ticaretini geliştirmiştir. Savaşın sonuna doğru ise Almanya ile ilişkilerini kesmiştir.⁷⁷

II. Dünya savaşı sonunda ise Sovyetler Birliği, Türkiye ve Yunanistan üzerinde baskı kurmaya çalışmış, 1945’te Türkiye’den toprak talebinde bulunarak Boğazlardan üs istemiştir. Türkiye bu sebeple Batı Bloğuyla, özellikle ABD ile yakınlaşmıştır. 12 Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Truman Sovyet tehdidine maruz kalan ülkeleri destekleme kararını açıklayınca Amerika’nın askerî, siyasî ve ekonomik olarak Türkiye’yi de destekleyeceği belli olmuştur.⁷⁸

2.1. KÖY ENSTİTÜLERİ

Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte en çok önem verilen konulardan biri köy eğitimidir. Köyde eğitim sorununun en önemli problemlerinden biri kırsal kesimdeki nüfusun belli bir düzeye getirilerek yurttaşlık bilincine kavuşturulması ve yeni rejime kazandırılmasıdır. 1930 yılının başlarında Türkiye’de kırsal nüfusun yoğunluğu ve bunların ilköğretim sürecine geçirilmeleri ülkenin önemli sorunları arasında görülmektedir. Fakat nüfusun çoğunluğunun köyde yaşamasına karşılık yapılan eğitim çalışmalarının köy için yeterli olamaması istenen hedefe ulaşmayı sağlayamamıştır. Köy eğitim kursları ve köy öğretmen okulları açılarak bu ihtiyaç giderilmeye çalışılmış olsa

⁷⁶İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale ve Söyleşileri 1944-1950, Ankara: Türk Eğitim Derneği İnönü Vakfı Yayınları. 2003, s. 49.

⁷⁷Mücahit Özçelik, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S: 29, 2010, s. 259-264.

⁷⁸Cemil Koçak, “Siyasal Tarih (1923–1950)”, Türkiye Tarihi, C.4, 7.Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 2002, s.211.

da köylerin büyük bir bölümünün de okuldan ve öğretmenenden yoksun olması dikkat çeken bir nokta olmuştur. Bu nedenle daha kapsamlı, öğrencisi köyden alınan, köyü kendi halkı içinden eğiticiler yetiştirerek kalkındırmayı amaçlayan bir sistem düşünülmüş ve enstitü fikri gündeme gelmiştir.

Sistemin kurucu ve uygulayıcılarından Hasan Ali Yücel, “ ...*Bu kurumlar önceki öğretmen okullarına benzemez... Bunlara Enstitü dememizin nedeni, öğrenciye uygulama yaptırıcı, yönlendirici, beceri kazandırıcı olmaları ve işliklerin, dersliklerin bulunmasıdır. Bu yüzden okul demedik.*” ⁷⁹ diyerek bu kurumların neden enstitü olarak adlandırıldıklarını belirtmiştir. Enstitülerde çalışacak öğretmenler köye göre yetiştirilmiş, köydeki işlerde lazım olacak demircilik, ziraatçılık, marangozluk, köy sağlık memurluğu gibi diğer meslek erbabına da burada eğitim verilmiştir. Köyün geri kalmışlığı köy kökenli öğretmenlerle aşılmaya çalışılarak okuma-yazma, bilgi kültür ve yurttaşlık bilinci nüfusun büyük bir çoğunluğunun yaşadığı köyleri ülkeyle bütünleştirmek amaçlanmıştır.

⁷⁹İsmet Türkmen. TBMM Zabıt Cerideleri Işığında Köy Enstitüleri'nin Kapatılış Sürecine Dair Bir Değerlendirme, Köy Enstitüleri Sempozyumu. 14-17 Nisan 2010, *Kastamonu Üniversitesi*, s. 754.

Tablo:1 Türkiye’de İlkokullarda Okul , Öğrenci, Öğretmen ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (1923-1938)⁸⁰

ÖĞRETİM YILI	OKUL	ÖĞRENCİ									ÖĞRETMEN									Bir Öğretmene Düşen Öğrenci		
		Köyde			Şehirde			Toplam			Köyde			Şehirde			Toplam					
1923-24	4894							73107	2554	41941							021	217	0238			3
1924-25	5987							01381	8987	90368							0480	342	3822			8
1925-26	5975							13893	2895	06788							0445	864	4309			8
1926-27	5995							48978	6585	35563							0864	367	4231			1
1927-28	6043							25695	33969	61985	553	081	2634	395	165	560	0948	246	5194			0
1928-29	6600							23260	54309	77669	781	322	3103	372	243	615	1153	565	5718			0
1929-30	6542							08028	61043	69071	526	170	2696	372	240	612	0898	410	5308			1
1930-31	6598							15072	74227	89299	0077	489	3566	427	325	752	1504	810	6318			0
1931-32	6713							35921	87690	23611	393	28	121	417	435	852	1910	163	6973			1
1932-33	6778	03822	9155	02977	62203	02081	64384	66125	01236	67361	171	10	881	269	914	183	0440	624	5064	4	2	9
1933-34	6383	13116	01001	14117	72131	04921	77052	85247	05922	91169	042	87	829	278	016	294	0320	803	5123	6	3	8
1934-35	6402	38789	09117	47906	88009	11445	99454	26978	20562	47360	096	28	924	120	058	178	0216	886	5102	0	7	3
1935-36	6275	54166	15159	69325	99962	18815	18777	54128	33974	88102	997	94	891	999	059	058	996	953	4949	3	9	6
1936-37	6202	64503	16147	80650	09217	24311	33528	73720	40458	14178	967	19	886	838	053	891	805	972	4777	5	2	8
1937-38	6700	87466	21315	08781	22483	33427	55910	09949	54742	64691	615	688	303	634	604	238	0483	292	5775	9	9	8

⁸⁰ MEB Talim ve Terbiye Başkanlığı, *1923-1982 Öğretim Yılları Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları*, Ankara 1982, s. 8; DİE, *Millî Eğitim Hareketleri (1927-1966)*, Ankara 1967, s. 13. Bu oran Köy Enstitülerinin kurulmasını takip eden süreçte neredeyse iki katına çıkarak 1954’de sahiplik oranı %47.2’ye ulaşmıştır.

Tabloda 1923-1938 okul, öğrenci, öğretmen ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Tabloya göre, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte 1938 yılına kadar öğretmen sayısında artış, öğrenci sayısındaki artışa oranla az bir gelişme göstermektedir. Bu durum, bir öğretmene düşen öğrenci sayısı göz önünde bulundurulduğunda daha da belirginleşmektedir. 1923-1924 öğretim yılında bir öğretmene 33 öğrenci düşerken, 1937-1938 öğretim yılında bir öğretmene düşen öğrenci sayısı 48'e yükselmiştir. Öğrenci sayısının öğretmene oranla yükselmesi bu dönemde iki farklı arayışı da beraberinde getirmiştir. Bunun ilki niteliksiz öğretmen okullarının yerine nitelikli fakat az sayıda öğretmen okulu açma düşüncesidir. İkincisi ise, 1924 yılında eğitim-öğretim birliğinin sağlanması yolunda medreseler yoluyla yetiştirilen öğretmen kaynağının sonlanması sonucu ortaya çıkmıştır.

Tabloda dikkat edilmesi gerekli diğer bir ayrıntı ise şudur: 1923-1924 döneminden başlamak üzere, erkek öğretmen sayısının 1/9'u dolaylarında iken, 1937-1938 öğrenim döneminde kadınların lehine hızlı bir artış yaşanmış, kadın öğretmen sayısı erkeklerin yarısına ulaşmıştır. Benzer bu artış hızını kız öğrencilerin dönem sonuna doğru artışında da görmek mümkündür. Her iki durumda da etkili olan faktör, özellikle kadın hakları, medeni kanun gibi gelişmelerin kız öğrencilerin eğitim imkânlarından daha fazla yararlanmasını beraberinde getirmesidir.⁸¹

Okullaşma oranının sağlanmasında istenilen oranda başarı kaydedilememiştir. Köy Enstitülerinin kurulması öncesinde köylerin % 23. 6' sının ilkokula sahip olduğu görülmüş ancak bu dönemde uygulamaya konulmuş olan şehir ve köy muallim mekteplerinden ilköğretim sorununu çözmeleri yönünde gerektiği oranda fayda sağlanamamıştır.⁸²

Sürecin olumsuz yönde etkilenmesinde diğer bir faktör, şehir öğretmen okulu mezunlarının köyde bulundukları süre zarfında köy kalkınması doğrultusunda kendilerinden bekleneni yeteri derecede ortaya koyamamış olmalarıdır. Şehir öğretmen

⁸¹Nurdan Kalaycı, Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar, İstanbul: Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1968, s. 37.

⁸²DİE, Millî Eğitim Hareketleri (1927-1966), Ankara 1967, s. 13. (Bu oran Köy Enstitülerinin kurulmasını takip eden süreçte neredeyse iki katına çıkarak 1954'te sahiplik oranı %47. 2'ye ulaşmıştır.)

okulu mezunlarının köyde çalışmaya istekli olmamaları, köye gidenlerin ise çok geçmeden şehirlere veya kasabalara geri dönmeleridir.⁸³

İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç bu denemelerden istenilen neticenin alınamamasını şöyle ifade etmiştir. “Oysa köyler, en ilkel iş alışkanlıklarını kullanarak ülkenin en büyük üretim gücü olmayı sürdürüyordu. Onlara köylere gitmek çekici gelmiyor, öğretmen okullarına başvuran kişi sayısı azalıyordu.”⁸⁴

Tonguç, Saffet Arıkan’ın bakanlık döneminde İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan muhtıradaki verilerden hareketle 1933-1934 istatistikleri doğrultusunda şehirlerde bir kısmı beş, bir kısmı ise dört sınıflı, resmi gündüzlü ve yatılı tüm ilkokulların sayısını 1192, öğretmen sayısını 685, öğrenci sayısını ise 254.517 şeklinde verirken köylerdeki 1-3 sınıflı 4.999 resmi ilkokulda 6.786 öğretmenin, 313.167 öğrencinin olduğuna işaret etmiştir.⁸⁵ Ayrıca, 1931-1932 ders yılında 16.973 olan ilkokul öğretmeni sayısı, 1935-1936 ders yılında 14.949’a düşmüştür.⁸⁶ Bu düşüşte yeni mezun olan öğretmenlerden fazla oranda öğretmenin köylere gitmemek için meslekten ayrılmasının etkili olduğu söylenebilir.

⁸³ Yahya Kemal Kaya, age., s. 187-188.

⁸⁴ İsmail Hakkı Tonguç, İş ve Meslek Terbiyesi, Ankara: Kitap Yazarlar Kooperatifi Neşriyatı, 1933, s. 17. “Köy Enstitülerinin kurulmasından yaklaşık 10 yıl önce, Türkiye’nin 14 milyonluk nüfusunun 1 milyonundan çok daha azı okuma-yazma bilmektedir. Nüfusun %80’inden fazlası kırsalda olmakla birlikte 40.000 köyü içermektedir. Bu köylerden 32.000’inde 400’den daha azı yaşarken, 16.000’inde ise 150 kişiden daha az yaşamaktadır. O dönemde yaklaşık 3.200 ilköğretim okulunda 5.600 öğretmen vardır. Bu nedenle nihai hedef gerçekleşmesi çok zor görünmektedir. Bu problemi gidermeye yönelik somut adım 1931 tarihinde CHP’nin kongresinde kabul edilen eğitim programı özetle şu maddeleri içermektedir:

1. Eğitim politikamızın kurumsal çekirdeği cehaletle mücadeledir.
2. Hedefimiz cumhuriyetçiliği, vatanseverliği ve çağdaş medeniyeti daha ilerilere taşımaktır.
3. Çocuklarımızın gerek bedensel gerekse zihinsel gelişimlerini muhteşem tarihimiz aracılığı ile uyandıracaktır.
4. Eğitim yaşamda başarı için modern olmak için zorunlu vasıta.
5. Eğitim bütün hurafe ve bütün yabancı fikirlerden bağımsız milliyetçi ve vatansever olmalıdır.” Bkz. (T. Verschoyle, Education in Turkey, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 26, No. 1 (Jan., 1950), s. 60.

⁸⁵ İsmail Hakkı Tonguç, İlköğretim Kavramı, Ankara: Piramit Yayıncılık, 2004, s. 277-278.; “Ayrıca bahsi geçen muhtıradaki öğretmen ihtiyacının karşılanmasına yönelik özetle şu çarelere işaret edilmiştir:

1. Öğretmen okullarına temel teşkil edebilecek ortaokul tahsilini kolaylaştırmak ve kazalara kadar yaymak,
2. Mevcut öğretmen okullarından mezunların %90’ı köyde çalışmak mecburiyetinde kalacakları için öğretmen adaylarını köyden ve köye yakın çevrelerden seçmek,
3. Öğretmen okullarındaki öğrenci sayısını arttırmak,
4. İlkokul öğretmenliğini özellikle de köy öğretmenliğini cazip bir meslek haline getirebilecek hukuki düzenlemeler hazırlamak.” Bkz. İsmail Hakkı Tonguç, İlköğretim Kavramı, Ankara: 2004, s. 282.

⁸⁶ Yahya Kemal Kaya, s. 188.; Pakize Türkoğlu, Tonguç ve Enstitüleri, İstanbul: İş Bankası Yayınları, İstanbul 2005, s. 119.

Bu durumun takip eden yıllarda yaratacağı olumsuzluk, gerek siyasileri gerekse eğitimcileri yeni önlemler almaya sevk etmiştir. Eğitimcilerin üzerinde durduğu esas mesele, şehirde okuyan öğretmen okulu mezunlarının köylere gitmekteki isteksizlikleri ve köy yaşantısına uyum sağlayamamalarıdır. Enstitülerin kurulmasından birkaç yıl evvel dönemin ünlü eğitimcilerinden Dr. Halil Fikret Kanat, Türkiye'nin geleceğinin şehir merkezlerinden ziyade köylerden alınarak eğitilen yeni bir çeşit öğretmen kadrosu ile köylerden inşa edilebilerek kuvvetlendirilebileceğine işaret etmiştir.⁸⁷

1930'lu yıllarda kültürel dönüşüm ve halk eğitimi konularındaki önemli inkılâp hareketlerinin mimarı Mustafa Kemal Atatürk, bu meselenin çözümüne yönelik adımı Millî Eğitim Bakanlığına Saffet Arıkan'ı getirmesi ile atmıştır. Bu süreç, İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne Gazi Eğitim Enstitüsü öğretmenlerinden el işi öğretmeni olan İsmail Hakkı Tonguç'un 1935 tarihinde atanması ve Köy Enstitülerinin kurulması fikri ile devam etmiştir. İsmail Hakkı Tonguç genel müdürlüğe atanmasının hemen ardından verdiği raporda, Köy Enstitülerinin kurulmasıyla ilgili genel bir bilgi vermiştir.⁸⁸

İsmail Hakkı Tonguç'un, nüfusun büyük bir bölümünün yaşadığı köylerin sorununa ve köylerin kalkınmasına dair bakış açısının genel hatları şöyledir:

*"Köy meselesi bazılarının zannettikleri gibi mihaniki surette köy kalkınması değil, manalı ve şuurlu bir şekilde köyün içten canlandırılmasıdır. Köy insanı öylesine canlandırılmalı ve şuurlandırılmalı ki, onu hiçbir kuvvet yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar etmesin. Ona esir ve uşak muamelesi yapmasın. Köylüler şuursuz ve bedava çalışan birer iş hayvanı haline gelmesinler. Onlar da her vatandaş gibi, her zaman haklarına kavuşabilsinler. Köy meselesi, köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere bu demektir... Köylüyü, köyden başlayarak da Kamutay'a (TBMM) varıncaya kadar, devletin bütün şubelerinin idaresine, onda bugünkü vasıflardan başka bir şart aramaksızın iştirak ettirmek, bu surette devlet işlerini, realiteden kuvvet alan elemanlarla besleyerek memleketin hakiki bünyesine uygun bir şekle getirmek... köylü vatandaşlarda, Cumhuriyet vatandaşlığı şuurunu, aksiyon haline gelebilecek şekilde uyandırmak lazımdır."*⁸⁹

⁸⁷ Age., s. 190.

⁸⁸ İsmail Hakkı Tonguç, Canlandırılacak Köy, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1938, s. 71-85. İsmail Hakkı Tonguç'un döneminin bürokrat ve eğitimcilerin faklı olarak temelde üzerinde durduğu nokta, inkılapların daha geniş halk kitlelerine aktarılmasının yolunun bir başka ifade ile nüfusun yoğunluğunun yaşadığı köylere yönelmeye bağlı olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Tonguç'a göre demokratikleşmenin temel esasları ise şu gerçeklere dayanmaktaydı: *"Politik toplumsal ekonomik ve kültürel örgütlenmenin dayanağı olacağı söylenen, ülkenin efendileri, sadece Türk köylüsü denilip geçilecek kadar basit bir olgu değildi. Nüfusun %80'i olan o köylerden, 400'den aşağı nüfuslu yerlerde yaşayanlar, Türkiye toplumunun yarından çoğunu oluşturan bu kitleydi. Buralar o yıllarda ülkenin en kapalı, en az değişmiş köylü kesimiydi; buralar, çocuk sayısı kırkı geçmeyen, belki daha az olan yerleşim birimleriydi. Türkiye Cumhuriyetinin baş sorunu bu bilinmeyene ve erişilmesi zor olan yarından fazlaya ulaşmaktı."* Bkz. Fay Kirby, age., 1961, s. 110.

⁸⁹ İsmail Hakkı Tonguç, İlköğretim Kavramı, s. 212.

İsmail Hakkı Tonguç öncelikle köylerin durumlarını ve daha önce köy eğitimi için yapılan girişimleri değerlendirerek 20 yıllık bir plan hazırlamıştır. Buna göre, 1954 yılına kadar tüm köylere öğretmen, tarım teknisyeni ve sağlık hizmetinin ulaştırılması planlanmıştır.⁹⁰ Raporlar doğrultusunda yapılan hazırlıklarla Köy Enstitüleri fikrinin ortaya çıkış sürecinde verilen mücadele iki aşamada değerlendirilebilir. Bunun ilk aşaması enstitülerin kurulmasının öncesindeki girişimlerdir. Bu doğrultuda, İsmail Hakkı Tonguç'un girişimleriyle ilk olarak 1936 yılında Saffet Arıkan'ın bakanlığı döneminde Eskişehir'in Mahmudiye Köyü'nde askerliğini yapmış okur-yazar gençlerden seçtiği bir grubun, "eğitmen" veya "geçici öğretmen" unvanı ile köylerde görevlendirilmesi amacıyla, "eğitmen kursları" açılmıştır. Böylece askerde onbaşı veya çavuşluk yapmış köylü gençlerin, altı aylık bir kurstan geçirilerek eğitmen unvanıyla küçük köylere ve üç yıllık ilkokullara gönderilmesi ve öğretmen sıkıntısına bir çözüm bulunması amaçlanmıştır. Aynı yıl nüfusu dört yüzün üzerinde bulunan köylere de öğretmen yetiştirmek amacıyla İzmir'de Kızılçullu'da ve Eskişehir'de Çifteler'de köy öğretmen okulları açılmıştır. Kursları tamamlayarak Ankara'nın yakın köylerinde görev yapan ilk 84 eğitmenden de olumlu sonuç alınınca, 11 Haziran 1937 tarihinde çıkarılan "Köy Eğitmenleri Kanunu" ile eğitmenliğe yasal hâle getirilmiştir.⁹¹ Bu yasaya dayandırılarak Kızılçullu ve Çifteler'e ek olarak Edirne'de Karaağaç ve takip eden yılda da üç yeni eğitmen kursu açılmıştır.⁹² Fakat bu uygulamaların sonucunda gerek Türkiye geneline yayılması gerekse eğitmen kursları ile köylerde ilkokul düzeyinde bir öğretimin sürdürülmesinin mümkün olmadığı düşünülerek, 1939 tarihli 3704 numaralı kanunda adı geçen bütün köy öğretmen okulları köy enstitüsüne çevrilmiştir.⁹³

Bu okulların sayısı daha sonra artırılmıştır. Önceki denemeler doğrultusunda, köyde eğitimin gerek olumlu gerekse mahzurlu taraflarını ortaya koymak sureti ile yetkili ve sorumlu mevkide bulunanlara tecrübe kazandırmaktır. İkinci aşama ise TBMM'de

⁹⁰Necdet Aysal, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi S. 35-36, Mayıs Kasım 2005, s. 271.

⁹¹"1937 yılında deneme çalışmalarına başlanmış olan Enstitüler 1950'li yılların başlarına kadar devam etti, fakat Köy Enstitülerinin esas evresi Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı'na ve İsmail Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müfettişliği'ne atanmaları ile başlamıştır. Köy Enstitülerini tüm teferruatıyla kaleme almış olan Fay Kirby'e göre, 1946 yılı öncesindeki tecrübeler hedeflerin gerçekleştirilmesi yönünde başarılı olduğunu ifade etmektedir." Bkz. Fay Kirby, age., s. 6.; M. Asım Karaömerlioğlu, The Village Institutes Experience in Turkey, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 25, No. 1 (May, 1998), s. 47.

⁹² Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999, s. 40.

⁹³ Yahya Akyüz, age., s. 353-355.

Köy Enstitülerinin kurulması yönünde gerekli siyasi desteği sağlayabilmektir. Okulların sayısının artmasında etkili olan önemli faktörlerden birisi de Celâl Bayar Hükûmeti'nde Millî Eğitim Bakanı olan Saffet Arıkan'ın sağlık nedenlerinden dolayı bakanlıktan ayrılması üzerine, yerine 28 Aralık 1938 tarihinde Hasan Âli Yücel atanmasıdır. İsmail Hakkı Tonguç da İlköğretim Genel Müdürlüğüne atanmıştır.

Köy Enstitülerinin açılması yönündeki hukuki sürece ilişkin diğer bir önemli adım da 17-29 Temmuz 1939 Birinci Maarif Şûrası'nda atılmıştır. Şûra esnasında kırsal kalkınma yönünde eğitim meselesi her yönü ile ele alınmış⁹⁴ köylünün eğitiminde yalnızca köylüye okuma ve yazma öğreten bir öğretmen yetiştirilmesine değil, köy öğretmeni yetiştirecek kurumların çok yönlü eleman yetiştirmesi gerektiğine karar verilmiştir.⁹⁵ Cumhurbaşkanı İnönü köy eğitimi hususunda, 18 Nisan 1940 tarihinde Cumhuriyet gazetesine verdiği demecinde, ilköğretim konusunda milletçe ortak hareket edilmesi ve çağın gerekleri doğrultusunda kalkınabilmek için ilköğretim sorununun mutlaka çözülmesi ve bu konuyla ilgili çalışmaları en uzak köylerden başlanarak yapılması gerekliliğini belirtmiştir.⁹⁶

2.2. ENSTİTÜLERİN AÇILMASINA GİDEN SÜREÇ VE KÖY ENSTİTÜLERİ KANUNU

Köy Öğretmen Okulları ve Eğitim Kurslarında yapılan çalışmalardan başarılı sonuçlar alınması üzerine 17 Nisan 1940 tarihinde yürürlüğe giren 3803 sayılı “Köy Enstitüleri Kanunu” ile Köy Öğretmen Okullarının adları Köy Enstitüsü olarak değiştirilmiş, öğrenim süreleri 5 yıllık ilkokul üzerine bir 5 yıl daha eklenerek tekrar düzenlenmiştir. CHP'nin tek parti olduğu dönemde, Bakan Hasan Ali Yücel tarafından İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne getirilen İsmail Hakkı Tonguç tarafından aynı yasa doğrultusunda Köy Enstitüleri açılmıştır.⁹⁷

⁹⁴ Şûra kararlarının tam metni için bkz. TBMM Bütçe Görüşmelerinde ve Millî Eğitim Şûralarında Köy Enstitüleri (1935-1954), Yay. Haz. Mustafa Aydoğan, Erdal Atıcı, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara 2010, s. 47-122.

⁹⁵ İsmail Hakkı Tonguç, age., s. 319.

⁹⁶ “Köy Enstitüleri ve Açılacak Yerler”, Cumhuriyet, 18 Nisan 1940, s. 1.

⁹⁷ Necdet Sakaoğlu, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, s.92-93.

2.2.1. Kanun Tasarısının TBMM'ye Sunulması

Başbakanlık tarafından 19 Mart 1940 gün ve 6/1194 sayılı bir tezkere ile Köy Enstitüleri kurulması hakkındaki kanun tasarısı TBMM Başkanlığı'na sunulmuştur. Kanun layihasının gerekçeleri şu alt başlıklarla izah edilmiştir: *" İlk tahsilin bu günkü durumu ve köy, müstahsil nüfus, köylünün okutulması ve daha iyi bir müstahsil(üretici, yetiştirici) durumuna getirilmesi, nüfusun dağılışı tarzı ve ilköğretim, köy eğitmenleri, köy öğretmenleri, Köy Enstitüleri, Köy Enstitüsü Kanun Projesi hükümlerinin mucip sebepleri."*⁹⁸

TBMM'de 22 Mart 1940 tarihli toplantının birinci celsesinde Maarif Vekili olan Hasan Ali Yücel Köy Enstitüleri Kanun Lâyihası hakkında *"... Bu; dört encümene gidecektir. Bu seneyi kaybetmek istemiyoruz. Onun için üç veya dört azadan mürekkep muvakkat bir encüme lâyihanın müzakere buyurulmasını rica ediyorum"* diyerek konunun önemine dikkati çekmiştir. Köy Enstitüleri Kanun Lâyihası encümenlere havale edilmiştir. Hasan Ali Yücel, bu encümenlerden dörder aza alınarak bir muvakkat(geçici) encüme müzakeresini teklif etmiş fakat oylamaya sunulan bu teklif kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Köy Enstitüleri teşkili hakkındaki Kanun Layihası Maarif, Ziraat, Dâhiliye ve Bütçe encümenlerine havale edilmiştir.⁹⁹ 26 Mart 1940 tarihinde Maarif Encümeni, 29 Mart 1940 tarihinde Ziraat Encümeni, 3 Nisan 1940 tarihinde Dâhiliye Encümeni ve 13 Nisan 1940 tarihinde Bütçe Encümeni mazbatasını meclis başkanlığına sunmuştur. (Maarif Encümeni Mazbatası Esas No:1/339, Karar No:3, Ziraat Encümeni Mazbatası Esas No:1/339, Karar No:9, Dâhiliye Encümeni Mazbatası Esas No:1/339, Karar No:35, Bütçe Encümeni Mazbatası Esas No:1/339, Karar No:35). (Zabıt Ceridesi C.10,1940: Ek Mazbatalar, 7-12). Köy Enstitüleri Teşkili Hakkında Kanun Lâyihası ve Maarif, Ziraat, Dâhiliye ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/339 sayı ile) meclisin 15 Nisan 1940 tarihli toplantısında gündeme alınmış ve 17 Nisan 1940 tarihinde görüşülmeye başlanmıştır.¹⁰⁰

2.2.2. Kanun Tasarısı Hakkında Söz Alan Milletvekilleri

Köy Enstitüleri Kanunu hakkında söz alan milletvekilleri şunlardır: Hasan Ali Yücel (İzmir), Berç Türker (Afyonkarahisar), Dr. Ali Süha Delilbaşı (Kütahya), Dr.

⁹⁸TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 1-6. ; Mahmut Goloğlu, Millî Şef Dönemi (1939-1945), Ankara: Kalite Matbaası, 1974, s. 65-69.

⁹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C. 9, s. 26-27.

¹⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 62.

Osman Şevki Uludağ (Konya), Emin Sazak (Eskişehir), Fikret Atlı (Giresun), Kazım Sevüktekin (Diyarbakır), Kazım Karabekir (İstanbul), Hakkı Kılıçoğlu (Muş), Halil Menteşe (İzmir), Hamdi Selçuk (Hatay), İbrahim Alaettin Gövsa (İstanbul), Kâzım Nami Duru (Manisa), Salâh Yargı (Kocaeli), Feridun Fikri (Bingöl), Abdurrahman Naci Demirağ (Sivas). Bütçe encümeni üyesi ve Kocaeli milletvekili M. Salâh Yargı'nın Köy Enstitüleri hakkındaki kanunun gündemde olduğunu, layihanın acil olması dolayısıyla müzakeresini ve encümen mazbatasında belirtildiği gibi bu sebeple kabulünü istemesi üzerine bu görüş benimsenmiş ve TBMM'de 17 Nisan 1940 günü kanun hakkındaki görüşmelere geçilmiştir.

Kanun tasarısı hakkında¹⁰¹ ilk olarak Konya Milletvekili Dr. Osman Şevki Uludağ söz almıştır. Uludağ,

“Efendim, Teşkilât-ı Esasiye Kanunumuzla vatandaşlara ilk tahsil mecburiyeti vermişizdir ve orada Devlet tarafından meccanen ifa edileceğine dair sarahat vardır. B. M. M. ve Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti şimdiye kadar vatandaşlara bu ilk tahsilden istifade etmeleri için pek çok tedbirler almıştır. Bununla beraber elimizde bulunan ve gayet umumî gayeleri istihdaf eden kanun lâyihasından anladığımız veçhile görüyoruz ki henüz daha köylere hoca temin edecek vaziyette değiliz. Muallim mektebinden çıkanları köylere kadar yaymak kabil olmamıştır. Üç sene evvel eğitim usulüne başlanmış, fakat ancak maksadın ufak bir kısmı tahakkuk etmiştir. Bu gün, mesleğinde cidden sayılı bir üstat olarak tanılan Maarif vekilimiz umumî bir derdimize deva olarak bu Köy Enstitüleri kanununu getirdiklerinden dolayı kendilerini minnet ve şükranla karşılarım....”

diyerek Konya vilayetinin büyüklüğünden bahisle bu hususta öncelik tanınması gerektiğini belirterek köy ve okul sayılarına ilişkin istatistikî bilgiler vermiştir¹⁰².

Daha sonra söz alan Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, kanun hakkında şunları söylemiştir:

“Bu mesele hakikaten bu gün bayram yapacak kadar memleketimizde çabuk meyvesini veren bir hâdise olmuştur. Eskişehir’de şahidi olduğum için hakikaten minnet ve şükranla söylerim. Galiba adına eğitimci diyorlar, bunların bulunmadığı köy bizim tarafta ancak 10-15 tane kalmıştır. Benim merak ettiğim bir yer var. Her şeyden evvel bu işin müessisi olan Saffet Arıkan’a şahsen minnet ve şükranımı arz ederim. Zannederim benim gibi bütün Türk milletinin de bütün bu küçük köyleri okutmak hususundaki hisleri bu merkezdedir. Eğitimci o kadar enerjik buldum ki muallimlerde bunu görmedim. Geçen sene kendi

¹⁰¹ Hasan Ali Yücel (İzmir), Berç Türker (Afyon Karahisar), Dr. Ali Süha Delilbaşı (Kütahya), Dr. Osman Şevki Uludağ (Konya), Emin Sazak (Eskişehir), Fikret Atlı (Giresun), Kazım Sevüktekin (Diyarbakır), Kazım Karabekir (İstanbul), Hakkı Kılıçoğlu (Muş), Halil Menteşe (İzmir), Hamdi Selçuk (Hatay), İbrahim Alaettin Gövsa (İstanbul), Kâzım Nami Duru (Manisa), Salâh Yargı (Kocaeli), Feridun Fikri (Bingöl), Abdurrahman Naci Demirağ (Sivas).

¹⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 70-71.

kazamda kaplıcaya gitmiştim. Eğitimci orada muhtarı almış, köylüyü toplamış, mektebin taşını kerestesini getiriyorlar...”

ifadelerine yer vermiştir.¹⁰³

İstanbul Milletvekili Kâzım Karabekir ise, kanuna ilişkin farklı değerlendirmelerde bulunmuştur. Ona göre, “*Kanun lâyihası büyük bir ihtiyacı karşıladığından hakikaten her türlü şükranı lâyıktır... Bir kere bu müesseseler kurulurken harp halinde dahi bir istihlal merkezi olarak faaliyette bulunması düşünülmeli ve harpte istihlal kudretlerini arttıracak tedbirler almalıdır...”*

Karabekir üç madde altında nelere önem verilmesi gerektiğini açıklamıştır:

*“Birincisi lüzumsuz masraflara boğulmamaktır. Onun için çok tasarruflu hareket edilmelidir. Köylerin hayat şartlarını daima göz önünde bulundurarak bu kuruluşu kurmak lâzımdır. İkincisi olarak büyük bir titizlikle hedefe yürünmeliydi, yani bilgili iş adamları yetiştirmek gerekliydi. Gerek kuruluşunda ve gerek idamesinde bu noktayı gözden kaçırmamak lâzımdı... Çünkü bugün köylerde dahi teessüs etmiş ve aynı maksatları ifade edilmiş öyle mekteplerimiz vardır ki köyden alıp da yetiştirdiği çocuğu o köyde tutamıyor. Çünkü kazması, küreği vardır. Fakat depolarda daha ziyade istirahat halindedir. Onun için bu noktayı arz ettiğim gibi büyük bir dikkat sarfı lâzımdır. Üçüncüsü sağlam vücut ve sağlam seciye hususlarına çok dikkat edilmek lâzımdır...”*¹⁰⁴

diyerek uzun uzun söz konusu başlıklar hakkında açıklamalarda bulunmuştur.

Kâzım Karabekir, kanunda bir noktayı mahzurlu görerek şöyle demektedir:

*“...Köy Enstitüleri yalnız köy ilkokullarını bitiren çocuklara hasrediliyor. Şehir ve kasaba çocuklarının köylerle temasını kesiyor. Halbuki dünyanın her tarafında bu teması çoğaltmak için yeni yeni tedbirler alındığını görüyoruz. Biz şehir ve köy çocuklarına böyle birbirleriyle kaynaştıracak yerde bir safiyeti fikriye ile ayırırsak, sonra acaba bu köylere başka taraflardan yapılacak telkinlerle günün birinde biz bu şehirlilerin karşısında başka fikirlerle onları mücehhez bulmaz mıyız? Onun için bendenize öyle geliyor ki, şehir çocuklarını köylere götürmek için diğer devletlerin yaptığı gibi daha bazı tedbirler almalıyız.”*¹⁰⁵

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Kazım Karabekir, diğer eleştirilerden çok farklı bir amaç ve şekille mevcut yapının işlevselliğinden endişe duymayıp uygulamanın toplumda Osmanlı Devleti’ndekine benzer kurumsal ikiliklere yol açacağı endişesi ile bu enstitülerin o dönemde bir sorun alanı olan köy-şehir uçurumunu derinleştirebileceği düşüncesini ifade etmiştir.¹⁰⁶ Buna karşılık Bakan Yücel, bu düşüncelerin aksine;

¹⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 70-71.

¹⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 72.

¹⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 73-74.

¹⁰⁶ Bu hususta ise tamamen farklı bir bakış açısından hareketle Can Dündar’ın; “Karabekir Paşa, bu enstitülerin zaten bir sorun olan köy-şehir uçurumunu hepten derinleştireceğini ve bu iki kesim arasında bir ayırım yaratacağını öne sürdü.” Bkz. Can Dündar, Köy Enstitüleri, s. 23-24. İfadeleri tarihi bir yanılmanın

enstitülerin kurulmasında güdülen amacın bu ayrımı ortadan kaldırmak olduğunu meclis konuşmasında:

*“Bu kanunun memleketimizin istikbali, halkımızın maarif ihtiyacı ve köylümüzün kalkınması bakımından haiz olduğu ehemmiyet, tasvibinizle bir kere daha ve en esaslı surette tahakkuk etmiştir. Bunu görmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum ve şahsan, uzun yıllar kalbimde sakladığım bir idealin tahakkukuna şahit oluyorum. Onun için Yüksek Heyetinize bütün samimiyetimle, bütün yüreğimle bu tarihi anda en derin teşekkürlerimi arz ederim.”*¹⁰⁷

ifadeleriyle dile getirmiştir.

Karabekir son olarak enstitü kelimesi üzerinde durarak enstitü yerine bu okullara “hayat mektebi” veya “hayat kaynağı” gibi daha anlaşılır, köylüler ve çocuklar üzerinde daha tesir bırakacak bir isim vermenin daha uygun olacağını belirtmiştir.¹⁰⁸ Bingöl Milletvekili Feridun Fikri söz alarak kanunun öneminden bahsetmiştir. Feridun Fikri;

“Cumhuriyetin en güzel bir eseri karşısındayız. Hakikaten köye doğru gitmek, köylü ile yakından alâkadar olmak, onun her türlü ihtiyacını temin edecek, onun hars itibarıyla ve içtimâî terakki itibarıyla her türlü ahvalini yakından göz önünde tutacak böyle esaslı bir uzva köylünün bilhassa ihtiyacı vardı. Bu hususun şimdi böyle bir kanunla tekevvün etmiş olması ve yüksek huzurunuzda gelmesi son derece mucibi şükrandır. Binaenaleyh kanunun başlıca temin edeceği fayda, köylü ile meşgul olmak davasıdır ki inşallah az zamanda köylünün kalkınma, bu davayı karşılamak hayırlı semereler verecek ümidiyle kanunu çıkarmak vazifemizdir.”

diyerek bir takım yaptırımlar gerektiğini ifade etmiştir.

Feridun Fikri ayrıca önem verdiği diğer bir noktayı şu şekilde ifade etmiştir:

*“...Şark vilâyetlerinde bilhassa bu muallimlerin ifa edecekleri büyük hars vazifesidir. Binaenaleyh, bunun bütün şümülü ile ifa edeceği vazifenin ehemmiyetini nazarı itibara alarak içtimâî noktadan, hars noktasında ve bilhassa dil noktasından bu muallimlerin köylülerle de meşgul olarak onların dillerini tashih etmek, memleketimizin, milliyetimizin, tesanütümüzün bütün gayelerini nazarı itibara alarak tamamıyla misyonlarını köylünün ruhuna telkin edecek şekilde yapılmasını temin etmesi için bilhassa Maarif vekilinden bunun Şark vilâyetlerinde daha ziyade nazarı itibara alınmasını ve elden geldiği kadar o vilâyetlerin bu kanundan daha esaslı surette istifade etmeleri esasını araştırmalarını rica edeceğim...”*¹⁰⁹

Manisa Milletvekili Kâzım Nami Duru,

“Arkadaşlar, İlk evvel Saffet Arıkan köy eğitim kursları açtı. Orada yetiştirdiği eğitimcilerle köyleri birer yeni nur ve hayat ocağı yapmağa çalıştı. Bu gün Türk irfan

doğmasına sebep olmuştur. Bu durum, TBMM Zabıt Ceridelerinden araştırıldığında Kazım Karabekir’e yönelik haksız bir suçlama içinde olduğuna ve bunun özellikle gelecek nesiller üzerinde Karabekir Paşa’ya yönelik enstitüler konusunda önyargılara neden olacağı düşünülmektedir.

¹⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 92.

¹⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 72-73.

¹⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 74-75.

tarihinde Saffet Arıkan'ın teşebbüsü şerefli bir sayfa işgal ediyor. Gelelim köy enstitüsüne. Arkadaşlar, Köy Enstitüleri şöyle kafadan düşünülmüş, memleketin hayat ve faaliyeti umumiyesiyle uğraşılmamış olarak vücuda getirilmiş bir eser değildir. Köy Enstitüleri kanunu bilhassa köy öğretmenlerinin işe başlamasından sonra vücuduna şiddetle ihtiyaç olduğu görülerek tesisine çalışılmış bir müessesedir..."

diyerek Kazım Karabekir'in beden ve ruh terbiyesi konusundaki sözlerine de cevap olmak üzere terbiye ve ahlak konusu üzerinde durmuştur.

"... İlk mekteb programlarında beden terbiyesinin hangi hareketler olduğu ve çocukların her yaşta hangi hareketlerle iştigal ettirileceği yazılmıştır. Bu, bütün ileri memleketlerde şimdiye kadar intişar etmiş ve teşebbüs edilmiş olan pedagojik mesainin verdiği mutalar üzerine yapılmıştır. Ahlâk terbiyesi yalnız telkini değildir, ahlâk terbiyesi muhitin kendisinden çıkar. Bendenizce Köy Enstitüleri, memlekette ilmî bir surette köylüyü kalkındırmak, köylüyü terbiye etmek ve köylüye cihanı anlatmak için büyük bir teşebbüstür. Fakat bu teşebbüs köylüyü şehre getirmek teşebbüsü değildir. Köylünün köyüne, arazisine sevgi ile bağlı olarak köyünde çalışması için yapılmıştır..."¹¹⁰

Kütahya Milletvekili Dr. Ali Süha Delilbaşı,

"... Memleketle alâkası olan, memlekete merbut olan herkes gibi bendeniz de kendimi idrak ettiğim zamandan beri en büyük davanın köy davası olduğunu idrak etmiş bulunuyorum. Köy kalkınması için muhtelif fikirler, nazariyeler serdedilmiş bulunuyor... Köylünün kalkınması demek daha ziyade onun hayat şeraitinin medenî memleketlerde onun mümasili vaziyette bulunanların hayat şeraitine binnisbe yaklaşması demektir. Halbuki bu gün köylerimizle, hattâ mekteb bulunan köylerimizde verdiğimiz tahsil, eğitmen usulüyle verdiğimiz tahsil bu gayeyi teminden çok uzaktır. Hepimizin bildiğimiz gibi açık bir hakikattir ki, köy mekteplerinde verilen tahsil klâsik tahsil çok defa hayatî kıymeti haiz olmadığından az bir zaman sonra unutulur. Görüyoruz ki, köy mektebinde okumuş bir çocuk genç yaşına geldiği ve askerlik çağını idrâk ederek orduya çağırıldığı zaman maatteessüf okuma ve yazmayı da bilmeyen bir vasıfta gelmektedir. Bu itibarla... amelî faydaları olduğuna katiiyetle inandığım enstitü kanununu gayet büyük takdirle karşılarım. Bir meseleyi tetkike layık görmekteyim. Bendeniz köylü ile şehirli arasında ruhiyat noktasından bir fark olmadığını iddia etmeyeceğim... Elverir ki, biz köylüye iyi bir yol göstermiş olalım. Hiç bir zaman köylüye iyi bir iş verilmiş de köylü bunu kabul etmemiştir denemez. Efendiler, memlekette büyük içtimaî inkılaplar yaptık. Meclisin gerek içinde ve gerek dışındakilerin mühim bir kısmı bendeniz de şahsen itiraf ediyorum, bendeniz de dahil olduğum halde bazı tereddüt vakfeleri geçirdik. Acaba cemaat bu inkılapları hazmedebilecek mi? Köylü çok defa, hiç olmazsa şehirli derecesinde, şehirli gibi bütün yapılan bu inkılapların hepsini kabul etti, benimsedi. Ahlâkiyat noktasından, bendeniz keza şehirli, köylü diye iki zümrenin mevcudiyetine inananlardan değilim..."¹¹¹

demıştır.

Muş Milletvekili Hakkı Kılıçoğlu da bu kanunun gelmesinin gerekli olduğunu şöyle ifade etmiş:

¹¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 75.

¹¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 76.

“...Muallim mektepleri niçin muvaffak olamadı, oradan yetişenler neden köylere gitmediler, gittilerse niçin kaçtılar? Bence bu, tek bir kelime ile iman meselesidir. Biz bunlara vazifeleri hakkında bir iman vermedik, bir misyoner vazifesi takip etmedik. Eğer bunları yapmış olsaydık, pekâlâ muvaffak olurlardı... Eğer muallim mekteplerinde muallimleri yetiştirirken onlara bu ruhu telkin edebilseydik, gönderilen yerlere giderler ve gittikleri yerlerde dururlardı. Muallimlerin vazifesi yalnız A, B, C öğretmekten ibaret değildir. Bilhassa bizim memleketimizde. Gittikleri yerlerde Cumhuriyetin, inkılâbın, medeniyetin bütün esaslarını anlatacaklar, onlarla gece gündüz uğraşacaklar, hakiki imanlı, meslekli genç yetiştireceklerdir. Eğer bu ruh bu enstitülerde verilmezse emek boştur...”¹¹²

diyerek kanunun kültür politikası işlevine değinmiştir. Eğitim Bakanı sıfatıyla İzmir Milletvekili Hasan Ali Yücel yukarıda milletvekillerinin ifade etkileri konulara da cevap verecek şekilde kanun layihası hakkında uzun bir konuşma yapmıştır. Hasan Ali Yücel öncelikle Türkiye’deki şehir ve köylerdeki okur-yazar oranı hakkında istatistik bilgiler vermiştir. Yücel,

“... Şu halde 13 milyon köylü nüfusuna mukabil 370 bin çocuk okutmaktayız. 4 milyon şehirli nüfusa mukabil 415 bin çocuk okutuyoruz. Bunu hulâsa edecek olursak, şehirlerde oturan vatandaş çocuklarının yüzde 80’ni okuldadır. % 20’si okumaktan mahrumdur. Köylerde oturan 13 milyon vatandaşımızın çocuklarını da nazarı dikkate alırsak bunun ancak % 25’ni okutabiliyoruz, % 75’ni okutamıyoruz. Binaenaleyh, okutmak, okutamamak nispeti şehirli ile köylü arasında hemen hemen tersinedir. İşte sizlere arz edeceğim levha budur. Bu levha karşısında bulunan Hükûmetiniz vaziyeti halledici bir tedbir bulmak için çalışmış ve 13 milyon gibi büyük bir kütlenin oturduğu, yaşadığı köy muhitindeki evlâtlarımızı yüzde yüz okutmak için emek sarf etmiştir. Bu kanun o emeğin ifadesidir... Bu kanunla bizim yaptığımız şey kopya değildir. Bunları kendi ülkemizin var olan gerçeğine ve toplumsal olgusuna uyarak yapmış bulunuyoruz. Bu bizindir kimseden almadık. Başkaları bizden alsınlar”¹¹³

diyerek enstitülerinin kurulma gereğini ve şeklini dile getirmiştir.

Bakan Yücel, “İlköğretim davasını halledeceğine inandığımız bu kanunla huzurunuzda gelmiş bulunuyoruz” diyerek memlekette eğitimin durumu hakkında ayrıca şu bilgileri vermiştir:

“...Köylerimizin umumî vaziyetini mütalaaya alınca gördük ki, 40 bin köyden ancak 8 bininin nüfusu dört yüzden yukarıdır ve 32 bin köyümüzün nüfusu dört yüzden aşağıdır. Bu 32 bin köyün 16 bininin nüfusu da 150’den azdır. Binaenaleyh, 16 bini 150 den aşağı, mütebaki 16 bini 150’den yukarı ve 8 bini 4 yüzden yukarı olan köyleri öğretmenlemek ve burada bulunan köylümüzün çocuklarını okutmak üzere tedbir almak mecburiyetindeyiz. Bu gün köylerde fiilî olarak çalışmakta olan okullarımız 4.500’dür. Eğitimli okullarımız da 4 bin ve orada okuttuğumuz çocukların adedi ise 19 bindir. Şu halde köylerimize göndereceğimiz öğretmenleri birinci kademede nasıl hazırlamak lâzım geliyor; evvelâ bunu düşünmek iktiza ediyordu. Onu halle çalıştık. Şimdiye kadar şehir muallim mekteplerinden köye gitmiş olan ve orada hakikaten idealist bir ruhla çalışmış bulunan öğretmen arkadaşlarımız yok değildir. Onların mühim bir kısmının köylerde duramamış olmaları sadece bir idealizm noksanından ileri gelmemiş; hazırlama hususunda gittikleri muhite intibak edecek melekeyi onlara

¹¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 77.

¹¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 77-86.

vermemiş olmamızdan doğmuştur. Dava, sadece bir vatanperverlik, bir mefkûrecilik davası olarak mütalaa edilemez. Bunu fiilî olarak bildiğiniz için o şekilde bu gençleri yetiştirelim ve hayat tarzları o şekilde olsun ki kendilerine köyde vazife verdiğimiz takdirde tabii olarak okul hayatları devam ediyormuş gibi olsun, vazifelerine memnuniyetle gitsinler, bu işleri seve seve görsünler diye düşündük. Onun için Köy Enstitülerini kurmağı düşündük. Köy Enstitülerinin mahiyetlerini anlatmadan evvel burada iki arkadaşımın işaret ettiği bir noktaya parantez içinde cevap vereyim. O da enstitü tâbirine dairdir. Biz bu müesseselere köy öğretmen okulu demedik. Çünkü evvelce bu isimde müesseseler vardı. Bunları ona bağlamak istemedik. Bunlar yepyeni şeylerdir. Enstitü kelimesini biz Frenklerin telâffuz ettiği tarzda aldık ve buna alıştık. Bu isim, bazı memleketlerde büyük, yüksek ameli müesseselere verilmektedir. Meselâ Ziraat Enstitüsü bu manâ ve mahiyette isimlendirilmiştir. Ziraat enstitüsü bir yüksek okuldur. İçerisinde ameli faaliyetler vardır, ilmi araştırmalar yapılır. Fakat bir kısım memleketlerde bu ismi yalnız böyle yüksek derecedeki okullara veya ilim müesseselerine vermezler. Daha aşağı derecede olanlara da vermektedirler. Fransa'da, ve İtalya'da böyledir. Bizde de buna alışılmıştır. Bildiğiniz gibi İsmet Paşa Kız Enstitüsü, nihayet orta derecede bir okuldur. Buna enstitü denilmesinin sebebi içerisinde talebesini ameli faaliyete sevk edici, tatbikat yaptırıcı ve meleke kazandırıcı bir takım atölyelerin ve faaliyetlerin bulunmasıdır. Biz köy enstitüsünü sadece içerisinde nazarı tedrisat yapılan bir müessese olarak almadık. İçerisinde ziraat sanatları, demircilik, basit marangozluk gibi ameli bir takım faaliyetlerde bulunduğu için okul adıyla anmadık, enstitü diye isimlendirmeyi, muvafık gördük. Enstitüde yetişecek öğretmenlere umumî ve meslekî kültür bakımından lüzumlu olan bilgiyi vereceğimiz gibi, bunlara köye gittikleri vakit köy hayatında âmil, prestij sahibi, kendisine fikir sorulabilecek, reyî alınabilecek insan olabilmesi için ameli bilgiler de verilecektir. Bunun bel kemiğini, ameli bilgi ve melekelerin esasını, gidecekleri, çalışacakları muhit köy olduğuna göre, ziraatın teşkil edeceği şüphesizdir. Onun için enstitüleri kurarken bunları nerelerde açmak lâzım olduğunu iklim bakımından, ziraat şartları bakımından tetkik etmek ve o suretle bunları tesis etmek muvafık olacağı kanaatinde bulunarak Ziraat vekâletinden sormağı muvafık bulduk. Öyle yaptık. Binaenaleyh enstitülerin tesis edileceği mıntıklar ihtisas vekâleti olan Ziraat vekilliği tarafından tespit edilmiştir. Yine parantez içinde ve bu vesile ile bu hususta endişe izhar eden arkadaşımıza cevap vereyim: Bu işte idarî bir mahiyet mevzubahis değildir. Filân vilâyet büyük, filân vilâyet küçük meselesi yoktur. Arz ettiğim gibi ziraî mahiyet ve iklim mevzubahistir. Bilfarz Isparta'da açılacak enstitüde Konyalı çocuklar da okuyacak, bu köy enstitüsünde Konya'nın İlk öğretmen eksiğini tamamlayacak elemanlar yetişmiş olacaktır... Enstitülere alınacak talebenin seçiminde düşündüğümüz şu olmuştur; şimdiye kadar İlk öğretmen yetiştirmekte uğradığımız hataya şu veya bu mülâhaza ile yeniden düşmemek için kati olarak köyde yaşamış ve köy ilkokullarının her iki devresini bitirmiş çocukları almayı doğru bulduk. Arkadaşlarım biliyorlar ki, bir seneden beri memleketimizde mevcut üç sınıflı köy ilkokullarını beşe çıkarmak yolundayız. Bu sene bunların dördüncü sınıfları tam teşekkül etmiştir. Bir kısmının beşinci sınıfları da açılmıştır. Önümüzdeki sene dördüncü ve beşinci sınıflar tamamen açılmış ve işler bir hale sokulmuş bulunacaktır. Binaenaleyh esasen köyde mevcut olan ve bu seneden evvelki senelere kadar üç sınıflı olan köy okulları beşe çıkmış olacaktır. Oradan gelecek çocukları, şu veya bu şekilde tereddüde mahal vermeksizin, imtihan ederek, karakterlerini yoklayarak ve bedenî kabiliyetlerine bakarak, seçip enstitülere alacağız. İçtimaî bir sınıf doğurma meselesi mevzubahis değildir. Partimizin programında da yazıldığı veçhile esasen rejimimiz sınıf ve imtiyaz kabul etmez. Yalnız hayat tarzı bakımından meslekî zümreler, biz ister kabul edelim, ister kabul etmeyelim, mevcududur, çiftçi vardır, demirci vardır, tüccar vardır, memur vardır. Bunlar bir takım çalışma ve iş zümreleridir. Başka bir siyasî ayrılık ifade eden kümeler değildirler. Böyle olduğuna göre zaten köylü ve çiftçilik etmekle meşgul olan vatandaşlarımızın çocuklarını okutmak için onların hayatından başka bir hayatla ülfet etmemesini istediğimiz ve o bakımdan yetiştirdiğimiz insanları yeni bir sınıfın müvellidi addetmeyi bendeniz doğru bulmuyorum. Kaldı ki bizim arzumuz, bir arkadaşımızın da burada izah ettiği gibi, köyün içerisinde bilgili, sıhhatli, memleketine bağlı ve müstahsil vatandaş yetiştirmektir. Yoksa köylüyü, bu

arz ettiğim bilgi ve melekelerle teşhiz edip onları şehre akın eder vaziyete getirmek değildir. Onları müstahsil, kendi tarlasında ve muhitinde kuvvetli yapmak ve istihsal kabiliyetini arttırıp memleketin sosyal seviyesi kadar ekonomik seviyesini de yükseltmektir. Binaenaleyh sınıf teşekkülü hatıra gelemes. Bu suretle köylere sevk edeceğimiz öğretmenleri yetiştirecek bu müesseselerin gayesini tebarüz ettirdikten ve oraya alacağımız çocukları nasıl alacağımızı arz ettikten sonra iki noktayı yüksek huzurunuzda tebarüz ettirmek isterim: Bu enstitüden çıkacak öğretmenler ilk tahsil vermek bakımından şehir öğretmen okulundan yetişecek arkadaşlarından aşağı olmayacaktır. Çünkü bizim köyde vereceğimiz ilk öğretim, şehirde vereceğimiz ilk öğretimden aşağı olmayacaktır. Bunları beş senede yetiştiriyoruz. Köy okullarında da ilk tahsili beş senede veriyoruz. Fakat fark şuradadır: Köy ayrı bir muhittir, tabiat ve ekonomik bakımından. Burada o muhite hazırlıyoruz, şehirdekini de şehir muhiti için hazırlamaktayız, o kadar... Onun içindir ki, enstitülere alacağımız gençleri beş senelik bir tahsile tâbi tutacağız... Bir arkadaşım da başka bir kaygı izhar ettiler. Gene bu öğretmenler vazife aldıktan sonra başka işlere giderler, devlet memuriyetine kaçarlar, buna mani olacak tedbirler almalıdır buyurdular. Bu tedbir işin mahiyetinden çıkmak üzere alınmış demektir. Çünkü biz tarlasını vereceğiz, tarlasını ekmek için her türlü vasıtayı vereceğiz; evini vereceğiz ve bundan ayrı olarak da ücret vereceğiz. Bu yaşama imkânlarını kendi tahsil seviyesine göre bu arkadaş başka yerde bulamayacaktır ve başka yere gitmeyecektir. Kaldı ki köy öğretmenine biz otuz senelik bir hizmeti mecbura tahmil ediyorduk. Encümendeki arkadaşlar bu otuz seneyi yirmiyeye indirmeyi muvafık buldular, biz de kabul ettik. Şu halde yirmi senelik bir mecburî hizmetleri var demektir. Bu mecburî hizmet şu düşünce ile konmuştur. Köyden aldığımız, enstitüye getirdiğimiz ve oradan okutup çıkarttığımız bu gençler, kız olsun, erkek olsun iki vazifesi olduğunu ve bu vazifelerinin hayatlarının sonuna kadar devam eder mahiyette bulunduğunu evvelden bilsinler. Vazifelerinden biri memleket müdafaasıdır, ikincisi de köydeki çocukları okutmaktır. Bunun haricinde vazifeleri yoktur. Bunu bilsinler ve böyle yapsınlar. Onun için kaçmak mevzu bahis değildir, gitmek mevzu bahis değildir. Esasen cazip noktaları olduğunu kanun mütalaa edildiği zaman bütün arkadaşlarımız görecektir. Fazla söyleyerek başınızı ağrıtmak istemiyorum. Yetiştireceğimiz bu öğretmenlerle, 15 senelik programımız tahakkuk ettiği zaman asgarî bir buçuk milyon köylü çocuğu okuma imkânı kazanacaktır. Emin Sazak arkadaşım, eğitimci hakkında bazı endişeler izhar ettiler. Eğitimcilerimiz hakikaten çalışkan, vazifesini sever ve bilaistisna her yerde müfit olmaktadırlar. Kendilerinden memnunuz. Bu teşkilâtı idame etmek faydalıdır. Ve bir müddet için zarurî olacaktır. Bunu şimdi getirdiğimiz kanunla karıştırmamak lâzımdır. Çünkü eğitimci askerlik vazifesini yapmış ve bir senelik kurstan geçmişlerdir. Onlara bu gün de fiilî olarak beş senelik ilk tahsil verdiremiyoruz... Bu kanun en aşağı 15 sene sonraki bir hakikati bu gün bize tatlı bir hayal olarak düşündürmektedir.”¹¹⁴

şeklinde ifade etmiştir.

24 madde ve bir geçici maddeden oluşan Köy Enstitüleri Kanunu’nda dikkati çeken maddeler ise şunlardır:

Madde 1-Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif vekilliğince Köy Enstitüleri açılır. (madde kabul edilmiştir)

Madde 2-Bu enstitülerin 1 numaralı cetvelde gösterilen maaşlı muallim ve memurları 3656 sayılı kanunun ikinci maddesine bağlı cetvelin Maarif vekilliği kısmına ilâve edilmiştir. (madde kabul edilmiştir)

¹¹⁴TBMM Z. Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 77-80.

Madde 3-Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sıhhatli ve müstaid köylü çocuklar seçilerek alınırlar. Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır. Öğretmen olamayacağına kanaat getirilen talebenin ayrılacağı mesleklerin tahsil müddetleri Maarif vekilliğince tespit edilir.

TBMM oylanması sırasında kanunun maddeleri üzerinde görüş bildirmek isteyen milletvekillerine söz verilmiştir. Kanunun üçüncü maddesinde geçen “tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sıhhatli ve müstaid köylü çocuklar seçilerek alınırlar” ifadesine vurgu yapan konuşmalar yapılmıştır. Bingöl Milletvekili Feridun Fikri iki hususta itiraz etmiştir:

“Birisi köy hükmü mesabesinde olan bazı vilâyet ve kaza merkezlerimiz vardır... Böyle vilâyet ve kaza merkezleri olması yüzünden köy mahiyetinde olan birçok yerlerimizin çocukları bu istifadeden mahrum olacaklardır... Bu itibarla bendeniz bir takrir takdim ediyorum... Bazı şehir ve kasabalar vardır ki, kendisine civar köy çocukları gidip ora mekteplerinde okuyorlar. Binaenaleyh kanunun ibaresi mutlakdır. Buna göre memleketin birçok yerlerinde birçok çocuklar bu mekteplerden ve bu kanunun temin ettiği nimetlerden müstefit olamayacaklardır. Onun için prensip itibarıyla bu iş nazarı itibara alınacak olursa encümenle daha esaslı şekilde meselenin halline imkân olur.”¹¹⁵

İstanbul Milletvekili Kâzım Karabekir;

“Bendeniz de bu maddenin encümenlerde yeniden esaslı surette düşünülmesini rica edeceğim. Bu gün her milletin bütün kültür vasıtalarını kullanarak tesisine çalıştığı bir millî vicdan ve millî şuur vardır, biz ise, bütün medeniyet alemi ile temasta bulunan; şehir ve kasabalardaki aynı şartları haiz olan çocukları köylere göndermeyeceğiz, yalnız köy hayatını gören, gözüne köyde açmış, medeniyet alemi ile hiç bir teması olmayan bu asrın kültürünü taşımayan bir kısım vatandaşları alacağız. Onlara hususî tahsil vererek götürüp köylülerimizde millî vicdan uyandıracacağız. Mesele yalnız ziraat yapmak hayatını temin etmek değildir. Bu gün bir milletin fikrinin ve vicdanının aynı suretle çarpması lâzımdır. 40-50 sene sonrayı tasavvur buyurun. Şehir ve kasabalardaki medeniyet alemi ile, ailelerinin görgüleri ile hiç teması olmayan bir heyeti talimiyenin yetiştirdiği köylü sınıfının taşıdığı ruh ile kasabalılar ve şehirliiler arasındaki derin uçurumu tasavvur buyurun. Bilhassa öyle bir vaziyette ki, bütün cihanda herkes birer doktrinle kendisine hazır asker ararken biz kendi devlet hayatımızı tedvir eden şehir ve kasabalıları köylere göndermeyeceğiz. Onlardan köyleri mahrum edeceğiz. Uzun zaman sonra kendi dilimizle onlarla arlaşamayacağız. Halbuki başka âlemler onlara tamamı ile el salmış olacaklar. Onun için bendeniz Maarif vekili arkadaşımızın fikrinde bulunmuyorum. Parti programımızda sınıf yok diyoruz. Fakat elimizle tesis ediyoruz kanaatindeyim. Çünkü seneler ilerledikçe köyler ile şehirler arasında dehşetli bir kültür farkı olacaktır. Millî vicdanlar ayrılacak memlekette tamamıyla iki tabaka teşekkül edecektir. Aynı şartları haiz, şehirlerde ve kasabalarda ilk mekteplerden çıkan ve köylere gitmeyi arzu eden vatandaşları da bu haktan mahrum etmemeliyiz. Hususiyle Anadolu’dan Şarka doğru gittiğimiz zaman şehir denen şeyler köyün biraz büyüğüdür. Bu gün Erzurum’u alınız, Sivas’ı alınız, orada memur çocukları ve tüccar çocukları hariç hepsi ziraatla ve köy hayatıyla meşguldürler. Köylere nazaran onların medenî âlemlerle bir az daha fazla teması vardır. Onun için köylülerimizi böyle kültür sahasında az görgülü yarı münevverlerin nüfuzuna hatta maddî manevî tahakkümüne bırakmaya bendeniz istikbal için çok tehlikeli görüyorum.”¹¹⁶ demmiştir.

¹¹⁵ TBMM Z. Ceridesi, Devre 6, C. 10, s. 82.

¹¹⁶ TBMM Z. Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 83.

İstanbul Milletvekili İbrahim Alaeddin Gövsa Osmanlı Devleti döneminde ilköğretim konusuna değinerek genel bir değerlendirme yapmıştır.

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel tekrar söz alarak konuşmacılara cevap vermiştir.

“...Bu yapılacak Köy Enstitüleri ayrı bir terbiye prensibine tâbi tutulmayacaktır. Mevcut Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve onun ruhu icra vaziyetinde olan insanlara emrediyor ki, bu memleket içerisinde bir terbiye esası vardır; köy, kasaba, şehirde ve bunların dışarısında başka bir yer varsa oralarda da ancak bu prensip tatbik olunur. Binaenaleyh, Köy Enstitülerinde ayrı bir terbiye prensibi, diğer okullarda ayrı bir terbiye prensibi güdülemez. Terbiye prensiplerimiz parti programında yazılıdır. Onları tahakkuk ettirmek bize düşen vazifedir. Bunun için köy, şehir ayrılığı mevzubahis edilemez. Amma köy hayatı da şehir hayatı değildir. Hatta köye benzer mahiyette kurulan kasabalarımız dahi bünye itibarıyla köy değildir. Binaenaleyh, terbiye vahdeti bu gün mevcuttur, yarın da mevcut olacaktır, böyle bir ayrılık yoktur. İkinci noktaya ve itiraza gelince: Bu maddede “Beş sınıflı köy ilkokullarını bitirmiş köylü çocukları alınır.” denilmesinin sebebi bu çocukların esasen başka yerden gelmesine imkân olmamasıdır. Demin maruzatta bulunurken söyledim, bir sene sonra bütün köy ve şehirdeki ilkokullar beş sınıflı olacaktır. Köylerin ilkokullarından çıkmış bulunanlardan şu ve bu evsafa bulunanları seçip alacağız. Dava şudur: şimdiye kadar şehir öğretmen okullarına, hatta köyden gelmiş çocukları aldığımız halde kaloriferli, fazla konforlu tertibatlar ile bildiğiniz tarzı hayatta yetiştirdiğimiz çocukları (Yine tekrar edeyim idealizm noksanından değil, alışkanlık olmadığından dolayı) köye gönderemedik, çokları bu işi yapamadılar. Aynı hataya düşülmesin diye bu kaydı kati olarak koyduk ve encümenlerdeki arkadaşlarla uzun uzun münakaşalardan sonra onlar, bu kaydı takviye bile ettiler... Esasen kanunun adı, köy enstitüsüdür. Burada yetişecekleri köye göndermek istiyoruz. Köyü, kanun tarif etmiştir. Bu gün köye benzer kasabadır, köye benzer şehirdir diye indi bir tasnif yapmağa hakkımız yoktur... Fakat davanın esasını bozmayalım ve bozmamak için maddeyi olduğu gibi bırakalım.”¹¹⁷ Kazım Karabekir devamla, “Evvelâ şunu arz edeyim ki, bendeniz verilecek tahsilin ayrılığından bahsetmedim. O çatı altında toplanacak olanların saf köylü çocukları olduklarını, binaenaleyh, şehirler medenî âlemin birçok safahatı ile ilerlerken onların temastan ayrı olarak büsbütün saf vaziyette kalmaları ihtimali nazarı dikkati celp ediyor...” Hasan Ali Yücel devamla, “...bir vatandaş şehirde hayat geçiriyor ve köyü tanımyorsa o, millî şuur ve vicdan bakımından ayrı bir mahiyet arz eder, köyde oturmuş şehri tanımyorsa o millî şuur ve vicdan bakımından ayrı bir mevcudiyet arz eder, şeklinde bir dava mevzubahis olamaz. Şehirde otursun, köyde otursun, ülkümüz birdir. Bu ülkünün duyuluş tarzı birdir. Belki seviye, tahsil, muhit insanların telâkkilerini değiştirebilir. Fakat bu telâkkilerin esası, belkemiğini teşkil eden şey değişmez. Onun için enstitüleri köy civarında tesis ediyoruz... Feridun Fikri arkadaşımızın hassasiyetini pek yerinde buluyorum. Fakat köy mahiyetinde kasaba ne demektir, anlamıyorum... Haklı olarak söyledikleri şey bazı vilâyetlerimizde ilköğretim bakımından daha dikkatli mesaiye lüzum olduğudur... Mesele, köylü çocuğunu hayat bakımından köylülük mahiyetini kaybetmeksizin yetiştirmektir, bu davayı hiç bir suretle zayıflatmayalım diyorum.” şeklinde düşünce belirtmiştir.¹¹⁸

Her üç teklif de okunarak oylamaya sunulmuş ve teklifler kabul edilmemiş, üçüncü madde aynen kabul edilmiştir.

Madde 6-Köy Enstitülerinden mezun öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik

¹¹⁷ TBMM Z Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 85.

¹¹⁸ TBMM Z. Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 86.

eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin edenler. Bu öğretmenlerin disiplin işlerinin ne suretle görüleceği bir nizamname ile tayin edilir. (Madde kabul edilmiştir.)

Ayrıca; enstitülerin kuruluş amaçlarına açıklık getiren 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Yasası'nın 1., 3., 4., 5. ve 6. maddeleri ise şu şekildedir:

“Madde 1-Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilliğince Köy Enstitüleri açılır.

Madde 3-Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sıhhatli ve müsait köylü çocuklar seçilerek alınırlar. Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır. Öğretmen olamayacağına kanaat getirilen talebenin ayrılacağı mesleklerin tahsil müddetleri Maarif Vekilliğince tesbit edilir.

Madde 4 — Enstitülere kabul edilenler sıhhi sebebden gayri sebeplerle müesseseden ayrıldıkları veya çıkarıldıkları takdirde okudukları müddete isabet eden masraf, kendilerinden veya kefillerinden alınır.

Madde 5 — Bu müesseselerde tahsillerini bitirerek öğretmen tayin edilenler, Maarif Vekilliğinin göstereceği yerlerde yirmi sene çalışmaya mecburdurlar. Mecburî hizmetlerini tamamlamadan meslekten ayrılanlar. Devlet memuriyetlerine ve müesseselerine tayin edilemezler. Bu gibilerin kendilerinden veya kefillerinden müessesede bulundukları zamana aid masrafın iki misli alınır.

Madde 6-Köy Enstitülerinden mezun olan öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler. Bu öğretmenlerin disiplin işlerinin ne suretle görüleceği bir nizamname ile tayin edilir.”¹¹⁹

Yasanın birinci maddesinde Köy Enstitüsü açma yetkisi maarif vekilliğinin sorumluluğuna verilirken, yasaya göre, beş sınıflı köy okulunu bitiren çocuklardan sağlıklı ve yetenekliler bu okullara kabul edileceklerdir. Esasında kanunun 3. maddesinde köylü gençlerin, okullarda, köy kalkınmasında lider olarak görev yapabilecek şekilde yetiştirilmesinin amaçlandığı düşünülebilir. Kanunun öğretmen yetiştirmeye birlikte, öncelikle köy sorunlarına çözüm aramanın araştırılmasından ziyade toplumun iktisadi kaynaklarına etki etmek için hazırlandığı düşünülebilir.¹²⁰

¹¹⁹ Kanun metninin aslı için bkz. TC Resmî Gazete, 22 Nisan 1940, Sayı: 4491, s.13682.

¹²⁰ “Enstitülerin amacı; anayasada yer alan Atatürk ilkeleri başta olmak üzere özellikle köy kalkınmasında işe yarayacak bilgi ve becerilerin öğretilmesi, köye ve köy kültürüne girmesi gereken bilgi, iş ve alışkanlıkların öğrenciye kazandırılması, pratik çalışmalara önem verilmesi ve nihayet, düşünen, yapan ve yaratan, bilimsel ve toplumsal bilince sahip kişilikli insanların yetiştirilmesi idi.”

Enstitülerden mezun olanların mecburî hizmet süreleri yirmi yıldır. Bu sürenin uzunluğu köye öğretmen gönderilmesi meselesine de çözüm üretmek amaçlıydı. Ayrıca enstitü mezunları altı yıl süresince 20 lira, altıncı yılın sonunda 30 lira ve on beşinci yıl sonunda ise 40 lira maaş alacaklardır. Öğretmenlere göreve başlamalarını takip eden süreçte bir defaya mahsus olmak üzere 60 lira sermaye, tarım araç ve gereçleri ile ailesi ile geçimlerini temin edebilecekleri arazinin devlet tarafından tanzim edilmesi de öngörülmüştür.¹²¹ Meclis görüşmeleri neticesinde kanunun, Türk eğitim sistemine olumlu katkılarının yanında, uygulamada yarattığı olumsuzlukların da olduğu söylenebilir. Özellikle beş yıllık eğitimin ardından köyden seçilen çocukların tekrar köye öğretmen olarak gönderilmeleri ve mecburi görev sürelerinin uzun olması, şehirde görevlendirilen öğretmenlerle aralarında dengesizliğe yol açtığı bunun yanında Kanunun sosyal yaşamdaki hareketliliği de olumsuz yönde etkilediği yapılan eleştiriler arasındadır.

Kanunun görüşüldüğü sırada TBMM üye sayısı 429, oylamaya katılan milletvekili sayısı 278'dir. Oylama sonunda kabul oyu kullanan milletvekili sayısı 278 olup ret oyu kullanan milletvekili olmamıştır. Oylamaya katılmayan milletvekili sayısı 148 ve münhaller sayısı ise 3'tür.¹²²

Kanunun kabul edilmesinden sonra Bakan Yücel şu konuşmayı yapmıştır:

*“Sayın arkadaşlarım, bizim hazırladığımız, encümenlerin üstünde çalıştığı bu kanun layihasını şu anda kabul etmiş bulunuyorsunuz. Bu kanunun memleketimizin istikbali, halkımızın maarif ihtiyacı ve köylümüzün kalkınması bakımından haiz olduğu ehemmiyet, tasvibinizle bir kere daha ve en esaslı surette tahakkuk etmiştir. Bunu görmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum ve şahsen, uzun yıllar kalbimde sakladığım bir idealin tahakkukuna şahit oluyorum. Onun için yüksek heyetinize bütün samimiyetimle, bütün yüreğimle bu tarihte anda en derin teşekkürlerimi arz ederim”.*¹²³

Köy Enstitüsü Kanunu'na göre; Köy Enstitülerine alınacak öğrenciler köy ilkokullarını bitiren köylü çocukları arasından seçilecekti. Yasanın üçüncü maddesinde yer alan: “Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sağlıklı ve istidatlı köylü çocukları seçilerek alınırlar” maddesine göre seçilecek çocukların sağlıklı ve yetenekli olması gerekiyordu. Kanunda, enstitüde beş yıllık eğitimi tamamlayarak mezun olanların köylerde 20 yıl

Bkz. Ayşe Çakır İlhan, Fatma Hazır Bıkmaz, Köy Enstitüleri Ve Öğretmen Yetiştirme, Ankara: Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 2004 s. 43.

¹²¹ Necdet Aysal, agm, s. 274.

¹²² TBMM Z. Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 35.

¹²³ TBMM Z. Ceridesi, Devre: 6, C. 10, s. 92.

süreyle öğretmenlik yapmaları, bu mecburi hizmetten kaçınanların ise bir daha devlet memuru olamamaları ve tazminat ödemeleri şartı yer almaktaydı. Enstitüler, köy kalkınmasının merkezi olacak ve iş eğitimi odaklı çalışacak, eğitim ve üretimi birlikte yürüteceklerdi. Mezunlar hem teknisyen, hem öğretmen olacaklar, köylüler de okul binasının ve öğretmen evlerinin inşaatı ve bakımını yapacaktı. 18 ile 50 yaş arası her köylü yılda 20 gün enstitünün yapım, bakım ve onarım işlerinde çalışmakla yükümlüydü.¹²⁴

2.2.3. Hükûmet Programlarında Köy Enstitüleri Kanuna Dair Düzenlemeler

Sistemin olgunlaştırılması ve daha önce işaret edilmeye çalışılan geçen olumsuzlukların giderilmesi amaçlı daha önce II. Saydam Hükûmeti (3.4.1939-9.7.1942) döneminde üç sınıflı köy okulları beş sınıfa çıkarılmış, 1939-1940 öğretim döneminde program dâhilinde dersler sabah veya öğleden sonra başlatılarak köy çocuklarının ailelerine yardım edebilmeleri sağlanırken okula devam etme sorunu da çözümlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu hükûmet döneminde 16 Haziran 1942 yılında 4274 sayılı “Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu” kabul edilmiştir. Kanuna göre, “*Köy bölge okulları, ilkokullardan sonra dört yıllık eğitim veren amacı üretken vatandaşlar yetiştirmek olan okullar*” olarak tanımlanmıştır. Bölgeye giren köylerdeki ilkokulları bitirenler arasından köye seçilip gönderilen yetenekli öğrenciler bu okullarda 16 yaşlarına kadar eğitim ve öğrenim görecektir.¹²⁵ İbrahim Ethem Başaran Kanun düzenlemesine ilişkin özetle şu tespiti yer vermiştir: “*Köy Bölge Okulu, zorunlu öğretim süresini dokuz yıla çıkarmak için yapılan ilk bilinçli adımdır. Hiç değilse köy çocuklarının bir kesimine, üreticiliğine yönelik temel eğitim vermek için olanak hazırlanmıştır. 1945’ten sonraki hızıyla sürdürülebilseydi 1970’lerde dokuz yıllık temel eğitim görmüş üretici bir kuşak Türkiye nüfusunun çoğunluğunu oluşturacaktı.*”¹²⁶ Saydam Hükûmetini takiben kurulmuş olan Şükrü Saraçoğlu Hükûmeti (9.7.1942-9.3.1943) programında, sayıca az olmasına rağmen, “*Köy Enstitüleri köylerimizi ve köylülerimizi daha şimdiden yükseltmeye başlamıştır... Türk genci bir tek yoldan aynı hedefe yürümek için hazırlanıyor*”¹²⁷ ifadesine yer verilmiştir.

¹²⁴ Fahrettin Korkmaz ve Diğerleri, agm, s. 163.

¹²⁵ Nurdan Kalaycı, age. , s. 44.

¹²⁶ İbrahim Ethem Başaran, Temel Eğitim ve Yönetimi, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1982, s. 36.

¹²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 7, 6, Cilt: 1, s. 24-25.

I. Saraçoğlu Hükûmeti döneminde, 15.1.1943 tarihli 4357 sayılı “Hususi İdarelerden Maaş Alan İlköğretim Öğretmenlerinin Kadrolarına, Terfî, Taltif ve Cezalandırmalarına ve Öğretmenler İçin Teşkil Edilecek Olan Sağlık ve İçtimai Yardım Sandığı ile Yapı Sandığına ve Öğretmenlerin Alacaklarına Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir. Özellikle ilköğretimin geliştirilmesi ve öğretmenlerin geçim durumlarını kolaylaştırıcı maddeleri bulunan kanun, daha önceden de üzerinde durulan öğretmen maaşlarındaki problemlerin giderilmesi açısından önem taşımıştır. II. Saraçoğlu Hükûmeti (9.3.1943-7.8.1946) programında doğrudan Köy Enstitülerine ilişkin bir gönderme olmamasına rağmen bu dönemde önem arz eden düzenleme 17 Mart 1944 tarihinde verdiği “İlköğretimin geliştirilmesi” hakkındaki rapor üzerine yapılmıştır. 1940’lı yılların önemli sorunları arasında telakki edilen kız çocukların okula gönderilmemeleri ya da okulu bitirmeden okuldan alınmalarıdır. Raporda, yapılması kararlaştırılan konular arasında enstitüler özelinde şu esaslara işaret edilmiştir:

*“Köy Enstitülerden mezun olacak öğretmenleri köylere yerleştirmek için alınması gerekli kanuni önlemleri zamanında alarak köy okullarına ayrılacak araziye sağlamak, okul binalarını hazırlamak ve ilgililerin bu alandaki çalışmalarını sıkı bir surette takip etmek, Hükûmetin elindeki her türlü imkânlardan yararlanarak halka ilköğrenimi anlatmak.”*¹²⁸

Recep Peker Hükûmeti (7.8.1946-5.9.1947) önceki Hükûmetlerden daha geniş ölçüde programında enstitülere dair değerlendirmelere yer vermiştir. Özetle;

*“Köy okullarını yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam edilecektir... Bütün okulsuz köyleri okula kavuşturma işi öğretmen yetiştirme faaliyetine muvazi ve bununla ahenkli bir şekilde ve ortalama on yıllık bir süre içinde tamamlanacak surette Bakanlar Kurulu’nca teferruatlı bir uygulama planına bağlanacaktır. Şehir ve kasabalardaki ilkokul yapımı da köylerdeki esaslara benzer usullere bağlanacaktır. İlkokullarını bitiren köy çocuklarını, köyde işe yarar bir meslek sahibi yapmak üzere bölge okullarının teşkiline devam edecektir. Köy Enstitülerinden çıkan gençlerin kendilerinden beklenen hizmeti başaracak surette bilgi ve tam bir millî duygu içinde yetişmelerine dikkat edilecektir. Enstitülerde yetiştirilmekte bulunan köy sağlık memurlarının sayısı attırılacaktır.”*¹²⁹

Ayrıca programda, okulsuz bütün köylerin, on yıllık süre içinde okula ve öğretmene kavuşturulması için ayrıntılı bir plan hazırlanması kararlaştırılmış, ayrıca ilkokulu bitiren köy çocuklarının köy yaşamında işe yarayabilecek bir meslek sahibi olabilmeleri için bölge okullarının yapımına devam edilmesi hükûmet programında yer

¹²⁸ Nurdan Kalaycı, s. 48.

¹²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 8, C. 1, s. 35-36.

almıştır.¹³⁰ Recep Peker Hükûmetini takip eden I. Hasan Saka (10.9.1947-10.6.1948) ve II. Hasan Saka Hükûmetleri (10.6.1948-16.1.1949) programlarında Köy Enstitülerine doğrudan bir gönderme olmamakla birlikte Hükûmetler döneminde 5210 Sayılı Kanunu düzenlemesi ile enstitülerin inşa sürecinde köylü vatandaşlara sorumlulukları bildirilmiştir.

Tek parti döneminin son CHP Hükûmeti olan Şemsettin Günaltay Hükûmeti (16.1.1949-22.5.1950) döneminde 1949 yılı içinde “*Köy Eğitimi Gelişme Programı*” hazırlanması öngörülmüştür. Bu programın hazırlanmasında göz önüne alınacak esaslar, İlköğretim Genel Müdürlüğü’nce 11.11.1948 tarih ve 65/25744 sayılı genelge ile teşkilata bildirilmiştir. Genelgede kısa sürede okulsuz köylerin okula kavuşturulmaları öngörülürken köy öğretmenlerinin işine aşama aşama son verilmesi ve atamalarının ve okul işlik yapımlarının durdurulması kararları genelgenin diğer önemli yanıdır.¹³¹ 12 yıl süreyle cumhurbaşkanı olarak devleti yönetmiş olan ve 1940’lı yılların başında Köy Enstitülerinin hızla örgütlenmesine destek vermiş olan İsmet İnönü’nün izlediği iç siyaset, 1945 yılından sonra yerini çok partili sisteme bırakmıştır. 1950 yılında yapılan seçim sonucunda CHP on yıl süreyle ülkeyi yönetecek olan DP iktidarına bırakmıştır.

2.2.4. Ülke Sathında Açılan Köy Enstitüleri

Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940’ta kabul edilen kanunla birlikte ülkenin her bölgesinde açılmaya başlanmıştır. Açılan Köy Enstitüleri ve kuruluş yılları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

*Köy Enstitüleri ve Yurda Dağılımları*¹³²

Enstitünün Adı/Bulunduğu İl	Kuruluşu	Enstitünün Kesimine Giren İller
1.Çifteler-Eskişehir	1937	Afyon, Kütahya, Uşak, Konya
2.Kızıllı-Izmir	1937	Manisa, Denizli, Aydın
3.Kepirtepe-Kırklareli (Lüleburgaz)	1938	Edirne, Tekirdağ
4.Gölköy-Kastamonu	1939	Çankırı, Çorum, Zonguldak, Sinop
5.Düziçi-Adana (Haruniye)	1940	Maraş, Gaziantep

¹³⁰ 19.2.1947 Tarih ve 5012 Sayılı Kanunla, 4247 Sayılı Kanun’un 25. Maddesinin 1. fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: “*Madde 1: Köy halkından olan veya en az altı aydan beri köyde yerleşmiş bulunanlardan 18 yaşını bitiren ve 50 yaşını geçmeyen her erkek vatandaşa köy ve bölge okulları binalarının kurulmasına, bu binalara su temin edilmesine, okul yollarıyla bahçelerin yapılmasına ve bunların onarılmasına ve 23. Maddede yazılı diğer tesislerin vücuda getirilmesine münhasır işler tamamlanıncaya kadar yılda en çok 20 gün çalışmaya mecbur tutulur.*” Bkz. Nurdan Kalaycı, age., s. 50.

¹³¹ Age. s. 53.

¹³² Pakize Türkoğlu, s. 176-177.; Necdet Sakaoğlu, agm., s.92-93.

6.Arifiye-Kocaeli (İzmit)	1940	Bursa, Bilecik, İstanbul, Bolu
7.Aksu-Antalya	1940	Muğla, Mersin
8.Savaştepe-Balıkesir	1940	Çanakkale
9.Gönen-Isparta	1940	Burdur
10.Cılavuz-Kars	1940	Artvin, Ağrı
11.Akçadağ-Malatya	1940	Tunceli-Elazığ
12.Pazarören-Kayseri	1940	Yozgat, Kırşehir, Niğde
13.Akpınar-Samsun (Lâdik)	1940	Amasya, Tokat
14.Beşikdüzü-Trabzon	1940	Ordu, Giresun, Gümüşhane, Rize
15.Hasanoğlu-Ankara ¹³³	1941	Ankara, Çankırı
16.İvriz-Konya	1941	Nevşehir, Niğde
17.Pamukpınar-Sivas (Yıldızeli)	1941	Erzincan
18.Pulur-Erzurum	1942	Bingöl
19.Ortaklar-Aydın	1944	Denizli
20.Dicle-Diyarbakır (Ergani)	1944	Urfa, Mardin, Bitlis
21.Ernis-Van	1948	Hakkâri

İnönü'nün 1946 yılında yaptığı bir konuşmasında; *“Bütün siyasi ve askeri hayatımdaki vazifelerin hiçbirini kaale almadan diyebilirim ki, öldüğüm zaman Türk milletine iki eser bırakmış olacağım. Bunlardan biri köy okulları, diğeri de müteaddit partilerdir (çok partili rejim)”* diyerek köylünün eğitime ve oluşturacağı Köy Enstitülerine ne denli önem verdiği görülür.¹³⁴

Enstitüler, ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunun yaşadığı köylerde okuma-yazma seferberliği başlatmak, yeni devletin inkılaplarını halka kavratmak, diğer öğretmen okullarından farklı olarak sadece köye öğretmen yetiştirmek değil, iş eğitim esasına dayanan özelliğiyle de aynı zamanda köyü kalkındırmak için kurulmuş okullardır. Kızılcıllı Köy Enstitüsü mezunu Feyzullah Ertuğrul, “Köy Enstitüleri Sistemi ve Düşündürdükleri” adlı eserinde; bu çerçevede köyün toplumsal, ekonomik, kültürel

¹³³“Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü Türkiye’de açılan 15. köy enstitüsüdür. Millî Eğitim Bakanlığı’nın Ankara çevresinde bir köy enstitüsü kurulması yönündeki kararı ardından İlköğretim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, Ankara Millî Eğitim Müdürü Rasim Arslan, müfettiş Hayrullah Örs ve Ali Rıza Tümer tarafından oluşturulmuş bir komisyon tarafından yeri tespit edilmiştir. 1941 yılı Nisan ayında, Edirne Kepirtepe Köy Enstitüsü’nün 266 öğrencisinin Hasanoğlu’na gelip yerleşmesiyle kuruluşuna başlanmıştır. Bu enstitünün diğerlerinden farkı, burada diğer enstitüler için beyin takımı anlamına gelebilecek öğretim üyesi veya müfettiş yetiştirilecek olmasıdır. Köy enstitüsü mezunlarının girebileceği bu okulun öğretmenleri Ankara’daki Gazi Eğitim Enstitüsü, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi ve Konservatuvar öğretmenleriyle Talim ve Terbiye Kurulundan gelen kişilerdir.” Bkz. Cavit Binbaşoğlu, age., s. 146.

¹³⁴Zafer Tangülü, Demokrat Parti Dönemi’nin İlköğretim Politikaları (1950-1960), Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 29.

yapısına uygun öğretmenler yetiştirildiğinden bahsetmiştir. Ülke nüfusunun %80'inini oluşturan ve neredeyse %100'ünün okuma yazma bilmediğini ve tabiat şartlarının elverdiği ölçüde toprakla mücadele eden köylüye yönelmenin ve onu milletin kalan kısmıyla bütünleştirerek çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmanın gerekli olduğunu belirtmiştir.¹³⁵

Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü öğretmenlerinden Yazar Sebahattin Eyüboğlu, “Köy Enstitüleri Üzerine” adlı eserinde; “Köy Enstitülerini kuranların öğrencinin, öğretmenin ve okulun üretici olmasını amaçladıklarından” söz etmiştir. Ezberci eğitim sistemine karşı ortaya atılmış olan iş eğitimi ilkesi, Türkiye’de çağdaş dünyanın eğitim yolu olmakla kalmayıp, bağımsız bir millî ekonomi kurmanın yollarından biri olmayı amaçlamıştır. Örneğin Adapazarı-Arifiye Köy Enstitüsü balık işletme kurumu birkaç yıl içinde bunu ispatlamıştır. Bölgesinin ekonomik hayatı üzerine doğrudan doğruya tesir eden enstitülerin başında Arifiye Enstitüsü gelir. Enstitü, üretim yapacak toprak elde edememiş, bu yüzden yakınlarındaki Sapanca gölünde balıkçılık yaparak kendi ihtiyacını sağlamış, ürettiğinin fazlasını yakın kasabalara göndermiştir. Bu gölde o güne kadar ticari amaçla balıkçılık yapılmamıştır. Enstitüden esinlenen köylüler de balıkçılığa başlamışlar ve yeni bir geçim kapısı elde etmişlerdir. Enstitünün yönlendirmesiyle birçok küçük çiftlik birleştirilerek meyve üretimine başlamış, bölgenin meyvesi, balığı, İstanbul’a kadar genişleyen bir piyasaya sürülmüştür.¹³⁶

Yine benzer bir örnek olarak Gönen Köy Enstitüsü’ndeki çalışma gösterilebilir. Enstitüye içme suyunu kazandırma işini Fakir Baykurt enstitü anılarında şöyle tarif etmiştir: *“İşin enini boyunu görüyorsunuz. Enstitünün kuzeyinde güzel Tınaz Dağı yatıyor. Eleğinden akan kaynağı enstitüye getireceğiz. Bunun için 50 santim eninde, 80 santim derinliğinde yol kazacağız. Künk döşeyip örteceğiz. Enstitünün üst başına depo yapacağız. Bağlayacağız suyu, akacak!”*¹³⁷

Köy Enstitülerine “enstitü” denmesinin sebebi yukarıda verilen uygulamalardan anlaşılabilir. Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü mezunu Pakize Türkoğlu, Hasan Ali Yücel’in benzetmesini örnek göstererek “büyük, yüksek ve uygulamalı okullar” anlamına geldiği gerekçesiyle bu kavramın kullanıldığını ifade ederek kuramsal derslerle birlikte

¹³⁵Feyzullah Ertuğrul, Köy Enstitüleri Sistemi ve Düşündürdükleri, Güldiken Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2002, s. 21-29.

¹³⁶ Fay Kirby, age., s. 275, 276.

¹³⁷ Fakir. Baykurt, Köy Enstitülü Delikanlı, İstanbul: Literatür Yayınları, 2018, s. 134.

uygulamalı tarım ve teknik çalışmalar yapılarak köyün kalkınması amacı taşındığı için bu kurumlara enstitü adının verildiğinden söz etmiştir.¹³⁸

2.2.5. Teşkilat ve İdari Yapı

Köy Enstitülerinin sayılarının hızla artması üzerine, maarif teşkilatı bu okulların teşkilatlarını düzenlemeye karar vermiş ve 19 Haziran 1942 tarihinde 4274 sayılı “Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu” çıkarılmıştır. Mecburi ilköğretimi çabuk ve geniş ölçüde yaymak, 1937 yılından beri yapılan faaliyetlerle geliştirilmesine çalışılan köy okulları ve enstitülerini devamlı ve düzgün bir şekilde işletmek amacıyla çıkarılan 10 bölüm, 71 maddeden oluşan bu kanun, özetle şu esasları içermektedir:

Birinci bölüm; okullar ve yönetimlerinin örgütlenmesi ve disiplin kurulları başlıkları altında iki bölüme ayrılmıştır. Bu bölümde köylerde zorunlu ve parasız eğitim (Md. 1), eğitmen ve öğretmen atamaları, gezici müfettişlikler, köy enstitüsü müdürlerinin görev ve yetkileri (Md. 2, 3, 4), il/ilçe millî eğitim müdürlükleri, il sağlık müdürlükleri, tarım müdürlüklerinin köy ve bölge okulları ile ilgili görev ve yetkileri (Md. 5, 6), disiplin kurulları (Md. 7, 8, 9) konuları üzerinde düzenlemeler yapılmıştır.

İkinci bölüm; Köy eğitmen ve öğretmenlerinin görev ve yetkileri (Md. 10) belirlenmiştir. Köy öğretmen ve eğitmenlerinin görev ve yetkileri, okul ve kurslarla ilgili işler ve köy halkını yetiştirmekle ilgili işler olarak ikiye ayrılmıştır. Köy öğretmen ve eğitmenlerinin okul ve kurslarla ilgili görev ve yetkileri şöyle saptanmıştır:

Köy okulu binasının, işliğinin yapılışında ve bahçesinin kuruluşunda aktif görev almak, bu okullara verilen eşyayı en iyi şekilde korumak, hayvanlara bakmak ve onları üretmek. Okula ait araziye örnek olabilecek şekilde işlemek, boz bırakmamak. Köy okulu işliğini, köylülere de faydalı olabilecek şekilde işletmek. Köyde okul öğrencisinin eğitim ve öğretimiyle ilgili her türlü önlemi almak ve aldirmek. Öğrencilerin sağlık durumlarını bozucu olayları önlemeye ve gidermeye çalışmak ve bunun gerektirdiği önlemleri almak ve aldirmek. Denetim bölgesine giren köylerin okul binalarını yapmak, fidanlık kurmak gibi elbirliği isteyen işlerde birlikte çalışmak.

¹³⁸ Pakize Türkoğlu, age., s. 156.

Eğitmen ve öğretmenlerin köy halkını eğitmekle ilgili görev ve yetkileri de yasaya göre şöyle saptanmıştır:

Köy halkının millî kültürünü yükseltmek, onları sosyal hayat bakımından çağın şartlarına ve gereklerine göre yetiştirmek, millî bayramlarda, okul açılışlarında, yerel yönetimlere göre kutlanan iş günlerinde törenler yapmak, köy halkını radyodan üst düzeyde faydalandırmak. Köylülerin ekonomik hayatını geliştirmek için, tarım, sanat, teknik alanlarda onlara örnek olacak işler yapmak ve köylülerin üretime katkı sağlamasına yardımcı olmak. Köyde ve yakın çevrede bulunan tarihi eserlerin korunması, soyunun tükenmemesi gereken bitki ve hayvan türlerinin yok olmaması için muhtar ve diğer kuruluşlarla irtibat kurmak. Köy halkının iyi ve kötü günlerinde yanında olmak ve bunun için gereken devlet desteğinin sağlanmasında yardımcı olmak. Mili savunma, imece, asker ailelerine yardım, orman ve köy yangınlarını söndürme gibi işlerde köylülerle işbirliği kurmak. Bulunulan çevreye göre köy gençlerinin yüzücü, kayakçı, güreşçi, binici, atıcı, avcı, bisiklet, motor ve traktör kullanma gibi yeteneklerle yetişmelerini sağlamak.

Yasanın üçüncü bölümünde, okullara kabul ve devam başlığı altında, köy okullarının çalışma zamanları (Md. 12), okula devam zorunluluğu yaşları (Md. 13), bölge pansiyonlu köy okullarının işleyişi (Md. 14), okula devam- devamsızlık, devamsızlarda yapılacak işlemler, devamsızlık cezalarının uygulanması (Md. 15, 16, 17) konularında düzenlemeler getirilmiştir.

Dördüncü bölüm; Öğrencilerin ders araç ve gereçlerinin sağlanması (Md. 18, 19) ve köy bütçelerinden okula ayrılacak ödeneklerin belirlenmesi (Md. 20, 21) konuları düzenlenmiştir.

Beşinci bölüm; Okul yapımı ve onarımı başlığı altında, okul bina ve arsaları ile ilgili olarak muhtarların sorumlulukları (Md. 22), bölge köy okullarına bölge muhtarlıklarınca ödenek ayrılması (Md. 23), orman yasasına göre okul yapımında kereste verilmesi (Md. 24), köy halkının (18-50 yaş) yılda en çok 20 gün okul yapımında çalışma zorunluluğu ve bu kurala uymayanlar hakkında yapılacak işlemler (Md. 25, 26), köy okulu ve köy enstitüsü yapımında malzemelerden resim ve harç alınmaması (Md. 27) konuları düzenlenmiştir.

Altıncı bölüm; Köy okulunun bulunduğu köy sınırları içindeki tarıma uygun araziden öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul öğrencilerinin ders uygulamalarına yetecek kadar arazinin okula ayrılması, satın alınması ve bu konuda yardımcı olmayan köylülere uygulanacak yaptırımlar (Md. 28, 29) ve okul için ayrılan arazi üzerinde meydana getirilen taşınmazların köylüye, kullanımının öğretmen ve eğitimcilerle ait olması (Md. 30) konularında düzenlemeler getirilmiştir.

Yedinci bölüm; köy okullarında görevli eğitimci, öğretmen, gezici başöğretmenlerin ödüllendirilmeleri ve cezalandırılmaları ile bunlar için uygulanacak esaslar, cezaların takibi, disiplin suçu sayılan davranışlar, izinler, aylıktan kesme ve meslekten çıkarma cezaları konularında düzenlemeler getirilmiştir (Md. 31-37).

Sekizinci bölüm; genel olarak Köy Enstitüleri ve bu enstitülerin köy okulları ile ilgili işleri düzenlenmiştir.

Dokuzuncu bölüm; Köy Enstitülerinde görev yapan kişilerin atama, yükselme, ödüllendirme usulleri belirlenmiştir. Son olarak da onuncu bölümde, Köy Enstitüleri ile ilgili çeşitli konularda düzenlemeler yapılmıştır.

Gerek 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu gerekse 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu ile Türk köyünün eğitim sorunlarının çözümüne yönelik Cumhuriyet tarihinde ilk kez en ciddi düzenlemeler yapılmıştır. Tonguç, 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu üzerindeki görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

“4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanununun önemli bir özelliği, gereksinmelerimize uygunluk hükmünü taşımasıdır. Diğer de geçmişten beri süregelenleri düzeltme yolu tutulmayarak yepyeni ve köy bünyesine uygun bir örgütlenme, köy okuluna yeni bir anlam ve şekil verme, köy eğitimci ve öğretmenlerini yeni bir görevin adamı yapma amaçlarını gütmesidir.”¹³⁹

Fay Kirby, 1940’lı yıllarda yeni bir dünya savaşının çıktığı sırada, Türkiye’de eğitim yoluyla geri kalmışlığa karşı bir savaş açılması için ilköğretim seferberliği hazırlıkları yapıldığına dikkat çekmiştir. Ona göre bu seferberliğin kaleleri kurulan enstitüler olmuştur.¹⁴⁰ Bu konuyla ilgili bir başka dikkat çekici olay da Hasanoğlu

¹³⁹ Pakize Türkoğlu, *age.*, s. 421.

¹⁴⁰ Fay Kirby, *age.*, 1962, s. 201.

Yüksek Köy Enstitüsü öğrencisi olan Mehmet Başaran'ın anlattıklarıdır. Kemal Tahir'in bir söyleşisinde: *"İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Almanya'nın kazanacağı hesabına yatırım yapılmış ve ilköğretimde, eğitim sistemi kurulmuştur. Rusların kazanacağı anlaşıncaya, Köy Enstitülerine geçilmiştir. Köy Enstitüleri sorununun temelinde bu yanlışlık yatar."* şeklindeki ifadesi mevcuttur. Osman Akandere'ye göre ise, bu eleştiride yanlış olan taraf, *"1936 yılında açılan eğitim kurslarının 1939 yılında başlayacak olan savaşa göre değerlendirilmesi"* olmuştur. Savaş olmadan söz konusu plan doğrultusunda yapılanların ifade edilmesinin, bu eleştirilerin anlamsızlığını gösterdiğini söylemiştir.¹⁴¹

Eğitmen kursları ve köy öğretmen okullarının eksiklikleri tespit edilmiş ve bunların giderilmesi amacıyla açılan Köy Enstitülerinde daha üst düzeyde, üretim içinde eğitim verilmesi planlanmıştır. Eğitim yöntemi olarak imece usulü belirlenmiştir. Sebahattin Eyüboğlu bu yöntemi:

*"...Köy Enstitüleri eğitim ve öğretim ilkelerini bir yandan işe, bir yandan da memleket gerçeklerine, bu arada Anadolu'da Hititlerden beri yaşayagelmiş verimli bir geleneğe, imeceye dayandırıyor. O kadar ki, şimdi düşünüyoruz da, Köy Enstitülerine eğitim imceceleri denseymiş, belki bu kurumların özelliği halka daha iyi anlatılmış diyoruz. İnsanların, hele yoksulların dağılmaya bereketli topraklarda bile kısırlaşmaya mahkûm iş güçlerini birleştirmek, teklerin uzun zamanda, kaygılar kuşku içinde, asık yüz ve aç gözle yapacağını, çokluğun birbirini hızlandırıp coşturan yüzlerce kolu, kafasıyla en kısa zamanda, güvenle türkü söyler gibi yapmak, Köy Enstitülerinin gerçekleştirmek istediği, yer yer, zaman zaman gerçekleştirdiği buydu. Başardıklarını bununla başardılar; bozkırların kaderini değiştirebilecek duruma bununla geldiler. Kuruluş yıllarının o görülmedik hızı, diriltten, yeşerten soluğu, dağ delen Ferhatlığı, yaşama ve çalışma sevinci bundan geliyordu."*¹⁴²

şeklinde açıklamıştır.

Bu sistemi, 1940'lı yılların dünya gençliği de benimsemiştir. Türk kültüründeki medrese, ahilik, lonca, tekke gibi kurumların da eğitim ve üretimi bir arada yürüten eğitim kurumları olduğundan söz etmiştir. Ne zaman ki bu tür kendi kendini besleyen okul sisteminden uzaklaşmış, işte o zaman okul hayattan, haktan, işlikten ve topraktan koparak, üreticilikten tüketici yaşamı özendirir hale gelmiştir. Eyüboğlu bu durumu *"ezbercilik denen karanlığa düşmek"*¹⁴³ olarak tanımlamıştır.

¹⁴¹Nihal Yıldız, Osman Akandere, "Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. 17, S. 35, 2017, s. 292.

¹⁴²Sebahattin Eyüboğlu, Köy Enstitüleri Üzerine, İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 1999, s. 27.

¹⁴³ Age., s.139, 140.

2.3. KÖY ENSTİTÜLERİNİN İLK ÖĞRETMEN OKULLARINA DÖNÜŞMESİ

1940'ta açılan Köy Enstitüleri, 1954 yılında öğretmen okullarına dönüştürülmüştür. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle tek parti dönemi sona ermiştir. Bu nedenle Köy Enstitülerinin faaliyetleri ve sonrasında kapanma süreci, hem tek parti dönemine hem de çok partili hayat yıllarına denk gelmekte ve kapanma sürecine etki eden faktörlerin bu geçiş döneminin toplumsal, siyasi ve ekonomik etkenleriyle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.3. ENSTİTÜLERİN KAPATILMASINA GİDEN SÜRECE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Köy Enstitülerinin kuruluş amaçlarındaki temel unsur, yeni rejimin yerleştirilebilmesi için ülke nüfusunun büyük çoğunluğunun yaşadığı köylerin tercih edilerek aydınlanmanın ve kalkınmanın köyden başlatılması fikridir. Bu nedenle enstitülerin açılmasında siyasi çıkar olduğu gibi kapanmasında da siyasi çıkarların ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Köy Enstitülerine yönelik eleştirilerin temelinde, Tek partili sistemden çok partili siyasal sisteme geçiş sürecinde, muhalefetin enstitüleri eleştiri malzemesi yapmasının olduğu dikkat çekmektedir. Enstitülerin kurulma süreci aynı zamanda tüm dünyayı derinden etkileyen 2. Dünya Savaşı dönemine denk gelmekte, kapanma süreci ise 2. Dünya Savaşı sonucu ortaya çıkan yeni dengelerin oluşup şartların değiştiği ve bu durumun ülke içinde özellikle hissedildiği 1950'li yıllara rastlamaktadır.

Siyasi Faktörler

Köy Enstitülerinin kapatılma sürecinin oldukça uzun sürdüğü dikkat çekmiştir. 1945'te sisteme karşı olanların meclisteki temsilcilerinin sayıca fazla oldukları anlaşılmıştır. Muhalifler, 2. Dünya savaşı yılları içinde olunmasından hareketle Köy Enstitülerinin aleyhinde kamuoyu yaratmaya olanak sağlayacak uygulamaları hızlandırmaya çalışmışlardır. Savaşın öncesinde ve ilk yıllarında Almanya'nın gücü oldukça hissedilmiş ve Hitler'in tek adam olarak Almanya'yı yönetmesi ve savaşı kazanma ihtimali gündemde olmuştur. Avrupa'nın birçok ülkesinde de tek parti yönetimleri etkinliğini korumuştur. Bu nedenle Türkiye içinde de Tek Parti Dönemi'nin

etkinliği hissedilmiştir. Milli Şef Dönemi denen bu dönemde temel olarak İnönü'nün siyasete ağırlığını koyduğu görülmüştür. Savaş sonuna doğru, Almanların yenileceğinin anlaşılması üzerine SSCB tehdidi Türkiye'de de hissedilmeye başlamıştır. Sovyetler ile tek başına mücadele edilemeyeceğini anlayınca İngiliz ve Amerikan yardımlarını kabul etmiştir. Savaş boyunca denge politikası izleyip ülkeyi fiilen savaşa katmayan İsmet İnönü, savaş sonunda da bu denge politikasını izlemeye devam etmiş, Batı'nın demokratik sistemlerine ve çok partili hayata doğru geçiş yapılmıştır.¹⁴⁴

İsmet İnönü, *"II. Dünya Savaşı sırasında izlediğim dış politikayı kararlaştırırken benimsediğim temel ilke, daha başlangıçta işlenecek bir hatanın düzeltilmesinin zor olduğunu bilmektir. "* sözleriyle her an önemli değişiklikler gösterebilen uluslararası ortamdaki gelişmeleri takip etme ve savaşa girme ihtimalini gerekçeli kararlarla erteleme, bunun mümkün olamayacağı durumlarda ise en az ödün verilecek stratejiyi izleme politikası yürütmüştür. II. Dünya Savaşı'na kadar Türk dış politikasında Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler sürdürülürken, İtalya'nın ve Almanya'nın Doğu'ya başlattığı saldırgan politikalar İngiltere ile Türkiye'yi birbirlerine yakınlaştırmıştır. Sovyetler Birliği'nde gerçekleşen dışişleri bakanlığı değişikliği, devletin, karşılıklı güvenlik ve saldırmazlık antlaşmalarında yaptığı tutum değişikliğini de beraberinde getirmiştir. Batı'ya karşı Almanya ile yakınlaşma yolunu tercih eden Sovyetler Birliği'nin bu tutumu, Türkiye'yi Batı'ya yaklaştırmıştır. Bundan sonra Türk dış politikasının hedefi, savaşa katılmadan Türkiye'nin toprak bütünlüğünü korumak olmuştur. Ülkeyi doğrudan savaşa çekebilecek düzenlemelerden kaçınılmaya çalışılmış, mütekabiliyet çerçevesinde saldırmazlık ve güvenlik taahhütleri içeren antlaşmalar imzalanması yoluna gidilmiştir. Bu politikanın siyasi sebebinin yanı sıra yeni kurulan devletin sanayisinin desteklenmesi ve Türk ordusunun ihtiyaç duyduğu modern silahların temini konusu gündemde olduğundan ekonomik sonuçları da düşünülmüştür. Bunun gerçekleşebilmesi bir bakıma dış yardıma, dış kredilere ve Türk tarım ürünlerinin Avrupa tarafından satın alınmasına bağlı olduğu için de siyasi ve ekonomik olarak millî çıkarlara uygun bir tarafsızlık politikası izlenmeye çalışılmıştır.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Öznur Özden, Arslan, "Köy Enstitülerinin Toplum Kalkınmasındaki Rolü", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2018, s. 111.

¹⁴⁵ İsmail Özer, İsmet İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1839-1950), Ankara: Berivan Yayınları, Aralık 2017, s. 471-477.

Savaşa fiilen katılmamasına rağmen Türkiye, savaşın getirdiği olumsuzluklardan etkilenmiştir. Tedbir amaçlı erkek vatandaşlar askere alındığından tarımsal faaliyetlerde ve üretimde azalma görülmüştür. Karaborsa yaşanmış, karaborsadan gelir elde ederek zenginleşen bir kesim ortaya çıkmıştır. İktidar, savaş sonrasında aldığı Varlık Vergisi'yle bu durumun üstesinden gelmeye çalışmışsa da Varlık Vergisi'ne yönelik yapılan eleştiriler sonucunda uygulamadan vazgeçilmiştir. Yine bu dönemde Çiftçiye Topraklandırma Reformu yapılmış fakat çok fazla işlerlik kazanamamıştır. Bunun sonucunda muhalif kesimin etkisiyle ilk çok partili dönem geçiş denemelerinde olduğu gibi yeni bir partinin kurulma konusu gündeme gelmiş ve 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti kurulmuştur.

Demokrat Partinin muhalefet olduğu dönemde daha çok kırsal kesimin karşı karşıya kaldığı iktisadi yetersizlikten istifade etme yoluna gidilmiş, çoğunluğu kırsal sahada yaşayan Türk halkının sisteme karşı tavır alması yoluna gidilmiştir. Köylü kesiminin çocuğunun okula gitmesi halinde elindeki iş görecektir gücü eksilmiş olacağı düşüncesiyle *“Yakın köylerdeki okulların varlığı köyün yaşamında değişiklik mi yaratmıştı? , Şehirdeki okulu devlet yapıyorsa köydekini neden yapmıyordu?”* gibi söylemler kamuoyu yaratmak için kullanılmıştır.¹⁴⁶

1946 yılına gelindiğinde, II. Dünya Savaşı bitmesi, Cumhuriyet Halk Partisi'ne muhalif Demokrat Parti'nin kurulması ve çok partili hayata geçilmesi çabaları ile Türkiye'de yeni bir dönem başlatmıştır. 26 Nisan 1946'da toplanan CHP grubu genel seçimlerin öne alınmasını kararlaştırmış ve 5 Haziran'da milletvekili seçim yasası değiştirilerek tek dereceli seçim sistemine geçilmiştir. 21 Temmuz'da seçimler yapılarak açık oy gizli sayım ilkesinin uygulandığı seçimleri 465 milletvekilliğinin 395'ini alan CHP kazanmıştır. Demokrat Parti'den ise 66 milletvekili seçilirken bağımsız adaylardan 4 kişi meclise milletvekili olarak girebilmiştir.¹⁴⁷

Çok partili düzene geçilmesiyle yeni kabineyi kurma görevi Recep Peker'e verilmiş ve Recep Peker (Ağustos 1946- Eylül 1947) kabinesi göreve gelmiştir. Mecliste giderek artan muhalefetin aksine Recep Peker Hükûmetinin programında enstitülerden

¹⁴⁶ Mustafa Aydoğan, Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri, Ankara: Aydan Yayıncılık, 2006, s. 172-173.

¹⁴⁷ Mithat K. Vural, “II. Dünya Savaşı Sonrası Anti-Komünist Siyasal İklimin Köy Enstitüleri'nin Kapatılmasına Etkisi,” MSGÜ, Sosyal Bilimler Dergisi, S.10, 2014-2015, s. 168.

mezun olacak gençlerin beklenen hizmeti başarabilmesi için bilgi ve tam bir millî duygu içinde yetişmeleri gerektiğine işaret edilmiştir. Gençler daha önceleri millî bir duyguyla yetişmiyorlar mıydı? sorusu Recep Peker'in enstitülere üstü kapalı bir göndermesi olmuştur. Bunun sonucunda CHP, oy kaybetmemek için DP'nin Köy Enstitülerini bahane ederek yaptığı etkili muhalefeti ve kendilerine yönelik artan baskıları sonrasında, millî eğitim bakanlığına Şemsettin Sirer'i ¹⁴⁸ getirerek (5 Ağustos 1946-9 Haziran 1948), enstitüleri düzeltme görevini de ona vermiştir. ¹⁴⁹

Yeni bakanın görevlendirilmesinden Hasan Ali Yücel görevinden istifa etmiştir. Mustafa Çıkar onun bu istifasını "Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu" adlı eserinde çok partili hayata geçişte gördüğü samimiyetsizlikten kaynaklandığını belirtmiştir. O sırada İkinci Dünya Savaşı bitmek üzeredir ve dış politikada Almanlardan uzaklaşmış olan hükûmet, iç politikada da milliyetçilere karşı tavır almıştır. Bu arada milliyetçi düşünen bazı aşırı sağcılar ve komünizm taraftarı bazı aşırı solcular iki uç kutba ayrılmışlar ve birbirlerini suçlamaya başlamışlardır. Hükûmet her iki gruba da tepki göstermeye başlamış, yasaklar koymuş, sıkıyönetim çerçevesinde kısıtlamalar gitmiştir. Bazı üniversite öğrenci ve öğretmenleriyle hükûmet tartışmalara girmiş ve gerginlik yaşamıştır. Ama aynı hükûmet iç politikada kısıtlama ve baskılar yaparken, dış politikada ise savaşı kazanan Batı blokuna yanaşmaya ve çok partili yaşama geçmeye ve demokratikleşmeye sıcak bakmaya başlamıştır. Fakat buna demokratik düşüncesinin aksine kendi başına karar vermesi onun yaptığıyla düşündüğünün bir olmadığı izlenimini

¹⁴⁸ "1923 yılı Aralık ayında Adana Erkek Öğretmen Okulu Pedagoji ve Adana Lisesi Felsefe Öğretmeni olarak atanarak, öğretmenlikle mesleğe girmiştir. Daha sonra sırasıyla Galatasaray Lisesi, İçtimâî ve Vatani Malumat Öğretmenliği Yüksek Öğretmen Okulu Müdür Yardımcılığı, İstanbul Kız Öğretmen Okulu Pedagoji Öğretmenliği görevlerinde bulunmuştur. 1926 yılının sonbaharında Maarif Vekâleti'ne Bakanlık Müfettişi olarak atanan Sirer, 1933 yılının ortalarına kadar bu görevine devam etmiştir. 1928 yılında yeni harflerin öğrenilmesinde görev almıştır. Bakanlık Müfettişliği sırasında 1928- 1929 yılları arasında bir süre de Halk Terbiyesi Müdürlüğü yapmıştır. 1933 yılının Temmuz ayında İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine getirilmiş, 1934 Temmuz ayına kadar bu görevde kalmıştır. Bir yıl sonra 1934 yılı Temmuz ayında da Fransa'ya öğrenci müfettişi olarak gönderilmiş, oradan Almanya'ya geçmiş ve Berlin'de öğrenci müfettişi olarak resmi görevini sürdürmüştür. 1939 yılına kadar bu görevini sürdüren Sirer, yurda dönünce Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine atanmıştır. 1941'de de Yüksek Öğretim Genel Müdürü olmuştur. 1943'te siyasi hayata atılmış, Cumhuriyet Halk Partisi'nden Sivas Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir. 6 Ağustos 1946'da Millî Eğitim Bakanı oluncaya kadar TBMM'de Millî Eğitim Komisyonu'nda sözcülük yapmıştır. Bkz. Şenay Yılmaz, "Reşat Şemsettin Sirer'in Hayatı ve Türk Millî Eğitimine Katkıları," Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2013, s. 3,4.

¹⁴⁹Fevzi Çakmak, "Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. 6, S.15, Güz 2007, s. 233.

vermiştir. Mustafa Çıkar, İnönü'nün, Atatürk'ün bile gerçekleştiremediği çok partili rejime geçmeyi başarak tarihe geçme hevesine kapıldığını söylemiştir. Bu durumda Hasan Ali Yücel'in de hükûmetin politikalarına uygun hareket etmediği düşünülmüştür. Onun Devlet Konservatuarı, Köy Enstitüleri, dili sadeleştirme hareketi ve dünya edebiyatının Türkçeye çevrilmesi girişimleriyle millî kültürü ihmal ederek Grek- Latin kökenli yeni bir Türk kültürü oluşturmayı amaçladığı ve gençleri gerçek Türk kültüründen koparmaya çalıştığı iddia edilmiştir.¹⁵⁰

Hasan Ali Yücel'den sonra görevinden ayrılan bir diğer isim de İsmail Hakkı Tonguç olmuştur. Köy Enstitülerinin de mimarı olarak kabul gören Tonguç da görevinden ayrılmak zorunda bırakılmıştır.¹⁵¹ Tonguç, CHP politikasındaki yön değişikliğini ve bunun sonrasında görevinden ayrılmasını şu şekilde ifade etmiştir:

“1946 seçimlerinden sonra Recep Peker kabinesinde Millî Eğitim Bakanı olan Reşat Şemsettin Sirer ile işbirliği yapmayacağımı Başbakan 'ın Meclis 'te okuduğu beyannamedeki sözlerinden kestirdiğim için vazifemden ayrılmama müsaade etmesini Bakandan rica ettim. Çok geçmeden bazı milletvekilleri ile elbirliği ederek Büyük Millet Meclisi 'nde aleyhime tertipler kurmaya çalıştığını hissettim.”¹⁵²

1946 seçimleri sırasında CHP'nin tutumunun belirsiz olduğunu ve muhalefet karşısında ne yapacağını bilemez halde kaldığını düşünenler olmuştur. Dolayısıyla bu ortamda enstitüler politik malzeme olarak kullanılmıştır.¹⁵³

Engin Tonguç yaşanan bu gelişmeleri;

“Yücel ve Tonguç 'un kendilerini ve enstitüleri iftiralardan korumak ve sükûnete kavuşmak için değil de, CHP'nin genel politikasındaki bir yön değişikliğinin gereği olarak görevlerinden ayrılmışlardır. İşte Yücel ve Tonguç 'un işbaşından ayrılmalarını gerektiren asıl neden, 1946'da CHP içinde ortaya çıkan iktidar değişikliğidir...”¹⁵⁴

şeklinde yorumlamıştır.

¹⁵⁰ Mustafa Çıkar, Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1997, s.116-126.

¹⁵¹ Turan Altuntaş, Bozkırın Eğitim Abideleri, Adana: Özgün Yayıncılık, 1998, s. 40-41.

¹⁵² Engin Tonguç, Köy Enstitülerinin İzinde, Ankara: Güldiken Yayinevi, 2003, s. 203.

¹⁵³ Nurgün Koç, “Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri”, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007, s. 407.

¹⁵⁴ Engin Tonguç, age, , s. 201-202.

Yeni Bakan Sirer, CHP'nin sayısal üstünlüğüne rağmen TBMM'de bir muhalefetin olduğu ve hükümetin her türlü faaliyetinin tartışma konusu yapılabileceği bir zamanda bakan olmuştur. Bu nedenle gerek CHP'nin parti programını gerek DP'nin eğitimle ilgili eleştirilerini ve görüşlerini dikkate almıştır. Köy Enstitüleri üzerinde yasal düzenlemeler yapmış ve öğretim programını değiştirmiştir. Onun döneminde toplanan III. Millî Eğitim Şurası'nda mesleki ve teknik eğitimin yanında, okul-aile ilişkileri, ortaokul öğretmen ihtiyacının karşılanması gibi önlemler görüşülüp karara bağlanmıştır. Enstitü müdürleri görevlerinden alınarak yerlerine ortaokul ve lise müdürleri getirilmiş, enstitü program ve uygulamalarında da değişiklik yapılmıştır. 1947 yılında yeni bir müfredat programı hazırlanarak daha bilgili öğretmen yetiştirmek amacıyla olunduğu belirtilmiştir. Enstitülerin bir sanat okulu olmadığı ifade edilmiş ve enstitülerde yeteri kadar işlik ve laboratuvarın olmadığı, köylere giden öğretmenlerin kendilerinden beklenen başarıyı sağlayamadığı, öğretmenleri daha bilgili ve başarılı yapacak bir programa ihtiyaç olduğu ve müfettiş raporlarının da programın değiştirilmesini önerdiği gerekçeleriyle yeni müfredat programıyla enstitülerin ıslahı hedeflenmiştir. Sirer, meslek derslerinin arttırılması gerektiği, bir kimsenin hem öğretmen hem sanatkâr olamayacağı, öğrencilerin tarım ve sanat alanlarında bir işçi gibi çalıştırılamayacağı gibi nedenlerle yeni programın hazırlanmasında öncülük etmiştir.¹⁵⁵

CHP kendi oluşturduğu ve ıslah etmeye çalıştığı bu kurumları giderek bir hata olarak görmeye başlamıştır. Enstitüler ve mezunları aleyhinde tasfiye girişimlerinin giderek yoğunluk kazandığı dönemde, Çifteler Köy Enstitüsü'nde komünistlerin örgütlenmeye gittikleri, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde komünist öğrencilerin bulunduğu ihbarları enstitü öğrencileri ve kamuoyu üzerinde etkili olmuş, öğrenciler arasında sağcı-solcu, milliyetçi-komünist ve ilerici-gerici tartışmaları yaşanmıştır. Enstitülerde komünizm propagandası yapıldığı yolundaki suçlamalara Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak Paşa'nın da dâhil olması, kamuoyunu meşgul edecek olan Hasan Ali Yücel-Kenan Öner davasına neden olmuştur.¹⁵⁶ 24.12.1946 tarihinde meclisteki bütçe

¹⁵⁵ Şenay Yılmaz, agm., s. 99-101.

¹⁵⁶ “Davanın başlamasına etki eden gelişme Bağımsız Milletvekili Fevzi Çakmak'ın “solcuları koruyanın Halk Partili eski bir Millî Eğitim Bakanı olduğunu” ileri sürmesi ile başlamıştır. Bu gelişme üzerine Hasan Ali Yücel, 5 Şubat 1947 tarihinde Ulus gazetesine yaptığı bir açıklamada “Bu ben miyim?” diye sorunca, cevabı Fevzi Çakmak yerine DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner, “Evet sensin” diyerek Yücel'i komünistleri müdafaa etmek ve komünizmin yayılmasına yardımcı olmakla suçlamıştır. Yücel ise haksızlığa uğradığı gerekçesi ile Kenan Öner aleyhine dava açmıştır.” Bkz. Necdet Aysal, agm., s. 279-280.

görüşmelerinde Emin Soysal, Enstitülerin “*ahlaksızlık, dinsizlik, komünistlik yuvaları*” olduğunu öne sürmüştür¹⁵⁷. Bu nedenle Sirer’e göre, Yüksek Köy Enstitüsü kapatılmalıydı. Anlaşılacağı üzere, Köy Enstitüleri’ne açıktan karşı koyma özellikle Yüksek Köy Enstitüsü açıldıktan sonra başlamıştır. Çünkü Yüksek Köy Enstitüsü sistemin beyni konumunda görülmüştür.¹⁵⁸

2- 10 Aralık 1946 yılında toplanan 3. Millî Eğitim Şûrası’nda geçen: “*Köy Enstitülerinin bilgi dersleri öğretmenleri, üniversite, yüksek öğretmen okulu ve eğitim enstitüsü mezunlarından seçilmelidir. Köy Enstitülerinin kadın ve erkek sanat dersleri öğretmenlerinin yetiştirmesi için kız ve erkek meslek öğretmen okulunda üç yıllık bir öğrenim veren özel bir şube açılması ve bu şubeye köy enstitüsü mezunlarından öğrenci alınması uygun görülmüştür. Köy Enstitüleri tarım dersleri öğretmenlerinin de aynı usul dâhilinde Tarım Bakanlığı’nın ilgili okullarda yetiştirilmeleri isabetli bir tedbir olarak mütalaa edilmiştir.*”¹⁵⁹ ifadesiyle Yüksek Köy Enstitüsünün kapatılmasından zemin hazırlanmıştır.

Muhalefet, 1946 seçimleri öncesinde enstitülere yönelik aleyhteki propagandalarını arttırmış ve buna daha geniş çevreleri de ortak etmeyi başarmıştır. Muhalefetin giderek enstitüler üzerinde yoğunlaşan baskılarını Dicle Köy Enstitüsü Müdürü Nazif Evren şu ifadelerle nakletmektedir: “*Karalamalar gırla gidiyordu. Köylerdeki okul yapımı gevşedi. Köy Enstitüsü müdürleri ve bakanlıktaki bu kurumların başları yerlerinden, görevlerinden alınmaya başladılar. Büyük Millet Meclisi, havasını bu propaganda doğrultusunda yöneltti. Bakanlığın tutumu değişti. Yücel, Tonguç, Ferit Oğuz Bayır işbaşından uzaklaştırıldılar.*”¹⁶⁰

Toplumsal ve Ekonomik Faktörler

1946’lı yıllarda hükûmet ve Köy Enstitülerine muhaliflerin eleştirilerine maruz kalmıştır. Enstitülere karşı ideolojik suçlamaları halkın dinî duygularını kullanmaya yönelik olmuştur. Enstitülerde de bu suçlamaları haklı çıkaracak bazı eylemlerin olduğu

¹⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, C. 3, s. 455-456.

¹⁵⁸Yüksek Köy Enstitüsü ile ilgili yeni Talim Terbiye Kurulu kararı 5 Nisan 1947 tarihinde yayımlanmıştır. Anlaşılacağı üzere, enstitülerin kapatılış sürecine giden yol ilk olarak kurumların kurucusu CHP tarafından açılmıştır. Alınan bu kararların ardından kapatma kararı ve yapılması gerekenler 27 Kasım 1947 gün ve 28695 sayı ile Hasanoğlu Köy Enstitüsü’ne bildirilmiştir.” Bkz. Mustafa Aydoğan, age., , s. 170.

¹⁵⁹ Age., s. 179.

¹⁶⁰ Nazif Evren, Poyraz Köyünden Köy Enstitüleri’ne, 2. Baskı, Ankara: Güldiken Yay., 1997, s. 90-91.

gözlemlenmiştir. Örneğin Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğrencilere Komünist Manifesto dağıtıldığı tespit edilmiştir.¹⁶¹ Hatta bu yüzden enstitü mezunlarından bir kısmı yedek subay okullarında iken erlikten çıkarılmışlardır.¹⁶²

1943 yılında toplanan 2. Eğitim Şûrası'nda, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Köy Enstitülerinin aleyhine propaganda ve eleştiriler ortaya çıkmaya başlamış ve hareket aleyhine yaygın bir kulis faaliyeti yaşanmıştır. Köy Enstitülerinin üniversitelerde görülen sağcı solcu çatışmalarından ve bu akımlardan nasıl korunabileceğine dikkat çekilmiştir. Enstitülerde yapılan üretim eleştirilerek ve gerekçe gösterilerek enstitülerin milliyetçilik duygusu ve gelenekleri öğretme yönünden yetersiz olduğu söylenmiştir. Pakize Türkoğlu, bunu dile getirenlerin çoğunun, Köy Enstitülerini yakından tanımayan, ilköğretimde izlenen eğitim politikalarından haberi olmayan ortaöğretim, yükseköğretim ve teknik öğretim alanlarında görevli kişiler olduğunu belirtmiştir. Bu kişiler özellikle iş eğitimi yöntemini eleştirmiş ve iş eğitimi ilkesini ilkellikle bir tutmuşlardır. Enstitü öğrencilerinin makine, traktör kullanmalarının eğitimle bağdaşmadığını ileri sürmüşlerdir.¹⁶³ Köy Enstitülerinde üretime yönelik derslere ağırlık verilmesiyle Sovyet Rusya'ya benzemeye başlandığı iddia edilmiş, ayrıca kız ve erkek öğrencilerin bir arada bulunmasının da uygun olmadığı üzerinde durulmuştur. Enstitüsü müdürleri ise karma eğitimle ilgili; 15.000'i aşan öğrenci içinde sayılı disiplin olaylarının olduğunu, bunun da disiplinle ilgili belgelerde kayıtlı bulunduğunu ifade etmişlerdir. Köy Enstitülerinde kitap okuma saatleri de eleştirilen bir başka noktadır. Köy Enstitülerinin kitaplıklarının milliyet, askerlik aleyhine, komünistlik lehine kitaplarla, Rus eserleriyle dolu olduğu, enstitülerde yapılan serbest tartışmalarda, serbest okuma saatlerinde solcu kitapların okutulduğu vurgulanan diğer bir nokta olmuştur. Öğrencilere din düşmanlığı aşılandığı ve din derslerinin enstitü programları içerisinde yer almadığı iddia edilmiştir. Köy Enstitülerine tanınmış solcuların girip-çıktığı ve bazı etkinliklerde görev aldığı iddia

¹⁶¹ "Millî Eğitim Bakanı Tefik İleri 19/11/1951 tarihinde mecliste yaptığı bir konuşmada:" Bir hadise anlatacağım, bilmiyorum, Reşat Şemsettin Bey biliyorlar mı? Kendileri çok şey biliyorlar. Bir seneden beri inceden inceye yaptığımız tahkikat sonunda, komünizm manifestosu tercüme edilerek Hasanoğlu Enstitüsünün birtakım talebelerine dağıtılmış olduğunu tespit ettik. Bu iş bu kadar sistemli, bu kadar hainane idare edilmiştir. Hakkı Tonguç'un bu derece laubalilik, müsamahalı teşvikleri olan dosyası hazırlanmış ve Şûrayı Devlete verilmiş bulunmaktadır. Şu cihetle de temas edeceğim. Her devirde ahlaksızlık da olacaktır, komünistlik de olacaktır; kendilerinin de dedikleri gibi komünistlik orduya da girmek isteyecektir, mektebe de girmek ister, cemiyete girmek ister, bunun tamamen tertemiz olduğu bir devri görmek belki mümkün olmayacaktır." Bkz. TBMMZC, (1951), D: 9, İ: 6, C. 10, s. 42.

¹⁶² Necdet Aysal, agm., s. 280.

¹⁶³ Pakize Türkoğlu, age., s. 492.

edilmiştir. Enstitülerde aşırı solcu hatta komünist ideolojiyi yansıtan bir eğitim-öğretim yapıldığı öne sürülmüştür.¹⁶⁴

Köy Enstitüleri Dergisi, kitaplıklarda bulunan yabancı dillerden çevrilmiş klasikler ve öğretmenlerin konuşmaları gerekçe gösterilerek komünizm propagandası yapıldığı iddiası ortaya atılmıştır. Enstitülerde din düşmanlığı işlendiği, din derslerinin olmadığı ve bir bayan öğretmenin “Allah ile devlet olmasa beşeriyet saadete kavuşur.” dediği iddia edilmiştir.¹⁶⁵

1945 yılında mecliste bütçe yasalarının görüşülmesi sırasında 25.05.1945 tarihli oturumda Emin Sazak gelişmelerden dolayı endişe duyduğunu bildirerek konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır: *“Okulların kerestesini, çivisini bedava verebiliriz, okul parası için yorganını, ineğini satanlar vardır. Köylü eski köylü değildir, şehirlerde okulun bedava yapıldığını bilmektedir. Yalnız çok müteessir olduğumuz bir şey Anayasamız vardır. Bir de partimizin gittiği yol vardır. Arkadaşlar sınıf falan yoktur. Köylerde, yeni yetiştirdiği kafalar bizim gibi az çok çalışan herhangi birisini, memleket için çalışan herhangi birisini yok etmek için mi yetiştirilmektedir? Bu cidden acıdır. Zaten bendeniz takip edilen bu yollardan endişe ediyorum... Nereye gidiyoruz? Tertip edilen adamlarla kendi kendine varlık olacak memleketi bu insanlarla mı idare etmeye çalışıyoruz? Benim korktuğum yol bu...”*¹⁶⁶

Enstitülere getirilen diğer bir eleştiri de bina yapımında sadece köylülerin değil aynı zamanda bu okullardaki öğrencilerin de çalıştırılmasıdır. Kendilerinden beklenen çalışma gücünün üstünde çalıştırılıp hastalanan, sakat kalan, hatta ölen bazı öğrenciler olduğu kaynaklara geçmiştir. Dicle Köy Enstitüsü öğrencilerinden birinin aktardığı anısında; gördükleri derslerin toplamının 8 ay sürmüş olabileceğini, diğer aylarda amele olarak çok zor şartlar altında çalıştırıldıklarını, arkadaşlarından çoğunun fitik hastalığına yakalanıp ameliyat olduğunu, nicelerinin de delirip kaçtığını ifade etmesi bu eleştirilere haklılık kazandırmaktadır. Bazı arkadaşlarının ise sağlam geldikleri halde çürük olarak evlerine gittiklerini belirtmesi, birkaç arkadaşının ölümünü ana baba hasreti çekmelerine

¹⁶⁴Gül Nihan Toprak, “Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s. 96, 97.

¹⁶⁵Şevket Gedikoğlu, Türkiye’de Yaygın Eğitimden Çağdaş Eğitime, Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1991, s.289-496.

¹⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 17, s. 318

ve yapılan zorluklara bağlaması, işlerin geri kalmaması için 1’de, 2’de, 3’de ders görmeden, öğrenmeden sınıf geçirildiklerini söylemesi manidardır. İvriz Köy Enstitüsü’nün ilk mezunlarından Prof Dr. Memiş Akdoğan’ın ise kendilerinden hiç ölen olmadığını, bazı öğrencilerin hastalandıkları ya da başarısız oldukları için okulu bırakmak zorunda kaldıklarını ama hepsinin öğretmen olmayı çok istediklerini belirtmiştir. Bir başka enstitü mezunu Talip Apaydın’ın:

“Gerçekten çok çalıştık, itiraf ederim. Ama köyde olsaydık çalışmayacak mıydık sanki? Hiç değilse biz Köy Enstitülerinde başkasına ırgatlık yapmadık, kendimiz için çalıştık. Kendi yaptığımız binalarda okuduk, kendi diktiğimiz fidanların meyvesini, kendi yetiştirdiğimiz sebzeleri yedik, başkasının değil. Yani bunu bir ırgat gibi, başkalarına hizmet eder gibi, çalışmak anlamadık hiçbir zaman. Öyle görmedik.” Sözleri verilen ilk örnekle çelişmektedir.¹⁶⁷

Bu durumun muhtemelen farklı okullardaki farklı yöneticilerin tutumundan veya öğrencilerin bireysel farklılıklarından kaynaklandığı söylenebilir.

Köy Enstitüleri’nin kapatılmasıyla ilgili en fazla öne çıkan düşünce; enstitülerden yetişen öğretmenlerin kırsaldaki toplumsal, siyasi ve geleneksel ilişkileri sorgulayacak olması, bunun büyük toprak sahipleri, yerel eşraf ve bürokrasinin çıkarlarını tehdit etmesi, dolayısıyla enstitülerin DP iktidarıyla bu güçlerin işbirliği sonucunda kapatıldığı düşüncesidir.¹⁶⁸ Bu durumu siyasetçi ve gazeteci yazar Doğan Avcıoğlu, Türkiye’nin Düzeni adlı eserinde;

*“Ne var ki, köy insanının canlandırılmasına ve şuurlandırılmasına. onun özgürlüğe kavuşturulmasına karşı çıkan kudretli güçler vardır O da, bu kudretli güçler karşısında, toprak reformu gibi, dejenere olmaya mahkumdur. Köy Enstitüleri hareketi, başından beri, eşrafın ve bürokrasinin dar ve tutucu kurallarına sığmadığı için, bürokrat çoğunluğun düşmanlığını kazanmıştır.”*¹⁶⁹

şeklinde ifade etmiştir.

Enstitüler üzerinde 1946 yılı başlarından itibaren yoğunluğunu arttıran eleştiriler giderek suçlamalara dönüşmüştür. Bu eleştiri ve suçlamalar üzerine 25 Ocak 1946

¹⁶⁷ Nihal Yıldız, Osman Akandere, Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. 17, S. 35, 2017, s. 308.

¹⁶⁸ Mithat K. Vural, agm., s. 170.

¹⁶⁹ Doğan Avcıoğlu, Türkiye’nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın), Birinci Kitap, 10. Baskı, Ankara: Yaylacık Matbaası, 1976, s. 499.

tarihinde İsmail Hakkı Tonguç içinde Pamukpınar Köy Enstitüsü Müdürü Şinasi Tamer'in de bulunduğu on köy enstitüsü müdüründen sırasıyla; beş öğrenciden kendi el yazıları ile serbest tahrir vazifelerini kaleme almalarını üçüncü ve dördüncü sınıfları öğrencilerinin okudukları kitapların adlarını gösteren bir çizelgeyi, bir öğretmenin bir haftalık programını, yakın köylerde çalışan öğretmenlerden üç okulun öğrencilerine ait kendi el yazılarını gösterir bir parçalık yazı, gezici başöğretmenin bizzat yazacağı ve bir haftalık çalışmalarını anlatan üç sayfalık yazı, mezunlardan gelen ve onların ülkeye bağlılıklarını ve çalışma heyecanlarını anlatan mektuplar, enstitü müdürleri mezunlara hitaben yazılmış mektup örnekleri talep edilmiştir.¹⁷⁰

Prf. Dr. Firdevs Gümüşoğlu, Cılavuz Köy Enstitüsü adlı kitabında, enstitü öğrencilerinden Kazım Altın'ın, daha öğrenciyken başlayıp öğretmenlik yılları dâhil olmak üzere Tonguç'a gönderdiği mektuplarda: "Sayın Babacığım", "Sayın Büyüğüm", "Saygıdeğer Babacığım" ve "Emektar Baba" diye hitap ettiğinden söz etmektedir.¹⁷¹

Tonguç'a yazılan mektupların arasında öğrencilerden eğitim yaşamlarıyla ilgili bilgi verenlerin yanı sıra şikâyet mektupları da bulunmaktadır. Tonguç kendisine gelen mektupları ve dilekçeleri mutlaka yanıtlamaya çalışmış; öğretmen, baba ve ağabey kimliğiyle sıcak bir üslupla yanıt vermiş, yanlış bulduğu konularda eleştirel bir üslup kullanmıştır:

*"Dilekçenizdeki sözlerin bir kısmını sizlere hiç yakıştırmadığım için dilekçeyi işleme koymadım. Temiz, saf hayatınızın en ufak şekilde kirlenmesini uygun bulmadım. Hepinizin adlarının yazılı olduğu bu dilekçeyi hususi mektup gibi kendi evrakım arasında saklayacağım. Direktörünüze (Enstitü Müdürü. FG.) bile göstermek niyetinde değilim. Onun için size şu hususi mektubumla cevap veriyorum. Her birinizle enstitüde veya hayatta görüşeceğim ve bu mektupla yazdıklarımın doğru olup olmadığını soracağım. Bilgi ve tecrübeleriniz çoğaldıkça benim dediklerimin doğru olup olmadığını soracağım."*¹⁷²

demidir.

Yukarıdaki tespitlerden de anlaşılacağı üzere enstitülerde olumlu ve olumsuz örnekler yaşanmıştır. Tüm bu örnekler ve eleştirilerin, siyasi, toplumsal ve ekonomik

¹⁷⁰ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946), Yay. Haz. Engin Tonguç, 2. Baskı, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1990, s. 205-207.

¹⁷¹ Firdevs Gümüşoğlu, Cılavuz Köy Enstitüsü, İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, 2011, s. 224.

¹⁷² İsmail Hakkı Tonguç, age., s. 146.

faktörlerin sonucunda enstitülere karşı verilecek tepkiler, aşağıda düzenlenmiş başlıklar altında ortaya çıkmıştır.

2.4. KÖY ENSTİTÜLERİNE KARŞI TEPKİLER

CHP iktidarının son döneminde muhalefet kanadında yoğunlaşan Köy Enstitülerini tasfiye düşüncesi DP iktidarının dördüncü yılında tamamlanmıştır. Köy Enstitülerinin tasfiye gerekçeleri bir anlamda İlk öğretmen okullarına dönüşümün de sebepleri anlamına gelir. Türkiye'nin 1945 yılı sonrasında ikinci kez çok partili sisteme geçmiş olmasıyla beraber kuruluş sürecinden itibaren tartışmalı konular arasında yerini almış olan enstitüler üzerinde eleştiriler yoğunlaşmıştır. Enstitülere yönelik olarak 1945 sonrasında yoğunluk kazanan eleştirilerin başlıca şu kaynaklardan beslendiği söylenebilir:

Enstitülerin bazı kurucularından, enstitü müdürlerinden ve öğrencilerden gelen eleştiriler,

Tutucu çevrelerin yaklaşımı,

Solcu çevrelerden gelen eleştiriler.¹⁷³

1946 yılından sonra enstitülerin önce ıslah edileceği söylenmişse de kapanma dönemi başlamıştır. Köy Enstitüleri ile pek çok köy kalkınmaya başlayıp köylüler daha bilinçlenip toprak ağalarının dediklerini yapmamaya başlayınca, eşit yaşama düşüncesi, özellikle toprak ağaları, çıkarıcı çevreler ve Atatürkçü düşüncenin yanında olmayanların işine gelmemiştir. Bu durumun sorumlusu olarak enstitülerin kapatma yolları aranmaya başlanmıştır. Bu çok da zor olmamıştır. Çünkü Köy Enstitüleri karma eğitim, okunan kitaplarının çeşitleri, öğrencilerin çalışarak işlerini kendilerinin yapması gibi pek çok nedenle eleştirilerin hedefi olmuştur. Kapatmak için halkın duyarlı olduğu din ve ahlaki kullanmak yoluna gidilmiştir.¹⁷⁴

3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun uygulama planı niteliğindeki 4274 Sayılı Yasa, 3-19 Haziran 1942 günlerinde 6 oturumda tartışılmıştır. Tamamı 71 maddeden oluşan yasa üzerinde en yoğun tartışmalar, yasanın 10. 11. 25. ve 26. maddelerinin

¹⁷³ Yahya Kemal Kaya, age., s. 305.

¹⁷⁴ Nihal Yıldız, Osman Akandere, agm., s. 284.

görüldüğü sırada yaşanmıştır. 10. maddedeki “Eğitmen ve öğretmenlerin vazife ve yetkileri” nin aşırı olduğu vurgulanırken bu hususta en sert eleştiriyi de Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, “Bu madde muallimlere çok yetki veriyor... Bunlara verdiğimiz yetki Başvekilde yoktur... Kanun çok güzeldir. Fakat bu madde tamamen yanlıştır... Bu maddeyi baştan aşağı lağvedelim...”¹⁷⁵ diyerek yapmıştır.

25. madde ise, köy ve bölge okullarının yapımında, onarılmasında, benzer işlerde mükellefiyet zorunluluğu getirmektedir. Madde esasına karşı çıkılmamakla birlikte, kadınların çalıştırılması, yaş sınırının aşağı çekilmesi, ceza işlerinin kovuşturmasının kimler tarafından yapılacağı ve cezaların ertelenmesi gibi konular meclis gündemini meşgul etmiş, görüşmelerin uzamasına sebep olmuştur.

25. maddede geçen kadın ifadesi çıkarılarak “erkek vatandaş” ibaresi eklenmiştir. Şubat 1947 tarihinde Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata, “Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanununun yirmi beşinci maddesinin birinci fıkrasında değişiklik yapılması hakkındaki kanun teklifi sunmuştur. Bölge okullarının yapılacağı yakın veya uzak başka bir köye gidip gelinmesinin kadına getireceği maddi-manevi sakıncalarından söz etmiştir. Bu durumun kadının ev hayatına olumsuz etkileyeceğinden söz edince bu değişiklik önerisine mecliste yer alan kadın milletvekili Hasene Ilgaz, herhangi bir köyden bir kadından bu konuya ilişkin bir şikâyet duymadıklarını, onların çocuklarını yetiştirecek bu okulların inşaatlarında severek çalıştıklarını belirttiklerini söylemiştir. Madde üzerindeki tartışmalar yapılan değişikliklerle beraber bitmemiş, özellikle köylüye yüklenen okul yapmak görevi en çok eleştirilen konu olmuştur. Özellikle enstitülerdeki öğrencilerin ve köy halkının emeğinin sömürülmesi ve köylü-kentli ayrımı konuları üzerinde durulmuştur. Mezun olup köylere giden öğretmenlerin sorumluluğunun daha ağırken şehir okullarında görev yapan öğretmenlerin çok daha iyi şartlarda hayatlarını sürdürmelerinin eşit yaşama şartlarına uymadığı belirtilmiştir.

Enstitülerin yapımında öğrencilerin kullanılması ve öğretmen olup mezun olduklarında 20 yıl köylerinde zorunlu hizmete tabi tutulmaları sol görüşlü aydınların da

¹⁷⁵TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, C. 26, s. 62, Köy Enstitüleri yasası TBMM’de oylamaya sunulduğunda 278 oyla kabul edilmiştir. Ancak ilginç olan taraf 148 üye oylamaya katılmamış olmasıdır. Bunlar arasında Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü gibi daha sonra DP’yi kuracak kişiler de vardır. Nitekim bu isimler DP adıyla iktidarı devraldığına köy enstitüsü lafına bile tahammül edemeyecek ve enstitüleri kapatacaklardır. Bkz Doğan Avcıoğlu, age., s. 499.

enstitülere tavrı almasına neden olmuştur. Kemal Tahir “Bozkırdaki Çekirdek” adlı romanında bu durumu eleştirmiştir. Kemal Tahir’e göre burada yetiştirilecek öğretmenler, Nazi Almanyası’ndaki gibi tek partili rejimi ve milli şeflik kurumunu ayakta tutmaya çalışacaktır.¹⁷⁶

1947’li yıllarda Köy Enstitüleri komünistlikle suçlanırken dönemin siyasi ideolojik gelişmelerine bağlı olarak din eğitimi konusu da güçlenmeye başlamıştır. CHP’nin yapılan yedinci kurultayında okullara yeniden din derslerinin konulması, imam hatip yetiştirecek kurslar açılması ve ilahiyat fakültesi kurulması gündeme getirilmiştir. 24 Mayıs 1948’de ise Köy Enstitüleri Teşkilatı Yasasında bazı değişiklikler olmuştur. Bu kanuna göre Eğitimci personelin yetiştirilmesi, okulların inşa edilmesi, tesisat ve ders araçlarının temin edilmesinin bakanlık tarafından gerçekleştirileceği¹⁷⁷ ifade edilmiştir.

24 Mayıs 1948 tarihinde kabul edilen 5210 sayılı kanunla köylünün okul yapma yükümlülüğü büyük oranda kaldırılarak bu görev devlete yüklenmiş, ancak okul yapımında köylünün çalışma yükümlülüğü kaldırılmamıştır. Bunu 1951 yılında Demokrat Parti iktidarı tamamen kaldırmıştır.¹⁷⁸

1949 yılında CHP iktidarının son hükûmeti olan Şemsettin Günaltay (Ocak 1949-Mayıs 1950) kabinesinin Millî Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu (10 Haziran 1948-22 Mayıs 1950) olmuştur. Bu dönemde çıkarılan 5541 sayılı yasayla Köy Enstitülerine sadece köy çocuklarının kabul edilmesi yürürlükten kaldırılarak belediyelevelik olan kasaba çocuklarından da % 25 oranında, enstitülere kabul edilmeleri kararlaştırılmıştır.¹⁷⁹

Köy Enstitülerinde yapılan değişiklikler, yeni uygulamalar “ıslah” çalışması adı altında yapılmıştır. Demokrat Parti, CHP’yi eleştirmek için Köy Enstitüleri konusunu sürekli gündemde tutmuştur. Soğuk savaşla birlikte ortaya çıkan ideolojik çatışma ortamının ve yabancı ülke rejimlerinin enstitü öğrencilerini etkilediği söylentileri meclisi

¹⁷⁶Nihal Yıldız, Osman Akandere, agm., s. 292.

¹⁷⁷Cenk Mısırlıoğlu, Köy Enstitüleri Hakkında Değerlendirmeler (1940-1950), Yüksek Lisans Tezi Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2018, s. 28; Mustafa Aydoğan, age., s. 170.

¹⁷⁸Fevzi Çakmak, agm., s. 237-239.

¹⁷⁹Necdet Aysal, agm., s. 280.

meşgul etmeye başlamıştır. DP'nin Köy Enstitülerine yönelik artan eleştirilerine karşı bazı CHP milletvekilleri düzeltceceklerini söylemekle yetinmişlerdir.¹⁸⁰

2.4.1. Enstitülerin Halkçılık İlkesine Ters Düştüğü İddiaları

Kuruluşlarından itibaren, eleştiri sahiplerince enstitülere yalnızca köy çocuklarının alınması, mezunlarının da yine köylerde görevlendirilmesi, toplumda bir köylü-kentli ayrımı yani sınıf farklılığı doğuracağı ve bu bölünmenin Anayasaya girmiş olan Halkçılık ilkesine ters düşeceği iddia edilmiştir. Bununla beraber okul, ışık, öğretmen evi yapımında ve çocuklarını okula göndermede köylülere getirilen yükümlülüklerin, son derece ağır olduğu, özellikle yurdun ulaşımı güç olan bölgelerinde tek tip okul binası projesinin uygulanmasının yapım giderlerini daha da arttırdığı ve bu yükümlülüklerin yine anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olduğu iddiaları enstitüleri yıpratmaya yönelik propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır.¹⁸¹

Eleştiri sahiplerince enstitülerde aşırı solcu, hatta komünist ideolojiyi yansıtan bir eğitim ve öğretim yapıldığını, öğrencilerin okul yapımlarında, tarım ve teknik uygulamalarında, temizlik ve bakım işlerinde çalıştırılmalarının Sovyet Rusya'yı ve komünist rejimlerini anımsattığını ve bu tür eğitimin Milliyetçilik ilkesiyle çelişeceğini öne sürmüşlerdi. Bu çevrelerce, enstitülerin yönetim kadrosu genelde solcu, Marksist tanınan kişilerce doldurulduğu iddia edilmiştir. Enstitülerin yeterince milliyetçi olmadığına ve bazı çevrelerin programın milliyetçilik taşımadığı eleştirisine Türkoğlu; *"Oysa, programın getirdiği gerçekçi içerik ve ilkeler bu anlamı içinde taşıyordu. Ülkeyi bayındırlaşmayı, köyleri canlandırmayı lafla değil, 'iş' olarak amaçlayan, tarımı, tekniği, güzel sanatları yaşamın*

¹⁸⁰Caner YÜCE, "Demokrat Partinin Eğitim Politikası ve Cumhuriyet Halk Partisinin Muhalefeti", Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 93.

¹⁸¹Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, 4. Kitap, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999, s. 46-47, İsmail Hakkı Tonguç'un 4 Aralık 1944 tarihinde Köy Enstitülerinin müdürlerine hitaben kaleme aldığı mektupta enstitülerde öğrencilere yüklenen sorumlulukların doğru algılanmasının sağlanmasına ilişkin değerlendirmeleri dikkat çekmektedir: *"İş bölümüne göre türlü işlere dağılacak kümeler, yapacakları işin önemi, memlekete, millete ve onların şahıslarına temin edici faydalar anlatılarak iş gördürülür. Öğrencilere angarya şeklinde, manası anlaşılmayan işlere bu kuramlarda, asla yer verilmeyecektir. Bir enstitüde işlerin soysuzlaştığı görülürse bundan birinci derecede öğretmenler mesul tutulacaklardır. Her çocuk öğretim programında tespit olunan şekillere göre kültür, ziraat ve sanat çalışmalarına mutlaka katılacaktır. Belli çocukları yalnız terzilik, şoför muavinliği, davar çobanlığı, tuğlacılık gibi belli işlerde uzun müddet çalıştırmak yasaktır."* Bkz. İsmail Hakkı Tonguç, *age.*, s. 89.

vazgeçilmez bir parçası olarak gören bir programda fazla söze gerek yoktu...”¹⁸² şeklinde cevap vermektedir.

Özellikle enstitülerin sınıfsal bir nitelik taşıdığı iddiası, Eskişehir Milletvekili Emin Sazak tarafından meclis gündemine taşınmıştır. Sazak’a göre enstitü mezunlarına verilen yetkiler çok fazladır. 23 Mayıs 1945 tarihinde mecliste Bakanlığın bütçe görüşmeleri sırasında Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, Sazak’ın itirazlarını yanıtlarken şu tespitlerine yer vermiştir:

“Emin Sazak, Köy Enstitüsü mezunlarının kendilerini birer Atatürk zannettiklerini ve hatta daha salahiyyetli hissettiklerini söylüyor. Biz, arkadaşlar, köy enstitüsündeki bu Türk çocuklarını, sizin kabul ettiğiniz kanunlarda yazılı ne vazifeler varsa onları yapmak üzere yetiştiriyoruz. Bu çocukların birer Atatürk olması herhalde temenniye değer bir şeydir. Amma Atatürk olmak güçtür. Biz onları Atatürk’ün parçaları olmak üzere yetiştiriyoruz...Çünkü ilköğretim davası milletlerin rüştünü ispat etme davasıdır. İlköğretim davası feodal sistemle kendisini idare etmek isteyenlerin samimi olarak istemeyeceği bir davadır....”¹⁸³

Köyde yaşayan nüfus hakkında Engin Tonguç, “*bilinçlenmiş köylü aydın*” lar olarak tanımlamaktadır. Yeni tip öğretmenler aracılığıyla sınıf şuuru uyandırmanın en uygun sosyal tabanı olarak değerlendiren şu sözleri oldukça dikkat çekicidir:

Köy Enstitüleri sistemi başlı başına ne bir okuma-yazma kampanyası, ne bir köy kalkınması sorunu, ne bir öğretmen yetiştirme çabası, ne bir okul yapımı girişimi idi. Temel amacı bakımından, tarihsel koşulların hazırladığı bir olanaktan yararlanarak iktidara katılıp elde edilen yürütme gücü ile emekçi sınıfları bilinçlendirmek ve devrimsel süreci hızlandırmak için girişilmiş bir devrim stratejisi ve taktiği idi”¹⁸⁴

Enstitü öğrencilerinin kendilerini Atatürk zannettiklerine ilişkin eleştirilere 1947-1952 yılları arasında Kastamonu Gölköy Enstitüsü’nde öğrenim görmüş olan Sıtkı Demircioğlu; “*Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler kendilerini birer Atatürk zannetmezlerdi... Ama Atatürk ilke ve inkılaplarının birer bekçisi olduklarını açık açık söylerlerdi.*”¹⁸⁵ şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

¹⁸² Pakize Türkoğlu, age., s. 211.

¹⁸³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, Cilt: 17, s. 312.

¹⁸⁴ Engin Tonguç, Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç, İstanbul: Ant Yayınları, 1970, s. 270.

¹⁸⁵ Mustafa Aydoğan, Sıtkı Demircioğlu ile 05.10.2009 tarihinde yaptığı röportajda “*Enstitü öğrencilerinin kendilerini Atatürk zannettiklerine*” dair eleştirilere verdiği yanıtı şöyle ifade etmiştir:

2.4.2. Enstitülerde Karma Eğitim

Enstitülere yönelik siyasi mahiyetteki eleştirilerin yanında sosyal açıdan da yoğunluk taşıyan tepkiler mevcuttur. Yatılı olan enstitülerde uygulanan karma öğretimin Türk aile ve ahlâk anlayışına uymadığı yönündeki eleştiriler buna örnektir¹⁸⁶.

İsmail Hakkı Tonguç'un öğretmen okullarından ve Köy Enstitülerinden mezun öğrencilere hitaben kaleme aldığı mektupta toplumsal yaşamda kadının yerini şu ifadelerle özetlerken kadının ve erkeğin eşit haklara sahip olması gerektiği şuurunun kazandırılması görevinin bu mezunların olduğu gerçeğine de dikkat çekmektedir: *"Kadını alabildiğine istismara, tazyike dayanan aile hayatının gelenekleri sizin yuvalarınızda kendilerine yüz ve yer bulmamalıdır. Kadın ve erkeğin eşit haklarıyla süslenen bir yuvanın sahibi olmalısınız."*¹⁸⁷

Talip Apaydın, enstitülerde karma eğitimin kendileri üzerindeki etkisi üzerinde şu değerlendirmelere yer vermektedir:

*"Yatakhane, yüznumara hariç, her yerde onlarla beraberdik. Bir iki ay içinde doğallaştı. Aıştık. Öbür arkadaşlarımız gibi gelmeye başladılar. Hatta onların yanında da daha dikkatli, daha uslu idik. Kötü konuşamıyorduk. İster istemez kendimizi topluyor, kibarlaşıyor, saygılı davranıyorduk. Bu konuda geliştirici, yüceltici sık sık konuşmalar dinliyorduk. Şu kadarını iyi anımsıyorum, kızlarla birlikte olduğumuz zamanlar, çalışırken, yemekte, teneffüslerde, her yerde daha bir özenli, daha iyi olmak zorunda kalıyorduk. İki cinsin birbirini eğittiği, düzelttiği gerçeğini ben kendi üstümde anlamışım. Fakat bu konuda görüşler ne kadar değişik, ne kadar farklı? Köy enstitülü kızlar için söylenenler onlara edilen iftiralar, halkoyunda belki en yıkıcı, en etkili propaganda oldu. Kızla erkeğin aynı okulda okuması, aynı elbiseyi giymesi, yan yana çalışması, birlikte yiyip içmesi, ele ele tutuşup halay, kafası hep kötüye çalışan sofıyı çıldırttı. Hayalinde olmadık sahneler kurdurttu ve halka zehir saçtırdı."*¹⁸⁸

Kız ve erkek öğrencilerin aynı sınıflarda bulunmaları hakkında, özellikle siyasiler tarafından öne sürülen abartılı iddialar çocukları enstitülerde öğrenim gören veya çocuklarını enstitülere göndermeyi düşünen köylü vatandaşlar arasında endişeye ve buralara yönelik önyargıların gelişmesine sebep olmuştur. Enstitüler, köy kızları için yurt çapında açılmış kapılardır ve yapılan eleştirilerin amacı Köy Enstitülerinin düzeninin

¹⁸⁶ "Köy Enstitülerinde kızlarla erkekler hem de yatılı olarak birlikte dinci kesim bir erkek öğrencinin bir kız öğrenciye, onu evlenmeye zorlayan mektup yazdığı, bir kız öğrencinin hamile kaldığı, köy kızlarının namuslarının ayaklar altına alındığı gibi eleştiriler öne sürülmüştür." Bkz. M. Aydoğan, Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri, Ankara: Aydan Yayıncılık, 2006, s. 173.

¹⁸⁷ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946), (Yay. Haz. Engin Tonguç), 2. Bası, İstanbul 1990, s. 146.

¹⁸⁸ Talip Apaydın, Köy Enstitüsü Yılları, 4. Bası, İstanbul 1990, s. 90-91.

bozulmasına zemin hazırlamaktır. Enstitülerdeki karma sistem; 1950-1951 eğitim-öğretim döneminde yapılan eleştiriler sonucu kız öğrenciler Kızılçullu ve Beşikdüzü enstitülerinde toplanmış ve 21 enstitünün sadece iki tanesi kızlara ayrılmıştır. Bu durum enstitülerde az olan öğrenci sayısını da aza indirmekle kalmamış, esasında buralardan uzak olan bölgelerdeki köy çocuklarının öğrenim şanslarını tüketmiştir. Böylelikle enstitüleri bu türden karalama yoluna giden iddialardan beklenen sonuç sağlanmıştır¹⁸⁹.

2.4.3. Enstitülerin Kurulduğu Yer Meselesi

Enstitülere yönelik eleştirilerin yoğunlaştığı diğer bir mesele ise, enstitülerin komünist karakterlerini gizleyebilmek amacıyla ve köy çocuklarına kırsal sahada rahatça komünizmi aktarabilmek maksatlı kırsal alanlarda kurulmuş oldukları iddiasıdır¹⁹⁰.

Enstitülerin köylerin kalkınmasında kültür ve eğitim merkezi olarak bir işlev yürütebilmesi amaçlı kırsal bölgelerde kurulduğu bir hakikattir. Bu açıdan, enstitülerin esas gayeleri sadece öğretmen yetiştirmek olmayıp bu türden bir hizmetin kırsal kalkınma gibi çok daha mühim bir vazife de üstlenmiştir. Ayrıca bu müesseseler, ücra yerlerde kuruldukları iddialarının aksine ana yollar ve demiryollarına yakın yerlerde inşa edilmişlerdir. Pamukpınar Köy Enstitüsü örneğinde de görüleceği üzere, iletişim ve araç ulaşım kolaylıkları da dikkate alınarak, şehir ve kasabalardan sadece birkaç kilometre uzaklıktadırlar. Enstitü öğrenci ailelerine, yabancı misafirlere açık tutulmakla birlikte, öğrenciler hafta sonları ve tatillerde kasaba veya şehir merkezlerine ihtiyaçlarını karşılamak üzere serbest bırakılmışlardır¹⁹¹.

İlhan Selçuk, bu konuyla ilgili 1948-1954 yılları arasında Pulur Köy Enstitüsü'nde öğrenim görmüş olan Mustafa Özcoşar'ın düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Köylerde enstitü öğretmenlerinin oturacağı ev yoktu. Hatta ev vermiyorlardı. Çünkü, enstitüler köyün en güzel ve işlemeye elverişli en zengin arazisine yapılırdı ki bu tip yerler genelde ağanın mülkiyetinde olurdu. Bu yüzden köyün ağası bu girişimlere sıcak bakmaz huzursuz olurdu. Ağa kızılıyorsa ona muhtaç durumda olan köylü de ağadan taraf oluyordu. Çocuğun okula gelmesiyle köylünün kuzularını otlatan kimse kalmıyordu. Köylü önce gelirini

¹⁸⁹ Ş. Gedikoğlu, *Türkiye'de Yaygın Eğitimden Çağdaş Eğitime*, Kadıoğlu Matbaası, Ankara 1991, s.289-290.

¹⁹⁰ Yahya Kemal Kaya, age., s. 306.

¹⁹¹ Age., s. 306.

düşünüyordu. Gidip partililere mazeret uydurarak şikâyet ediyorlardı. Particilerin de işlerine geliyordu. Öğretmene ya faşist ya da komünist damgasını vuruyorlardı. ”¹⁹²

Esas itibarıyla, enstitülerin yerleşme alanlarını bu şekilde eleştiriye tabi tutanlar, enstitülerin yerlerini öğretmen okullarına bıraktığı esnada bu okulların yerleri de değiştirilmemiştir. Dönüşümün yaşandığı sırada enstitülerin tarımsal ve endüstriyel faaliyetleri durdurulmak suretiyle 1947 yılında ders programlarındaki kültür derslerinin saatleri arttırılmıştır. 1954 yılında “İlk öğretmen okulları” şeklinde isimleri üzerinde değişikliğe gidildiği sırada da yer seçimleri konusunda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

2.4.4. Enstitülerde Komünizm Propagandası İddiaları

Enstitülere yönelen eleştirilerin bir diğer ağırlık noktası; öğretmenlerin, öğrenciler arasında komünizm propagandası yaptığı ve öğrencileri komünist yayınları okumaya zorladıkları iddialarıdır.

Bu doğrultuda öne sürülen iddialar şu başlıklar altında toplanabilir:

Enstitü kütüphanelerindeki kaynaklar arasında Rus klasikleri ve fakirlik hakkında yazılmış romanların ağırlıkta olması,

Enstitü idarecileri ve öğretmenleri tarafından insanların dini hassasiyetlerine, inançlarına ve mukaddesatlarına eleştirilerin yapıldığı iddiaları,

Enstitü binalarının dönemin Sovyet Rusyası’ndan ilhamını aldığı iddiaları, enstitülerde uygulanan iş içinde eğitim ilkesini komünizmin getirdiği bir öğreti olarak kabul görülmesi, Enstitü müdürleri tarafından öğrencilerin komünist vb. yayınları okumaya zorlanmaları.

Talip Apaydın, ülkede çok partili hayata geçilmesi ile birlikte oluşan gerginliğin boşaldığı sahalardan birisi olarak gördüğü enstitülerdeki gergin ortamı şu şekilde nakletmektedir:

“İtişmelerin iyice yoğunlaştığı günlerde bir toplantıda, durum Genel Müdüre de (İsmail Hakkı Tonguç) açıklandı. Bir arkadaşımız kalktı: efendim biz birbirimizi yiyoruz, dedi. Biz birbirimizi boğazlayacak hale geldik. Kimimiz sağcı olduk, kimimiz solcu...Bunu biliyor

¹⁹² İlhan Selçuk, “Kim?”, İstanbul: Varlık Yıllığı 1965, Varlık Yay., İstanbul 1964, s. 140

musunuz? Enstitüden her gün şikayetler, ihbarlar gidiyor. Şu toplantıda konuşulanlar bile yarın yerine ulaştırılacak. Emniyete, milletvekillerine, hatta Büyük Millet Meclisi Başkanı'na ulaştırılacak. Nedir bu hal? Bize bir yol gösterin. Ne olacaksak bunu bize söyleyin. Hakkı Tonguç acılı bir yüzle dinledi bunları. Sonra uzun uzun kafasını salladı. Ben sizinle bu konuda kapalı-açık çok konuştum, dedi. Siz ateşle oynuyorsunuz. Yapılamaz sanıyorsunuz, ama bir gün bu enstitüleri kapatırlar. Hiç değilse temelden değiştirirler. Siz okudunuz, kurtuldunuz ama sizden sonraki köy çocukları okuyacak okul bulamazlar. Anlıyor musunuz? Aklınızı başınıza toplayın. Binanın temelini oyan fare olmaktan vazgeçin. Köy Enstitülerini siz köy çocukları kendiniz yıkacaksınız, dikkat edin..."¹⁹³

Eşref Edip, tek parti döneminin temel kurumları olan Köy Enstitüleri ve halkevlerine yönelik şu eleştirilerini açıkça dile getirmektedir:

*"Halkevlerinde dini kitapların kuran cüzlerinin girmesi yasak edilmişti. Yapacakları cinayetin programı şöyle idi: Camiler camilikten çıkartılacak, halkevlerine benzetilecekti. Halkevleri camilerin yerine geçecekti. Yani camiler halkevi, halkevleri puthane olacaktı... Rusya'da din müessesleriyle çarpışmak için Allahsızlık klüpleri kurulmuştu. Hakçılar da burada Halkevleri'ni kurdular. Dinsizlik ve ahlaksızlık merkezleri olan Köy Enstitüleri devlet parasıyla çıkarılan Köy Enstitüsü dergisi komünist fikirlerle dinsizlik propagandaları ile doluydu ..."*¹⁹⁴

2.4.5. Enstitülerin Amerika İdaresi Etkisi Altında Kurulduğu İddiası

Türk-Amerikan ilişkilerinin kritik noktaya ulaştığı sırada Akşam gazetesi yazarı İlhami Soysal Enstitülerin kuruluş süreci ile Amerika idaresi arasında; bazı Türk eğitimcilerinin köy eğitimi konusunda eğitim almak üzere, 1932-1933 yıllarında Amerika'ya gönderilmiş olmaları ve bu kurumların kuruluş süreçlerini başlatanların Amerika'dan dönen bu uzmanlar oldukları, ilk köy Enstitüsü olan Kızılçullu Köy Enstitüsü'nün bina ve arazisinin daha önce burada faaliyet göstermiş olan Amerikalılar tarafından çok ucuz fiyatla Maarif Vekâletine devredilmiş olması¹⁹⁵ gibi bu türden görüşlerin ortaya atılmış olması iddianın ortaya atıldığı 1968'li yıllar açısından manidardır. Çünkü bu esnada Kıbrıs meselesi nedeniyle, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Johnson, Başbakan İsmet İnönü'ye Türkiye-Amerika ilişkilerini zedeleyici mahiyette bir mektup kaleme almıştır. Bu durum ise enstitü karşıtı bazı çevrelerce de kullanılmaya çalışılmıştır.¹⁹⁶

¹⁹³ Talip Apaydın, Köy Enstitüsü Yılları, 4. Baskı, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1990, s. 198-199.

¹⁹⁴ Eşref Edip, Kara Kitap, İstanbul: Abdullah Işıklar Kitabevi, 1974, s. 34-35.

¹⁹⁵ Engin Tonguç, age., s. 559.

¹⁹⁶ Yahya Kemal Kaya, age., s. 310-311

Bütün eleştirilere rağmen¹⁹⁷ enstitüler çalışmalarına devam etmiş, Cumhurbaşkanı İnönü eleştiriler karşısında İsmail Hakkı Tonguç'a destek vermiş ve enstitülere daha fazla kız öğrenci alınması için uğraşmıştır. Cumhurbaşkanı İnönü, "İlköğretim meselesinin bir demagojiye kurban edilmemesi için bütün kuvvetimizi kullanacağız." söylemini her fırsatta vurgulamıştır. Mehmet Başaran'ın yaşanan gelişmelere ışık tutacak olan ifadeleri ise şu şekildedir:

*"Seçim propagandalarında seçimden sonra, Enstitüler demagoji canavarının önüne atılmıştı. Kazananlar da yitirenler de, Enstitülere saldırıyordu. Recep Peker'in Hükümet programında "Köy Enstitülerinin daha millî bir hale getirileceği yazılıydı. Ölçünün kaçırıldığını anlayan Peker, Adana konuşmasında enstitüleri rejimin iki büyük başarısından biri sayarak, durumu düzeltmeye çalıştıysa da Vatani muzır faaliyetlerden temizleme eylemi" başlatılmış bulunuyordu. Asıl amaç köyde kentte egemen çevrelerin rahatını bozmaya çalışan Enstitüleri yıkmaktı."*¹⁹⁸

Buna rağmen, eleştiriler her geçen gün artmış ve CHP bu husustaki ağırlığını kaybetmiştir.

2.4.6. Enstitülerin Çevre Köylerle İlişkileri

Nazif Evren Dicle Köy Enstitüsü'nde görev yaptığı sırada 1945 yılında yaşandığını iddia ettiği şu iki çarpıcı örneğe yer vermektedir:

1- "İlk yılda, tecrübesizliğimizden olacak, iki at, iki öküzden oluşan hayvanlarımızın kışlık yiyeceği saman ve otu yeteri kadar depolayamamışız. Kışın biraz da uzun sürmesi hayvanların yiyeceklerinin bitmesine neden oldu. Çevreden ot ve saman gibi yiyeceklerden hiç olmazsa birini bulup hayvanları bahara kadar çıkarmak gerekiyordu. Araştırdık, hiç kimse öyle bir şey satmıyordu. Bu yokluk telaşı içindeyken, bir gün enstitü alanına yüklü üç devenin geldiğini gördüm. Develere ot yükliydü. Kimseye sormadan deveci develerini enstitü alanına ıhtırdı ve otları indirdi. Yanlarına uğradım, niçin geldiklerini, bu otları niye getirdiklerini sordum. Yanıtları: "Beg duyduk ki mallarınız ye insiz kalmış. Biz komşuyuz, bunları getirdik" dediler. Karşılığını ödemek için kaç para ödeyeceğimizi sordum. Yine verdikleri cevap: "Müdür beg, sen del isen. Canımız sana kurban, senin enstitüne, gözümüz üstüne" deyip ayrıldılar. Köylüler kendi aralarında enstitünün adını da koymuşlardı: "Mektebi Kebir" diyorlardı.

2- Enstitüden Diyarbakır şosesine (O zamana göre şose: stabilize bir yol) ulaşmak için, demiryolundan geçmek zorunluluğu vardı ama, geçit de yoktu. Tam istasyonun yakınında maden bakır fabrikasının (Kesker servisi) denilen ve fabrikaya çakmaktaşı sevkenen bir kuruluşu vardı. Buradan da geçmek olanak dışıydı. Biz demiryolunu bir yerden geçip, bir tarlaya giriyor, birkaç yüz metre tarladan yürüdükten sonra ana yola çıkabiliyorduk. Tarla köylülerindi. Ekilip biçilen bir yerd. Yazın anız içinden geçtik. Bir şey söyleyen olmadı. Sonbahara doğru tarla çamurlandı, geçemez olduk. Diyarbakır'dan getirdiğimiz maddeleri öte gecede indirip, tekrar at arabamızla enstitüye taşımak zorunda kalıyorduk. Tarladan bir

¹⁹⁷ Köy Enstitüleri sistemine getirilen eleştirilerin nedenlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Kaya, s.199-302.

¹⁹⁸ M. Başaran, Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2003, s. 99-100.

kamyon geçecek kadar yol yeri satırı almak için tarla sahiplerini aradık, fakat bulamadık. İyi havalarda tarla sınırına kamyonla bir kaç sefer kum” ve taş döktük. Gelip bu nedir? diye soran da bulunmadı. Bir gün bir ekip tarlanın kenar sınırına ipi çekerek, bir araba geçecek kadar genişlikte Arnavut kaldırımı döşemeye başladı. Bir süre sonra tarla sahiplerinden oluşan köylüler sükün ettiler. Demiryolunun kenarına oturdular. Başladılar hararetli hararetli konuşmaya. Kürtçe konuşuyorlardı. Ne dediklerini anlamıyordum amma, bu konuşmadan da korkmuştum. Yanlarına yaklaştım. Selam verdim, selamımı aldılar. “Komşular, dedim, Bakın bu okulda üç yüz elli çocuğunuz okuyor. Biz bunların her sevini Diyarbakır’dan, Ergani’den getirirken sizin tarlanızdan geçiyoruz.. Kış gelince de çamurdan geçemiyoruz. Hem siz bu tarlaya buğday ekmişsiniz, size büyük zararımız oluyor, eğer müsaade ederseniz -şuradan bir araba geçecek kadar yol yeri verin ve arazinin bedelini de hemen ödeyelim. Yok eğer müsaade etmezseniz hemen işi bırakırız” dedim. Yanıtları: “Müdür beg, sen delisen sen kimin için çalışırsan? Bu çocuklar kimindir? Sana ve senin enstitüüne canımız kurban, gözümüz üstüne...” deyip, çekilip gittiler (Yıl 1945) O yıllarda bir karış toprak için buralarda insanlar öldürülüyordu. 1967’de bir iş için Diyarbakır’a gittiğimde enstitüye uğradım, yaptığımız yol hâlâ kullanılıyordu.”¹⁹⁹

Enstitünün burada farklı bir işlevine daha işaret etmek mümkündür. Nazif Evren Dicle Köy Enstitüsü’nde görev yaptığı sıra gerek ülkenin gerekse özelde bölgenin önemli bir gerçeğine de şahitlik etmektedir. Kan davası ve bundan vazgeçirilen bir öğrenci özetle şu ifadeleri nakletmektedir:

“Çevremize giren illerin köylerinde kan gütme geleneği (Kan davası) bugün olduğu gibi o gün de yoğundu. Bu işi çocuklara yaptırıyorlardı. Çocukların yaşı küçük olduğu için ceza süresi az oluyor, belli bir süre sonra hapisten çıkıyordu. Çermik köylerinden bir öğrenciye babası hasımlarından birini öldürtmek istiyordu. Bunu öğrenmiştik. Öğrenci bir süre izin istedi, vermedik. Bütün öğretmenler enstitüden kaçmaması için önlem aldık. Derslerde de kan davasının kötülüğü hakkına konuşmalara yer verdik. Öğrencinin babası gelip, bazı mazeretler göstererek çocuğuna izin istedi, vermedik. Sonunda öğrencinin yaş durumu yükseldi, okulu bitirdi. Köyünün bağlı olduğu ilden başka bir ilde görev aldı. babası her şeyini satarak onun bulunduğu ile göç etti. Bu suretle aile fertleri vurmak ve vurulmaktan kurtuldular. Yine Mardinli bir öğrencimiz de köyünü terk etti, okulu bitirdikten sonra başka bir yerde görev aldı. Şimdi emeklidir. Kapısının üzerine adını bile yaz

¹⁹⁹ Nazif Evren, *Poyraz Köyünden Köy Enstitüleri’ne*, Güldiken Yay., 2. Baskı, Ankara 1997, s. 78-80.

BÖLÜM 3: 1950- 1960 YILLARI ARASI EĞİTİM VE KÖYE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

3.1. DP’NİN İKTİDARA GELİŞİ VE V. MİLLÎ EĞİTİM ŞÛRASI

II. Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan gelişmeler sonucu çok partili hayata geçme denemeleri yapılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi içinde oluşan muhalefet grup, 14 Mayıs 1950’de yapılan genel seçimleri kazanarak Demokrat Parti’yi kurmuştur. Böylece Türkiye’de çok partili dönem başlamıştır.

1950’li yıllarda DP’nin iktidara gelmesiyle din ve ahlak konularına daha fazla önem verilmiştir. Eleştirilerden Köy Enstitüleri de nasibini almıştır. MEB’in bütçe görüşmelerinde söz alan DP milletvekili Fahri Karakaya enstitülerle ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir *“Biliyorsunuz ki köy enstitüsü öğrencilerinin içinden birtakım vatan hainleri çıktı; bir takım zararlı fikirleri ortaya atanlar çıktı. Şimdi görüyorum ki Millî Eğitim, bunları bazı kurslara çağırıyor. Bu kurslar çok lazımdır. Bilhassa ruhi bakımdan, ideoloji bakımından; üzerinde ehemmiyetle durmak lazımdır. ”* DP vekili İbrahim Arvas aynı görüşmede Köy Enstitülerinin alternatifi olarak algılanabilecek şekilde din eğitimi konusunda önerilerde bulunmuş ve görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

*“Bizim halk partisi grubunun malumu ihsanınız bir kararı vardı. Pek yerinde bir karar. İlk mekteplerde din tedrisatını kabul ettik... Bu iş; bendeniz, hatta ekseriyetin kanaatine meşum Bolşevizm karşı yegâne silahtır... Onun için bakanımdan rica ediyorum, buna biraz lüzumu kadar önem versin ”.*²⁰⁰

Demokrat Parti’nin ilk kabinesinde Hüseyin Avni Başman Millî Eğitim Bakanlığına (22 Mayıs 1950- Ağustos 1950) atanmıştır. İyi yetişmiş, demokrat bir kişi olan Avni Başman, enstitülerin kapatılması yönündeki baskıların ilkelerine ters düşmesinden dolayı görevinden ayrılmıştır. DP iktidarının ilk 10 yılında, 1950’den 1960’a kadar sürekli Millî Eğitim Bakanı değişiklikleri olmuş ve enstitüler konusu gündemden hiç düşmemiştir.²⁰¹

Demokrat Parti iktidarı boyunca kurulan beş hükûmetin başında başbakan Adnan Menderes yer almıştır. On yıllık iktidarı boyunca görev yapan millî eğitim bakanları ise

²⁰⁰ TBMMZC, (1950), Devre: 8, İ: 4, C. 25, s. 814.

²⁰¹ Gül Nihan Toprak, Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s. 101.

sırasıyla; Avni Başman, Tevfik İleri, Prof. Rıfki Selim Burçak, Celal Yardımcı, Prof. Ahmet Özel ve Atıf Benderlioğlu'dur.

Başbakan Adnan Menderes ilk hükûmet programında:

“Maarif işlerimize gelince; “Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, Millî ahlaki sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneyeceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini Millî karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz. Yıllardan beri sarıh bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahrum olduğu için mütemadi değişikliklere, sarsıntılara uğrayan maarifimizin, milletçe katlanılan büyük maddi fedakârlıklara mütenasip bir verimlilik arz etmediği açık bir hakikattir. Hükûmetimiz, parti programımızda tespit edilmiş esaslar dairesinde, bu büyük Millî davayı bir kül halinde ehemmiyetle ele almış bulunuyor. Tamamıyla demokratik bir ruh ile ve ilmin son neticelerine göre tespit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan içinde maarif nimetini memleketin her tarafına müsavî şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız biter bitmez yüksek tasvibinize arz edeceğiz.”²⁰²

Tablo 2. DP Dönemi'ndeki Millî Eğitim Bakanları

Bakanın İsmi	Başlama ve Ayrılma Tarihleri	Görevde Kalma Süreleri
Hüseyin Avni Başman	22 Mayıs 1950-2 Ağustos 1950	2 ay 2 gün
Nuri Özhan (vekil)	3 Ağustos 1950-10 Ağustos 1950	8 gün
Ahmet Tevfik İleri	11 Ağustos 1950-5 Nisan 1953	2 yıl 7 ay 27 gün
Rıfki Salim Burçak	9 Nisan 1953-17 Mayıs 1954	1 yıl 1 ay 8 gün
Hüseyin Celal Yardımcı Ahmet Özel Ahmet	17 Mayıs 1954-9 Aralık 1955	1 yıl 6 ay 8 gün
Tevfik İleri	9 Aralık 1955-13 Nisan 1957	1 yıl 6 gün
Hüseyin Celal Yardımcı Ahmet Tevfik İleri	13 Nisan 1957-25 Kasım 1957	7 ay 12 gün
Ahmet Atıf Benderlioğlu	25 Kasım 1957-22 Mayıs 1959	1 yıl 5 ay 27 gün
	22 Mayıs 1959-8 Aralık 1959	6 ay 17 gün
	8 Aralık 1959-27 Mayıs 1960	5 ay 20 gün

DP, parti programında eğitimin temelini oluşturan ilkökul öğretmenlerinin aynı ruha ve donanımla yetiştirilmeleri gerektiğini, öğretmenler arasında farklı düşünce gruplarının oluşmasına izin verilmemesini istemiştir. Bu düşünceyi açıklarken aynı zamanda Köy Enstitüleri hakkındaki düşüncesini de ifade etmiştir. Öğretmenlerin kendilerini sürekli yetiştirmelerini istemiştir. Bunu da Tevhid-i Tedrisatın 40. maddesine bağlamıştır: “Madde 40: *Kabiliyeti ve kudreti müsait olduğu takdirde, bir ilkökul öğretmenin, öğrenim derecelerini tamamlayarak, üniversite profesörlüğüne kadar yükselmesine kanuni imkân tanınmalıdır.*”²⁰³

²⁰² Zafer Tangülü, agm., s. 44.

²⁰³ Bu dönemde Köy Enstitüleri üzerinde yapılan önemli bir düzenleme de 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun 5'inci maddesinin değiştirilmesidir. DP eğitim politikalarını oluştururken üzerinde sıklıkla durduğu “ Öğretmenin Yükseltilmesi” prensibini unutmamış ve Köy Enstitüsü mezunlarına Talim ve

Enstitülerle ilgili tartışmalar sürerken 1951 yılında Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri Köy Enstitülerine yönelik eleştirileri yanıtlamış ve ilgili olumsuzluklara değinerek şunları ifade etmiştir:

*“Buralarda eksik yetiştirilmiş çocukların muayyen bir kurstan geçmek suretiyle memlekete daha hayırlı öğreticiler olma yolunu tuttuklarını, yakında Köy Enstitülerinin maddi ve manevi bütün hüviyetiyle öğretmen okullarına dönüştürüleceğini. Bu mekteplere sadece köy çocuklarının değil, muayyen bir nispeti mutlaka köyden olmakla beraber kasaba ve şehir çocuklarını da alacağız. Bilhassa bu memlekette köylü ve şehirli ikiliği davasını mutlaka kapatacağız.”*²⁰⁴

DP'nin ilköğretim alanındaki çalışması İlköğretim Kanun Tasarısı'yla sınırlı kalmıştır. Tasarı 1953 yılındaki 5. Millî Eğitim Şûrasında görüşülen ve ancak sekiz yıl sonra 1961 yılında ilan edilen 222 sayılı İlköğretim Kanunu'dur. Kanun tasarısına göre ilköğretime yönelik 12 senelik bir plan hazırlanmıştır. Tasarı, okul ihtiyacı, öğretmen yetiştirilmesi, köy okullarının öğretim zamanının köylüyü iş zamanı mağdur etmeyecek biçimde ayarlanması, öğrenciye araç-gereç temini, öğretmen ve idarecilerin hak ve sorumluluklarının belirlenmesi gibi çeşitli konulardan oluşmuştur.²⁰⁵

V. Millî Eğitim Şûrası, Tevfik İleri tarafından 4 Şubat 1953'te toplanmıştır. Şûranın en kalabalık komisyonu ilkokullara öğretmen yetiştirilmesi, öğretmen okulları ile Köy Enstitüleri, yeni öğretim programı ve meslekte olgunlaşma konularını inceleyen komisyonu olmuştur. Görüşmeler sırasında Köy Enstitülerinin programları ve işleyişinin üzerinde tartışmalar olmuştur.

Gazi Eğitim Enstitüsü Öğretmeni Dr. Halil Fikret Kanat, şurada öğretmen okullarındaki bazı uygulamaları eleştirerek;

“...Meslek derslerinde ilmin kabul edemeyeceği bazı değişiklikler yapıldı ve bunda Amerikan zihniyetinin hâkim olduğu hayretle görüldü. Programlama “eğitim psikolojisi” diye bir ders ilave edilmiş, buna mukabil her öğretmen okulunun temel derslerinden sayılan pedagoji, pedagoji tarihi ve özel öğretim dersleri programlardan çıkarılmış. Sebep? Çünkü Amerika'da bu derslere itibar yokmuş. Arkadaşlar, Avrupa'da hala baş üstünde tutulan bir dersin Amerika'da olmaması, asırlık çınarlar gibi Türkiye'de geleneğini yapmış ilimlerin kovulması için bir sebep midir? Bizim bütün işimiz, rakkas gibi bir sağa bir sola sallanmak mı olacak? Bizim kendi geleneğimiz ve kendi hüviyetimiz yok mudur? Ve biz kendi hüviyetimiz içinde her türlü yenilikleri hazmedecek kudrete

Terbiye Kurulu kararıyla dışarıdan lise bitirme şansını vermiş, böylelikle yükselmeleri için önlerini açmıştır. Bkz., agm., s. 68.

²⁰⁴ Fevzi Çakmak, agm., s. 243.

²⁰⁵ Zafer Tangülü, agm., s. 394.

*ulaşamaz mıyız? Eğer biz kendimize ve kendi hüviyetimize güvenmiyorsak korkarım ki 1999 yılına kadar taklitçilikten kurtulamayacağız...”*²⁰⁶

sözleriyle görüş bildirmiştir.

Buna karşılık oturum başkanı ve dönemin Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri bu suçlamaları reddederek bakanlığın bilimsel gerekçelerle hareket edildiğini belirterek şu açıklamayı yapmıştır:

“...Taklitçiliğin bu memlekete neler getirmiş olduğunu biliyoruz. Binaenaleyh taklitten nefret ediyoruz. Üçüncüsü; bu program üzerinde konuşalım, oradaki tatbik şeklini münakaşa edelim. Fakat bunu Amerikalılar istedi de onun için istiyorlar diye kimseyi itham etmeye hakkımız yoktur. İlmin millîyeti olmaz... Sonra, bir nokta üzerinde teessürümü arz etmek isterim. Dostumuz Amerika’dan kültür vadisinde çok yardımlar gördük. Senelerden beri memleketimizde ele alınmamış bir özel eğitim davası vardı. Onun temelini atarken bu dostlarımızdan istifade ettik...”

Bir başka Şura üyesi Isparta Merkez Cumhuriyet İlkokulu Öğretmeni Bekir Türk, eğitim ve öğretmenlere uygulanacak eğitimin niteliğiyle ilgili görüşünü bildirmiştir:

*“...Millî Savunma, milletin maddi gücünü, millî eğitimde, milletin manevi gücünü ifade eder. Bu esas bu şekilde belirtildikten sonra millî savunmaya mütenazır bir millî eğitim sistemi, memleketin istikbalini kurtarabilir. Onun için bir “millî eğitim lisesi” kurulmalıdır. Yani bununla demek istiyorum ki, öğretmen kendi bünyesine göre ve vazifesine göre, bir bilgi almalı, bunun üstünde de bir millî eğitim fakültesine gidebilecek istikbali görmelidir.”*²⁰⁷

İlkokul programının amaç ve ilkeleriyle içeriği arasında ahenk sağlanması, programların yaygınlaştırılmadan önce denenerek geliştirilmesi gibi kararlar alınarak yazılı önergelerden sonra komisyon raporu 4 muhalif oya karşı oy çokluğuyla kabul edilmiştir.²⁰⁸

Şûradaki kararlar da dikkate alınıp DP iktidarı Köy Enstitülerine yönelik gerekli ön hazırlıkları yaptıktan sonra, o sıralarda Türkiye’ye gelen yabancı uzmanların da görüşleri dikkate alınarak 27 Ocak 1954’te 6234 sayılı yasa ile Köy Enstitüleri kapatılarak uygulamaya geçilmiştir. Eğitim ve öğretimin değişen şartlara göre düzenlenmesi gerektiği belirtilmiş; eğitimin maddî ve manevî öğelerle donatılması zorunluluğu ve

²⁰⁶ Sait Dinç, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde V. Millî Eğitim Şûrası ve Uygulamaları (5-14 Şubat 1953)”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 2008, s. 117.

²⁰⁷ Sait Dinç, age., s. 37, 38.

²⁰⁸ V. Millî Eğitim Şûrası, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164807_5_sura.pdf 18/03/2021

eğitimin temelinde ilköğretimin olduğu vurgulanmıştır. DP, tek kaynaktan aynı ruh ve donanıma sahip öğretmen yetiştirilmesi fikrini savunmuştur.

Çifteler Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü mezunu Talip Apaydın, Köy Enstitülerinin kapatılması hakkında şu ifadelerle yer vermiştir:

*“Köy Enstitüleri sistemi devam etseydi köylümüzün, halkımızın en başta ekonomik durumu düzelecekti. Çağdaş bir yaşama ulaşacaktı. Fakat halkın yaşamının gelişmesini istemeyen güçler kapattılar. Köy Enstitülerini çalışmaz hale getirdiler. Halkımız gelişemedi, hâlâ geri kalmışlıktan kurtulamadı. Bütün dünyaya borçlu, halkın büyük çoğunluğu yoksul, köyler kentlere akın etti, kentler bozuldu, genel olarak geri kalmışlıktan kurtulamadı. Pek çok arkadaşımız başarılı oldular. Çok daha başarılı olabileceklerdi, bırakmadılar, değiştirdiler, sürdürdüler. Onun için Köy Enstitüleri aslında amacına tam ulaşmamıştır, ulaştırılmamıştır, kesilmiştir. Yani bıraksalardı da yasada olduğu gibi 20 yıl kalabilseydi o köyde; o köyü kökten değiştirecekti. Halkın değişmesini, çağdaşlaşmasını istemeyen, bunda çıkarı olan güçler, köy ağaları, çirkin politikacı dediğimiz o ilkel politikacı tipleri, yani memleketini değil de kendi çıkarını düşünen tipler. Bunlar bırakmadılar, Köy Enstitülerini kapattılar.”*²⁰⁹

Enstitülerin kapatılması konusunda bir başka görüş Server Tanilli'nin görüşleridir:

*“Köy Enstitüleri'ni kuran ve kapatan iktidarın aynı iktidar, CHP iktidarı olması rastlantı değildir. Bununla beraber, burjuvazi adına hareket eden küçük-burjuva, aydın-bürokrat kadroların da sıralarda artık ya bir bölümüyle burjuvaziyle bütünleştiğini ya da tarihsel misyonlarını yitirdiklerini söylemiş olalım. Özetle, Köy Enstitüleri, Türkiye'deki sınıfsal gelişmelerin mantığı bakımından yıkılmaya mahkûmdur.”*²¹⁰

Tanilli'ye göre;

“Kalkınma planları yapan bir ülkenin öncelikle gözetmesi gereken en önemli unsur, insan faktörüdür. Çünkü hem iktisadi kalkınmada hem de iktisadi kalkınmanın sosyal ve kültürel yönünde etkin rol oynayan insandır. Gelişmiş bir ülke, kabiliyetini ve birikimini en etkin biçimde kullanabilecek beşeri güce ihtiyaç duyar. Dolayısıyla gelişmiş bir ülkenin ihtiyaç duyacağı nitelikte ve nicelikte insan yetiştirmek elzemdir. Bu da ancak eğitim öğretim yoluyla olur.”

O Köy Enstitülerini bu misyonu yürütecek okullar olarak görmüştür. Köy Enstitülerine karşı CHP döneminde başlatılan eleştiriler konusunda CHP'nin sessiz kalması, kimi görüşlere göre CHP'nin farklı görüşlere kapalı bir parti olması, kimi görüşlere göre ise partinin çok partili hayata geçiş sürecinde oy kaybetme korkusundan

²⁰⁹ Baha Mutlu Aydın, Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması, Ankara: Anı Yayınları, 2007, s. 114-115.

²¹⁰ Ali Arayıcı, Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri, İstanbul: Ceylan Yayınları, 2002, s. 260.

ileri gelmektedir. Bu durum, Erdal İnönü'nün deyiimiyle Köy Enstitülerini, “demokrasinin ilk kurbanı” yapmıştır.²¹¹

Gazeteci ve siyasetçi Doğan Avcıoğlu ise, Köy Enstitüleri ve toprak reformu olmak üzere iki inkılâpçı hareketten beklenen neticenin alınamamasının tarihi arka planında tefeci tüccarların, ağalık ve şeyhlik düzeni devamından yana olanların ve tutucu bürokratlarının demokrasinin işleyişini engellemelerinin neticesi olduğuna işaret etmektedir.²¹²

1936 yılında eğitmen yetiştirilmesi ile başlayıp 1954 yılında öğretmen okulları ile birleştirilen Köy Enstitülerinde 17.341 öğretmen yetiştirilmiştir. Bunun 1.398 tanesi kadındır. 8.675 eğitmen yetiştirilmiştir. Bunun 30 tanesi kadındır. 1.248 köy sağlık memuru yetiştirilmiştir. Köy ebesi yetiştirilmeye başlanamamıştır.²¹³

3.2.DEMOKRAT PARTİ ZAMANINDA TÜRKİYE'YE GELEN YABANCI UZMANLAR VE RAPORLARI

1950-1960 döneminde ise yabancı uzman davetinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) en fazla tercih edilen ülke olmuştur.²¹⁴ Bu dönemde gelen 44 eğitim uzmanından 41'i yani % 93,18'i ABD'lidir. Mayıs 1950'de iktidarı devralan Demokrat Parti'nin yönetim ve iktidar anlayışında olduğu gibi, eğitim sistemi ve sistemin yenileştirilmesi konusunda da Cumhuriyet Halk Partisi'nden farklı yönleri olmuştur. Avrupa merkezli eğitim anlayışı yerine Amerikan eğitim modeli ağırlık göstermeye başlamış, bunun doğal

²¹¹Burcu Demirkaya Güler, “Köy Enstitüleri Bağlamında Eğitim ve İdeolojinin Toplumsal Değişme Etkisinin İncelenmesi: Köy Enstitüleri Dergisi (1945-1947)”, Doktora Tezi, T.C Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2015, s. 203.

²¹²Doğan Avcıoğlu, age., s. 502.

²¹³Kurtuluş Ertuğrul, “TBMM'deki Yansımalarına Göre Köy Enstitüleri”, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2010, s. 135.

²¹⁴ “Demokrat Parti Dönemi'nde çok sayıda yabancı eğitimci ülkemize davet edilmiş ve farklı eğitim alanlarında rapor hazırlamaları istenmiştir. Bu uzmanların hepsi ABD'lidir. Prof. W. Dickerman (Halk Eğitimi), K. V. Wofford (Köy Okullar), Prof. Dr. John Rufi (Ortaöğretim), E. Tompkins (Ortaöğretim), Prof. L. Beals (Rehberlik), Prof. R. J. Maaske (Öğretmen Yetiştirme), Dr. E. S. Gorvine (Teknik Öğretim), Ford Vakfı (Çeşitli eğitim faaliyetleri) alanlarında raporlar sunmuşlardır.” Bkz. Zafer Tangülü, agm., s. 68.

sonucu olarak ülkede inceleyecekleri alana göre yabancı uzman seçiminde de ABD hemen tek ülke olarak kabul edilmeye başlanmıştır.²¹⁵

3.2.1. Watson Dickerman Raporu

Watson Dickerman Türkiye'nin çeşitli köy ve şehirlerinde halk eğitimi konusunda çalışmalarını içeren raporunu dönemin Maarif Vekâleti' ne sunmuştur. Raporunda nüfusun % 80'inin yaşadığı köylerde öncelikle halk eğitimi çalışmaları yapılması gerektiğinden söz etmiştir. 10-15 Aralık 1952 tarihinde Maarif Vekâleti tarafından düzenlenen ve Dickerman tarafından yürütülen bir halk eğitimi semineri gerçekleştirilmiştir.

3.2.2. Robben J. Maaske

Maaske, 1953 yılında Türkiye'ye gelerek üç ay boyunca Öğretmen okulları, Köy Enstitüleri, eğitim enstitüsü, yüksek öğretmen okulu, üniversite, ilk ve orta dereceli okullar konusunda araştırmalarda bulunan ABD'li eğitim uzmanıdır. Çalışmalarını "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor" adlı raporda belirtmiştir. İncelediği konular arasında öğretmen okulları, idari teşkilat, öğrenci, personel, eğitim kadrosu, eğitim programı, öğrenci seçme, fiziki kapasite, malzeme gibi konuları yer almıştır. Çeşitli şehirlerde öğretmen yetiştirme ve hizmet içi eğitimler konularıyla ilgili konferanslar vermiştir. Nitelikli öğretmen yetiştirilebilmesi için öğretmen yetiştiren kurumlardaki ikiliğin giderilmesi noktasında, Köy Enstitüleri ile öğretmen okulları programlarının yeniden düzenlenmesinin zorunlu olduğunu belirtmiştir. Öğretmen okullarına alınacak öğrencilerin seçiminde bilgi ve bir öğretmende bulunması gereken özelliklerin saptanması ve buna göre öğrenci seçilmesi konusunda çalışılması gerektiğini vurgulamıştır. Öğretmen okullarında kütüphanelerin zenginleştirilmesine, arttırılmasına, ilkökul öğretmeni yetiştirme süresinin 11 yıldan 12 yıla çıkarılmasına dikkat çekmiştir.²¹⁶

²¹⁵ Mustafa Şahin, "Türk Eğitim Sisteminde Yabancı Eğitim Uzmanlarından Yararlanma", Toplumsal Tarih, Aylık Dergi, C. 9 S. 54, Haziran 1998, s. 17.

²¹⁶ "Türkiye'de ilkökul öğretmenlerinin hazırlığı için 11 yıl, ortaokul öğretmeni için 13-14 yıl, lise öğretmenin yetiştirilmesi için 14-16 yıl ayrılmaktadır. Oysa bu öğretmenlerin yetiştirme süreleri, aşamalı olarak arttırılmalıdır. İlkokul öğretmeni yetiştirme süresi 12 yıla çıktıktan sonra en kısa zamanda bu süre 14 yıla çıkarılıp lise mezunlarına, öğretmen okullarında son iki yılı okuyarak, ilkökul öğretmeni olmak üzere hazırlanmalarına müsaade edilmelidir." Bkz. Yüksel Marim, Rıza Sam, "1950-1960 Arası Amerikalı

İlk öğretmen okulları için toplantı ve spor salonunun yapılmasına, öğretmenlik mesleğinin özendirilmesine, üniversite ve öğretmen okulları iş birliğine, meslekî ve teknik eğitime, öğretmenlerin maddi olanaklarının iyileştirilmesine, öğretmen okulları programlarının tekrar düzenlenmesine ilişkin öneriler getirmiş ve Maske raporu, DP yöneticilerinin Köy Enstitülerini İlk öğretmen okulları ile birleştirme sürecinde dikkate aldığı en önemli rapor olmuştur.

3.2.3. Kate Waffold Raporu

ABD Florida Üniversitesi'nde Eğitim Koleji İlkokul Bölümü Başkanı Kate Wofford, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından İlkokul Programı'nın geliştirilmesi konusunda görüş alınmak üzere Türkiye'ye davet edilmiştir. 1953'te beş aylık bir çalışma süresi zarfında, 38 köy okulunu ziyaret etmiş, 22 konferans vermiş, köy öğretmeni, müfettiş, köy enstitüsü ve öğretmen okulu öğretmenlerine anketler uygulamış, köy muhtarlarıyla görüşmüştür. "*Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor*" adlı çalışmasında, öğretmen okulları ve Köy Enstitüleri programlarının gözden geçirilmesi ve uygulama okulları kurulması gerektiğini belirtmiştir. Eğitim Enstitülerinde uygulama öğretmenleri yetiştirmeye yönelik derslerin olması gerektiğine dikkat çekmiş; Köy Enstitüleri ve öğretmen okulu mezunlarının eğitim, maaş, terfi gibi alanlarda eşit olmaları gerektiğini yazmıştır.²¹⁷

Türkiye'ye gelen uzmanlar daha çok Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana gibi büyük ve gelişmiş şehirlerinde gözlem yapmışlardır. Eğitimin genel problemleri memlekette memlekete benzerlik göstermektedir. Fakat her milletin tarihi, sosyal ve kültürel geçmişleri, manevi değerleri ve inançları, sosyal bünyeleri birbirinden farklıdır.²¹⁸ Kaldı ki aynı ülke içinde bile yöreden yöreye farklılıklar görülebilmektedir. Bu durumu dikkate alan Wofford inceleme yapacağı illeri yedi ayrı coğrafi bölgeden seçmiştir. Diğer

Uzman Raporları Bağlamında Türk Eğitim Sistemine Çizilen Yol Haritası", Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, S. 30, Nisan 2018, s. 15.

²¹⁷Yüksel Marim, Rıza Sam, agm., s. 13.

²¹⁸ Ayşegül Ekizceli, "Yabancı Uzmanların Türk Eğitim Sistemi Hakkında Verdikleri Raporlar (1924–1960) Üzerine Bir Analiz", Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 17.

raporların bölgesel farklılıklar ihmal etmiş olması, genelde aynı illerde gözlem yapılmış olması, bu raporların doğruluk ve objektiflik özelliğini azaltmaktadır.²¹⁹

Uzmanlar, kendi ülkelerinin sistemleriyle Türk eğitim sistemini karşılaştırmışlar, temeli insan yetiştirme olan eğitimde elbette ortak noktalar bulup tavsiyede bulunmuşlarsa da, bu görüşleri sosyal ve ekonomik şartları farklı olan Türkiye’de tam olarak uygulanamamıştır.

“İnsandan Devlete Eğitim” adlı kitabında cemiyetin eğitime etkilerini birçok düşünürün görüşüne yer vererek enine boyuna tartışan Necmettin Tozlu, şu sonuca ulaşmıştır: *“Eğitimin temel işlevi kişilikleri kurmaktır. Değilse, eğitim boşa dönen bir çarktır. Ki, zamanı, emeği, insanı israf eder. Öyleyse sağlıklı bir şahsiyet ancak normal bir cemiyette teşkil edilebilir”*²²⁰

Yabancı uzmanların görüşleri ve raporları Türkiye’nin manevi değerlerine ve Türk insanının dokusuna tam olarak uyum sağlayamamışsa da belirttikleri hususlardan dikkate değer bölümler de yer almaktadır.

Eğitim-öğretimde başarılı olabilme yollarından birinin öğretmenlerin mesleklerini benimsemeleriyle ilgili olduğunu belirten uzmanlar; maaş, terfi, ödüllendirme, müfredat veya kendileriyle ilgili karar alma süreçlerine öğretmenlerin katılması, yükseköğretime teşvik edilme gibi konuların da öğretmenliği daha çekici ve sevilen bir meslek haline getireceği noktasına dikkat çekmişlerdir. Eğitimde yapılacak ıslahatların yapılacağı alana göre devlet tarafından komisyonlar kurulup bu komisyonlardan çıkacak raporlar doğrultusunda yapılması tavsiyesinde bulunmuşlardır Öğretmen seçmede yapılan sınavların sadece testlere dayandırılmaması, adayların karakter özellikleri ve insan ilişkileri becerilerinin de tespit edilebilmesi için mülakat konusunu raporlarında belirtmişlerdir. Bu duruma uygun olmayan öğrencilerin millî eğitim bakanlığına gizli bir şekilde bildirilmesini önermişlerdir. Hatta uzmanlar, göreve başlayan öğretmenlerin, mezun oldukları okullar tarafından bir süre takip edilmesi tavsiyesinde de bulunmuşlardır. Raporlarında belirttikleri diğer önemli hususlar da Köy Enstitülerinin

²¹⁹ Yüksel Marim, Rıza Sam, agm., . s. 30.

²²⁰Necmettin Tozlu, İnsandan Devlete Eğitim, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2003, s. 214.

şehir merkezinden uzaklığı ve öğretmen okullarıyla Köy Enstitülerinin, karma öğretmen okulları haline getirilmesidir.²²¹

3.3. 6234 SAYILI İLK ÖĞRETMEN OKULLARI KANUN TASARISININ TBMM'DE KABULÜ VE KÖY ENSTİTÜLERİYLE İLK ÖĞRETMEN OKULLARININ BİRLEŞTİRİLMESİ

3.3.1. Kanun Tasarısının TBMM'ye Sunulması

Cumhuriyetin ilk yıllarında köye öğretmen yetiştirme düşüncesi 1950'li yıllarda, nüfus yapısındaki değişiklikler ve uluslararası alanda yaşanan gelişmeler sonucu değişmeye başlamış, ilkokul öğretmenlerinin ortak bir merkezden yetiştirilme fikri ağırlık kazanmıştır. Demokrat Parti, bu düşüncesini 1946 yılında yayımladığı tüzükte, “Millî Eğitim İşleri” başlığı altındaki 35. maddede geçen “*öğretmenler arasında zümre farklılığının kaldırılması*” ifadesiyle dile getirmiştir.²²²

Köy Enstitüleri ile İlk öğretmen okullarının birleştirilmesi hakkında Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan kanun tasarısı Bakanlar Kurulunca 20 Ocak 1954 tarihinde meclise sunulmuştur. Aynı gün Millî Eğitim Bütçe Komisyonu da meclise konuya dair rapor sunmuştur. Tasarıda İlk öğretmen okullarıyla eski köy öğretmen okullarının memleket için ve ilköğretim dâvasında gelişmeler kaydettiği ancak sonradan farklı görüş ve anlayışla açılan Köy Enstitüleriyle yeni tecrübelerle girişildiği ve öğretmen okulları anlayışı içinde öğretmen yetiştirme çalışmalarının durdurulduğu belirtilmiştir. 20 Ocak'ta başlayan görüşme ve tartışmaların sonrasında 27 Ocak 1954'te, 6234 Sayılı Kanun kabul edilerek enstitü ve öğretmen okulları birleştirilmiş ve tümüne birden İlk öğretmen okulları adı verilmiştir.

3.3.2. Kanun Tasarısı Hakkında Söz Alan Milletvekilleri

İlk öğretmen Okulları Kanun Tasarısı hakkında söz alan milletvekilleri şunlardır: Ahmet Kemal Varınca(Gümüşhane), Millî Eğitim Vekili Rıfki Salim (Erzurum), Millî Eğitim Komisyonu Başkanı Mustafa Reşit Tarakçıoğlu (Trabzon) Cezmî Türk (Seyhan),

²²¹ Yüksel Marim, Rıza Sam, age., s, 30.

²²² Faik Benli, “İlkokullara Öğretmen Yetiştirme (1923-2018)”, Millî Eğitim Dergisi, C. 49, S. 228, 2020, s. 89.

Cemal Reşit Eyüboğlu (Trabzon), Tefik İleri(Samsun), Nusret Kirişlioğlu (Çanakkale), İrfan Aksu (Isparta), Mehmet Daim Sualp (Siirt), Bahadır Dülger (Erzurum), Sabrı Erduman (Erzurum), Sudi Mıhçıoğlu (Manisa), Feridun Fikri Düşünsel (Bingöl), Tezer Taşkiran (Kars), Bütçe Komisyonu Reis Vekili Hâdî Hüsman (İstanbul), Ziya Termen (Kastamonu), Ahmet Morgil (Rize), Rapor Sözcüsü Ömer Faruk Sanaç (Elâzığ),

20 Ocak 1954 tarihindeki toplantıda Köy Enstitüleri ile İlk öğretmen okullarının birleştirilmesi hakkında kanun lâyihasının, komisyona verilen beşinci ve son iki maddesi dışındaki diğer maddeleri ve sunulan tahrir kabul olunmuştur. Maddelerin görüşülmesine geçildiğinde ilk sözü alan Seyhan Milletvekili Cezmi Türk,

“ Sayın bakan burada sarahaten beyan ettiler ve aynı meslekte, aynı vazifede çalışan iki zümre arasında gittikçe ziddiyet, ayrılık olmaktadır, bu ikisini tevhit ediyoruz, evvelce yapılmış bir hatayı tashih ediyoruz, dediler. Ondan sonra konuşan, salâhiyetli komisyon, millî eğitim komisyonu başkanı aynı hakikati ifade ederek bu şekilde bir hatanın tashih edildiğini ve Köy Enstitüleri ile İlk öğretmen okullarının bir nam altında birleştirildiğini tebarüz ettirdiler.”²²³

şeklindeki sözleriyle desteğini belirtmiştir. Rize Milletvekili Ahmet Morgil, **1. maddede** yer alan “Köy Enstitüleri adı İlk öğretmen okulu olarak değiştirilmiştir.” teklifiyle ilgili olarak ilköğretimin öneminden bahsettikten sonra enstitülerin kurulmasıyla öğretmen okullarının rağbetten düştüğünü belirtmiştir. Enstitülerin köyün ihtiyaçlarının tam tespit edilmeden ortaya çıkmış kurumlar olduğunu belirtmiş ve bu kurumlara solculuk fikrinin sokulmaya çalışıldığından dem vurmıştır

“Şunu da hemen ilâve edeyim ki, iktidarımız zamanında bu mevzuda gösterilen hassasiyet ve aksülâmel ve alınan tedbirler sayesinde bu muzır faaliyet, bu müesseselerin bünyesinden atılmış bugün Köy Enstitülerinden mezun olarak çalışmakta olan gençlerimiz, milliyetçi, vatansever, tertemiz vatan evlâtları olarak vazife görmektedirler. Köy Enstitülerine giren köy çocukları burada hem bilgisini artırmak mecburiyetindedir, hem bir işçi gibi çalışarak sanat öğrenecektir, hem de bir çiftçi gibi ziraatle uğraşarak ziraat öğrenecektir, öğretmen olarak köyüne döndüğü zaman da; köyün hem öğretmeni, hem de ziraat ve sanat öğreticisidir. Böylece bunların koltuklarına birçok karpuz yerleştirilmek istenmiştir. Bu zavallı gençler, bunların hepsini muhafaza edelim derken hiçbirini muhafaza edememişlerdir.”²²⁴

diyerek enstitü öğretmenlerinin yüklerinin ağırlığından ve asıl işlerini ifa etmekten geri kaldıklarına vurgu yapmıştır. Bu nedenle enstitülerin öğretmen okullarına çevrilmesi fikrinin meclise tasarı olarak getirilmesindeki haklılığı belirtmiştir.

²²³TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 261.

²²⁴ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 259.

*“Bunlar, diğer öğretmenlerden farklı şartlara tâbi tutulmuşlardır. Meselâ diğer öğretmenler tahsil müddetinin 1,5 misli mecburi hizmete tâbi tutulmuşlarken, bunlar 20 yıl gibi ağır külfet altına sokulmuşlardır. Bu ağır hizmetlerine mukabil yirmi lira ücret verilmek suretiyle çalıştırılmışlardır. Her ne kadar bu husustaki kanunda işlik, geçimlerine yarayacak arazi, ziraat alet ve edevatı verilmek kaydı var ise de birçok yerlerde bunlar kendilerine verilmemiştir. Verilen yerlerde de öğretmenlikle filî çiftçilik ve sanatkârlık bir arada yürüyemeyeceği için, gençler bunlardan istifade edememiş ve bu suretle sefil ve perişan bir duruma düşmüşlerdir.”*²²⁵

ifadesiyle enstitü öğretmenleriyle diğer öğretmen okulu öğretmenlerinin tayin, terfî, tecziye, vazife hususlarında tamamen farklı muameleye tâbi tutulduklarından söz etmiş ve bu kanunla farklı muamelenin son bulacağını ifade etmiştir.²²⁶

Millî Eğitim Vekili Rıfkı Salim Burçak,

*“Biz, yüksek huzurunuzda getirdiğimiz bu kanun tasarısıyla, yetiştirildikleri müesseselere göre öğretmenlerimiz arasında kanunla ihdas edilmiş olan farkları bertaraf etmek istiyoruz. Bunlar arasında menşe birliğini temin etmek, hak ve vazifeler bakımından müsavat tesis etmek istiyoruz. Kanunun maksat ve hedefi bundan ibarettir. Yüksek Meclisiniz bu kanun tasarısını kabul buyurduğu takdirde İlk öğretmen dâvasında son derece ehemmiyetli telâkki ettiğimiz meseleyi halletmiş ve öğretmenlerimiz arasında uzun zamandan beri devam edegelen ikiliği bertaraf etmiş olacaktır.”*²²⁷

şeklindeki görüşlerini ifade etmiştir. Yapılan tartışmalarda varılan sonuç bu iki kurumun birleştirilerek adının öğretmen okulu olması gerektiği üzerine olmuştur. Millî Eğitim Vekili Rıfkı Salim Burçak, Hükûmetin teklifi ile bütçe komisyonunun teklifi arasında üslup birliği olmamasına dikkat çekerek enstitülerin çevrilmeye tabi tutulmadığı, esas olan noktanın Hükûmetin, Köy Enstitüleri ile öğretmen okulları, İlk öğretmen okulları adı altında birleştirilmiştir teklifindeki gibi olduğunu vurgulamıştır. Böylece **1. madde** “Köy Enstitüleri ile İlk öğretmen okulları, İlk öğretmen okulları adı altında birleştirilmiştir” kanun teklifi oybirliğiyle kabul edilmiştir.²²⁸

2. madde: İlk öğretmen okullarının tahsil müddeti, ilkokul mezunları için (6), ortaokul mezunları içdn (3) yıldır.” maddesi ile ilgili, Millî Eğitim Komisyon Başkanı Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, millî eğitim komisyonu olarak, bütçe komisyonunun değişiklik teklifini kabul ettiklerini ancak ek olarak, Hükûmetin maddeye “İlk öğretmen

²²⁵ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27. S. 259.

²²⁶ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 260.

²²⁷ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 260.

²²⁸ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 260, 261.

okullarında gerekirse hazırlık sınıfları da açılır.” şeklinde ayrı bir fırka sunmasının önemini ve kabul edilmesi gerektiğini de ifade etmiş ve şöyle söylemiştir:

*“Bugün Türkiye’imizin 16.000 küsur ‘köy okulu vardır, bunun 1000 küsuru tek öğretmenlidir. Şimdi bu tek öğretmenli okullardan mezun olup, öğretmen okuluna gelecek olan çocukların beş sınıflı beş öğretmenli yahut beş sınıflı veya 3-4 öğretmenli talebe ile bir seviyede yürütmesi imkânı yoktur. Onun için komisyonumuz Hükûmete bu hususta imkân vermiştir. İlk öğretmen okullarında, gerekirse, kaydıyla, hazırlık sınıfı açılmasının ve binaenaleyh yetişmemiş köy çocuklarının yetiştirilmesinin yerinde ve lüzumlu olduğu kanaatindedir. Bu fıkranın aynen kabul edilmesini rica ediyorum.”*²²⁹

Millî Eğitim Komisyon Başkanına teşekkür ederek konuşmasına başlayan Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu, kanun tasarısı teklifindeki 2. ve 3. maddelerin birbiriyle alakalı olduğunu belirtmiş, Köy Enstitüleri Kanunu’ndaki enstitülere öğrenci seçiminin önceleri köyde yaşayan öğrencilerden yapılırken iki üç sene sonra şehirli öğrencilerin de alınmaya başlandığını ifade etmiştir. Ancak köydeki çocukların şehirlilere nazaran imtihanlardaki dezavantajlarını

*“Köy Enstitülerinin ismini değiştirip köy öğretmen okulu da desek, bu okullara sadece şehirli veya sadece köylü çocuklarımız girmesi hakkında bir hüküm vaz’ı, öyle zannediyorum ki anayasa bakımından da mümkün değildir. Ancak, muhterem arkadaşlarım, biraz evvel millî eğitim komisyonu reisinin izah ettiği gibi, bugün köylerimizin mühim bir kısmında tek öğretmen vardır Köylerimizde okuyan çocuklarımız, müsabaka imtihanlarında, şehirlerde, kasabalarda okuyan çocuklarımız kadar müktesebatları olmadığı için, onlara nazaran zayıf durumda kalacaklardır. Bu ikinci maddede hazırlayıcı, kurs mahiyetinde, bir devre kabul etmekle, öyle zannediyorum ki, köylü çocuklarımız bu durumunu göz önünde tutmuş olacaktır. Bu maddeyi Hükûmetin üçüncü maddesi tamamlamaktadır. Bu maddeleri birlikte mütalâa etmek lâzımdır. Köy okullarında okuyan çocuklar, şehirde tesadüfen yahut talihin şevkiyle daha esaslı tahsil yapan kardeşlerimden kötü vaziyette bırakılmamalıdır, onları himaye edici bir hüküm lâzımdır. Bu itibarla millî eğitim komisyonunun teklifinin kabulünün çok yerinde olacağı kanaatindeyim.”*²³⁰

şeklinde açıklayarak Tarakçıoğlu’nu tasdiklemiştir. Böylece **2. madde** “İlk öğretmen okullarının tahsil müddeti, ilkokul mezunları için (6) ortaokul mezunları için (3) yıldır. İlk öğretmen okullarında, gerekirse hazırlık sınıfları da açılabilir.” olarak kabul edilmiştir.²³¹

2. maddeyle bağlantılı olarak İlk öğretmen okullarına öğrenci seçimi 3. maddede ifade edilmiştir. Üzerinde en çok tartışılan maddedir. Bu maddeyle ilgili “İlk öğretmen okullarına alınacak öğrenciler imtihanla seçilir. Bu okullara her yıl alınacak öğrencilerin % 75’inin köy ilkokulları mezunlarından olması şarttır.” teklifine ilişkin Mustafa Reşit Tarakçıoğlu bu maddenin komisyon görüşmelerinde detaylıca görüşüldüğünü ve millî eğitim komisyonu

²²⁹ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 261.

²³⁰ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 262.

²³¹ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 262.

olarak öğretmen okullarına köy çocuklarının girmelerine taraftar olduklarını belirtmiştir. Ancak bu oranın % 75 olarak belirlenmesinin gerekmediğini zaten uygulamada bunun böyle olduğunu, girenlerin çoğunluğunu köy çocuklarının oluşturduğunu belirtmiştir. Daha önce enstitülere sadece köy çocukları alınırken artık köy benzeri kasaba veya ilçelerden de öğrenci alınmasının yolunu açmak istediklerini, belirtmiş ve bu yüzden “Öğretmen okullarının birinci devrelerine ortaokulu bulunmayan yerlerden imtihanla parasız yatılı olarak öğrenci alınır.” şeklinde maddeye yeni bir şekil verdiklerinden söz etmiştir. Ortaokul mezunlarından da buraya öğrenci alınmasının isabetli olacağını çünkü bu çocukların 5 yıllık olan enstitülere gitmeyip üç yıllık ilkokuldan sonra ortaokula gidip 3 yıl orada okuyup mezun olduklarını belirtmiştir.²³² Bu çocukların da köy çocuğu olduğunu ama ortaokulda okumayı tercih ettiklerinden buradan mezun olduktan sonra 5 yıllık öğretmen okullarını tercih edemediklerini belirtmiştir.. Bu nedenle, Mustafa Reşit Tarakçıoğlu “öğretmen okullarına alınacak öğrencilerin % 75’i köy ilkokulundan mezun olanlardan alınır.” kanun tasarısına “Öğretmen okullarına alınacak öğrencilerin ortaokulu olmayan yerlerden birinci devreye alınır.” ibaresinin eklenmesini komisyon olarak teklif ettiklerini belirtmiş, böylece bu okullara alınacak köy kökenli öğrencilerin bu oranın daha da üstünde olacağını şöyle ifade etmiştir:

“Arkadaşlar, biz komisyon olarak şöyle düşündük: Öğretmen okulları, enstitüler gibi beş sınıf değil, altı sınıflı oluyor. Binaenaleyh eğer biz bulabildiğimiz yerlerde ortaokul mezunu bulursak buralara alalım, çünkü bunlar da köy çocuklarıdır. Onun için maddeye başka şekil verdik. Sebebini size bir rakamla arz edeceğim. 20 öğretmen okulunda 14 bin talebe vardır. Bir talebenin bir yıllık masrafı, Hükümetten aldığım rakama göre arz ediyorum, 560 liradır. Binaenaleyh bunların bir yıllık masrafı sekiz milyon lira oluyor. Eğer biz yine köy çocuklarından tereküp etmiş olan ortaokul mezunlarını alırsak bir defa masraf bakımından bir hayli para tasarruf etmiş olacağız. Onun için maddeye bu şekli verdik. Ortaokulu bulunmayan yerlerden diyoruz. Yani bu yerler nereleri olabilir? Şüphesiz köyler. Binaenaleyh bu, % 75 i değil, icap ederse, ortaokulu bulunmayan yerler de dâhil edilince, kâmilten köy okulları talebelerinden alınır, demektir. Yani bu, % 75 nispetini de aşmış oluyor. İkinci devrelere, yani 4. sınıflara ihtiyaç nispetinde ve imtihanla ortaokul mezunları parasız ve yatılı olarak kabul edilir.”²³³

²³² “1935–1936 yıllarında nüfusun 16 milyonun üstünde olduğu görülür. Nüfusun %80’ini aşan 12 milyonu köylerde diğer %20’si de şehir ve kasabalarda yaşıyordu. Genel nüfusun %79.6’sı yani 13.641.151’i okuyamaz değil, nüfusun ancak %20.4’ü yani 2.516.867’si okuyazardır. Öğrenim çağındaki 1.800.000 çocuktan şehir ve kasabalarda okutulamayan çocuk sayısı 132.000, köylerde ise 1.110.000’dir. Bu durumda şehir ve kasaba çocuklarının %75’i okumakta ve bunlar beş yıllık okullarda eğitim görmekteydi. Köy çocuklarının ise %25’i okumakta ve bu çocukların büyük çoğunluğu üç yıllık okullarda okumaktaydı. Böylece şehir çocuklarının %25’i okuyamamakta, köy çocuklarının ise %25’i okuyabilmekteydi.” Bkz. Şevket Gedikoğlu, Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri, s. 15-16.

²³³ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 263.

Ayrıca bu maddeye Hükûmetin görüşünden farklı olarak, okulun açıldığı köyün öğrencilerinin de yatılı olmadan bu okullara girebilmesi amacıyla bir fırka ilave edilmesini teklif ettiklerini belirtmiş ve:

“Her iki devreye de, gündüzlü olarak, ilk ve ortaokul mezunları imtihansız alınabilir. Bu hükmü koymamızın sebebi şudur: Böyle bir kayıt olmadıkça bir mahallin öğretmen okuluna gündüzlü talebe alınamıyor. Niçin? Bunlar yatılıdır, onun için deniyor. Böyle bir fıkra konursa o mahaldeki çocukların da bu okullara devam edip öğretmen olmalarına imkân verilmiş olur.”

demiştir. ²³⁴

Samsun Milletvekili Tevfik İleri, kanuna eklenen “Her iki devreye de, gündüzlü olarak ilk ve ortaokul mezunları imtihansız alınabilir.” fırcasından duyduğu memnuniyeti şöyle belirtmiş ve %75 oranının gerekli olduğunu gerekçesiyle tekrarlamıştır:

“Efendim; bence bu kanunun mühim maddelerinden birisi de budur. Ben, şahsen Hükûmet teklifinin kabul edilmesini istirham etmek için huzurunuzda gelmiş bulunuyorum. Bu kanunu Millî Eğitim Vekâleti, bilhassa ilkokul öğretmeni, köy enstitüsünde okumakta bulunan Türk çocuklarının, köylülerimizin hepsi dört gözle beklemektedirler, yalnız köylülerimizin bir endişesi vardır. Eski kanun, köy enstitüsüne girmek için köylü olmayı şart koşmuştur. Cemal Reşit Eyüboğlu arkadaşımız gönüllerinin ifadesini dile getirdi. Bu kanun gönüllerinin arzusunu yerine getirecektir. Köy çocuğundan başkası Köy Enstitülerine giremezdi. Bil farz, küçük kasabalarımız vardır, köyden farkı yoktur, oranın çocukları dahi buraya giremez. Girebilmek için gider köye nüfusunu kaydettirirdi. Bu defa Köy Enstitüleri muallim mektepleri halini alınca çocuklarımızı gönderebileceğimiz bu tek mektebe çocuklarımızı gönderebilecek miyiz, gönderemeyecek miyiz? diye köylüler endişe etmektedirler. Arkadaşlar, itiraf edelim ki, pek çok köyün hocası olmadığı gibi köy mekteplerinin yetiştirdiği çocuklar da, maalesef, şehir mekteplerinin yetiştirdiği çocuklar ayarında değildir. İnşallah o güne de erişeceğiz. Hal böyle olunca haklı olarak muallim mekteplerinde, bugün yapıldığı gibi yarın da imtihanla talebe alınacağına göre, bu imtihanda köy çocuklarının şehir çocuklarıyla yarışa çıkması ve muvaffak olmasına imkân yoktur. Bu itibarla içlerinden iyi yetiştirildikleri takdirde çok büyük kabiliyetler ve başarılı insanların da yetişmesi melhuz olan, köylü çocuklarımızın da bu mekteplere girmesi imkânını hazırlamak çok yerinde bir harekettir. Bilhassa hazırlık sınıflarının da ihdası kabul edildikten sonra köy çocuklarının şehir çocuklarına nazaran olan aksak tarafları da burada giderileceğine göre, bu okullara köy çocuklarının bir nispet dâhilinde girme haklarının tanınması gayet tabii, gayet âdilâne olur. Aksi takdirde köy çocukları hiçbir mektebe giremez olur. Bu sebeple Hükûmetin ve Bütçe Komisyonunun teklifleri çok yerindedir. Ancak köy çocukları arasında yapılacak bir imtihanla alınmak ve şehir çocuklarıyla köy çocukları arasındaki fark da ihzari sınıflarda giderilmek şartıyla bu % 75 kaydına dokunmayalım. Bu maddenin kayıtsız şartsız kabul edilmesi memleket ve çocuklarımız için hayırlı olacaktır. Kabulünü istirham ediyorum.” ²³⁵

demiştir.

²³⁴ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 263.

²³⁵ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 263.

İlk 3 maddede, İlk öğretmen okullarına girebilme şartlarının özetle şöyle belirtildiği söylenebilir:

- % 75'i köy ilkokullarından mezun olan ve 6 yıl eğitim görmek üzere birinci devrenin birinci sınıfına imtihanla alınacak yatılı öğrenciler. (Gerekirse bir sene hazırlık sınıfı konulmasıyla bu öğrenciler kendini geliştirecek ve şehirli öğrenciden eksikliği kalmayacak)
- İkinci devreye, yani 4. sınıfa 3 yıl eğitim görmek üzere, ihtiyaç nispetinde ve imtihanla parasız ve yatılı olarak kabul edilecek ortaokul mezunları.
- % 75 ibaresi olmadan, ortaokulu olmayan yerlerden imtihanla öğretmen okullarının 1. devresine parasız yatılı alınacak öğrenciler. (Başkan Tarakçıoğlu'nun belirttiği üzere o tarihte ortaokulu olmayan yerler çoğunlukla köylerdir. Dolayısıyla değil %75, bu rakamın daha da artması söz konusudur. Ancak bu konuşmayı yaparken bir başka cümlesinde de ortaokulu olan bazı kalabalık köyler dahi olduğunu söylemiştir. Bu durum kimi vekillerin tepkisini çekmiştir.²³⁶
- O mahalde oturan ve her iki devreye imtihansız alınacak olan ilkokul ve ortaokul mezunu gündüzlü öğrenciler.

3.maddede komisyonun teklif ettiği %75'lik oran tartışmaları devam etmiştir. Seyhan Milletvekili Cezmi Türk, öncelikle Millî Eğitim Komisyonu Başkanı Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'na cevaben ortaokulu olan köylerin ve okul sayısını ilan edilmesinin vatandaş olarak kendilerine gurur kaynağı olacağını belirtmiştir. İkinci olarak Tefvik İleri'nin dile getirip üzerinde çok fazla durmadığını düşündüğü kanuni bir nispet getirilmesi hususunun önemine dikkat çekmiştir. Konuya atfen 1931 yılında yaşanan benzer bir olayı işaret etmiştir.

²³⁶ Tartışmalar devam etmiş ve şu sözler ifade edilmiştir: “Arkadaşlar, bu üçüncü maddemin ehemmiyeti vardır. Zahiren ilk öğretmen okullarına alınacak öğrencilerin % 75 ini köy okullarından almış olmakla biz biraz hissiyatım gıcıklamış oluyoruz. Bu madde ile biz, köylü çocuklarımızın bu öğretmen okullarına girmelerine taraftar olduğumuzu gösteriyoruz. Ancak bu mesele komisyonda uzun uzun mevzuubahis oldu, Eskiden ortaokulların sayıları azdı. Bunlar her yıl Türkiye’de çoğalmaktadır ve bugünkü miktarı 400’ü aşmış bulunmaktadır. Yalnız liselere bağlı olanlar hariç, müstakil ortaokullara devam eden talebenin adedi 00 000 e yakındır. Bu ortaokullar kazalarda, nahiyelerde, hatta bazı kalabalık köylerde dahi açılmıştır. (“ Öyle bir şey yok” sesleri) Bazı köylerde bile açılmıştır. Hükümet burada...” Bkz. TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 262.

“Merhum ve mağfur Mareşal, Gayet iyi hatırlarım, Sayın Asım Gündüz’ü işhad ederim. 1931 yılında Türk Ordusuna bir tamim göndermişti: Yapılan istatistiklere göre ordunun gedikli okullarına hep şehir ve kasaba çocuklarının alındığı görülmektedir, Hâlbuki ordunun maddi manevi hayatı ve istikbali için bu gedikli okullarına tercihan köy çocuklarının alınması lâzımdır, Köy çocukları % 80 nispetinde alınmalıdır, bu seneden itibaren askerlik daireleri, şube reisleri dikkat etsinler, ordunun gedikli okullarına gireceklerin % 80’inin köy çocukları olmasına itina etsinler. Mareşalin emri bu şekilde idi” ²³⁷

Bu hadiseyi açıkladıktan sonra, Asım Gündüz’ün bir sene sonra istatistikleri incelediğinde %80 köy çocuğu yerine, kasaba ve şehir çocuklarının alındığından ve kanuna rağmen askerî müesseselerin köy çocuklarını ordunun gedikli okullarına getiremediğinden yakındığını hatırlatmıştır. Cezmi Türk, kanunda oran belirtilmediği takdirde olayın yine bu şekilde cereyan edeceğini; şehir ve kasaba ailelerinin, çocuklarını öğretmen okulları daha iyi eğitim veriyor gerekçesiyle buraya yönlendireceğini söylemiştir. Köylünün de Köy Enstitülerine dem vurarak önceden devletin en azından enstitülerde çocuklarını okutup köye öğretmen olarak gönderirken Köy Enstitülerinin kapatılmasıyla şimdiki hükûmetin buna mani olduğunu, yetmiyormuş gibi bir de öğretmen okullarına köy çocuklarının kolay girememelerine sebep olacağını düşüneceğini belirten bir öngöründe bulunmuştur. Bu nedenle Başkan Tarakçıoğlu’nun bu kanunun 3.maddesine getirdiği %75 oranını kaldırma teklifinden vazgeçmesini rica etmiştir.

Komisyon Başkanı Tarakçıoğlu tekrar söz alarak teklifinin yanlış anlaşıldığını esasında komisyon olarak bu oranın olmasına taraftar olduklarını fakat maddeye ortaokul olmayan yerlerdeki ilkokul mezunlarından %75 oranında alınmasını teklif etmelerinin köy çocuklarının alınmasına engel olmadığını aksine bu maddeyle köy çocuklarının da ortaokula gitmelerinin teşvik edileceğini belirtmiştir. Buna da gerekçe olarak da:

“Arkadaşlarım, bir çocuk köylü çocuğudur diye orta mektebe alınmayacak mı? Öğretmen okuluna alınmayacak mı? % 75 i köy ilkokulundan mezun olanlardan alınır deniyor. Yine köylü çocuklardan ortaokul mezunu olanlar vardır, bunları almak faydalıdır... Komisyonun teklifi gayet sarihtir: Ortaokulu olmayan yerlerden birinci devreye alınır. Ortaokulu olmayan yerler, köylerdir, oralardan alınır.”

demidir. ²³⁸

Kanun teklifinin 2.maddesinde ortaokul mezunları için bu okulların eğitim süresinin 3 yıl olduğu belirtildiğine göre Tarakçıoğlu’nun verdiği cevapta net olduğu

²³⁷ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 264.

²³⁸ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 265.

anlaşılabilir. Trabzon Vekili Cemal Reşit Eyüboğlu Reşit Tarakçıoğlu'na, 2. maddeye hazırlık sınıfı konulması teklifini yapan hükûmet lehinde konuştuğu için teşekkür etmiş ama üçüncü maddede komisyonun teklifine katılmadığını belirtmiştir. Bütçe Komisyonu Üyesi Siirt Vekili Mehmet Daim Süalp ise Tarakçıoğlu'na destek vererek aslında onun bu konuda ısrarcı olmadığını, bahsettiği konunun Millî Eğitim Komisyonunun kanuna getirdiği ek teklifle kanundaki mahzuru gidermesine ilişkin olduğunu ifade etmiştir. Sadece köy okulları mezunu denildiği takdirde ortaokulu olmayan köy, kasaba ve nahiye çocuklarının mahrum edileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Bu nedenle ortaokulu olmayan ibaresinin kanuna eklenmesi gerektiğin yönünde fikir beyan etmiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

*“Sonra bu şekilde ‘öyle bir mektep açmışlar ki, bunun % 75 ini köylere, % 25 ini de şehirlilere tahsis etmişler’ denmesine de mahal kalmaz. Ancak bu, ortaokulu bulunmayan yerler için kabul edilmiş bir kontenjan olacaktır. O da şu demektir: Ortaokulu bulunmayan yerlerin çocuklarına bu hakkı tanımayacak ve müsavat kaidesini de kabul edecek olursak, ortaokulu bulunan yer çocukları da buraya girerler ve ortaokullara talep azalır. Bu itibarla bu işte ortaokulun mevcudiyeti veya ademimevcudiyetini bir kriterium olarak alıyorum. Bu şekilde kabulünü rica ederim.”*²³⁹

Erzurum vekili ve aynı zamanda Maarif Vekili Rıfkı Salim Burçak, gerek Mustafa Reşit Tarakçıoğlu ve gerek Daim Süalp'ın endişeleri için ortaokulu bulunmayan nahiye ve kasaba çocuklarının yüzde yirmi beşin içinde olduğunu ifade etmiştir. Diğer bir Erzurum Vekili Bahadır Dülger ise kanundaki nispete itirazının olmadığını ancak bir konuda merakı olduğunu ve bunu Maarif Vekilinden öğrenmek istediğini şöyle belirtmiştir:

*“Malûm, Köy Enstitülerinin kurulmasındaki hikmetlerden bir tanesi olarak o zaman demişti ki; şehirde yetişen münevverler öğretmen olarak köye gitmiyorlar, maalesef bugün köylerimizin ekseriyetinde mevcut olan hayat şekli onları bıkıyor, yıldırıyor, iyi çalışmıyorlar. O halde biz şöyle bir müessese kuralım. Köy Enstitülerine yalnız köylü çocuklarını alalım. Köy Enstitülerinde köyün şeraiti hayatiyesine yakın bir hayat şartı tesis edelim. O şeraiti hayatiye içinde yetişen çocuklar şehir hayatından uzak kalıp, yetiştikten sonra köylerde daha ra hat ve devamlı çalışsınlar... Köy Enstitüleri Kanununun esbabı mucibesi böyle idi. Şimdi bunu tebdil ediyor enstitüleri öğretmen okulu haline getiriyoruz. Getirirken de talebe adedinin %75 ni köy çocuklarına hasrediyoruz. Bu çocuklar öğretmen okulundan çıktıktan sonra tabiatıyla % 75 nispetinde de köylerde vazife almak vaziyetindedirler. Evvelce derpiş edilen mahzur şimdi ne suretle ortadan kaldırılmaktadır? Bir defa bunu anlamak istiyorum. Acaba Maarif Vekâleti öğretmenlerin tâyinine, tebdiline, cezalandırılmasına dair olan kanunda da bu esasa muvazi bir değişiklik yapacak mıdır? Bu işi nasıl idare edecektir?”*²⁴⁰

²³⁹ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 265, 266.

²⁴⁰ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 266.

Onun bu sorusuna “Hayat seviyelerini yükseltiyoruz” şeklinde cevap veren Isparta Vekili İrfan Aksu’nun sözlerinin devamında Bahadır Dülger, şehir ve köy çocuklarının bir arada okuyacağını ve köylünün hayat seviyesini yükseltmenin ayrı ve uzun vadeli bir mesele olduğunu belirterek kanunun bu maddesinin eskiden Köy Enstitüleri kurulmasına neden olan durumla benzer olduğunu ve o zamanki sıkıntıların tekrar gündeme geleceğini ifade etmiştir. Erzurum Vekili Sabri Erduman Bahadır Dülger’i destekleyerek köylüye ne muayyen bir nispetin tahsisine ne de şehirli çocuklara bu işe alınışlarında bir tefrik yapılmasına taraftar olmadığını, köylü ve şehirli ayrımı yapılmadan bu okullara bütün öğrencilerin girmesi gerektiğini belirtmiştir. Onun bu sözlerine karşı Tevfik İleri böyle bir ayrımın olmadığını dile getirirse de Bahadır Dülger sözlerine devam ederek:

“Diyor ki, köy çocukları % 75 nispetinde ve imtihanla alınır. Muhterem arkadaşlar, benim aleyhinde bulunduğum ikinci şık da imtihan şeklidir. Köy muallim mekteplerine yerleştirilecek çocuklardan Kadıköy'deki bir mektepte yetişen bir çocukla Alibey Köyündeki mektepte yetişen çocuk bilgi, materyal ve görgü itibarıyla belki aynı derecede yetişmiş olabilirler. Meselâ Pasinler Kazasına bağlı Hacı Köyünde tedris şekli kuvvetli olduğu için oradan imtihana giren çocuklardan 10 tanesi kazanır, öbür taraftan Karayalı'dan, Bayraktar'dan gelenlerden ise tek bir kişi kazanmaz. Bizim üzerinde duracağımız mesele imtihanın şekli meselesidir, hali hazırda teklif edilen şekil çok yersizdir.”²⁴¹

demıştır.

İmtihanla öğrenci alınması konusunda seçim bölgelerindeki köylüden şikayet aldıklarını, o gün tarlada olduklarından kiminin çocuğunun imtihandan haberdar olmadığını bu nedenle imtihan yerine dördüncü ve beşinci sınıflarda olup ayrı ayrı her okulda pekiyi derece almış olan çocukların hepsinin İlk öğretmen okullarına müracaatlarını belirtilen ay içinde okulun kabul etmesini, kabul ettikten sonra o bölgenin şartlarına göre okul idaresince bir komisyonla pekiyi dereceli çocukların okula alınması ve çok iyi yetiştirilmesi gerektiği hususuna taraftar olduğunu ve bu doğrultuda özellikle imtihan şekliyle ilgili beklentisi olduğunu Maarif Vekiline iletmiştir.

Tüm bu sorulara cevaben Maarif Vekili Burçak, şehirli köylü ayrımı yapılmadan bu okullara öğrenci alınacağını, köy ve şehir çocuklarına farklı imtihanlar yapılacağını, mezun olanların ayrım yapılmadan köylere mecburî hizmet için gönderileceğini, bu hizmetlerinden sonra sırayla şehirlere alınacaklarını açıklamıştır.

²⁴¹ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 267.

Maarif Vekilinin bu sözlerine karşı Manisa Vekili Sudi Mıhçıoğlu, Demokrat Parti'nin programıyla hükûmet tasarısının birbiriyle uyumsuz olduğunu belirtmiştir. Köylü şehirli ayrımı yapmanın Demokrat Parti'nin düşüncelerine tezat olduğunu ifade etmiş ve:

*“Bizce her şeyden evvel matlup olan, biraz evvel ıstırap duyarak dinlediğim; köy çocukları ile şehir ilkokullarından mezun çocuklar arasında tahsil farkı vardır, köy mekteplerinin yetiştirdiği çocuklar kifayetsizdir, onun için imtihanı kazanamazlar» ifadesidir. Şimdi, bilhassa Millî Eğitim Vekilimiz de ifade ettiler, ayrı imtihanla % 75 nispetinde hak sağlanacakmış... Bendeniz Millî Eğitim Komisyonunun hazırladığı metne taraftarım... Arkadaşlar, köylü yalnız öğretmen okulunda mı yetişecektir? İlkokul çocukları yatılı olduğu için % 75 i bu mekteplere alınacak, memleketin diğer yatılı mekteplerinden istifade etmek imkânından kısmen mahrum kalınacaktır,”*²⁴²

demiştir. Yine bu doğrultuda görüş bildirenlerden biri de Bingöl Vekili Feridun Fikri Düşünsel olmuştur. Nüfusu iki bini aşmayan kazalar bulunduğunu, bu kazaların köy karakterinde olduğunu ve % 75'in dışında kaldığını, dolayısıyla Millî Eğitim Komisyonu'nun “öğretmen okullarının birinci devrelerine, ortaokulu bulunmayan yerlerden imtihanla parasız yatılı olarak öğrenci alınır. İkinci devrelerine, ihtiyaç nispetinde ve imtihanla ortaokul mezunları parasız yatılı olarak kaydedilir.” teklifinin maddeye eklenmesi gerektiği kanaatinde olduğunu ifade etmiştir. Demokrat Parti'nin ve Millî Eğitim Komisyonunun köylü şehirli farkını ortadan kaldırdığını, kendisinin de böyle düşündüğünü daha önce söz alan Eyüboğlu'nun düşüncelerine katılmadığını söylemiştir. Yapılacak imtihanlarda da ayırım yapılmasının yanlış bir tutum olduğuna dikkat çekmiştir.²⁴³

Üçüncü maddeyle ilgili tartışmaların sonrasında Reis Vekili Fikri Apaydın üçüncü maddeyle ilgili değişiklik tekliflerini tekrar okumuş fakat yapılan oylama sonucunda bu teklifler kabul edilmemiş, **3. Madde** “İlk öğretmen okullarına alınacak öğrenciler imtihanla seçilir. Bu okullara her yıl alınacak öğrencilerin % 75'inin köy ilkokulları mezunlarından olması şarttır.” şeklinde kayıtlara geçmiştir. Diğer bir madde olan “İlk öğretmen okullarına alman öğrencilerden ilk tahsil yılı içinde, bulundukları okulun öğretmenler kurulunca, öğretmen olamayacaklarına karar verilenlerin okulla ilişkileri kesilir. Bu gibiler hakkında tazminat kovuşturması yapılmaz.” maddesi ise tartışmasız, **4. madde** olarak kabul edilmiştir.

²⁴² TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 268.

²⁴³ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 268.

Beşinci sırada yer alan “İlk öğretmen okulu mezunları, mecburi hizmetlerini tamamlayıncaya kadar köy okullarında çalıştırılırlar. Bunlardan öğretmen yetiştiren yükseköğrenim müesseselerine devam edecek olanların mecburi hizmetleri Millî Eğitim Vekâletince tecil olunur.” maddesine geçildiğinde söz alan Kars Vekili Tezer Taşkiran, tecil hakkı tanınmasının yerinde bir ayrıntı olacağını fakat yeterli olmadığını belirtmiştir. Ona göre yüksek öğretmen okuluna gitmek isteyen çocukların tecilini Millî Eğitim Vekâletinin yapması doğru bir karardır ancak bu çocuklar henüz 11’li yaşlardaki çocuklardır. Kabiliyetlerinin ne olduğunu kendileri henüz keşfetmektedirler. Dolayısıyla bu çocuklardan yüksek öğretmen okuluna gitmek istemeyenlerin kabiliyetlerini mevcut okudukları İlk öğretmen okulunun tespit edip ona göre bu çocuklara başka alanlarda eğitim hakkı tanınması gerekmekte ve bu sebeple onların da mecburi hizmetlerinin tecil edilmesi lüzumu ortaya çıkmakta ve bu işi okudukları İlk öğretmen okulu müdürlüğünün yapması gerekmektedir. Tezer Taşkiran bu düşüncelerini:

*“Belki bu suretle memlekete birtakım mümtaz istidat ve kabiliyetleri kazandırmak imkânımız olacaktır. Bu bakımdan teklifimin kabulünü istirham ediyorum. Ve bir kere daha arz ediyorum ki; unutmayalım ki, köy çocuklarının yüksek tahsile gelişlerinin hemen hemen tek kapısı bu mekteplerdir. Dolayısıyla istidat ve kabiliyetlerinin meydana çıkacağı tek yer de buralar, olacaktır. Teklifimin kabulünü bir defa daha istirham ederim.”*²⁴⁴

şeklinde tamamlamıştır.

Bunun üzerine söz alan Bütçe Komisyonu Başkanı Vekili aynı zamanda İstanbul Milletvekili Hadi Hüsman, bu çocukların köyde okuduklarını, kendilerinin ve velilerinin birlikte mecburi hizmeti taahhüt ettiklerini ve Millî Eğitim Vekâletinin onlardan bu hizmeti köyde yapmalarını istemesinin normal karşılanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca tecil suretiyle daha yükseköğretim müesseselerinde okuyarak daha yüksekokullarda öğretmen olmak imkânını da verdiğinden söz etmiştir. Tezer Hanımın çocukların yaşlarının küçük olduğundan bu konuda erken karar vermiş olabilecekleri kaygısını da şu sözlerle cevaplamıştır:

“Şimdi Tezer Hanımefendinin ifadesine göre, bidayette mektebe olan taahhütlerini küçük yaşta vermiş oluyorlar, rızaları tam lâhik olmayabilir, diyemeyiz. Çünkü bu tarzda talebe kabul eden tarım okulları ve askerî okullar da vardır. Bu talebeler okullarının nizamlarına ve talimatlarına nasıl bağlı kalmak mecburiyetinde iseler bu çocuklar da aynı durumdadır. Bu köy öğretmen okullarını altı sene tahsil yapmak suretiyle bitiren ve kendilerine her sene devletçe aşağı yukarı 600 kûsur lira sarf edilen bu vatan çocukları bir malî imkâna mâlik olurlarsa ve başkaca tahsil yapmak isterlerse umumi hükümlere göre kapı acıktır.

²⁴⁴ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 270.

Hükûmetin, Millî Eğitim Vekâletinin yaptığı masrafları öderler, başka ilim müesseselerine giderler. Ama diyeceksiniz ki, malî imkânları mevcut mudur? O başka mesele.”²⁴⁵

Kastamonu Vekili Ziya Termen de Tezer Taşkiran’la bu fikri Maarif Komisyonunda birlikte savunduklarını, mecburi hizmetin ağır bir müeyyide olduğunu, komisyonun bu maddeyi, mezunların mecburi hizmetin yarısını ifa etmekle yükümlü olmaları şeklinde tadil ettiğine değinmiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Umumî hükümlere göre mecburi 'hizmetler, devlet eliyle okuyan Türk çocuğu tarafından, okuduğu müddetin bir buçuk misli olarak ifa olunur. Muallim mektepleri, bu kanun gereği olarak altı sene şeklinde tespit edildi. O halde muallim mektebini bitiren bir genç, maarif zaviyesinden, devlete, 9 sene hizmet etmek mecburiyetindedir. Şimdi; 6 sene muallim mektebinde okuduğu için 9 sene hizmet edecek, ortaokuldan geldiği için 3 sene okuyacak ve 4,5 sene hizmet edecektir. Bunu böyle kabul ettiğimize göre; bu okullara daha çok köy çocukları gelecek ve köyde ortaokul olmadığına göre 6 sene okuyacaklar ve 9 sene köyde hizmet etmeye mecbur tutulacaklardır. Bu tahmil, zannımca ağır düşmektedir. Geçenlerde: Tıbbiye bitiren Türk çocuğuna, Şark'ta iki sene hizmet emreden bir kanun kabul ettik.”²⁴⁶

Ziya Termen “Dokuz senelik mecburi köy hayatının, münevver bir insan ruhunda tevhit edeceği fena tesirleri takdir buyurursunuz. Şehir hayatında vazife görebilmek, bir köy öğretmeni için ideal bir keyfiyettir.” diyerek Maarif Komisyonunun teklifi olan mecburi hizmet müddetinin yarısı kadarının kabul edilmesi gerektiğini, hükûmetin teklifindeki tamamı müddetinin kabul edilmesi halinde hata yapılacağı düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Rize Vekili Ahmet Morgil ve Millî Eğitim Komisyonu Başkanı Mustafa Reşit Tarakçıoğlu ise Ziya Termen gibi düşündüklerini, hükûmetin teklifine katılmadıklarını aksi takdirde köylü şehirli ayırımına neden olacağını söylemişlerdir. Mustafa Reşit Tarakçıoğlu köyde mecburi hizmetin şart olduğunu, bu konuda hükûmetin teklif maddesine katıldıklarını ancak maddede çelişki olduğunu şöyle ifade etmiştir:

“Şimdi, bu maddenin bir fıkrasında da, yüksek öğretmen okuluna girmek isteyenlere bu mecburi hizmeti tecil etmiş oluyoruz. Burada tenakuza düşüyoruz. Bir defa 9 sene genç bir öğretmeni köyde tutmuş olmakla hayatının çalışmaya en müsait olduğu devresini şehirlerde yetiştirmek imkânından mahrum bırakmış oluyoruz ve fakat beri taraftan da, seni biz, yüksek tahsile kadar götüreceğiz ve yetiştireceğiz, diyoruz. Nasıl yetiştirilecek? Bu, bir. İkincisi şudur: Efendim, şehre karşı şiddetli bir arzu belirliyor, köy öğretmeni de bir çaresini bulup da kasaba ve şehre tayin edilmesini arıyor. Bunu 9 sene yapmaktansa yarısını alıp da onu usandırmasın şehir ve kasabalara karşı önüne geçilmez bir arzuya kurban etmeden ağzının tadı ile, gönlünün rızası ile mecburi hizmetinin yarısını köylerde bırakmakta büyük fayda gördük. Tatbikat da bize bunu böyle gösteriyor.”²⁴⁷

²⁴⁵ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 270

²⁴⁶ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 271.

²⁴⁷ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 272.

Bu nedenle tecil yerine mecburi hizmet süresinin, ilk öğretmeni sıkmadan usandırmadan, 4,5 seneyi kapsamasını, öğretmenin daha sonra kendini geliştirmek için şehre gelmesinin mümkün hale getirilmesini; Millî Eğitim Vekâletinin bunu 20 bin öğretmen yetiştirerek yapmaya muktedir olduğunu söylemiştir.

Bütçe Komisyonu adına söz alan Ömer Faruk Sanaç, mecburi hizmetin öğretmeni olmayan çok sayıdaki köyün ihtiyacını karşılamaya yönelik olduğunu, bu maddenin kaldırılmasının herhangi bir çözüm sağlamayacağını, köy okullarındaki öğretmenlerin şehre nakilleriyle ilgili mevcut bir kanunun olduğunu açıklamış ve şehirdeki öğretmenlerin de ihtiyaç olmadıkça köye gelmelerinin söz konusu olmadığını, bu nedenle de hükûmetin bu teklifinin kabulünde bir mahzur olmadığını belirtmiştir.

Cezmi Türk, Anayasada ilköğretimin zorunlu olduğunu, 18 bin öğretmensiz köy olduğunu bu duruma yoğunlaşma zorunluluğu söz konusu iken ortaokul ve liselerle ilgili düzenlemeler yapıldığı üstelik bu okullara devam mecburiyeti olmadığı halde düzenlemeler yapıldığı, üstelik eğitimle ilgili düzenlemelerde özel teşebbüse imkân ve salahiyet verilmediğinden söz etmiştir. Hükûmete seslenerek:

“Demokrat Parti programı baştanbaşa çiftçiye şunu, bunu yapacağız diye vaatlerde bulunur. Lütfedin çiftçi çocuklarını da okutunuz. Bunu yapmakla Demokrat Parti programına aykırı bir iş görmüş olmazsınız. Bilâkis Demokrat Parti programına uygun iş görmüş olursunuz. Kaldı ki, aynı programın birkaç yerinde köylünün ihtiyaçlarından bahseden tâbirler konmuştur. Onun için bu programı mevzu yapmaktan vazgeçsinler. Köylü, şehirli diye bir tasnif yoktur. Kasaba ve şehirlerde oturanların çoğu köylerde kayıtlıdır. Seçim zamanını hatırlasınlar. Kasabalarda oturan halkın çoğu köylere gider, reylerini verirler. Bundan sonra da gidip vereceklerdir. Bunu bir parti programı mevzuu yapmaktan çıkarsınlar, memleket meselesi yapsınlar”²⁴⁸ demiştir.

Köy öğretmenin ancak ortaokul çağına gelmiş çocuğunu okutabilmek için şehre nakil sırasına başvurabildiğini, kimisinin de çocuğu lise çağına geldiği halde hala sıra beklediğini, sonuca ulaşmanın ya bir doktor raporuyla ya da siyaseten olduğunu belirtmiş, bu nedenle Millî Eğitim Vekâletinin konuya ilişkin teklifinin yerinde olduğunu fakat daha yapılması gereken çok düzenlemeye ihtiyaç duyulduğunu söylemiştir. Köyde mesleğe başlamış bir öğretmenin 15 yıllık meslek hayatının neredeyse 9 yılını köyde tek başına geçirmesinin zor olduğunu söylemiş, bu durum sonucunda öğretmenlerin ya başka sahalara kayıp mesleklerini terk ettiklerini ya da özellikle erkek öğretmenlerin erkenden

²⁴⁸ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 274.

evlenip köyde kaldıklarını ifade etmiştir. Mesleklerini terk ettikleri vakit de mecburi hizmet tazminatını ödeyemeyeceklerini belirtmiştir. Tezer Taşkiran’a katıldığını da şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bu arada Sayın Tezer Taşkiran’m, pek haklı olarak tahrir verip ortaya attığı gibi, müstesna kabiliyetlerin daha yüksek tahsil yapmalarını ve memlekette daha verimli görebilecekleri kabiliyet ve istidatlarına uygun mesleklerde çalışmalarını temin edecek hükümleri tedvin etmek lâzımdır. Köylerimiz çoktur, köy öğretmeni lâzımdır demek, bu işlere mâni değildir. Kapı açılır, fakat sıkı tutulur. Bu suretle daha çalışkan, daha enerjik ve daha verimli çalışarak bu seçimlerden geçecek mahdud bir kaç yüz genç her sene istedikleri yüksek tahsili yapabileceklerdir. Hasta olacak, çocuğu olacak gibi hükümlerle, biyolojik şeylerle fazla uğraşmayalım. Ya bekâr kalmak istiyorsa, ya hasta değilse veya çocuğu olmuyorsa ne olacak? Bu gibi düşüncelere artık son verelim arkadaşlar.”²⁴⁹

Beşinci maddeyle ilgili müzakerelerden sonra hükûmetin teklifine Tezer Taşkiran’ın tahriri de eklenerek madde Millî Eğitim Komisyonuna verilmiştir. Sonrasında okunan: “5129 sayılı Kanunun 8 nci maddesi ile kurulmuş olan Köy öğretmenleri ve Köy Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığının adı, Köy Eğitimcileri ve Köy Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığına çevrilmiştir. Bu sandığın idaresi, işleyiş tarzı, yapılacak yardımların şekilleri ve her türlü işleri ile ilgili hususlar bir tüzükle belirtilir.” biçimindeki **6. madde** değişikliği yapılmadan oybirliğiyle kabul edilmiştir.

4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu’nun 46 ncı maddesinin birinci bendi değiştirilmiş ve İlk öğretmen okulu öğretmenlerinin haftada 17 saat ders okutmakla yükümlü olduğu ve buna ilaveten 1702 Sayılı İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun’un 3 ncü maddesinin (b) bendinde yazılı ücretle haftalık 7 saat daha ders okutabilecekleri belirtilmiştir. Maddenin son kısmında yer alan İlk öğretmen okulu öğretmenlerinin mesai saatleri içinde okulda kalarak kendilerine verilen eğitim ve öğretim işlerini görme, ders dışı faaliyetlere katılma ve ayrıca nöbet vazifelerini yapmalarıyla ilgili ifadesine Rize milletvekili Ahmet Morgil, öğretmenin ders saatleri dışında okulda kalmak zorunda olmasının uygun bir uygulama olmadığını bu kısma “okul idaresinin lüzum göreceği saatlerde” ifadesinin konulması gerektiğini teklif etmiş fakat dikkate alınmamış ve kabul edilmemiştir. Böylece **7. madde** olarak:

4274 sayılı Kanunun 46 ncı maddesinin birinci bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir: İlk öğretmen okullarının öğretmenleri, haftada 17 saat ders okutmaya ve bunlarla ilgili uygulamaları yapmaya mecburdurlar. Bu öğretmenlere 1702 sayılı Kanunun 3 ncü

²⁴⁹ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 274.

maddesinin (b) bendinde yazılı ücretle 7 saat daha ders verilebilir. İlk öğretmen okullarının öğretmenleri, mesai saatleri içinde okulda kalarak, kendilerine verilen eğitim ve öğretim işlerini görmek, ders dışı faaliyetlere katılmak ve ayrıca nöbet vazifelerini yapmakla mükelleftirler.”

sözleri kayıtlara geçmiştir.

Madde 8, 9 ve 10 aynı şekilde kabul edilmiş ve:

Madde 8: Milli Eğitim Vekâleti: Kuruluş Kadrolarıyla Merkez Kuruluş ve Görevleri hakkındaki sayılı kanunda değişiklik yapılmasına dair 4926 sayılı kanuna bağlı (1) ve (2) sayılı cetvellerde gösterilen kadrolardan ilişik cetvelde yazılı bulunan kadrolar kaldırılmış ve yerine, bağlı (1) ve (2) numaralı cetvellerde gösterilen kadrolar konulmuştur.

Madde 9: 1953 yılı Muvazene-i Umumiye Kanununa bağlı (K) işaretli cetvele dahil Köy Enstitüsü mezunu başöğretmenlere ait ek görev kadroları bu cetvelden çıkarılmış ve (ilkokul başöğretmeni) unvanıyla ilişik (3) numaralı cetveldeki kadrolar 5166 sayılı kanuna bağlı (2) sayılı cetveldeki kadrolara eklenmiştir.

Madde 10: 1953 yılı Muvazene-i Umumiye Kanununa bağlı (K) işaretli cetvele dâhil ücretli stajyer köy öğretmenleri ile stajyer sağlık memurları kadroları 26/12/1949 tarihli ve 5479 sayılı kanuna eklenmiştir. Bu stajyerler hakkında çeşitli kanunların (K) cetvelinde bulunanlar hakkındaki hükümlerinin uygulanmasına devam olunur, olarak zabıtlara geçmiştir.

10.maddenin kabulünün sonrasında Bolu Vekili Zuhuri Danışman, kanuna bir madde daha eklenmesini teklif etmiştir. Zuhuri Danışman'ın teklifi doğrultusunda **11. madde olarak** “ İlk öğretmen okullarının idare, eğitim ve öğretim işleri İlköğretim Genel Müdürlüğünün görevleri arasına alınmıştır.” maddesi kabul edilmiştir.

11. maddeyi takiben kabul edilen 5 geçici madde ise şunlar olmuştur:

Geçici madde 1: Köy Enstitülerinden mezun öğretmenler, bu kanun yürürlüğe girdiği tarihten sonra, İlk öğretmen okullarından mezun öğretmenler hakkındaki hükümlere tabi olurlar. Ancak bunlardan aylığa geçirilmemiş olanlar hakkında 5479 sayılı kanun hükümleri uygulanır.

Geçici madde 2: Köy Enstitü mezunu öğretmenlerden aylığa geçmemiş olanların eylemli askerlik hizmetleri esnasında kayıtları silinmez ve kendilerine almakta oldukları ücretin üçte biri verilir.

Geçici madde 3: Köy Enstitü mezunu öğretmenler, aylığa geçirilinceye kadar bu kanunun 6 ncı maddesinde yazılı Köy Eğitimci ve Köy Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığı üyeliği hakkını muhafaza ederler.

Geçici madde 4: Halen Köy Enstitülerinde çalışanlardan Millî Eğitim Vekâletince tespit ve kabul edilen öğretmen okulları, ziraat okulları, sanat okulları ve enstitüleri mezunu öğretmenlerin öğretmen okullarında istihdamlarına devam olunur.

Geçici madde 5: İlişik (4) numaralı cetvelde ücret ve adedi yazılı ek görev kadroları 1953. Mali Yılı Bütçe Kanununa bağlı (L) işaretli cetvele eklenmiştir.

12. maddede ise “3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile 5352 ve 5541 sayılı kanunlar ve 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanununun 1, 2, 3, 4, 5, 6, 11, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 43, 44, 45, 49, 50, 51, 52, 53, 62 ve 63 ncü maddeleri ve 10 ncü maddelerinin (a) bendinin 1, 2, 3 ve 6 ncı fıkraları ve 5210 sayılı Kanunun 12 nci maddesi, 6076 sayılı 1953 yılı Muvazene-i Umumiye Kanununun 11 nci maddesiyle 4644 sayılı Kanunun 12 nci maddesi kaldırılmış ve 3704, 4274, 5129, 5210 sayılı kanunlarda geçen “Köy Enstitüleri” tâbiri “İlk öğretmen okulu” olarak değiştirilmiştir.’ ifadesi yer almıştır.²⁵⁰

Rize Vekili Ahmet Morgil geçici 4. maddenin okunduğu sırada söz alarak maddenin tekrar gözden geçirilmesini, zira ziraat okulları ve sanat okulları mezunlarının görevlerine devam etmelerinin üstün kalitede öğretmen yetiştirme ilkesiyle uyuşmadığını, bu nedenle adı geçen mezunların kendi emsalleri gibi tayin edilebilecekleri noktasına dikkat çekmiştir. Maddenin gözden geçirilerek tasarıdan çıkarılmasına ilişkin yazılı teklif vermiştir. Fakat kabul edilmemiştir. Böylece ilk 12 maddeden 5. Madde hariç diğer maddeler kabul edilmiş, 5. Madde komisyona gönderilmiş son iki madde olan 13

²⁵⁰ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 277.

ve 14. Maddeler de okunmadan konuyla ilgili görüşmeler tamamlanmıştır. 22 Ocak 1954 Cuma günü saat 15.00'te toplanmak üzere oturuma son verilmiştir.

5. maddeyle ilgili düzenleme Komisyondan henüz gelmediği için 22 Ocak ve 25 Ocak görüşmelerinde değil 27 Ocak 1954 toplantısında tekrar ele alınmıştır. Komisyondan gelen rapor okunmuş ve takrir gerekçeler gösterilerek reddedilmiştir.

Hükûmet tasarısının beşinci maddesinde, ilkokul öğretmeni olup da yükseköğretim müesseselerine devam edecek olanların mecburi hizmetlerinin tecil olunabilmesi için öğretmen yetiştiren yükseköğretim müesseselerine devamı şart kılınmıştır. Kars mebusu Tezer Taşkıran'ın takriri ise, öğretmen yetiştiren yükseköğretim müesseselerine devam şartının kaldırılmasını ve muayyen bir ilim ve sanat sahasında hususi istidat ve kabiliyet gösterdikleri sabit olanların öğretmenlikten gayri meslek ve sanat erbabını yetiştiren yüksek tahsil müesseselerine devamı istedikleri hallerde de mecburi hizmetlerinin tecilini imkân altına alma yönünde olmuştur. Mevcut düzenlemeye göre zaten ilkokul öğretmenleri için, hususi bir istidat ve kabiliyet gösterdikleri ilini ve sanat kollarının hepsinde yüksek tahsil yapmak imkânlarının ve isteklerinin, mecburi hizmetin ikmali şartı ile engellenmiş olmadığı belirtilmiştir. Buna gerekçe olarak şunlar belirtilmiştir.

1. 5. madde kapsamında öğretmen okullarının daha tahsil devresinde resim, müzik, yabancı dilde istidat ve kabiliyet sahibi görülen öğrenciler, öğretmen kurulları kararıyla seçilmekte ve bu sahalara göre de eğitim veren bazı öğretmen okullarında, özel programlara göre yetiştirilmekte, bu kabiliyet ve istidatlarının metotlu bir şekilde gelişmesi sağlanmaktadır. Bu sayede sadece ilköğretime değil ortaokul ve liseye de öğretmen olabilmektedirler. Ayrıca öğretmen okulları mezunları üniversitelerin ilgili bölümlerindeki imtihanlara dışardan girmek suretiyle lüzumlu diplomaları aldıktan sonra üniversitelerimizin edebiyat, felsefe, tarih, coğrafya, matematik, fizik, kimya, tabii ilimler şubelerine girebileceklerdir yahut her yıl açılmakta olan orta öğretmen okulu ve eğitim enstitüleri müsabaka imtihanlarına girmek suretiyle bu

müesseselerde yükseköğrenim yapmak, hatta profesör olabilme imkânını bulmaktadırlar.²⁵¹

2. 18 bin köy okulsuz, tahsil çağında olan yüz binlerce çocuk öğretmen beklerken, Bakanlık, öğretmen okullarını bir meslek okulu olmaktan çıkarak umumi kültür veren müesseseler haline getirmeye, diğer bir ifade ile liseleştirmeye müsait bir durumda değildir.
3. Öğretmen okullarının son sınıflarında meslek dersleri ve öğretmenlik için lüzumlu görülen asgari staj devresi geniş bir zaman almaktadır. Taşkıran'ın tahriri kanun çerçevesi içine girdiği takdirde programlarda da yeni dersler için buna göre düzenleme yapılması gündeme gelecek ve süre yetmediği için öğretmen okulları bir nevi yatılı liseler haline dönüşecektir.
4. Öğretmen okulları öğrencilerinden bir kısmı öğretmenlik dışında mesleklere yönelecekler, meslek derslerinden ziyade genel kültür derslerine daha çok zaman ayıracaklar, böylece çeşitli mesleklere hazırlanma yolunu tutmuş öğretmen okullarının meslekî havasını değiştirecek bu durum, öğretmenlik dışında bir mesleği düşünmeyenler üzerinde de olumsuz tesirler yapacaktır.
5. 5-Bu çocukların istidatlarını geliştirmek için illaki öğretmen okulları şart değildir. Bütçe Komisyonu köylere gereken desteği ve yatırımı sağlamakta son yıllarda büyük gayret sarf etmektedir. Yakın gelecekte köylerde öğrencilere sözü edilen imkânları sağlayacak yeni okullar açılacaktır.
6. Bir ilim ve sanat alanında istidat gösterenlerin öğretmenlikten başka bir mesleğe geçebilmeleri için özel hükümler düzenlemek sakıncalı olabilir. Meselâ riyazi veya tabîî ilimler alanında öğretmen veya profesör olmak yerine mühendis ve doktor olmaları yolunda kolaylık sağlamak, öğretmenliğin sanki geri kabiliyetli kimselerin mesleği olduğunu kanunla ifade etmek olacaktır ki bu da eğitim ve öğretim elemanlarının maneviyatı üzerinde yıkıcı bir etki yaratacaktır. Öğretmenler, yetiştirildikleri müesseselere kabulde defalarca ve çeşitli imtihanlara tâbi tutulmaktadır.

²⁵¹ “Diğer yandan parti programına bizim teklifimiz tamamen uygundur. Parti programı 41 nci maddesinde diyor ki: ‘Kabiliyeti ve kudreti müsait olduğu takdirde bir ilkokul öğretmenin öğretme derecesini tamamlayarak üniversite profesörlüğüne kadar yükselmesine kanuni imkân sağlanmalıdır.’ Bu itibarla şu kanunun Demokrat Parti programına aykırı olduğu yolundaki iddialara iştirak etmiyoruz. Beşinci madde, programı bu bakımdan realize eden bir maddedir”. Bkz. TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 373.

Tasarının kabul edilen dördüncü maddesiyle öğretmen okullarına kabulden sonraki ilk yıl içinde, öğretmenler kurulunca öğretmen olamayacaklarına karar verilenlerin tazminata tâbi tutulmaksızın okulla ilişkilerinin kesilmesi hükmünün yer alması da bu mesleğe girenlerin özenle belli bir kabiliyete göre seçildiğine delildir.²⁵²

Bu gerekçelerin açıklanmasını yeterli görmeyen Bingöl Vekili Feridun Fikri Düşünsel tekrar bir açıklama isteyince Millî Eğitim Bakanı Rıfkı Salim Burçak, 5. maddenin yeterli olduğunu belirtmiştir. Zaten öğretmen okuluna girmek istemeyen bir çocuk ortaokul ve lise kanalıyla istidat ve kabiliyetini her sahada geliştirmek imkânına sahiptir. Tezer Taşkiran'ın teklifi kabul edilip öğretmen okulunda bulunan çocuklardan istidat ve kabiliyetleri üstün olan gençlerin öğretmenlikten başka mesleğe geçmelerine kanunen cevaz verildiği takdirde öğretmenlik mesleğinin üstün kabiliyete ihtiyaç hissettirmeyen bir meslek olduğu yönünde kanun kabul edilmiş olunacağını ve aynı zamanda ilkokula öğretmen yetiştirme işinin de sekteye uğrayacağını yinelemiştir. Hala köylerde 5 sınıflı tek öğretmenli okullar olduğunu hatırlatmıştır.²⁵³

3.3.3. Hükûmet Programlarında Köy Enstitülerinden İlk öğretmen Okulları'na Geçişle İlgili Kanuna Dair Düzenlemeler

DP'nin iktidara geldiği 1950 yılında, ilkokula öğretmen yetiştiren kurumlar, Şehir Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri idi. Her iki kurumun da programları ihtiyaca cevap verecek bir nitelikte değildi. Ayrıca bu programların içeriğinde ve uygulanmasında farklılıklar olması bir diğer sorundu. Bunun üzerine hükümet, ilkokullarda tek kaynaktan öğretmen yetiştirmek amacıyla bir kanun tasarısı hazırlayarak öğretmen yetiştiren her kurumun öğretmen okulu adını alması kararlaştırmıştır.²⁵⁴

Demokrat Parti iktidarının I. Menderes Hükûmeti (22.5.1950-9.3.1951) sonrasında ise II. Menderes Hükûmeti (9.3.1951-17.5.1954) programında, "*Köy okulları*

²⁵² TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 370-372.

²⁵³ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s. 372,373.

²⁵⁴ Tunay Kerekök, "Menderes Dönemi'nde (1950 – 1960) Türkiye'de Eğitim", Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, C. 1, S. 2, 2011, s. 96.

inşaatında, doğu illeri ile bu iller kadar geri kalmış diğer illerin ihtiyaçları ön planda tutulacak ve köylü vatandaşlarımızı mükellefiyete tabi tutan mevzuat kaldırılacaktır.”²⁵⁵ ifadesi yer almıştır.

Hükûmet programında bu ifadelere yer verilmiş olmasına rağmen Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri Köy Enstitülerinin kapatılmasının söz konusu olmadığını bildirmiş, ayrıca Köy Enstitüleri Kanunu’nun yakında çıkacağını ve köy öğretmen okulları haline getirileceğine işaret etmiştir. Önce Avni Başman sonrasında Tevfik İleri’nin Millî Eğitim Bakanı olduğu birinci hükûmetin eğitim programında ülkedeki mevcut okulların onarımı ve yeni yapılacak okullar konusunda planlama yapılmıştır. Din dersi müfredat programına zorunlu ders olarak konmuştur. ABD’den değişik branşlarda uzmanlar çağrılarak raporlar düzenlemesi istenmiştir. Halk eğitim uzmanı Watson Dickerman, düzenlediği raporda köy eğitimi ve köy öğretmenleri yetiştirilmesi üzerinde durmuş, demokrasinin gelişmesinde halk eğitiminin önemini vurgulanmıştır.²⁵⁶

İkinci Menderes Hükûmeti (9 Mart 1951- 17 Mayıs 1954) döneminde de önceki hükûmet programında olduğu gibi eğitimin ulusal ve ahlaki niteliği vurgulanmış, Beşinci Milli Eğitim Şûrası’nın toplanmış; ilköğretim sorunu ile yeni bir anayasa tasarısının, öğretim programının, ilkokulların sağlık konusunun, öğretmenlerle ilgili diğer yasaların incelenmesi, anaokulları, öğretmen okulları ve Köy Enstitüleri öğretim programı gibi konular ele alınmıştır. Dönemin Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri şûranın açılış konuşmasında; okul, öğretmen ve araç-gereç sıkıntısından bahsetmiş ve ilköğretimi tüm yurda yaymak amacıyla olduklarını belirtmiştir. Enstitülere belli bir oranda şehir çocuklarının da alınacağını söylemiş, enstitüler ve öğretmen okullarının yeni bir programa göre düzenleneceğini dile getirmiştir.²⁵⁷

8 Ağustos 1951 tarihinde, 5828 Sayılı Kanunla 5210 Sayılı Kanunun 5. 6. ve 7. maddelerinin kaldırılması hakkındaki kanun kabul edilmiştir. Bu kanunla, köy okulları binaları ve öğretmen evleri inşaatları için köy halkına hiçbir yükümlülük getirilmeden, Millî Eğitim Bakanlığı’nın hazırlayacağı inşaat programlarına göre Özel İdare Bütçelerinden yardım yapılacağı kararı çıkarılmıştır. Bir başka ifade ile 5828 Sayılı

²⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 9, Cilt: 6, s. 65.

²⁵⁶ Zehra Taşdöven, “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)”, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2013.s, 38-40.

²⁵⁷ Şevket Gedikoğlu, Türkiye’de Yaygın Eğitimden Çağdaş Eğitime, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1991, s. 124.

Kanunla okul yapımındaki sorumluluk devlete bırakılmıştır. Kısa vadede yükümlülükten kurtulan köylüler için bir rahatlama sağlanmışsa da kırsal sahalardaki yerleşim birimlerinin dağınıklığı ve ülkenin ekonomik durumunun yetersizliği muhalif tarafta karara yönelik eleştirileri yoğunlaştırmıştır.

Başbakan Adnan Menderes Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan bir kanun tasarısının Bakanlar Kurulu tarafından meclise sunulduğunu 5 Temmuz 1952’de Meclis başkanlığına bildirmiş ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’nun genel mahzurlarını şöyle ifade etmiştir:

“Köy enstitüsü öğrencileri okulda iyi düzenlenmemiş bir müfredat programı ile tarım, sanat, genel ve meslek bilgilerini tam olarak alamadıkları gibi meslek hayatına girdikten sonra da geçimlerini sağlamak için kendilerine verilen araziye işletmek, işliklerde çalışmak mecburiyeti karşısında kaldıklarından asli vazifeleri olan öğretmenliği hakkıyla yapamadılar ve müstahsil hale de geçemedile.”²⁵⁸

Bütün bu gelişmelerin sonrasında ilkokul öğretmenlerinin aynı program içinde yetiştirilmesi amacıyla Köy Enstitüleri, İlk öğretmen Okulları ile birleştirilmiştir. DP, enstitü çıkışlılarını bilgisiz, dik başlı, sol eğilimli ve komünistlikle suçlayan, bölücü bir yöntem uygulayan kişilerin olduğunu öne sürerek bu kurumları 1954 yılında kapatmıştır.²⁵⁹

1954 yılı 6234 sayılı kanunla, şehir İlk öğretmen okullarıyla birleştirilen Köy Enstitüleri öğretim çalışmaları 1953-54 ders yılından itibaren "Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programı" adında bir programa göre düzenlenmiş ve tek tip öğretmen okulu haline getirilmiş ve yürütülmüştür.²⁶⁰

Bu okulların öğretmen yetiştirme meselesi elit devlet memuru yetiştirmek üzerine planlanmış, bu sisteme göre öğretmen öğrenciye köyde kalkınmayı değil sınıfta ABC’yi ve klasik konular olan okuma- yazma, tarih, coğrafya, aritmetik öğretmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁶¹

Üçüncü Menderes Hükümeti (17 Mayıs 1954-9 Aralık 1955) döneminde halkın ve gençliğin manevi değerlerle yetişmesi ön planda tutulmuştur. Dördüncü Menderes Hükümet i(9 Aralık 1955 – 25 Kasım 1957) döneminde yeni bir ilköğretim kanunu hazırlanacağı,

²⁵⁸ TBMM Z. Ceridesi, Devre 9, C. 27, s.297.

²⁵⁹ Şevket Gedikoğlu, age., s. 131.

²⁶⁰ Fahrettin Korkmaz ve Diğerleri, “agm”, s. 164.

²⁶¹ Yahya Kemal Kaya, age., s. 197.

Beşinci Menderes Hükümeti (25 Kasım 1957- 27 Mayıs 1960) döneminde ise önceki hükümetler dönemindeki çalışmaların devam edeceği belirtilmiş, daha çok yükseköğretimle ilgili düzenlemeler yapılacağından söz edilmiştir.²⁶²

²⁶² Zehra Taşdöven, agm., s. 42-45.

BÖLÜM 4: KÖY ENSTİTÜLERİNİN KAPATILMASINDAN SONRA İLK ÖĞRETMEN OKULLARI

İlk öğretmen okulları, 6234 Sayılı yasanın uygulamaya koyulmasından sonra uzun süre ilkokullara öğretmen yetiştirmiştir. Fakat bu okulların orta düzeyde bir okul olarak görülmesi ve mezunlarının lise denkliği alabilmeleri için lise denklik sınavlarına girmek zorunda olmuşlardır.

1950’li yılların ortalarında ülke genelinde bulunan 42 öğretmen okulu sayısı, aynı yılın sonlarında 52’ye yükselmiştir. Bu okullardan 21’i Köy Enstitülerinin yerine kurulan eğitim süresi 6 yıl olan okullar olmuştur. Amaçları çocuklarının özellikle de köy kökenlilerin okumada fırsat eşitliğine erişimini sağlamak, çağdaş eğitimi ülkenin şehir, kasaba ve köylerini ulaştırmaktır. Öğretmenlik mesleği 1960’lı yılların sonlarına kadar özellikle köy çocuklarının okuması için bir imkân olmuştur. Diğer meslekleri tanımaları ve o mesleklerle ilgili eğitim alma imkânları çok mümkün olmadığından köy çocuğunun gönlünde öğretmenlik büyük bir ideal olarak yaşamış ancak bunu gerçekleştirmek çok kolay olmamıştır. Çünkü ilçe ve köylerinden ancak birkaç kişi bu okullara giriş sınavını kazanabilmiştir. 52 İlk öğretmen okulunda, %75’i köy çocuğu olmak üzere 19835 öğrenci eğitim görmüştür. Öğrenciler, üretimde doğrudan yer almamışlar, yazın bir ay süren kurslarda, bölgenin özelliğine göre, duvar örme, arıcılık, meyvecilik, kavakçılık gibi çalışmaları gerçekleştirmiş, yıl içindeki tarım derslerinde de benzer çalışmaları sürdürmüşlerdir. Sınıflarının temizliğini kendileri yapmış, yemekhane ve çamaşırhane gibi birimlerde nöbet tutmuşlardır. Köy Enstitülü öğrenciler gibi birer müzik aleti çalmış, yörelere ait halk oyunlarını öğrenmişlerdir.²⁶³

1950’li yıllarda köy öğretmen okulları her ne kadar köy çocuklarının okuması için bir imkân olmuş olsa da mezun öğrenciler, lise mezunu sayılmadıkları için üniversite sınavlarına girememiştir. İlk öğretmen okulları lise seviyesi altında olduğundan bu okulları okuyanlar üniversitelere alınmamıştır. Çünkü üniversiteler lise mezunlarını kabul etmiştir. Bu okul mezunlarının İstanbul’da bulunan Yüksek Öğretmen Okuluna gönderilebilmeleri, dolayısıyla üniversiteye girebilmeleri için önemli bir engel ortaya

²⁶³ İsa Özkan, “Türk Eğitiminde Öğretmen Okulları ve Öğretmen Yeterliliklerine Dair Düşünceler”, 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 5, S. 15, 2016, s. 23.

çıkarmıştır. Önce lisenin bitirilmesi ve olgunluk sınavının verilmesi gerekmiştir. Yüksek Öğretmen Okulu Cumhuriyet Halk Partisi hükûmetinin, 12 Haziran 1946 tarihinde çıkardığı üniversiteler yasasıyla, öğretim üyelerinin üniversite dışında ders vermesini yasaklaması, nitelikli öğretim imkânı sağlayan üniversiteyle işbirliğinin sınırlandırılmasının sonucunu getirmiştir. 1948-1949 öğretim yılında yeni bakan Tahsin Banguoğlu tarafından kapatılmıştır. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu, 1 Mart 1951 tarihinde tekrar açılmış, 1960 yılına kadar ancak 24 mezun verebilmiştir.²⁶⁴

Bu soruna bir çözüm olarak 1959 yılında bir çözüm önerisi geliştirilmiş, Banguoğlu sonrasında Milli Eğitim Bakanı olan Tefik İleri döneminde Ankara’da öğrenci kaynağını İlk öğretmen Okullarına dayandıran yeni bir Yüksek Öğretmen Okulunun açılmasına karar verilmiş ve Talim ve Terbiye Kurulu’nun bu konudaki kararları aynen uygulamaya sokularak 3 Temmuz 1959 yılında Ankara’da yeni bir Yüksek Öğretmen Okulu açılmıştır. Okulun amacı; “Yüksek Öğretmen Okulu²⁶⁵ orta tahsil müesseselerine öğretmen yetiştirmek üzere açılmış bir okul” olarak tespit edilmiştir.²⁶⁶

İlkokul öğretmenlerinin eğitimi, seçimi ve atanmalarının yeniden düzenlenmesi amacıyla 1961’de 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu yürürlüğe girmiş, Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü’nde Öğretmeni İşbaşında Yetiştirme Şubesi açılmış ve öğretmenler iş başında iken de, hizmet içi eğitimler aracılığıyla eğitmeye, nitelikleri artırılmaya çalışılmıştır.²⁶⁷ Kanuna göre, ortaokul ve dengi okul mezunlarından 18 yaşını doldurmuş olanların belirli bir süre kursa tabi tutulduktan sonra vekil ilköğretim

²⁶⁴ İsa Özkan, agm., s. 24.

²⁶⁵ “Yüksek Öğretmen Okulları 1974 yılına kadar öğretmen yetiştirmiştir. 1974-1975 yılından itibaren İlk öğretmen Okulu mezunlarına da lise mezunları gibi fakülte ve yüksekokul sınavlarına katılma hakkı verilmiştir. Ayrıca üniversitelere ve fakültelere öğretmenlik formasyonu ve sertifikası verilen programlar koyulmuştur. Bunun üzerine işlevleri biten Yüksek Öğretmen okullarının önce hazırlık sınıfları kapatılmış, sonrasında Bakanlık müfettişlerinin 31 Mayıs 1978 tarihli raporları ile bu okullara öğrenci alımı durdurularak Yüksek Öğretmen Okulları kapatılmıştır.” Bkz. Cahit Kavcar, “Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1982, C. 15, S. 1, s. 205.

²⁶⁶ “1964 yılında Ankara Yüksek Öğretmen Okulu’nun başarılı olması göz önüne alınarak aynı modelde İzmir Yüksek Öğretmen Okulu açılmıştır. Köy ve kasaba temeline dayanan Ankara Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerinin kısa sürede başarılı olmaları, Milli Eğitim Bakanlığı’nı aynı yıl İstanbul’daki tarihi Yüksek Öğretmen Okulunu da bu modelde öğrenci seçmeye yöneltmiş ve Yüksek Öğretmen Okulları arasında öğretim, program ve öğrenci seçiminde birlik sağlamıştır.”

Bkz. <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2278>

²⁶⁷ Cemil Öztürk, age., 2005, s. 125.

olarak atanmaları sağlanmıştır. Lise ve dengi okul mezunları ise meslekî sınavlara tabi tutularak öğretmenliğe alınmışlardır. Lise mezunları ilkokullara atanırken yüksekokul mezunları da orta dereceli okullara alınmıştır.²⁶⁸

4.1. İLK ÖĞRETMEN OKULLARININ TEŞKİLAT YAPILARI

4.1.1. Öğrenci Seçme Kriterleri

Öğrenciler, İlk öğretmen okullarına, Talim-Terbiye Kurulu'nun 07.12.1955 tarih ve 15 sayılı kararı ile kabul edilen “Öğretmen Okulları İdare, Disiplin ve İmtihan Yönetmeliği”nce alınırdı. Yönetmeliğin 110/b ve c maddelerine göre bir öğretmenli okullarda, tek öğretmen, birden fazla öğretmenli okullarda da sınıf öğretmeni ile başöğretmenler adayları belirlerdi. Adaylar belirlenirken; adayın çalışkanlığı, sabırlılığı, öğretmenliğe karşı ilgisi, konuşma yeteneği, ahlaki durumu ve sakat olup olmadığı dikkate alınırdı. Yönetmeliğin 106. maddesine göre seçme sınavında eşit not alan adaylar arasından seçim şu sırayla yapılırdı: a) Diploma derecesi yüksek olanlar, b) Öğretmen çocuğu olanlar c) Şehit veya gazi çocuğu olanlar, d) Babası ve annesi olmayanlar, e) Yalnız annesi olmayanlar, f) Babası olmayanlar. Eğer bu durumlar da eşit çıkarsa kura yoluna gidilirdi. Bütün adaylar için genel şartlar ise; T. C. vatandaşı olmak, sağlıklı ve sıhhatli olmak, evli ve nişanlı olmamak, sınavları geçip aday olarak belirlenmiş olmak şeklindeydi.

Üç sınıflı öğretmen okulları için özel şartlar; ortaokul mezunu olmak ve öğrenimine iki yıldan fazla ara vermemek, 15 yaşından küçük, 19 yaşından büyük olmamak; alt sınıflı öğretmen okulları için özel şartlar ise; köy- kasaba, bucak ve nüfusu 200'den az olan ilçe sakini olmak ve o yerlerdeki ilkokulu bitirmek, 12 yaşından küçük ve 17 yaşından büyük olmamak şeklinde belirlenmişti. ²⁶⁹

4.1.2. Eğitim Programları ve Yöntemleri

1953'te yayınlanan öğretmen okulları ve Köy Enstitüleri programına göre İlk öğretmen okullarında 2 aylık köy okulu stajı yapılmıştır. Köy Enstitülerinde 15–20 gün

²⁶⁸ Mustafa Güçlü, “1950- 1080 Arası Eğitim”, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, C. 3, s. 4, 2016, s. 87.

²⁶⁹ Güneş Akhan, Ergani Anadolu Öğretmen Lisesi'nin Kurumsal Biyografisi, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 38.

gibi kısa süreli “uygulama ve staj” varken öğretmen okullarındaki staj uzun süreli ve gerçek ortamda uygulanmıştır.²⁷⁰ İlk öğretmen okullarında hem şehir hem de köy stajı yapılmış, stajları meslek dersi öğretmenleri yaptırmıştır. Şehir stajı normal ders programı içerisinde haftada bir gün ve tüm son sınıf öğrencilerinin katılımıyla yapılmış, öğrenciler şehirlerdeki okullara sınıf sayılarına göre dağıtılmıştır. Köy stajının ise süresi iki ay olarak belirlenmiştir. Okullar yatılı olup kız ve erkek gündüzlü öğrenciler de alınmıştır. İlk öğretmen okullarında, 1956–1970 eğitim- öğretim yılında uygulanan öğretim programı, Milli eğitim Vekilliği, Talim Terbiye Kurulu’nun 30 Nisan 1953 tarih ve 183 no’lu kararıyla kabul ettiği program olmuştur. Programda okutulan dersler ve ders saatleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Sınıf Dersleri ve Ders Saatleri: Psikolojiye Giriş (2 saat), Kompozisyon (1 saat), Edebiyat (3 saat), Tarih (2 saat), Coğrafya (1 saat), Fizik (2 saat), Kimya (3 saat), Cebir (2 saat), Geometri (2 saat), Beden Eğitimi (2 saat), Resim (3 saat), İş (3 saat), Müzik (2 saat), Askerlik (1 Saat)i Ev idaresi (3 saat), Din Bilgisi (1 saat), Tarım (2 saat)

2. Sınıf Dersleri ve Ders Saatleri: Eğitim Psikolojisi (2 saat), Sosyoloji (1 saat), Öğretim Usulü ve Uygulama (2 saat), Seminer Çalışmaları (1 saat), Edebiyat (3 saat), Kompozisyon (1 saat), Tarih (2 saat), Coğrafya (1 saat), Fizik (2 saat), Biyoloji (2 saat), Cebir (2 saat), Geometri (1 saat), Beden Eğitimi (2 saat), Resim (2 saat), İş (3 saat), Müzik (2 saat), Askerlik (1 saat)i, Ev idaresi (3 saat), Din Bilgisi (3 saat), Tarım (1 saat).

3. Sınıf Dersleri ve Ders Saatleri: Teşkilat ve İdare (1 saat), Eğitim Psikolojisi (3 saat), Öğretim Metodu ve Uygulama (6 saat), Eğitim Sosyolojisi (2 saat), Seminer çalışmaları (2 saat), Kompozisyon (1 saat), Çocuk Edebiyatı (1 saat), Tarih (1,5 saat), Coğrafya (1,5 saat), Sağlık Bilgisi (1 saat), Biyoloji (1 saat), Beden Eğitimi (2 saat), Resim Yazı (2 saat), Müzik (2 saat), Milli Güvenlik (1 saat), İş (3 saat), Ev İşleri (3 saat), Tarım (1 saat)

Başlangıçta ortaokul üzerinde 3 yıllık eğitim verilen İlk öğretmen okullarında, Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğünün 17 Aralık 1969 gün ve 21219526 Sayılı Yazısı, Bakanlık Makamının 17.12.1969 gün ve 19517 sayılı oluru ve Talim

²⁷⁰ Cavit Binbaşıoğlu, age., s. 403.

ve Terbiye Kurulunun 18 Mart 1970 tarih ve 44 sayılı kararı ile İlk öğretmen okullarında ilkokul üzerine 7 yıllık, ortaokul üzerine 4 yıllık öğretim verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁷¹

4.2. ÖĞRETMEN LİSELERİ VE ANADOLU ÖĞRETMEN LİSELERİ

Yüksek Öğretmen Okulu dışındaki diğer İlk öğretmen okulları 1973 yılında yayınlanan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na kadar ilkokullara öğretmen yetiştirmiştir. Kanuna göre; "öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir. Öğretmenler, bu görevlerini Türk Milli Eğitimi'nin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifa etmekle yükümlüdürler. Öğretmenlik mesleğine hazırlık; genel kültür, alan bilgisi ve öğretmenlik formasyonu ile sağlanır." Yine kanunda²⁷² belirtildiği üzere, öğretmenlerin bu nitelikleri kazanabilmeleri için, hangi öğretim kademesinde çalışırlarsa çalışsınlar, yüksek öğrenim görmelerinin esas olduğu belirtilmiş, bu öğrenimin; lisans öncesi, lisans ve lisans üstü düzeylerde, yatay ve dikey geçişlere imkan verecek biçimde düzenlenmiş olduğu açıklanmıştır. Açıklamalarına uygun olarak daha önce var olan, ilkokullara öğretmen yetiştiren; bölgelerindeki ilkokulları geliştiren ve ilkokul öğretmenlerinin işbaşında yetiştirmelerine yardımcı olan; mezunlarının çalışmalarını izleyip değerlendiren; çevresine kültürel, ekonomik ve sosyal kalkınmada önderlik eden, ilkokul üzerine 6 yıllık, ortaokul üzerine 3 yıllık eğitim kurumları olan İlk öğretmen Okulları isim değiştirmiştir. Bu okullar, 1974-1975 öğretim yılından itibaren, yine ilkokul üzerine 6 yıl, ortaokul üzerine 3 yıl eğitim veren, modern fen ve matematik programlarının uygulandığı, "Öğretmen Liseleri" adını almıştır. Amaçları arasında, öğretmenlik mesleğine yönlendirmeyi vurgulayan, bu kurumların, programlarını geliştirirken bu yönlendirmeyi tam olarak gerçekleştiremedikleri tespit edilince öğrenci alımı durdurulmuştur.

1990-1991 yılından itibaren bu kurumların adı, ortaokul üzerine 1 yıl hazırlık olmak üzere toplam 4 yıl normal öğretim süreli, yabancı dil eğitimi ağırlıklı, öğretmenlik

²⁷¹ İbrahim Arslanoğlu, Kastamonu Öğretmen Okulları, MEB Yayınları, İstanbul, 1998, s. 128-139.

²⁷² "Öğretmenlik mesleğine hazırlık genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon ile sağlanır. Yukarıda belirtilen nitelikleri kazanabilmeleri için, hangi öğretim kademesinde olursa olsun, öğretmen adaylarının yükseköğrenim görmelerinin sağlanması esastır. Bu öğrenim lisans öncesi, lisans ve lisans üstü seviyelerde yatay ve dikey geçişlere de imkân verecek biçimde düzenlenir." Bkz. Milli Eğitim Temel Kanunu, Resmi Gazete, 24/ 6/ 1973, Sayı.14574, s. 5109.

mesleğine ilgi, istek ve yatkınlık kazandırıcı derslere yer veren, paralı, parasız yatılı ve gündüzlü eğitim ve öğretim yapan ortaöğretim kurumları anlamına gelen “Anadolu Öğretmen Liseleri” olmuştur. Anadolu Öğretmen Liselerinin hazırlık sınıflarına merkezi sistemle yapılan giriş sınavı ile öğrenci alınmaya başlanmıştır. Bu okullara başvurabilmek için; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olunması, ortaokul son sınıf öğrencisi olunması, ortaokulda sınıf tekrarı yapılmaması, ortaokulun birinci ve ikinci sınıflarında Türkçe, Fen Bilgisi, Matematik derslerinin her birinin yıl sonu notunun en az 5 ve not ortalamasının da en az 7 olması gerektiği belirtilmiştir. Aday seçimi yapılırken, çalışkanlığı, öğretmenlik mesleğine karşı ilgisi, konuşma, kavrama ve ifade yeteneği, kendine olan güven duygusu, ahlaki durumu, fiziki görünüşü dikkate alınmış, beden ve ruh sağlığının yerinde olması gibi hususlar göz önünde bulundurulmuştur.²⁷³

Bu okulların eğitim programında bu tarihe kadar; Köy Enstitüleri, İlk öğretmen Okulları, Eğitim Enstitüleri ve hatta Yüksek Öğretmen Okullarında öğretmen adaylarının görmediği yabancı dilin gerekli görülmesi bir yenilik olarak dikkat çekmektedir. 1989-1990 yılında açıldığında 18 tane olan Anadolu Öğretmen Liselerinin sayısı, 1999-2000 eğitim-öğretim yılında 86’ya ulaşmıştır. Bunlardan 22’si Köy Enstitüsü mekânlarında faaliyet göstermektedir. Okullar paralı-parasız yatılı ve gündüzlü olarak eğitim vermektedir.²⁷⁴

Öğretmen liselerinin Anadolu Öğretmen Lisesi statüsüne dönüştürülmesi, bu okulları tercih eden ve öğretmenlik mesleğine yönelen öğrenci niteliğinin artmasını sağlamıştır. Bunu yabancı dil faktörü, bursluluk ve sınav sisteminde mesleğe yönelik ek puan avantajı gibi faktörler etkilemiştir. Ancak, Eğitim Fakültelerine giren öğrenci sayısında Anadolu Öğretmen Liselerinin payının sadece %8 olması başka yeni adımların atılmasını da gerektirmektedir. 1999-2000 öğretim yılında öğretmen lisesi mezunlarının toplam sayısı 2.616 iken Eğitim Fakültelerine giren öğrenci sayısı 26.965 dir.²⁷⁵

30/03/2012 tarihinde yürürlüğe giren 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile ortaöğretim zorunu eğitim

²⁷³ Zühal Çubukçu, “Öğretmen Lisesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelimleri, Eğitim Yönetimi Dergisi, C. 2, S. 3, 1997. s. 164-166.

²⁷⁴ İsa Eşme, “Bugünün Öğretmen Yetiştirme Modeli: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, S.11, 1999, s. 142.

²⁷⁵ Agm., s. 150.

kapsamına alınarak mesleki eğitim veren okullara tanınan ek puan uygulamasına son verince, Eğitim Fakültelerine öğrenci yetiştirmede ek puan sağlayan Anadolu Öğretmen Liseleri de bu kanundan etkilenmiştir Anadolu Öğretmen Liseleri bu konundan sonra belli bir süre daha meslek dersleri programı uygulamaya devam etmiş, 2014-2015 eğitim-öğretim döneminde Anadolu Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi ve Fen Lisesi'ne dönüştürülmüştür.²⁷⁶

4.3. İKİ YILLIK EĞİTİM ENSTİTÜLERİ

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre tüm öğretmenlerin yükseköğrenim yoluyla yetiştirilmeleri ilkesi yer almaktadır. Kanuna göre, öğretmen yetiştirmek üzere, 1974 yılında İki Yıllık Eğitim Enstitüleri açılmıştır. Ortaokullara öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri ile sınıf öğretmeni yetiştiren eğitim enstitülerinin karıştırılmaması adına sınıf öğretmeni yetiştiren kurumlara “İki Yıllık Eğitim Enstitüleri” adı verilmiştir. 1974-1975 öğretim yılında sayıları 89 olan İlk Öğretmen Okulunun 39 tanesi öğretmen yetiştiren iki yıllık enstitülerine dönüştürülmüştür. 21 Mart 1974 tarihli ve 191 sayılı Talim Terbiye Kurulu Kararı ile ilkokul öğretmenlerinin Öğretmen Liseleri dışında, iki yıllık eğitim enstitülerinde yetiştirilmeleri kararlaştırılmıştır. Karar doğrultusunda 39 öğretmen lisesi iki yıllık eğitim enstitüsüne dönüştürülmüştür. Bu okulların sayıları 1976'da 50 olmuştur. İlkokullara öğretmen yetiştiren kurumlar öğrenci ve öğretmenleri ile birlikte 1982 yılından itibaren YÖK'e devredilmiştir²⁷⁷

4.4. KÖY ENSTİTÜLERİ'NDEN İLK ÖĞRETMEN OKULLARI'NA GEÇİŞİN KURUMSALLAŞMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Kurumsallaşmanın temel şartı, kurulan özel veya resmî kurumun faaliyetlerinde ve işleyişinde sistemlilik, planlılık, bütünlük ve istikrar olmasıdır. Aynı zamanda amaç ve hedeflerinin, vizyon ve misyonunun olması, kurumun ilerleyebilmesi ve sürekliliği açısından önem arz etmektedir. Faaliyetlerini şahıslara bağlı olmadan yürütmesi, başarı ölçütlerini belirlemiş olması ve bunları düzenli bir biçimde gözlemleyip sebep ve

²⁷⁶ Filiz Toptan Güneş, Necmettin Erbakan (Arifiye) Fen Lisesinin Kurumsal Evrimine İlişkin Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 25.

²⁷⁷ Faik Benli, agm., s. 91-93.

sonuçlarıyla değerlendirebiliyor ve denetleyebiliyor olması yani bir kontrol mekanizması geliştirmesi ve kamu yararı doğrultusunda geçmişten geleceğe köprü kurarak çalışması, o kurumun, kurumsal olmasını sağlamaktadır. Paydaşlarını ve şubelerini bir bütünlük içinde, aynı çatı altında örgütleyebilme becerisi de kuruma kurumsallık katmaktadır.²⁷⁸

Bu bağlamda Köy Enstitülerinin kurumsallığı gerçekleştirebilmiş yapılar olduğu söylenebilir. Enstitüler, yukarıdaki bölümlerde de anlatıldığı üzere döneminin şartları gereği, savaştan yeni çıkmış ve nüfusun çoğunluğunun okuma-yazma bilmediği köyleri kalkındırma faydası üzerine kurulmuştur. Sistemli işleyiş ve ideallere sahip; iş eğitimi, öğretim programlarındaki çeşitlilik, yükseköğrenimle ilişkisi gibi ilkeleri olan ve kurumsal hafızaya da haiz kurumsallaşmış müesseselerdir. Farklı bölgelerde kurulmuş olsalar da düzenli bir şekilde birbirlerinden haberdar olarak köy çocuğunu kendi yaşadığı yere faydalı olması için kendine özgü bir sistemle yetiştirmeleri, Necdet Aysal'ın da dediği gibi Enstitüleri *“bir zamanların aydınlanma hareketi haline”* getirmiştir. Diğer bir ifade ile bir marka ve model olmuşlardır.

Mevcut rejimi en ücra köylere ulaştırma çabası, Enstitülerin devletin genel bir amacına hizmet ettiğinin ve kurumsallaşma ölçütlerinden olan tarihsel altyapı sonucu kurulma özelliğine sahip olduğunun göstergesidir. İhtiyaç üzerine başta Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün dönemlerinde, Mustafa Necati Bey, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan Ali Yücel gibi bürokrasinin tepesindeki isimlerin belli gözlem ve incelemeleri sonucu modellenmiş yapılardır. Teorik bilginin yanı sıra kuruldukları köyün gelişmesi için *“imece”* gibi pratik uygulamalar getiren ve bünyesine alacağı öğretmenlerde hem teorik ve mesleki nitelik hem de pratiğe yönelebilmeye becerisini bekleyen, onları okuma saatleri ve tartışma ortamlarıyla çok yönlü yetiştirmelerine aracılık eden orijinal kurumlar olmuşlardır. Bir süre sonra kurulan Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'yle diğer Enstitülerin yetişmiş öğretmen ihtiyacı karşılanmaya çalışılarak ortak bir işleyiş sağlanmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin seçiminde de belli kriterler göz önünde tutulmuş ve köye daha iyi uyum sağlayacakları atmosfer oluşturulmuştur. Bu sayede, kurum mezunları köyde yaşamlarını sürdürerek hem mesleklerini icra etmişler hem de köyü

²⁷⁸ Nazan Müge UYSAL ve Diğerleri, “Kurumsal Bir Eğitim Modeli Olarak Köy Enstitüleri ve Köy Enstitüleri Modelinin Çeviri Eğitiminde Uygulanabilirliği”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 10, S. 11, 2015, s. 1554.

kalkındırma yolunda gayret göstermişlerdir. Bu aşamada sürecin başından itibaren yoğunlaşan karşıt görüşlere rağmen, hükümet ve bürokratlar öğrencilerin köyde yaşayan sağlıklı çocuklardan seçilmesi hassasiyetini karalılıkla sürdürmüşlerdir. Bu durum da kurumsallaşma yolunda; bir sistem, bir planlama, bir istikrar ve hedefe odaklanma olduğunun göstergesidir.

Bu hassasiyetlerin yanında Enstitüler tarıma uygun özellikleri olan, su bulunan, işe yarayacak bina ve arazi olan, ulaşım olanaklarının olduğu yerlerde kurulmuş, öğretim programları genel enstitü programlarına uygun düzenlenerek hem kurumsal kimlikten uzaklaşmamış hem de o bölgenin özel şartlarına göre belirlenip ihtiyaca göre güncellenip şekillenebilmiştir. Çıkarılan Köy Enstitüsü Dergisi ile de tüm enstitülerin birbirinden haberdar olmalarının sağlanmasıyla bu farklılıklar giderilmeye çalışılmıştır. Enstitü müdürlerinin zaman zaman enstitülere ilişkin özel ve genel sorunları tartışmak üzere Yüksek Köy Enstitüsü'nü ziyaret etmeleri ve enstitü öğretmenlerinin yılın belli dönemlerinde gezici öğretmenlik yapmalarının da²⁷⁹ bu açıdan bir diğer önemli nokta olduğu ve kurumsallaşmaya katkı sağladığı söylenebilir.

Enstitülerin, MEB'den en az ödenek alarak kendi kendine yetebilen kurumlar olmaları ve “iş içinde eğitim” vizyonuyla ürettikleri malları ülke ekonomisine kazandırabilmeleri²⁸⁰ açısından da 1940'tan 1954'e kadar süren kısa sayılabilecek faaliyet dönemleriyle kurumsal bir kimlik kazanmış oldukları kabul edilebilir.

1954'te diğer öğretmen okulları bünyesine alınarak kapatılan enstitülerin yerini 1982'ye kadar faaliyetini sürdürecektir olan İlk Öğretmen Okulları almıştır. 1953 yılında 5. Millî Eğitim Şurası'nda Türkiye'deki tüm öğretmen okullarının değiştirilmesine karar verildikten sonra Köy Enstitüleri'nin programları da diğer öğretmen okullarının programlarıyla birleştirilmiştir. Bundan kısa bir süre sonra da enstitüler kapatılmıştır. Enstitülerin kapatılıp İlk Öğretmen Okulları çatısı altında birleştirileceğini ve sonrasında İlk Öğretmen Okulları adıyla anılacaklarının işaretlerinden birisi Niğde Akçadağ Köy Enstitüsü'nde yaşanmıştır. Enstitüyü ziyarete gelen MEB Tevfik İleri, burada yaptığı konuşmasında: “*Bu memlekette bir tek öğretmen lazım. Türkiye’de bir tek çeşit öğretmen*

²⁷⁹ Fay Kirby, age., s. 202-204.

²⁸⁰ Nazan Müge Uysal ve Diğerleri, agm., s. 1559.

olacak. Köy Enstitülerini yakında adından başlamak üzere düzeltmeye başlayacağız. Bu memlekette kadrosuyla, maaşıyla, terfisiyle tek öğretmen tipi yaratacağız.” diyerek bu birleşme düşüncesinden hareketle enstitülerden İlk öğretmen Okulları’na geçileceğine dikkat çekmiştir.²⁸¹

Enstitüler, öğretmen okullarına dönüştürülmeden önce bazı değişiklikler yapılmıştır. 10 Eylül 1947 tarihine yayınlanan 5129 sayılı yasaya göre, kamulaştırılarak Köy Enstitüsü uygulamasına verilmiş olan tarım arazileri eski sahiplerine satılmış, enstitü demirbaşları da satılmak üzere maliye bakanlığına teslim edilmiştir. Enstitülerin öğretmen kaynağı olan kurumlara son verilerek 27 Kasım 1947’de Yüksek Köy Enstitüsü, 28 Haziran 1948’de eğitim kursları kapatılmıştır. Yine 1947’de enstitülerin denetimi kurum müdürlerinden alınmış ve MEB’e devredilmiştir.²⁸²

1950-1951 öğretim yılında, enstitülerde karma eğitime son verilmiş, kız öğrenciler Kızılçullu Köy Enstitüsü’nde toplanmıştır. 1951-1952 öğretim yılında ise Trabzon-Beşikdüzü Köy Enstitüsü de kız öğrencilere ayrılarak ve her iki enstitünün erkek öğrencileri diğer enstitülere dağıtılmıştır.²⁸³

1953’te “*Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okulları Programı*” hazırlanmış ve enstitülerin sınıf geçme, yoklama, bina yapım işleri, öğrenim süreleri hususlarında yukarıdaki bölümlerde anlatıldığı üzere değişiklikler yapılmış ve 27 Ocak 1954’te enstitü ve öğretmen okullarını birleştiren kanun çıkarılmıştır. Bu yapılanlar, kanunun bir alt yapısının ve hazırlık sürecinin olduğunu yansıtmaları açısından kurumsallaşma olarak değerlendirilebilir. Yapılan çalışmaların eskiye benzerlik gösterdiği ve isim değiştirilerek yapıp çok partili dönemin siyasi ideolojisine göre olduğu düşünüldüğünde bu çalışmalar, kurumsallaşmanın istikrarlılık mantığından uzaklaşıldığına kanıt olarak gösterilebilir. Enstitüler kapatılmadan da veya adı aynı kalarak da düzenleme yapılabileceği konusu, bu istikrarsızlığın gerekçesi olarak düşünülebilir. Kaldı ki, İlk öğretmen okulları, genellikle enstitülerden devralınan yer ve binalarda kurulmuşlardır.

²⁸¹ Gülhan Hazır, Akçadağ Öğretmen Okulları, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 253.

²⁸² Fay Kirby, age., s. 354.

²⁸³ Gülhan Hazır, agm., s.253.

Bu değişikliklerle ilgili Necdet Sançar, 1959 tarihli Toprak Dergisi'nde; öğretmen okulları haline dönüştürülen enstitülerin faaliyetten yaptıkları neşriyatı, bazı eski enstitülerin aradan 5 yıllık bir zaman geçmesine rağmen devam ettirdiğini, bu gelişmeyi bu durumdan siyasi çıkar sağlamaya çalıştıkları yorumunda bulunarak eleştiri getirmiştir.²⁸⁴

Bu eleştiri kurumsallaşma mantığına ters düşen bir uygulama olarak düşünülebilir. Bir kurumu düzeltmek için atılan adımlar ıslahat ve inkılap olarak değerlendirildiğinde kurumsallaşma mantığına göre bu değişikliklerin eskiyi düzeltirken önceki uygulama ya da kurumun aksayan yönlerini düzeltmek veya eskiyi veya eskidiği düşünülmesi tamamen kaldırıp yerine daha işlevselini ve mükemmelini getirmek üzere yapılması amaçlanmaktadır. Amaçlardan bir diğeri de yine kurumsallaşma mantığına göre devletin ve kamunun çıkarını ve refahını düzeltmekse eğer, enstitülerin İlk Öğretmen okullarına dönüştürülmesi, kanımca daha çok kasıtlı yapılan bir devşirilme gibi algılanmaktadır. Çünkü ilköğretimin ve köy eğitiminin sorunları bu dönüşümden sonra devam etmiştir ve hala devam etmektedir. Yani dönüşümün çok büyük bir değişim ve fayda getirdiği söylenemez. Köy Enstitülerine olan özlem ve değişimi veya kapatma olayını yapanlara olan nefret veya suçlama haklı ya da haksız olarak devam etmektedir ki, bu da eğitimde kurumsallaşmaya ve öğretmenlik kurumunun kurumsallaşmasına zarar vermektedir.

²⁸⁴ Necdet Sançar, "Köy Enstitüleri Hakkında", Toprak Dergisi, C. 5, S.60, Kasım 1959, s.10.

SONUÇ

Çok partili döneme geçilmesiyle siyasi kaygılar eğitim politikalarına da yansımıştır. Gerek Cumhuriyet Halk Partisi ve gerekse Demokrat Parti programlarına ve ayrıca hükûmet programlarına bakıldığında siyasi kaygıların etkisiyle de eğitim politikasının üzerinde, özellikle öğretmen yetiştirme sistemi konusunda önemle durdukları görülmüş fakat tarz olarak farklı tavır takındıkları tespit edilmiştir. Süreklilik göstermesi gereken bir politika izlenmesi gerekirken kurumların zaman zaman adlarının değiştirildiği, bazı yasa tasarılarıyla amaçlarının ve işleyişlerinde farklılıklar düzenlendiği görülmüştür. Özellikle çok partili döneme geçtikten sonra on sene içinde on kez Millî Eğitim Bakanı değişikliği yapılması ve değişen bakanların hem kendilerinden önceki iktidar döneminde yapılan düzenlemeleri değiştirmeleri hem de kendi iktidarlari dönemindeki mevkîdaşlarının çalışmalarında yaptıkları çok fazla düzenleme öğretmen yetiştirme de dolayısıyla eğitimin işleyişinde istikrarın oluşmamasına yol açmıştır. Bakıldığında bu değişikliklerin yapılma isteğinin çıkış noktasının millî ve çağdaş bir eğitim sistemi oluşturmak olduğu görülebilir. Ancak bunun için sağlıklı bir yol izlenmemiş, belki de en büyük hatanın inkılap yapma mantığının yanlış anlaşılmasından kaynaklanmış olduğu söylenebilir. Gerek CHP'nin gerek DP'nin eğitim ve öğretmen yetiştirme politikaları birbirlerinin yaptığını kulaktan dolma bilgilerle yok saymak üzerine kuruludur. İnkılap her ne kadar kökten değişiklik anlamına gelse de inkılap yapmak için halkı maddî manevî buna hazırlamak ve uzun vadeli planalar yapmak gerekir. Ve kaldırılacak ya da düzenlenecek kurumun yerine koyulacak yeni sistemin etraflıca düşünülüp hazırlanması gerekir. Çağdaş ülkelerden elbette örnek alınacak noktalar vardır. Ancak DP bunu ABD'yle siyasî olarak yakınlaşma sürecinde Amerikan eğitim sisteminin Türkiye'ye aynen taşıyarak yapmaya çalışmıştır. Dolayısıyla millî ve istikrarlı bir sistemin ortaya çıkması zorlaşmıştır.

Cumhuriyet'in ilk elli yılında tarımın ve kırsal nüfusun çoğunlukta olduğu düşünüldüğünde düzenlemeler ağırlıklı olarak köy okullarına, ilköğretime ve köy öğretmenleri yetiştirilmesine yönelik olmuştur. Amaç köylüyü eğiterek devleti kalkındırmaktır. Tek parti döneminde CHP bunu Köy Enstitüleri, halkevleri ve Halkodalarıyla toprağını bırakamayan köylünün ayağına getirmeye çalışmış, hatta köy çocuklarının da bu okullara alınarak yetişmesine ve eğitiminin bu sayede yerinde devam

ederek memleketinden uzaklaşmadan yapmasına kendi köyünde öğretmen olmasına imkân sağlamaya çalışmışsa da bir süre sonra yukarıda belirtilen eleştiri ve suçlamalarla bu kurumlara sahip çıkamamış, bozulan kısımlarını ıslah etmede yetersiz kalmış ve yeni dönemin iktidarının tasarrufuyla kapatılmalarına engel olamamıştır. DP zamanında 1954'te Köy Enstitülerinin diğer öğretmen okullarıyla birleştirilmesiyle oluşan ve öğretmen yetiştirmeye devam eden İlk öğretmen okulları ise ilköğretime öğretmen yetiştirmede hem nitelik olarak hem de nicelik olarak yetersiz kalmıştır. Araştırma konusu sadece ilköğretime öğretmen yetiştirme olduğundan diğer öğretim kademelerine öğretmen yetiştiren kurumların yetersizliğinden bahsetmek araştırma kapsamına çıkmak olacağından değerlendirme yapılmamıştır.²⁸⁵ DP iktidarının ilk dönemlerinde eğitim ve öğretmen yetiştirmede millîlik ve çağdaşlık üzerine çalışmış ve CHP'den teoride ve pratikte bazı farklılıklar yapmayı düşünmüşse de bir süre sonra Amerikan etkisinde kalmış ve yaptıkları uzun soluklu olmamıştır.²⁸⁶ 1940'lı yıllarda genel bütçeden millî eğitime ayrılan pay % 6-7 civarında iken, Menderes Hükûmetinin askeri darbe ile görevden uzaklaştırıldığı 1960 senesine kadar, %13'ün üzerine çıkmışsa da²⁸⁷ DP'nin muhalefetle yaşadığı sorunlar eğitim politikasını olumsuz etkilemiştir. Tıpkı Köy Enstitülerinin kapatılarak köy öğretmen okullarıyla birleşme sürecinde olduğu gibi ideolojik görüş farklılıkları, ak ve kara karşıtlığı gibi eğitime de yansımış eğitim siyasetten bağımsız bir kurum olmakta zorlanmıştır.

Eğitim sistemi o dönemlerden başlayarak yaz bozlarla günümüze kadar gelmiştir. 1960 darbesi, peşinden gelen koalisyon hükûmetleri ve sonrasında, siyaset ve diğer paydaşlarının da istikrar bulamamasına neden oldu. Söz konusu süreçte 1960 yılında öğretmen okulları ayrı bir müdürlük haline getirilerek Öğretmen Okulları Genel

²⁸⁵ “Örneğin, DP ortaöğretimde de öğretmen yetiştirmekte büyük sıkıntı çekmiştir. Eğitim Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulu açmasına rağmen ortaöğretimin öğretmen ihtiyacı karşılanamamıştır. Bu durum üzerine üniversitelerin fen ve edebiyat fakültelerinden mezun olanlar öğretmenliğe alınarak açık kapatılmaya çalışılmıştır. Ancak yeterli pedagojik eğitimleri olmayan üniversite mezunu öğretmenler istenilen verimi sağlayamayarak eğitimin kalitesinin düşmesine neden olmuşlardır. İktidara gelmeden önce üniversite özerkliğini savunan demeçlerini sonradan değiştiren DP Üniversite camiasıyla da karşı karşıya gelmiştir.” Bkz. Zehra Taşdöven, agm., s. 101.

²⁸⁶ Yusuf Ziya Keskin, Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 5, S. 1 2012, s. 107.

²⁸⁷ Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılında devletin genel bütçesi 1 milyar 487 milyon lira iken, eğitime ayrılan pay 176 milyon ile %11,86 orana sahiptir. 27 Mayıs Darbesi ile Demokrat Parti iktidardan indirildiğinde ise, genel bütçe 7 milyar 281 milyon lira iken, eğitime 981 milyon lira ile %13 pay ayrılmıştır.” Tunay Karekök, agm., s. 91.

Müdürlüğü kurulmuş, İlk öğretmen okulları, plan ve programlarında bazı düzenlemeler yapılarak 1976'ya kadar ayakta kalmıştır. 1976'da öğretmen liselerine dönüştürülmüştür.

Eğitim enstitüleri 1982 yılına kadar, ortaöğretim kurumu olarak eğitim ve öğretim faaliyetini sürdürmüşler, 1982 yılında üniversite bünyesine alınmışlardır. Öğretmen yetiştirme sorumluluğu Millî Eğitim Bakanlığı'ndan alınarak, üniversitelere verilmiştir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile, öğretmenlerin devlet memurluğu kapsamı içine alınarak, devlet memurluğunun gerektirdiği genel şartlara sahip olması hükme bağlanmış, 1739 sayılı temel eğitim kanunuyla da meslek için özel şartlar getirilmiş ancak 1985'e kadar mesleğe girişte bu şartlara dikkat edilmemiştir. Formasyon belgesi olmadan da öğretmen alımı olmuştur.²⁸⁸ Öğretmen liseleri ise önce 1976'da Anadolu öğretmen liselerine dönüştürüldü, 2014 yılında ise 299 tane olan bu liseler kapatılmıştır

Öğretmen yetiştirme konusu bu tarihlerden sonra günümüze kadar birçok düzenleme ve değişikliklerle beraber gelmiş ve bu düzenlemeler hala devam

²⁸⁸ Mustafa Güçlü, agm., s. 87-89.

etmektedir.²⁸⁹ Bunun sonucunda da istikrar ve standart sağlanmasında güçlük çekilmektedir.²⁹⁰

Araştırma kapsamında anlatılan bütün bu düzenlemelere bakıldığında Türkiye, öğretmen yetiştirme konusunda oldukça deneyimli fakat istikrarlılık ve nitelik konusunda bunu söylemek zor olsa gerektir. Bugün Türkiye’de eğitim fakültelerinin istisnalar dışında bilinçli bir şekilde insan yetiştirmeye kendini adanmış öğretmen adayları yetiştirdiği çok söylenemez. Öğretmenlik mesleğinin onuru sözleşmeli öğretmenlik, ücretli öğretmenlik uygulamalarıyla yıpratılmakta, eğitim fakültesi çıkışlı öğretmen adayının atama beklemektedir. Nitelikli öğretmen yetiştirmek eğitim sisteminin temel görevi olmalı, eğitim fakülteleri ülkemizin Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarının yanı sıra Türklerin varoluşundan bu yana geliştirmiş oldukları öğretmen yetiştirme sistemlerini inceleyip sentez yapmalıdır.

Eğitim bakanlığı siyaset üstü bir makam olup çalışmaları ve akıbetleri iktidar partilerinin siyasî görüşlerinden ayrı tutulmalıdır. Zira araştırma konumuzdaki Köy Enstitülerinin kapatılması konusu ve İlk öğretmen okullarına dönüşme çabasının sebebi

²⁸⁹ YÖK’ün (2007) “Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri” raporuna göre; öğretmen yetiştirme yetkisinin üniversitelere devredilmesinden 2007 yılına kadar geçen sürede Eğitim Fakültelerine yönelik üç önemli düzenleme gerçekleştirilmiştir. İlk düzenlemede, sınıf öğretmeni yetiştiren Eğitim Yüksekokullarının eğitim süreleri YÖK’ün 1989 yılında aldığı kararla dört yıla çıkarılmış ve bu okullar Eğitim Fakülteleri ile eşit düzeyde eğitim vermeye başlamıştır. 1992 yılında Eğitim Yüksekokullarının bir kısmı eğitim fakültesine dönüştürülmüş bir kısmı ise Sınıf Öğretmenliği bölümü olarak mevcut Eğitim Fakültelerine bağlanmıştır. Bu düzenleme planlı bir şekilde yapılmadığından sınıf öğretmenliği bölümleri birkaç yıl boyunca mezun verememiş ve ciddi boyutlarda sınıf öğretmeni açığı doğmuştur. Bu açığı kapatmak için MEB’in talebi üzerine üniversitelerde en az 26 hafta süreli pedagojik formasyon kursları açılmış ve çeşitli fakülte mezunları bu kursları tamamlayarak sınıf öğretmeni olarak atanmışlardır.

İkinci önemli düzenleme ise; YÖK Başkanlığının 1996 yılı başında MEB ile birlikte başlattığı çalışmadır. Bu çalışma ile öğretmen ihtiyaçları doğrultusunda eğitim fakültelerinde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenleme çalışması 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. Yapılan düzenlemeler ile alanla ilgili derslerin fen edebiyat fakültelerinden, alanın öğretimine yönelik eğitimin ise Eğitim Fakültelerinden alınması; alan öğretim yöntemlerine ve öğretmenlik uygulamasına ağırlık verilmesi; öğretmenlik formasyonu derslerinin uygulama ağırlıklı olarak yeniden düzenlenmesi hedeflenmiştir.

Üçüncü düzenleme ise 2006 yılında gerçekleştirilmiştir. 2006 düzenlemesinde YÖK, 1997 yapılanmasıyla gerçekleştirdiği düzenlemelerin birçoğunda gerek uygulamada çıkan aksaklıklar gerekse farklı çevrelerden gelen eleştiriler nedeniyle geri adım atmak durumunda kalmıştır. 2006 yapılanmasıyla öğretmen adaylarının genel kültür dersleri arttırılmıştır, seçmeli ders olanakları getirilmiştir, uygulama ders saatleri azaltılmış ve son olarak 3,5 yıl alan + 1,5 yıl meslek bilgisi eğitiminden vazgeçilmiş, meslek bilgisi dersleri sürece yayılmıştır. 2010 yılında YÖK tarafından yapılan dördüncü bir düzenlemede ise eğitim fakültelerinden mezun olan ve fen-edebiyat fakülteleri mezunu olup pedagojik formasyon eğitimini başarı ile tamamlayan öğrenciler öğretmen olarak görev yapabilme hakkına sahip olmuşlardır. İbrahim Yıldırım, Ömer Faruk Vural, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme ve Pedagojik Formasyon Sorunu” Journal of Teacher Education and Educators, C.3, S. 1, 2014, s. 76, 77.

²⁹⁰ En son yapılan düzenleme ise 2010 yılında yapılmış olup öğretmen adaylarından istenen pedagojik formasyon eğitiminin kaldırılmasıdır.

de ağırlıklı olarak siyasîdir. Köy Enstitülerinin kapatılmasına, CHP iktidarının son dönemlerine vurgu yapılarak bu iktidarın ürünü olan enstitülerde kominizim propagandası yapıldığı suçu isnat edilmiştir. Elâzığ Milletvekili Ömer Faruk Sanaç'ın enstitülerin neden kapatıldığıyla ilgili 26.12.1952 tarihli bir sorusu üzerine dönemin Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Köy Enstitülerinin komünizm yuvası haline geldiğini söylemiştir. Bazı enstitü öğrencilerinin Komünizmin er ya da geç benimseneceğini söyledikleri iddiasını belirten İleri'nin sözleri sırasında meclisteki muhalif milletvekillerinden “asla” nidaları yükselmiştir.²⁹¹ Bu görüşü savunan muhalefet iktidara geldiğinde enstitüleri kapatıp İlk öğretmen okullarını yeniden düzenlediğinde, bu sefer de Amerikan eğitim sisteminin dolayısıyla kapitalizmin etkisi altında kaldığını inkar edememiştir. Beşinci Eğitim Şûrası sırasında milletvekili Halil Fikret Kanat'ın köy enstitüsünü ıslah çalışmaları sırasında bazı derslerin sırf Amerika'da okutulmuyor diye mi enstitü programlarından çıkarıldığının doğru olup olmadığını sorması üzerine İleri'nin “...Dostumuz Amerika'dan kültür vadisinde çok yardımlar gördük. Senelerden beri memleketimizde ele alınmamış bir özel eğitim davası vardı. Onun temelini atarken bu dostlarımızdan istifade ettik...”²⁹² demesi manidardır.

Yukarıdaki iki örnek olaya bakıldığında kominizim suçlamalarıyla kapatılan Köy Enstitülerinin, Kapitalizm etkisiyle İlk öğretmen okullarına dönüştüğü savunulabilir. Zira “Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk” adlı eserinde enstitülerin başından itibaren kapatılmasının siyasi pazarlık konusu haline getirildiğini belirten araştırmacı yazar İlhan Başgöz, aynı zamanda bir toprak ağası olan Demokrat Parti Van Milletvekili Kinyas Kartal örneğini vermiştir. Kartal, kendisi gibi ağalar ile bir araya gelerek Demokrat Parti'yle seçimlerde destek konusunda pazarlık yaptıklarını ve verecekleri destek karşılığında ağalığa tehdit olarak gördükleri enstitülerin kapatılması sözünü aldıklarını ifade etmiştir.²⁹³ Kinyas Kartal, bunu yıllar sonra bir gazeteciye verdiği röportajında itiraf etmiştir.²⁹⁴

²⁹¹ TBMMZC, (1953), D: 9, İ: 22, C. 18.

²⁹² Sait Dinç, agm., s. 37, 38.

²⁹³ So Young Lee, “Türkiye Ve Güney Kore’de Kalkınma Sürecinde Kırsal Alanların Ve Köylülüğün Dönüşümü: Karşılaştırmalı Bir Analiz” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 250.

²⁹⁴ “...Onlar benim gibi komünizmi bilmezler. Bak ben sana bunun aslını anlatayım. Benim köylülerimin işlerini ilçe merkezlerinde il merkezinde benim adamlarım yapar. Benim köylülerim devlet kapısını bilmezler. Askere mektubu benim adamlarım yazar, gelen mektupları benim adamlarım okur. Muhtarın

Enstitü mezunlarının büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını tehdit edip etmedikleri de tartışma konusu olmuştur. Asım Karaömerlioğlu'na göre büyük toprak sahiplerine karşı enstitülülerin bir mücadele içinde olduklarına yönelik bir kanıt yoktur. Köy Enstitüleri büyük toprak sahipleri ile birçok konuda işbirliği içindedir. Hatta Batı Anadolu'da büyük toprakları olan CHP milletvekili Emin Sazak Enstitülerinin kuruluşuna destek vermiştir. Köy Enstitüleri'nin önde gelen yöneticilerinden Rauf İnan Enstitüye yardım eden birçok toprak ağasından bahsetmiştir. Diyarbakır yöresinde 55 bin dönüm toprağı olan bir ağanın *“topraklarında çalıştıracak becerikli işçi yetişeceğini anlayarak ve söyleyerek bu girişimi beğendiğini”* yazmıştır.²⁹⁵

Kurumların verdiği hizmetler görmezden gelinerek karalamak, yıkmak için bahane bulmak ve yerine orijinalini koyamamak bir nevi Orta Çağ zihniyetidir. Orta Çağ'da da yakılan binlerce kutsal ve bilim kitaplarıyla düşünceleri ortadan kaldırmaya çalışmak hedeflenmiştir. Oysaki enstitülerin yerine kurulan İlk öğretmen okullarında da enstitülerinkine benzer uygulamalar devam etmiştir. Günümüz eğitim sisteminde de temel felsefelerden biri yaparak, yaşayarak öğrenmedir. Biz zamanlar kadın öğretmenlerin enstitüleri kapatılarak NATO binası yapılmıştır. Ama günümüzde “Haydi Kızlar Okula” gibi kampanyalarıyla kızlar tekrar okula çekilmek için çaba gösterilmektedir.

Eğitim kurumları, başarılarının zirvesindeyken sahiplenilmekte ancak bozulduğu zaman çok az kişi tarafından- bunların içinde kurucuları da dâhil- savunulmaya devam edilmekte ve son bir çaba, ıslah etmeye çalışmak yerine kötülenmekte ve yerine koyulan kurum aynı hevesle sahiplenilmektedir. Bu kısır döngü sürerken bazı siyasî kaygılar da etkili olmakta, ötekileşmemek için bozulan kurumların doğru yönleri de inkar edilerek tasfiye edilmeleri gerçekleştirilmektedir. Yerine konan kurum da aynı akıbeti uğradığı zaman aynı muamele o kuruma da uygulanmaktadır. Oysaki eğitim sisteminde ve buna

*karaklarını benim adamlarım yazar, doğum ölüm kâğıtlarını benim adamlarım doldurur. Ücretlerini de alırlar. Bu işler böyle sürerken benim köylerimden ikisine Akçadağ Köy Enstitüsü çıkışlı iki öğretmen geldi. Altı ay sonra da köyler bana biat etmekten çıktılar. Biz doğulu ağalar oturduk düşündük. Eğer bu Köy Enstitüleri on yıl devam ederse doğudaki ağalık ölecek. Diyeceksin ki, sen köylülerin uyanmasını istemez misin? İsterim istemesine ama ben sağlığında ağalığın öldüğünü görmek istemiyorum. İşte bunun üzerine biz doğulu ağalar Demokrat Parti ile pazarlık yaptık. Köy Enstitülerini kapatmaya söz verirseniz oyumuzu size vereceğiz dedik. Söz verdiler. Oyumuzu verdik. Köy Enstitülerini kapattırdık.”*Bkz. Gönül Ebiri, Tanıyanların Dilinden Kinyas Kartal'ın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri, Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2020, s. 197.

²⁹⁵ Asım Karaömerlioğlu,

uygun öğretmen yetiştirmede, başından beri köklü reformlar yapıp sistem sürekli değişikliklere maruz bırakılmadan güncellenmelidir. Beşikten mezara kadar eğitim anlayışına sahip ülkemizde bunun için vakit geç değildir.

Öğretmen yetiştirme, gelecek nesillerin nitelikli yetiştirilmesi için büyük önem taşıdığından öğretmene verilecek eğitimin amaçları çok iyi belirlenmeli ve değişen iç ve dış koşullara göre öğretmen yetiştirme programları güncellenmeli, uzun vadeli ve çok boyutlu programlar hazırlanmalıdır. Aksi takdirde öğretmen yetiştirmede yaşanacak belirsizlikler, çelişkiler eğitim politikasındaki kararlılığı ve geleceği inşa etmedeki başarıyı olumsuz etkileyecektir.

KAYNAKLAR

Zabıt Cerideleri:

- MMZC, Cilt 2, Devre 3, ss. 218-249.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 6, Devre 7, 1 Kasım 1939, ss. 2-10.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 10, Devre 6, 17 Nisan 1940, ss. 110-176.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 26, Devre 6, 3 Haziran 1942, ss. 34-118.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, Devre 7, 17 Mart 1943, ss.20-36.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 25, Devre 8, 23 Mart 1945, ss. 779-1145
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 17, Devre 7, 25 Mayıs 1945, ss. 360-396.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Devre 8, 14 Ağustos 1946, ss. 26-76.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 3, Devre 8, 24 Aralık 1946, ss. 426- 472.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 6, Devre 9, 30 Mart 1951, ss. 60-76
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 10, Devre 9, 19 Kasım 1951, ss. 124-130.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 18, Devre 9, 26 Aralık 1952, ss.480-500.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 27, Devre 9, 20 Ocak 1954, ss 254-318.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt, 27, Devre 9, 27 Ocak 1954, ss. 368- 404.

Gazete ve İstatistikler:

- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif İstatistiği 1939–1940, Neşriyat no.187, Ankara, 1942
Cumhuriyet, “Köy Enstitüleri ve Açılacak Yerler”, 18 Nisan 1940.
 Milli Eğitim Temel Kanunu, Resmi Gazete, 24/ 6/ 1973.
T.C Resmî Gazete, 4 Şubat 1954, s. 8093.
TC Resmî Gazete, 22 Nisan 1940, Sayı: 4491.

TC Resmi Gazete, 4 Şubat 1954, Sayı: 8624.

Kitaplar:

- ARAYICI, Ali, *Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri*, Ceylan Yay., İstanbul 2002.
- AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S.2019*, 31. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara:2019.
- ALPARLAN, Cavit, *Cumhuriyet Kuşağının Not Karnesi, İsmail Hakkı Tonguç, Eğitimci*, İstanbul Şehir Üniversitesi Kütüphanesi Taha Toros Arşivi, Mayıs, 2003.
- ALTUNTAŞ, Turan, *Bozkırın Eğitim Abideleri*, Özgün Yayıncılık, Adana 1998.
- ARSLANOĞLU, İbrahim, *Kastamonu Öğretmen Okulları*, MEB Yayınları, İstanbul, 1998.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2006.
- AVCIOĞLU, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, Birinci Kitap, 10. Baskı, Yaylacık Matbaası, Ankara: 1976.
- AYAS, Nevzad, *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler*, MEB Yay., Ankara 1948.
- AYDIN, Baha Mutlu *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*, Anı Yay., Ankara:2007.
- AYDOĞAN, Mustafa, *Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Aydan Yayıncılık, Ankara 2006.
- BAŞAR, ERDOĞAN, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 2004.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem, *Temel Eğitim ve Yönetimi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.
- BAŞARAN, Mehmet, *Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2003.
- BAYKURT, Fakir, *Köy Enstitülü Delikanlı*, Literatür Yay., İstanbul 2018.
- BİLİM, Cahit Yalçın, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2002.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, *Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerine Bir Araştırma*, MEB Yay., Ankara 1995.
- C.H.P 5.Büyük Kurultay Zabıtları (29 Mayıs 1939- 3 Haziran 1939)*, Ulus Basımevi, Ankara 1939.
- ÇAKIR İLHAN Ayşe, HAZIR BIKMAZ, Fatma, *Köy Enstitüleri ve Öğretmen Yetiştirme*, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., Ankara 2004.
- ÇIKAR, Mustafa, *Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1997.
- DEWEY, John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.
- 1923-1982 Öğretim Yılları Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları*, MEB Talim ve Terbiye Başkanlığı, Ankara 1982.

- ERTUĞRUL, Feyzullah, *Köy Enstitüleri Sistemi ve Düşündürdükleri*, 2. Baskı, Güldiken Yay., Ankara, 2002.
- GEDİKOĞLU, Şevket, *Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*, İş Matbaacılık, Ankara 1971.
- GEDİKOĞLU, Şevket, *Türkiye'de Yaygın Eğitimden Çağdaş Eğitime*, Ankara Kadioğlu Matbaası, 1991.
- GOLOĞLU, Mahmut, *Millî Şef Dönemi (1939-1945)*, Kalite Matbaası, Ankara 1974.
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs, *Cılavuz Köy Enstitüsü*, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yay., İzmir 2011.
- İNAN Afet, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat- 4 Mart 1923*, TTK Yay., Ankara 1989.
- İNÖNÜ, İsmet, *Eğitim-Öğretim Üzerine*, Türk Eğitim Derneği İnönü Vakfı Yay., Ankara 2002.
- İsmail Hakkı Tonguç *Kitaplaşmamış Yazıları, Cilt II*, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara 2000,
- İsmail Hakkı Tonguç *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946)*, (Yay. Haz. Engin Tonguç), 2. Baskı, Çağdaş Yay., İstanbul 1990.
- İsmet İnönü *Konuşma, Demeç, Makale ve Söyleşileri 1944-1950*, Türk Eğitim Derneği İnönü Vakfı Yay., Ankara: 2003.
- Hasan Alı Yücel *Anma Toplantısı*, Türk Eğitim Derneği Yay., Ankara 1993.
- KAFADAR, OSMAN, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yay., Ankara 1997.
- KALAYCI, Nurdan, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, İstanbul: Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay., 1968.
- KARAÖMERLİOĞLU, Asım Orda *Bir Köy Var Uzakta Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İletişim Yay., İstanbul 2006.
- KAYA, Yahya Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 4. Baskı, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara 1984, s. 67-85.
- KİRBİ, Fay, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, İmece Yayınları, Ankara 1962.
- KOÇAK, Cemil *Siyasal Tarih (1923-1950)*, *Türkiye Tarihi, C.4*, 7.Basım, Cem Yayınevi, İstanbul 2002.
- KODAMAN, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991
- KONGAR, Emre, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Cilt: 1-2*, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.
- MAASKE, Roben J., *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor*, Maarif Basımevi, Ankara 1956.
- MEB, *The John Dewey Report*, MEB Yayınları, Ankara 1960.
- Millî Eğitim Hareketleri (1927-1966), DİE Yay., Ankara 1967.
- Millî Eğitimde İlgili Kanunlar, MEB, Ankara 1959.
- Nazif Evren, *Poyraz Köyünden Köy Enstitüleri'ne*, 2. Baskı, Güldiken Yay., Ankara 1997.

- NİMİTZ, August H., *Lenin'in Seçim Stratejisi (1907'den 1917 Ekim Devrimi'ne C.2,* (çev.: Deniz Tuna), Yordam Kitap Yay., İstanbul 2018.
- ÖZTÜRK, Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK Yay., Ankara 1996.
- RATHBUN, Carole *The Village in the Turkish Novel and Short Story 1920 to 1955*, Paris 1972.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 1993.
- SAYDUR, Mehmet, *Köy Enstitülerinin Düşün Babası: İsmail Mahir Efendi*, 1. Baskı, Ankara: Kaynak Yay., Ankara 2018.
- TBMM Bütçe Görüşmelerinde ve Millî Eğitim Şûralarında Köy Enstitüleri (1935-1954), Yay. Haz. Mustafa Aydoğan, Erdal Atıcı, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara 2010.
- TEKELİ, İlhan, *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2007.
- TONGUÇ, Engin, *Köy Enstitülerinin İzinde*, Güldükeni Yayınevi, Ankara 2003.
- TONGUÇ, Engin, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yay., İstanbul 1970.
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, *İlköğretim Kavramı*, Piramit Yay., Ankara 2004
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, *İş ve Meslek Terbiyesi*, Kitap Yazarlar Kooperatifi Yay., Ankara: 1933,
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, *Canlandırılacak Köy*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1938.
- TOZLU, Necmettin, *İnsandan Devlete Eğitim*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2003,
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.
- Türkiye'de Tahsilin Bugünkü Durumu ve Ana Meseleleri Hakkında Rapor*, Maarif Matbaası, İstanbul 1939.
- TÜRKMEN, İsmet, *Doğu Kalkınması Doğu İllerini Kalkındırmaya Yönelik Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1946)*, Kömen Yay., Konya 2013.
- TÜRKOĞLU, Pakize, *Tonguç ve Enstitüleri*, İş Bankası Yay., İstanbul 2005.
- ULUSKAN, Seda Bayındır, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2010,
- YÜCEL, Hasan, Ali, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Devlet Basımevi, Ankara 1938.

Makaleler:

- ALTIN, Hamza “II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Onun Eğitim ve Eğitimci Kavramları ile İlgili Düşünceleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.33, S.55, (Mart 2014), ss. 219-252.
- AYKURT, Çetin, “Bir Osmanlı Bürokratı: Mehmed Esad Safvet Paşa (1815-1883)”, *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 28, (Eylül 2021), ss. 353-362.
- AYSAL, Necdet, “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, C. 9, S. 35, Mayıs-Kasım, ss. 267-282.

- BAŞKAN, “Gülsün Atanur Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmen Yetiştirmede Yeniden Yapılanma”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.20, S. 20, 2001, ss. 16-25.
- BAŞKAN, Gülsün, AYDIN, Ayhan, MADDEN, Tuğba, “Türkiye’deki Öğretmen Yetiştirme Sistemine Karşılaştırmalı Bir Bakış,” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.15, S.1, 2006, ss. 35-42.
- BENLİ, Faik, “İlkokullara Öğretmen Yetiştirme (1923-2018)”, *Millî Eğitim Dergisi*, C. 49, S. 228, 2020, ss. 71-105.
- ÇAĞIR, Mine TÜRK, İbrahim Caner, “1869 Maarif-İ Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 11, Ocak 2017, ss. 37-50.
- ÇAKMAK, Fevzi, “Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 15, Ocak 2007, ss. 221-250.
- ÇELEBİ, Nurhayat, ASAN, H. Tezer, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi İle Karşılaştırmalı Analizi”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1, 2013, ss. 2146-9199.
- DERİNGÖL, Yasemin, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminden Günümüze İlköğretim Öğretmenleri Yetiştirilmesinin Tarihsel Boyutu ve Eğitimcilerin Görüşlerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Hasan AH Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 2, 2007, ss. 17-27
- DİNÇ, Sait, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde V. Millî Eğitim Şûrası ve Uygulamaları (5-14 Şubat 1953)”, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 2008.
- EBİRİ, Gönül, “Tanıyanların Dilinden Kinyas Kartal’ın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri”, *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Aralık, 2020, ss. 189-206.
- ERGÜN, Mustafa, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Çalışmalarının Gelişmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, 1987, ss. 11-18.
- EŞME, İsa, “Bugünün Öğretmen Yetiştirme Modeli: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S.11, 1999, ss. 141-152.
- GELİŞLİ, Yücel, “Yüksek Öğretmen Okullarının Kuruluşu ve Gelişimi”, *Mesleki Eğitim Dergisi*, C. 5, S. 6, ss. 27-58.
- GÜÇLÜ, Mustafa, “1950-1080 Arası Eğitim”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.3, S. 4, 2016, ss. 83-91.
- GÖRGÜN, Sevim, “Atatürk Dönemi Maliye Politikası (1923-1938)”, *Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri*, İstanbul, (8-9 Haziran 1981) , İstanbul, ss. 65-85.
- GÜLER, Ali, “Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Politikasının Ana Devreleri Ve Karakteristikleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.4, S. 1, 1989, ss. 41-55.

- HAKAN, Sabiha, Mustafa Necati Uğural Öğretmen Dostu Bir Eğitim Devrimcisi (Maarif Vekili) 20 Aralık 1925-1 Ocak 1929, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ocak 2010, C. 12 S. 22, ss. 164-174.
- IRMAK, Sadi, “Atatürk’ü Anarken”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 1, S. 1, 1984, ss. 164-166.
- KAPLUHAN, Erol, “Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri”, *Marmara Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, S. 26, 2012, ss. 172-194.
- KAREKÖK, Tunay, Menderes Döneminde (1950-1960) Türkiye’de Eğitim”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C.1, S. 2, 2011, ss. 89-97.
- KARAÖMERLİOĞLU, Asım, “The Village Institutes Enperience in Turkey”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, C. 25, S. 1, 1998, ss. 47-73.
- KAVCAR, Cahit, “Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.15, S. 1, 1982, ss. 197-214.
- KESKİN, Yusuf Ziya, “Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 1, 2012, ss.107-130.
- KORKMAZ, Fahrettin, BAĞÇECİ Birsen, MEŞE Nafiye Nur, ÜNSAL, Serkan, “Türkiye’nin Öğretmen Yetiştirme Problemi (1923-1954 Yılları Arası)”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.1, Aralık 2013, ss. 155-167.
- MARİM, Yüksel, SAM, Rıza,. “1950-1960 Arası Amerikalı Uzman Raporları Bağlamında Türk Eğitim Sistemine Çizilen Yol Haritası”, *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, S. 30, 2018, ss. 11-33.
- ÖZÇELİK, “Mücahit, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 29, 2010, ss. 253-269.
- ÖZER, İsmail, “II. Dünya Savaşı Sırasında Türk Dış Politikasını Etkileyen Koşullar”, *İsmet İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1839-1950)*, Serkan Kekevi (Ed.), Yunus Emre Tekinsoy (Ed.), İsmet Türkmen (Ed.), Berivan Yayınları, Ankara, Aralık 2017
- ÖZ, Ayhan, “Heyet-İ İlmiye Toplantıları ve Millî Eğitim Şûralarında Din Eğitimi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 29, Haziran 2014, 129-156.
- ÖZKAN, İsa, “Türk Eğitiminde Öğretmen Okulları ve Öğretmen Yeterliliklerine Dair Düşünceler”, *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5 S.15, 2016, ss. 19-27.
- SARI, Muhammed, UZ, Esmâ, “Cumhuriyet Döneminde Köy Eğitim Kursları”, *Turkish History Education Journal Dergisi*, C. 6, S. 1, 2017, 29-55.
- ŞAHİN, Mustafa, “Türk Eğitim Sisteminde Yabancı Eğitim Uzmanlarından Yararlanma”, *Toplumsal Tarih, Aylık Dergi*, C. 9, S. 54, 1998, ss. 12-18.
- ŞENTÜRK, Ayşegül, “Mustafa Necati Bey’in Bir Eğitim Projesi: Maarif Eminliği”, *Belgi Dergisi Yayınları*, C. 2, S. 6, 2013, ss. 743-754.
- TAŞDEMİRCİ, Ersoy, “20. Yüzyılda Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Çağdaş Pedagoji Akımları”, *Erdem Dergisi*, C. 14, S. 40, 2002, ss. 69-304.

- TEKİN, Gürkan, “Kurum Tarihi Yazımıyla İlgili Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 42, 2008, ss. 331-340.
- TÜRKMEN. İsmet, “TBMM Zabıt Cerideleri Işığında Köy Enstitüleri’nin Kapatılış Sürecine Dair Bir Değerlendirme”, *Köy Enstitüleri Sempozyumu*, Kastamonu Üniversitesi 14-17 Nisan 2010, s. 754.
- UYSAZ Nazan Müge, KÖKTÜRK, Şaban, ODACIOĞLU, Mehmet Cem, “Kurumsal Bir Eğitim Modeli Olarak Köy Enstitüleri ve Köy Enstitüleri Modelinin Çeviri Eğitiminde Uygulanabilirliği”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 10, s.11, ss. 1549-1568.
- VURAL, Mithat K. “II. Dünya Savaşı Sonrası Anti-Komünist Siyasal İklimin Köy Enstitüleri’nin Kapatılmasına Etkisi”, *MSGÜ, Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S. 1, 2014-2015, ss. 66-184.
- YILDIRIM, İbrahim, VURAL, Ömer Faruk, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme ve Pedagojik Formasyon Sorunu” *Journal of Teacher Education and Educators*, C.3, S. 1, 2014.ss. 73-90.
- YILDIZ, Nihal, AKANDERE, Osman, “Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 17, S. 35, Mart 2018, ss. 275-316.
- ZEYREK, Şerafettin, Köy Enstitülerinin Kuruluş ve Kapatılış Nedenleri, *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 26, 2004, ss. 73-80.

Yayınlanmamış Tezler:

- ACAR, Eray, *Daimi Devlet: Kurumsallaşma Sürecinde Devletin Sürekliliği*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017.
- AKHAN, Güneş, *Ergani Anadolu Öğretmen Lisesi’nin Kurumsal Biyografisi*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Siirt 2011.
- ARSLAN, Öznur Özden, Köy Enstitülerinin Toplum Kalkınmasındaki Rolü, *İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018.
- AY, Davut, İsmail Mahir Efendi: Hayatı Ve Faaliyetleri, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu 2016,
- BAŞA, Şafak, *Kurumsallaşma Bağlamında Dâhiliye Nezareti’nden Dâhiliye Vekâletine Geçiş (1920-1923)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2012.
- DEMİRKAYA, GÜLER, Burcu, *Köy Enstitüleri Bağlamında Eğitim ve İdeolojinin Toplumsal Değişme Etkisinin İncelenmesi: Köy Enstitüleri Dergisi (1945-1947)*, T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Haziran 2015.
- EKİZCELİ, A. *Yabancı Uzmanların Türk Eğitim Sistemi Hakkında Verdikleri Raporlar (1924–1960) Üzerine Bir Analiz*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2006.
- ERTEM, A. *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi’nde Sosyal Bütünleşme Açısından*

- Vakıflar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1997.
- ERTUĞRUL, Kurtuluş, *TBMM'deki Yansımalarına Göre Köy Enstitüleri*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2010.
- TOPTAN GÜNEŞ, Filiz *Necmettin Erbakan (Arifiye) Fen Lisesinin Kurumsal Evrimine İlişkin Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.
- KALOÇ, Deniz, *TBMM'deki Yansımalarına Göre Köy Enstitüleri*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2010.
- KOÇ, Nurgün, *Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2007.
- LEE, So Young “Türkiye Ve Güney Kore’de Kalkınma Sürecinde Kırsal Alanların ve Köylülüğün Dönüşümü: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.
- TANGÜLÜ, Zafer, *Demokrat Parti Dönemi’nin İlköğretim Politikaları (1950-1960)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2008.
- TAŞDÖVEN, Zehra, *Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın: 2013.
- TOPRAK, Gül Nihan, *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2008.
- YILMAZER, Şenay, *Reşat Şemsettin Sirer’in Hayatı ve Türk Millî Eğitimine Katkıları*, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.

İnternet Siteleri:

- <https://islamansiklopedisi.org.tr/maarif-i-umumiyye-nezaret-i> (25/ 05/ 2020)
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/medrese> (17/ 06/ 2020))
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulmuallimin> (17/ 06/ 2020)
- https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Birinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1962-1967.pdf (19/ 08/ 2020)
- https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164807_5_sura.pdf
- 18/03/2021